

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR) ANABİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM VE KİTÂB-I MUKADDES'TE 'BRK', 'SBH'
VE 'KDS' KÖKLERİNİN SEMANTİK İNCELEMESİ

Doktora Tezi

Mutlu TÜRKMEN

Ankara-2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR) ANABİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM VE KİTÂB-I MUKADDES'TE 'BRK', 'SBH'
VE 'KDS' KÖKLERİNİN SEMANTİK İNCELEMESİ

Doktora Tezi

Mutlu TÜRKMEN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Salih AKDEMİR

Ankara-2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM VE KİTÂB-I MUKADDES'TE 'BRK', 'SBH' VE 'KDS'
KÖKLERİNİN SEMANTİK İNCELEMESİ

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı : PROF. DR. SALİH AKDEMİR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

PROF. DR. SALİH AKDEMİR

PROF. DR. HALİS ALBAYRAK

PROF. DR. MEHMET PAÇACI

PROF. DR. İBRAHİM SARIÇAM

DOÇ. DR. MUSA YILDIZ

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi : 15/03/2007

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın temel maksadı, Kur'an'ın anlam dünyasını oluşturan belli başlı terminolojinin aydınlatılması hususunda kullanılabilir bir yöntem geliştirmektir. Bu yöntemin iki temel unsuru vardır: 1- Kur'an terminolojisinin doğru anlamına veya bir başka deyişle ilk anlam / kök anlamına ulaşabilmek için, Kur'an öncesi vahiy geleneğine (Kitâb-ı Mukaddes'e) -dolayısıyla bu gelenekteki kutsal kitapların dilini oluşturan ve Arapça ile aynı dil ailesinde yer alan diğer iki önemli Samî diline (İbranice ve Süryanice)- müracaat etmek, 2- Bu diller arasında ortak kullanılan sözcüklerin, birinden diğerine geçişte anlam değişimlerini ve Arap dilinin kendi içerisinde belirli dönemlerinde zaman içerisinde maruz kaldıkları anlam değişimlerini ortaya koymak. Böylelikle bu yöntem, bir yandan Kur'an öncesi vahiy unsurlarını, diğer yandan da art-süremler semantik incelemeleri bahis konusu yapacaktır. Bu çerçevede, kanaatimizce çok çarpıcı bir anlam alanı ilişkisine sahip olan 'brk', 'sbh' ve 'kds' kökleri örneklem olarak incelenecektir.

Bu çalışma konusunda beni her daim yüreklendiren ve engin dil bilgisi birikimiyle sürekli kendisinden istifade ettiğim danışman hocam Prof. Dr. Salih Akdemir'e, tefsir alanında çalışmamı teşvik eden Prof. Dr. Halis Albayrak'a, tezi geliştirmem sürecinde değerli fikirleriyle her an yardımcı olan Prof. Dr. Mehmet Paçacı'ya, Arapça dil çalışmaları konusunda kılavuzluğunu esirgemeyen Doç. Dr. Musa Yıldız'a ve Münir Bayatlı'ya sonsuz şükranlarımı arz etmeyi bir borç biliyorum.

Ayrıca bu çalışmamı sevgili anneme ithaf ediyorum...

Mutlu TÜRKMEN

Ankara 2007

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	vii
TABLOLAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
0.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	4
0.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	14
0.3. ARAŞTIRMANIN MATERYAL VE METODU	15
0.4. ARAŞTIRMANIN PLANI	20

I. BÖLÜM

BİR DİLBİLİM ALANI OLARAK SEMANTİK

1.1. DİLDEN DİLBİLİME	22
1.2. DİLDEN ANLAMA (SEMANTİK)	37
1.2.1. Felsefî Bir Alan Olarak Semantik	40
1.2.2. Bir Dilbilim Disiplini Olarak Semantik	45
1.2.3. Semantik Yöntemler	56
1.2.3.1. Eşsüremlî (senkronik) semantik yöntemi	57
1.2.3.2. Artsüremlî (diakronik) semantik yöntemi	75
1.2.4. Semantik Biliminde Anlam Hareketleri	60
1.2.4.1. Anlam daralması	61
1.2.4.2. Anlam genişlemesi	62
1.2.4.3. Anlam kayması	64
1.2.5. Semantikte Anlam Alanı	69

1.3. SEMANTİK BİLİMİNİN ETİMOLOJİ VE LEKSİKOĞRAFI İLE İLİŞKİSİ	72
1.3.1. Etimoloji (Kökenbilim)	72
1.3.2. Leksikografi (Sözlükbilim)	73
1.3.3. Semantik Biliminin Etimoloji ve Leksikografi ile İlişkisi	76

II. BÖLÜM

KUR'AN ARAŞTIRMALARINDA SEMANTİK YÖNTEM VE KİTÂB-I MUKADDES'İN KULLANILMASI

2.1. SEMANTİK YÖNTEMİN KUR'AN SÖZCÜKLERİNİN İNCELEMESİNDE KULLANILMASI	84
2.2. SEMANTİK İNCELEMELERDE SAMÎ DİLLERİNİN VE KİTÂB-I MUKADDES'İN GÖZ ÖNÜNDE TUTULMASININ ÖNEMİ	104
2.2.1. Arapçanın Samî Dilleri İçerisindeki Yeri	106
2.2.1.1. Samî dilleri	107
2.2.1.2. Bir Samî dili olarak Arapça	111
2.2.1.3. Samî dillerinin ortak özellikleri	116
2.2.1.4. Arapçanın prototip Samî dili olması	119
2.2.2. Semantik Kur'an Araştırmalarında Kitab-ı Mukaddes'e Başvurmanın Önemi	123

III. BÖLÜM

'BRK' KÖKÜ

3.1. KİTÂB-I MUKADDES'TE 'BRK' KÖKÜ	136
3.1.1. Eski Ahit'te 'BRK' Kökü	136
3.1.1.1. İbranice sözlüklerde 'brk' kökü	136
3.1.1.2. Eski Ahit'te 'brk' kökünün türevleri	137

3.1.1.3.	Eski Ahit'te ' <i>brk</i> ' kökünün anlamları	137
3.1.2.	Yeni Ahit'te ' <i>BRK</i> ' Kökü	147
3.1.2.1.	Aramice (Süryanice) sözlüklerde ' <i>brk</i> ' kökü	149
3.1.2.2.	Yeni Ahit'te ' <i>brk</i> ' kökünün anlamları	149
3.1.3.	Yunanca ve Latince'de ' <i>BRK</i> ' Kökünü Karşılıyan Sözcükler	155
3.1.3.1.	Yunancada ' <i>brk</i> ' kökünü karşılayan sözcükler	155
3.1.3.2.	Latince'de ' <i>brk</i> ' kökünü karşılayan sözcükler	160
3.2.	KUR'AN-I KERİM'DE '<i>BRK</i>' KÖKÜ	164
3.2.1.	Arapça Sözlüklerde ' <i>BRK</i> ' Kökü	164
3.2.2.	Arapça – Türkçe Sözlüklerde ' <i>BRK</i> ' Kökü	169
3.2.3.	Osmanlıca ve Türkçe Sözlüklerde ' <i>BRK</i> ' Kökü	172
3.2.4.	Arapça – İngilizce Sözlüklerde ' <i>BRK</i> ' Kökü	175
3.2.5.	Kur'an-ı Kerim'de ' <i>BRK</i> ' Kökünün Türevleri ve Anlamları	176
3.2.6.	Tefsirlerde ' <i>BRK</i> ' Kökünün Anlamları	178
3.3.	'<i>BRK</i>' KÖKÜNÜN SEMANTİK ANALİZİ	191

IV. BÖLÜM

'*SBH*' KÖKÜ

4. 1.	KİTÂB-I MUKADDES'TE '<i>SBH</i>' KÖKÜ	198
4.1.1.	Eski Ahit'te ' <i>SBH</i> ' Kökü	198
4.1.1.1.	İbranice sözlüklerde ' <i>sbh</i> ' kökü	198
4.1.1.2.	Eski Ahit'te ' <i>sbh</i> ' kökünün türevleri	199
4.1.1.3.	Eski Ahit'te ' <i>sbh</i> ' kökünün anlamları	199
4.1.2.	Yeni Ahit'te ' <i>SBH</i> ' Kökü	201
4.1.2.1.	Aramice (Süryanice) sözlüklerde ' <i>sbh</i> ' kökü	201
4.1.2.2.	Yeni Ahit'te ' <i>sbh</i> ' kökünün anlamları	202
4.1.3.	Yunanca ve Latince'de ' <i>SBH</i> ' Kökünü Karşılıyan Sözcükler	208
4.1.3.1.	Yunancada ' <i>sbh</i> ' kökünü karşılayan sözcükler	208

4.1.3.2.	Latincede ‘sbh’ kökünü karşılayan sözcükler211
4.2.	KUR’AN-I KERİM’DE ‘SBH’ KÖKÜ215
4.2.1.	Arapça Sözlüklerde ‘SBH’ Kökü215
4.2.2.	Arapça – Türkçe Sözlüklerde ‘SBH’ Kökü217
4.2.3.	Osmanlıca ve Türkçe Sözlüklerde ‘SBH’ Kökü220
4.2.4.	Arapça – İngilizce Sözlüklerde ‘SBH’ Kökü223
4.2.5.	Kur’an-ı Kerîm’de ‘SBH’ Kökünün Türevleri ve Anlamları225
4.2.6.	Tefsirlerde ‘SBH’ Kökünün Anlamları228
4.3.	‘SBH’ KÖKÜNÜN SEMANTİK ANALİZİ245

V. BÖLÜM

‘KDS’ KÖKÜ

5. 1.	KİTÂB-I MUKADDES’TE ‘KDS’ KÖKÜ250
5.1.1.	Eski Ahit’te ‘KDS’ Kökü250
5.1.1.1.	İbranice sözlüklerde ‘kds’ kökü250
5.1.1.2.	Eski Ahit’te ‘kds’ kökünün türevleri253
5.1.1.3.	Eski Ahit’te ‘kds’ kökünün anlamları253
5.1.2.	Yeni Ahit’te ‘KDS’ Kökü270
5.1.2.1.	Aramice (Süryanice) sözlüklerde ‘kds’ kökü270
5.1.2.2.	Yeni Ahit’te ‘kds’ kökünün anlamları270
5.1.3.	Yunanca ve Latince ‘KDS’ Kökünü Karşılayan Sözcükler275
5.1.3.1.	Yunancada ‘kds’ kökünü karşılayan sözcükler275
5.1.3.2.	Latince ‘kds’ kökünü karşılayan sözcükler281
5.2.	KUR’AN-I KERİM’DE ‘KDS’ KÖKÜ288
5.2.1.	Arapça Sözlüklerde ‘KDS’ Kökü288
5.2.2.	Arapça – Türkçe Sözlüklerde ‘KDS’ Kökü292
5.2.3.	Osmanlıca ve Türkçe Sözlüklerde ‘KDS’ Kökü295

5.2.4.	Arapça – İngilizce Sözlüklerde ‘KDS’ Kökü297
5.2.5.	Kur’an-ı Kerim’de ‘KDS’ Kökünün Türevleri ve Anlamları300
5.2.6.	Tefsirlerde ‘KDS’ Kökünün Anlamları302
5.3.	‘KDS’ KÖKÜNÜN SEMANTİK ANALİZİ310
SONUÇ	318
KAYNAKÇA	324
ÖZGEÇMİŞ	343

KISALTMALAR

a.e.	: aynı eser
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
a.m.	: aynı makale
a.mlf.	: adı geçen müellif
Ar.	: Arapça
a.t.	: aynı tez
bkz.	: bakınız
bs.	: baskı
byy.	: basım yeri yok
c.	: cilt
Chr.	: Christian
h.	: hicrî
Isl.	: İslam(ic)
krş.	: karşılaştır
lit.	: literally
mat.	: matbaa
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
n. un.	: nomen unitatis
nşr.	: neşreden
ö.	: ölümü
pl.	: plural
prep.	: preposition
s.	: sayfa
s.o.	: someone
s.th.	: something
şrh.	: şerheden
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı

tsz	: tarihsiz
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
üniv.	: üniversite
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yay.	: yayınları
yb	: yazarı belirsiz
yy	: yüzyıl

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 : Samî Dilleri	109
Tablo 2 : Samî Dillerde Harfler / Sesler	121
Tablo 3 : Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerîm'de ' <i>brk</i> ' kökü sayısı	191
Tablo 4 : Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerîm'de ' <i>sbh</i> ' kökü sayısı	245
Tablo 5 : Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerîm'de ' <i>kds</i> ' kökü sayısı	311
Tablo 6 : Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerîm'de ' <i>sbh</i> ', ' <i>brk</i> ' ve ' <i>kds</i> '	318

GİRİŞ

Yüce yaratıcı, Kur'an'ı insanlara bir öğüt, rahmet, şifa, nur, mutluluk ve hidayet kaynağı olarak indirmiştir. Kur'an kendisinden önceki vahyi doğrulayıcı olmakla birlikte, her türlü zaman / mekân tasavvurunu aşarak evrensel nitelikleriyle tüm ilahî vahiy metinlerini kuşatmaktadır. Bu özellikleriyle Kur'an, her çağa ve her insana yeni şeyler söyleyen, mesajı kesintiye uğramayan, tüketilemeyen ve ilahî bir korumanın altında olan bir esenlik çağrısıdır.

Tüm dünyada milyonlarca insan tarafından lafzı ezbere bilinen bu mübârek kitap, her daim inananların anlama faaliyetlerinin konusu olagelmiştir. Doğal olarak bu anlama faaliyeti, başlangıçta kutlu nebînin doğrudan açıklamalarıyla olmuş, onun ölümünden sonra geçen zamana paralel olarak anlama faaliyetleri belirli esas ve usuller çerçevesinde gerçekleşmeye devam ederek kuramsallık kazanmıştır. Bu kurama veya daha geniş bir ifadeyle ilahî mesajı anlama faaliyetlerinin tümüne tefsîr adı verilmiştir.

Tefsîr ilmî, islamî yaşantıyı kuşatan diğer ilim disiplinlerinin de (Fıkıh, Kelâm, Sünnet) hareket noktası ve ilham kaynağı olmuştur. Her ne kadar da zaman içerisinde diğer disiplinler pratik yaşantının taleplerine cevap veren temel kaynaklar olmuşlarsa da, tefsîr ilmî hiçbir zaman günlük yaşantının dışında kalmamıştır. İnananlar bireysel veya toplumsal anlamda huzur ve sükuna erişebilmek için bu sonsuz nur kaynağıyla irtibat halinde olma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu kaynağın hukuki ve teolojik boyutu her daim ön planda olmuşsa da, en önemli vechelerinden

biri olan dil boyutu yeterince ilgi çekmemiştir.¹ Hâlbuki tefsîr ilminin iki temel çalışma alanı tarih ve dilsel incelemelerdir.²

Bakî ve ebedî bir mucize oluşunun bir göstergesi olarak, beyan ve izaha muhtaç, kapsamlı, geniş mânâları çağrıştırmaya, esnek ve başka anlamlara delalet ya da işaret eden veciz ve camî laflarla yüklü Kur'an'ın, mesajının yerine ulaşabilmesi ve misyonunun tamamlanabilmesi için, açıklanması, yani tefsirinin yapılması kaçınılmazdır. Bu zaruretten dolayıdır ki peygamber hem ilahî mesajın taşıyıcısı olarak *Rasul*, hem de onun açıklayıcısı, yorumlayıcısı ve hatta uygulayıcısı anlamında *Mübeyyin* olarak tanımlanmıştır.³

Zaten kadîm müslüman gelenek kendi kavram dünyasını geliştirmiş, inananlar Kur'an'la dinamik bir irtibat kurmuşlardır. Ancak iki yüzyıl önce çağdaş döneme girilmesiyle birlikte geleneğe ait bir çok temel unsurun yeniden tanımlanmak zorunda kalınması taşları yerinden oynatmış, kutsal kitapları anlama faaliyetleri daha karmaşık bir konu olmuştur.⁴ Anlaşılmanın nesnesi olarak Kur'an, her zaman farklı anlayışların ürettiği savların taşıyıcısı / doğrulayıcısı olmak zorunda bırakılmıştır. Kimilerince fennî bilimlerin kaynağı olarak görülen bu kitap, kimilerince sır ilimlerinin taşıyıcısı olmuştur. Kendisine hamledilen niteliklere göre biteviye tüketilerek, bir çok zaman taşıyıcısı olduğu mesajların çok ötesinde anlamların tahriç edildiği bir vasıta olmuştur.

¹ Omran, Elsayed M.H, "Islam, the Qur'an and the Arabic Literature", *Al-Serat A Journal of Islamic Studies*, Vol XIV No. 1, Spring 1988, s. 1.

² Paçacı, Mehmet, "Çağdaş Dönemde Kur'an ve Tefsire Ne Oldu?", *İslamiyât*, c. VI, sayı 4, Ankara 2003, s. 88-89.

³ Kılıç, Sadık, *İslam'da Sembolik Dil*, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 28.

⁴ Paçacı, Mehmet, *a.g.m.*, s. 86.

Şüphesiz Kur'an'ı anlamayı her insanın bireysel sorumluluğu olarak görmek ileri bir beklenti olacaktır. Ancak iç huzurunu arayan her bireyin, varoluşsal gerçekliğini ve varoluş gayesini anlaması, kâinatı doğru anlamlandırıp, huzur içerisinde yaşamını idame ettirebilmesi yaratıcının mesajını anlamaktan geçmektedir. Bu yönüyle “Kur'an hayatı anlamlandırmak için tenzîl olunmuştur”⁵ da denilebilir. Bu anlama faaliyeti, bireyin doğrudan çabası neticesinde olabileceği gibi, vahyi taşıyan elçiler, tebliğciler, ehil ve muhlis ilim adamları, bu amaca matuf diğer İslam ilimlerinin sağladığı teolojik birikimler vasıtasıyla da olacaktır. Nitekim Kur'an'ın doğru anlamını insanlara aktarma sorumluluğunu üstlenen müfessirler, sürekli anlama ve aktarma vazifesini sürdürmektedir. Bu döngü kâinat varoldukça sürecek, ilahî vahyin ışığında insanların varoluşu teminat altında olmaya devam edecektir.

Ancak XIX. yüzyıldan itibaren Kur'an Protestan yaklaşımın etkisiyle her bir bireyin münferiden zorunlu başvuru kaynağı olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu da İslamî ilimler arasındaki kurumsal ilişkilerinin tersyüz olması veya bazı ilimlerin dışlanmasıyla sonuçlanmıştır. Hâlbuki İslam geleneğinde inananlara pratik anlamda yön veren normatif disiplinler, kelâm ve fıkıh olup, tefsir bu disiplinlerin temel başvuru kaynağı olagelmıştır. Çağdaş dönemde ise Kur'an'a ideolojik yaklaşımlar üretilmiş, Kur'an çağdaş kelâmın doğrulayıcısı kılınmıştır.⁶

Çağdaş dönemde özellikle ideolojik yaklaşımların etkisi altında gelinen noktada Müslümanlara kanaat önderliği yapan bir çok kimse, İslam dünyasının geri

⁵ Soysaldı, H. Mehmet, “Günümüzde Kur'an'ın Anlaşılması”, *İslami Araştırmalar*, cilt 14, sayı 1, Ankara 2001, s. 11

⁶ a.m.; ayrıca bkz. Paçacı, Mehmet, “Oryantalizm ve Çağdaş İslamcı Söylem”, *İslamiyât*, c. IV, sayı 4, Ankara 2001, s. 91-110.

kalmışlığını Kur'an'a uymama nedenine bağlamışlardır. Hâlbuki sorun Kur'an'a uymaktan daha ziyade, onu iyi tahkik edip anlamak sorunudur.⁷ İşte bu çalışma da yüzyılları aşarak günümüze ulaşan bu kutlu vazifenin yerine getirilmesi yolunda atılan küçük bir adımdır. Bu adımın temel amacı, Kur'an'ın inanç dünyasını yansıtmada çok özel bir anlam ilişkisine sahip olan üç kökün (*brk*, *sbh*, *kds*) anlaşılması / anlatılması suretiyle, Kur'an sözcüklerini anlama faaliyetleri için yararlı bir yöntem ortaya koymaktır. Bu yöntem, bir yandan yüce yaratıcının insanla irtibatının müşahhas ifadesi olan vahiy sürecini bir bütün olarak ele almakta, diğer yandan teknik anlamda diller / dönemler arası anlam değişimlerini ortaya çıkarmak üzere ilk (orijinal) anlamı bulmayı amaçlamaktadır. Zira yüce yaratıcı kulları ile iletişim kurmak için canlı bir varlık olan dilden faydalanmıştır. Bu noktada yaratıcının kulları ile ilişkisinin sözlü bir iletişim olduğu hatırdan bulundurularak,⁸ Kur'an dilini oluşturan yapıtaş sözcüklerin doğru çözümlenmesi mesajın da sağlıklı bir biçimde muhataplarına iletilebilmesini mümkün kılacaktır.

0.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

'*Brk*', '*sbh*' ve '*kds*' Kur'an-ı Kerîm ve Kitâb-ı Mukaddes'te ortak olarak kullanılan ve değişik türevleri bulunan üç önemli köktür. Çalışmamızda bu üç kökün, Kur'an-ı Kerîm, Eski Ahit ve Yeni Ahit'te hangi türevlerinin bulunduğu, kök anlamları, kullanıldıkları bağlam içerisindeki anlamları, aralarındaki ilişki, zaman içerisinde maruz kaldıkları anlam değişimleri (anlam kaymaları, anlam daralmaları

⁷ al-Faruki, İsmail Raci, çev. Mehmet Paçacı, "Kur'an'ın Yorumunda Yeni Bir Metodolojiye Doğru", *İslami Araştırmalar*, c 7 sayı 3-4, Güz 1994.

⁸ Özsoy, Ömer, "Kur'an Hitabının Tarihselliği ve Tarihsel Hitabın Nesnel Anlamı Üzerine", *İslami Araştırmalar*, cilt 9 sayı 1-2-3-4, 1996, s. 136.

ve anlam genişlemeleri) ele alınacaktır. Bu suretle kök anlamı, türev anlamları ve ortak anlam alanları ortaya konulacaktır. Ayrıca kadîm Latince ve Yunanca ile modern İngilizce ve Türkçede bu köklere karşılık olmak üzere kullanılan sözcüklere de yer verilecek, böylelikle bu köklere ait anlamların aktarılmasının ne kadar mümkün olduğu ortaya konulacaktır.

Şu ana kadar hem Kur'an-ı Kerîm hem de Kitâb-ı Mukaddes'te kullanılan bu üç kökün ortak anlam alanına işaret ederek, semantik çözümleme yapan bir araştırma olmamıştır. Bu çalışma ilk kez üç kökü birlikte ele alarak, bunların ortak semantik alanlarına dikkat çekecektir. Ancak daha da önemli olan çalışmanın ortaya koyacağı yöntemdir. Bu çalışma daha önce başlatılan ve ciddiyetle sürdürülen Kur'an kelimelerinin semantik analizlerine önemli bir yöntemsel katkı sağlamayı amaç edinmektedir.

Japon dilbilimci Toshihiko İzutsu'nun, XX. yüzyılın ikinci yarısında Arap dili ve Kur'an özelinde yapmış olduğu dilbilimsel araştırmalar İslam dünyasında derin izler bırakmıştır. Onun ortaya koyduğu semantik metod, ülkemizde de araştırmacıları etkisi altına almıştır. Özellikle son dönemlerde semantik sözcük analizi çalışmaları daha da yaygınlaşmıştır. Şüphesiz bunun nedeni geliştirilen başarılı yöntemlerdir. Son dönemlerde dilbilim ve hermenötikte kaydedilen bilgi birikimi ışığında geliştirilen yöntemler, Kur'an çalışmaları alanındaki durgunluğun da aşılmasını sağlamıştır.⁹ Yeni yöntemlerin gelişmesine paralel olarak, açılan izlekten yürüyen araştırmacılar, değişik Kur'an sözcüklerini ele alarak aydınlatmaktadır.

⁹ Ebu Zeyd, Nasr Hamid, çev. Ömer Özsoy, "Tarihte ve Günümüzde Kur'an Te'vîli Sorunsalı", *İslami Araştırmalar*, cilt 9 sayı 1-2-3-4, 1996, s. 44.

Ülkemizde de bir çok araştırmacı İzutsu'nun eserlerinden etkilenmiş, onun yöntemi esas alınarak bir dizi dilbilimsel çalışma ortaya konulmuştur. İzutsu'nun eserlerinin Türkçeye kazandırılmasını müteakip, Kur'an'ın anlaşılması noktasında genelde dilsel analizlerin özelde ise semantik analizlerin ön plana çıktığı çalışmalar ard arda yapılmaya başlanmış ve Kur'an'ın anlaşılması sorunu ile ilgili çeşitli yöntemler tartışma / değerlendirme konusu edilmiştir. İzutsu'yu izleyen bir çok araştırmacı, Kur'an'ın anlam dünyasında anahtar terim görevi üstlenen kavramların anlamlarının açık kılınması suretiyle, Kur'an'a ait dünya görüşünün de anlaşılır kılınacağını düşünmüştür. Bu araştırmacılardan bir tanesi olan şakir Kocabaş, anlamın kavramların içerisinde saklı olduğunu düşünerek, belirli sayıdaki temel kavramı ele almak suretiyle Kur'an'ın anlaşılması sorununa çözümler getirmeye çalışmıştır. Kocabaş, araştırmasının belkemiğini oluşturan ve 'emir kelime sistemi' olarak tanımladığı 7 kavramın anlam içeriklerinin doğru bir biçimde tespit edilmesini, Kur'an'ın tasvir ettiği dünyayı gereğince anlayabilmenin şartı olarak takdim etmektedir.¹⁰ Ancak Kocabaş, Kur'an'da kullanılan en küçük birimlerin (harf, ses, kelimeler) bile nesnel ve bağlam dışı – sabit bir anlamı olduğunu dile getirerek, İzutsu'dan farklı bir yöntem önermektedir: "Biz Kur'an'daki her kelimenin, hatta her harfin mükemmel bir nizamın temsil edilmesinde belli bir yeri olduğuna inanıyoruz."¹¹

Semantik analizler alanında bir dizi tez çalışması da yürütölmüştür. Bu alanda ilk önemli tez çalışması, H. Mehmet Soysaldı tarafından yapılan "Kur'an Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar" (1994) isimli çalışmadır.

¹⁰ Kocabaş'ın bu yaklaşımı, Mevduği'nin *Kur'an'da Dört Terim* adlı eserinde ortaya koyduğu yaklaşımla benzeşmektedir.

¹¹ Kocabaş, şakir, *İslam'da Bilginin Temelleri*, İz Yay., İstanbul 1997, s. 135.

Soysaldı, bu çalışmasını geliştirerek daha sonra bir kitap olarak telif etmiştir.¹² Soysaldı, çalışmasında zaman içerisinde meydana gelen psikolojik ve sosyal olayların tesiri ve milletlere etki eden diğer dışsal faktörlerle Kur'an kelimelerinin anlamsal değişikliklere uğradığını belirtmekte ve bu değişikliklerin izlenmesi suretiyle ilk ve doğru anlama ulaşılabileceğini ifade etmektedir.¹³ Ancak araştırmasında Kur'an öncesi anlamlara erişebilmek için cahiliyye şiirinden istifade edeceğini belirten Soysaldı, Kur'an öncesi vahiy materyaline müracaat etmeyi düşünmemiştir.¹⁴

Bu alanda önemli tezlerden bir diğeri de, Ali Galip Gezgin tarafından kaleme alınan, "Kur'an'da Semantik Metod ve Kur'an'da Kavm Kelimesinin Semantik Analizi" (1999) isimli çalışmadır. Gezgin, bu çalışmasında tefsir ilmî ışığında modern dilbilim kuramlarının Kur'an sözcüklerinin anlaşılması noktasında yapacağı katkıları ele almakta ve geleneksel tefsir disiplinlerinin ("Garibu'l-Kur'an", "el-Vücûh ve'n-Nezâir", vb.) verdiği imkanların ötesine geçerek, Kur'an'ın kendi metodu olan semantik metodla doğru anlamlara ulaşılacağını belirtmektedir.¹⁵ Gezgin'e göre, günümüzde yaygın olarak kullanılan hermenötik metod subjektif yorumlar üretmeye müsait olduğundan, Kur'an araştırmalarında daha objektif materyaller sunan semantik metod kullanılmalıdır.¹⁶

¹² Soysaldı, H. Mehmet, *Kur'an Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar*, Çağlayan Yay., İzmir 1997.

¹³ *a.e.*, s. 1.

¹⁴ *a.e.*, s. 4.

¹⁵ Gezgin, Ali Galip, *Kur'an'da Semantik ve Metod ve Kur'an'da Kavm Kelimesinin Semantik Analizi*, Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Isparta 1999, s. 130. "Garibu'l-Kur'an", "el-Vücûh ve'n-Nezâir" gibi tefsir ilimleri için bkz.: Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV Yay., Ankara 1997, s. 151-157, 184-185; Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1998, s. 160-161, 178-179.

¹⁶ *a.t.*

Ancak yukarıda bahsedilen tezler, çerçeve olarak Kur'an metni ve Arap dili ile sınırlı kalmıştır. Gezgin, semantik analiz vasıtasıyla Kur'an'da geçen kelimelerin anlamlarının tamamen bilimsel ve objektif kriterlere dayanarak tesbit edilebileceğini öne sürmektedir.¹⁷ Diğer yandan kendisi de art-süremlî semantik metoda vurgu yapmakla birlikte, Samî dillerinin bir bütün olarak ele alınması gereğini ortaya koyan Salih Akdemir, Samî dillerinin ve Kur'an öncesi vahiy materyalinin görmezden gelindiği indirgeyici ve parçacı yaklaşımların doğru anlamlara erişilmesi noktasında ortaya çıkaracağı tehlikelere işaret etmektedir.¹⁸

Allah elçileri birbirlerini onaylamak, tasdik etmek için gönderilmişlerdir. Şu hâlde gerek Eski ve Yeni Ahit'in, gerek Kur'an'ın doğru olarak anlaşılmasını istiyorsak, vahiy sürecini bir bütün olarak algılamamız gerekir. Parçacı yaklaşımlar, sağlıklı ve doğru anlamamanın önünde en önemli engellerdendir. Nasıl ki, Kur'an'ı doğru anlamak için Eski ve Yeni Ahit'i çok iyi bilmek gerekiyorsa aynı şekilde Eski ve Yeni Ahit'i doğru anlamak için de Kur'an'ı çok iyi bilmek gerekir. Bununla birlikte gerçek şudur ki, çeşitli dinlerin mensupları vahiy sürecini bir bütün olarak değerlendirmedikleri için indirgeyici tavır sergilemişlerdir. Bu indirgeyici tutumun doğal bir sonucu olarak, Yahudiler kendilerinden bir elçi olan Hz. İsa'yı ve müjdesini tanımazlıktan gelirken, Hıristiyanlar da kendilerinden sonra gelen Hz. Muhammed'i ve insanlığa bildirdiği ilahî mesajı, Kur'an'ı, tanımamışlardır... Müslümanlar, Kur'anın açık ayetlerine rağmen geçmişte olduğu gibi bu gün de indirgeyici tavırlarını sürdürmektedirler. Bu indirgeyici tavrın doğal bir sonucu olarak Müslümanlar, Yahudiliği ve Hıristiyanlığı neshedilmiş, yürürlükten kaldırılmış, tahrif edilmiş bir din olarak görmekten kendilerini kurtaramamışlardır. Bu yüzden de Kur'an'ı anlamak için geçmişteki vahiy sürecinin gerekli olduğunu hiçbir şekilde düşünmemişler ve dolayısıyla bu alandaki çalışmalara önem vermemişlerdir.

¹⁷ Gezgin, Alip Galip, "Kur'an'ı Anlamak İçin Hermenötik mi Semantik mi?", *Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 2000 sayı 7, Isparta, s. 141.

¹⁸ Akdemir, Salih, *Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu*, Yayınlanmamış Kitap.

Aynı bağlamda, Kur'an'ın Samî din geleneği içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirten Mehmet Paçacı, bunun en önemli delillerinden birisinin de Kur'an kıssaları olduğunu ve –her ne kadar da israiliyat eleştirisi ön planda olsa da– bu kıssaların bir çok detaylarının Kitâb-ı Mukaddes vasıtasıyla elde edilebildiğini belirtmektedir. Diğer yandan Paçacı'ya göre müslüman gelenekte, muharref kabul edilen Tevrât ve İncil'in Kur'an ile karşılaştırılmasının kabul görmemesi sebebiyle bu arkaplan göz ardı edilmiştir.¹⁹ Dolayısıyla, israiliyyât önyargısına binaen Samî din geleneğinin sağladığı bu zengin arkaplan ve kullanışlı materyalin göz önünde bulundurulmaması ciddî bir eksiklik oluşturacaktır.

Kur'an'ı anlama çabalarında Kur'an öncesi kutsal metinlere başvurmanın bir diğer önemi de, küresel anlamda en çok okunan Kutsal kitapların bağılıları arasında ortak bir anlayış atmosferi oluşturma ümididir. Aynı jargon ve aynı anlamlarla yüklü kelimelerle konuşan kutsal dinlerin bağılıları birbirilerini daha kolay anlayacaktır. Özellikle günümüzde Batı Avrupa'da popüler dinler ve teolojik doktrinler arasındaki tansiyon tarihin zirve noktasına gelmiştir. Bu amaçla Batı Avrupa'da bazı projeler geliştirilerek, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamın kutsal metinlerinde kullanılan sözcük ve kavramların aydınlatılması suretiyle değişik kültür atmosferlerinde yaşayan farklı dünya görüşlerine müntesip halklar arasında ortak anlayış atmosferi oluşturmak da istenmektedir.²⁰ Her üç kutsal Kitâbın da anlam dünyasını oluşturan anahtar terimlerin aynı kökten türedikleri göz önüne alınırsa, bu tür girişimler daha da heyecan verici olacaktır.

¹⁹ Paçacı, Mehmet, *a.g.e.*, s. 155-156.

²⁰ Örneğin NOSTER tarafından Hollanda'da, Glasgow ve Amsterdam Üniversiteleri ile çeşitli Avrupa ülkelerinden bilim adamlarının katılımıyla yürütülen, "Vocabularies relating to Views of Life and Religion; Tanakh, Bible and Koran in the 21st Century" adlı proje çalışması bu amacı gerçekleştirmek üzere yürütülmüştür.

Kur'an öncesi vahiy materyalinin içeriksel doğruluğu değil, dilsel ve tarihsel bilgi kaynağı olarak önemine işaret eden Paçacı, Arapların aynı bölgede birlikte yaşadıkları Samî dillerini konuşan Ehl-i Kitap ile dikkate değer bir dil ve kültür ortaklığına sahip olduklarına dikkat çekmektedir.²¹ Böylelikle aynı kökten türeyen dilleri konuşan, aynı terminolojiyi kullanan diğer toplulukların ellerinde bulunan materyale müracaat edilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Kur'an sözcüklerinin zaman içerisinde bir çok dışsal etkene bağlı olarak anlam değişimlerine maruz kaldığını belirten bir diğer araştırmacı Emîn el-Hûlî de, ilk ve doğru anlama gitme noktasında klâsik sözlüklerin yetersizliğine dikkat çekmekte²² ve aslî anlama ulaşmak için müfessirin özel bir gayret sergilemesi gerektiğini belirtmektedir.²³

...müfessirin bu çalışması, kelimenin lügavî mânâsı hakkında bir tercihe varıncaya kadar, yani o mânânın Kur'an'ın o ayetini Arapın ilk duyduğu zamanki bilinen mânâsı olduğuna kanaat getirinceye kadar – gücü yettiğince- devam edecektir...

Müfessir bu inceleme ve ayrımı yaparken dillerin kökleri ve birbirleriyle olan ilişkileri hakkındaki yeni araştırmalardan da –imkân nisbetinde- haberdâr olmalıdır. O bu suretle, kelime aslen Arapça bir kelime mi, yoksa Arapçaya sonradan mı girmiş, eğer böyle ise hangi çevreden gelmiş, ilk mânâsı ne imiş bu konularda kesin bir kanaata varır...

el-Hûlî, yukarıda dile getirdiği çerçevede bir çalışmayı yaklaşık bin yıl önce Râgıb el-İsfehânî'nin yaptığını, ancak onun çalışmasının da Arapça ile diğer diller

²¹ a.e., s. 155-156.

²² el-Hûlî, Emîn, çev. Mevlüt Güngör, *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod, Kur'an Kitaplığı*, Ankara 2001, s. 94-95.

²³ a.e., s. 96.

arasındaki karşılıklı ilişkileri yansıtmaktan uzak olması nedeniyle tam hakkı verilmiş bir çalışma sayılamayacağını ve lügavî bakımdan eksik olduğunu ifade etmiştir.²⁴

Kur'an araştırmalarında en eski Arapça sözlüklerin dahi Kur'an dönemi Arapçasını yansıtmakta yetersiz kaldığını kaydeden bir başka araştırmacı Düccane Cündioğlu da, kronolojik değişime duyarlı olmayan sözlüklerin bir dilde ortaya çıkmış bir metni anlamada, tek başlarına okura bir yarar sağlayamayacaklarını; bunun mümkün olabilmesi için, lugatların, ihtiva ettikleri sözcüklerin anlamlarını sıralarken sözcüklerin anlamlarını etkileyen, değiştiren, hatta belirleyen tarihsel koşulları dikkate almaları ve sözcüklerin farklı dönemlerde farklı anlamlar taşıdıkları hakikatine binaen de bu farklılıklara özenle işaret etmeleri gerektiğini belirtmiştir.²⁵

Diğer yandan Suat Yıldırım, Arapça sözlüklere yöneltelen tutarsızlık, yetersizlik, realiteden uzak olmak gibi eleştirilerin müsteşriklerin tahriklerine kapılmak olacağını dile getirmekte, *Kitâbu'l-'ayn*'in el-Hûlî'nin ithamının aksine mükemmel bir sözlük olduğunu, dahası Arapça sözlüklerin ilk yüzyıldan sonra ortaya çıkan kelime ve mânâlara yer vermediklerini öne sürmektedir.²⁶

Ali Galip Gezgin'i takiben semantik metodu benimseyerek bir çok kavram analizi tezi yapılmışsa da, bu çalışmalar Salih Akdemir ve Mehmet Paçacı'nın Samî dil ve din geleneğine yaptıkları referansları göz önünde bulundurmamış, Emîn el-Hûlî'nin de ifade ettiği gibi, diller arası irtibatlandırmayı yapmadıklarından eksik

²⁴ a.e., s. 97.

²⁵ Cündioğlu, Düccane, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, Kaknüs Yay., İstanbul 1999, s.58.

²⁶ Yıldırım, Suat, "Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" Adlı Tefsiri Hakkında", *Yeni Ümit Dergisi*, Sayı 58, Ekim - Kasım - Aralık 2002, s. 1-2.

kalmıştır. Ancak bu noktada önemli bir dönüm noktası vahiy sürecinin bütünlüğünü ve dolayısıyla vahyi taşıyıcı diğer dilleri de göz önünde tutarak, Aliye Abdurrahman tarafından kaleme alınmış olan “Vahiy Geleneğinde *Emr* Kökünün Semantik Açından İncelenmesi” (2002) adlı başarılı tez çalışmasıdır. Abdurrahman, yaptığı çalışmanın yöntemsel olarak bir ilki ortaya koyduğunu vurgulayarak, çalışmasının önemine dair şunları kaydetmektedir:²⁷

Şu ana kadar Kur’an sözcükleri ile ilgili yapılmış olan bütün bu semantik çalışmaların ortak özelliği ise inceledikleri sözcükleri vahiy geleneği içerisinde art süremlî (diachronic) bir incelemeye tabi tutmamış olmalarıdır. Bu da inceleme konusu olan sözcüklerin asıl anlamlarını ve Kur’an döneminde kazandıkları anlamları tespit etmede yeterli olmamaktadır. İşte tezimizin önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Biz ise inceleme konumuz olan *emr* kökünü art süremlî bir incelemeye tabi tuttuk ve onu vahiy geleneğinde ele aldık.

Son olarak değinilmesi gereken bir diğer önemli tez çalışması da, Esra Gözeler tarafından yapılan, “Samî Dinî Geleneğinde ‘Salat’, ‘Savm’ ve ‘Zekat’ Kavramlarının Semantik İncelemesi” (2005)²⁸ adlı tezdır. Bu çalışma da, semantik analizlere getirilen yöntemsel yenilik noktasında ileriye doğru atılan önemli bir adımdır. Zira Gözeler, çalışmasında vahiy sürecini bir bütün olarak ele almakta ve tek bir kavramı semantik analize tabi tutmayıp, ibadetle alakalı olan üç ayrı kavramı sorgulayarak, bunların ışığında bir semantik alanı ortaya koymakta, ilahî dinlerdeki kul-yaratıcı ilişkisinin amelî boyutunu aydınlatmaya matuf antropolojik önermeler de getirmektedir.

²⁷ Abdurrahman, Aliye, “Vahiy Geleneğinde *Emr* Kökünün Semantik Açından İncelenmesi”, *Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2002, s. 5.

²⁸ Gözeler, Esra, “Sami Dini Geleneğinde ‘Salat’, ‘Savm’ ve ‘Zekat’ Kavramlarının Semantik İncelemesi”, *Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2005, s. 50.

Bizim çalışmamız da, Abdurrahman ve Gözeler tarafından yürütülen çalışmalarda olduğu gibi vahiy geleneğini ve Samî dillerini göz önünde tutarak yapılmış olan bir araştırmanın ürünüdür. Yalnız tezimizin isimlendirilmesi noktasında, her iki araştırmacıdan farklı olarak, “vahiy geleneği”, “samî dinî geleneği” ifadeleri bir çerçeve olarak benimsenmemiş, daha özel / dar / kesin bir çerçeve çizilerek “Kur’an’ı Kerîm ve Kitâb-ı Mukaddes” araştırmanın alanı olarak tanımlanmıştır. Çizilen bu çerçeveler, şüphesiz kullanılacak materyallerin de sınırlarını belirleyecektir. Araştırmamızda bir diğer önemli yöntemsel katkı ise, Kitâb-ı Mukaddes’in ilk dönem ifade edildiği başlangıç dillerinden olan kadîm Yunanca ve Latinceye yer vermesidir. Böylelikle, ilahî dinlerdeki kutsallık düşüncesini de yansıtmaya matuf bu çalışma, anlamsal karşılaştırmalar yoluyla kutsal metinlerin ortaya koydukları kutsallıkla ilgili anlam alanına dair daha kuşatıcı yargılara varma olanağı sağlamış olacaktır.

Araştırmamıza konu olan üç kökün doğru anlaşılması, kutsal metinlerin anlam haritalarını sağlıklı olarak tespit edebilmek açısından çok önemlidir. Bu kökler ve türevleri ontolojik olarak yaratıcı ile kulları arasındaki kutsallık ilişkisini ve bu ilişkinin iki yönlü iletişimi / ifadesini göstermeleri açısından son derece önemlidir ve üçü ortak bir anlam alanına karşılık gelmekte, dahası kimi zaman doğrudan kimi zaman dolaylı olarak aynı anlam alanında yer tutmaktadır.

0.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Tezimizin amacı, araştırma konusu olan üç kökün ilk anlamlarını elde etmenin yanısıra, maruz kaldıkları anlam hareketlerini ve birlikte oluşturdukları anlam alanını ortaya çıkarmaktır. Bu üç kökün sağlıklı olarak çözümlenmesi sonucu, kutsal kitapların teklif ettiği yaratıcı ile kul ilişkilerinin boyutları da doğru olarak kavranabilecektir. Tezin bir diğer amacı da, son dönemlerde yaygınlaşan Kur'an-ı Kerîm kavramlarının semantik incelemelerinde, diğer Samî dillerine de müracaat etmenin önemine dikkat çekmektir.

Maddeler halinde, tezimizde ortaya konulmaya çalışılacak hipotezleri şöyle sıralayabiliriz:

Kuramsal Hipotezler:

- 1- Kur'an araştırmalarında modern dilbilim disiplinlerinden olan semantik, leksikoloji ve etimoloji gibi bilim alanlarından istifade etmek araştırmacılara fayda sağlamaktadır.
- 2- Kur'an'ın anlaşılması için Kitâb-ı Mukaddes'te yer alan dilsel ve tarihsel bilgi birikimine müracaat etmek sayısız katkılar sağlayacaktır.
- 3- Kur'an, kendisinden önceki ilahî vahiy ürünlerinin temel terminolojisine sahip çıkmış ve mesajını aynı terminolojiyi kullanarak aktarmıştır.
- 4- Sözcük incelemelerinde Samî dillerini bir bütün olarak göz önünde tutmak, ilk anlam, istilâh anlamı ve türemiş yan anlamlara ulaşmak açısından son derece yararlı bir yöntemdir. Bu yöntem, Kur'an'a ön yargı ile yaklaşılarak, Kur'an dilinin gerçek hedeflerinin perdelenmesinin önüne geçer.

- 5- Semantik analizler, kavram kargaşalarına son vererek, Kur'an mesajının yanlış aktarılmasının önüne geçer.

Pratik Hipotezler:

- 1- '*Brk*', '*sbh*' ve '*kds*' Kur'an'ı Kerîm ve Kitâb-ı Mukaddes'te ortak olarak kullanılan ve metin bütünlüğü içerisinde anahtar terim olma özelliğine sahip köklerdir. Bu köklerin doğru anlamlarına ulaşmak, kutsal kitapların yaratıcı ile kul ilişkisine dair öne sürdükleri anlam haritalarının sağlıklı bir biçimde anlaşılmasını sağlayacaktır.
- 2- '*Brk*', '*sbh*' ve '*kds*' köklerinin türevleri metin içerisinde bir çok zaman biri diğerini karşılayabilecek anlamlarda kullanılmıştır.
- 3- '*Brk*', '*sbh*' ve '*kds*' kökleri diğer dillere aktarılırken, temsil ettikleri anlam alanlarında kaymalar yaşanmıştır.
- 4- Her üç kök de, Türkçeye aktarılırken ilk anlamlarından tamamıyla kopmuş, izafî / istilahî anlamları Türkçedeki temel anlamları olmuştur.
- 5- Her üç kök de, Kur'an'dan daha fazla Kitâb-ı Mukaddes'te kullanılmış ve Kitâb-ı Mukaddes'te daha fazla türev ve anlamları yer almıştır.

0.3. ARAŞTIRMANIN MATERYAL VE METODU

Araştırmamız için gerekli verilere ulaşmak amacıyla, basılı ve görsel yazın taraması yapılmıştır. Bu bağlamda dilbilim ve semantik ile ilgili bir dizi yerli ve yabancı kaynağa başvurulmuş, semantik araştırma yöntemleriyle ilgili kuramsal bilgi ve uygulama örneklerine ulaşılmıştır. Kur'an özelinde semantik yöntemin

kullanılmasına dair telif edilen bir çok eser ve konuyla ilgili bir çok tez incelenmiştir.

Araştırmamızın temel kaynağı Kur'an olmakla birlikte, Eski Ahit ve Yeni Ahit'e müracaat edilerek, Kur'an kelimelerinin ilk anlamlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırılan üç kök ve türevlerinin Kur'an-ı Kerîm, Eski Ahit ve Yeni Ahit'te nerelerde ve kaçar kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu inceleme yapılırken, Eski Ahit ve Yeni Ahit'in Arapça çevirisinden faydalanılarak mümkün olduğunca tüm kullanımlara erişilmeye çalışılmıştır.

Tevrât, Türkiye'de bu orijinal adıyla bilindiği gibi, Eski Ahit (Ahd-i Atik) adıyla da tanınır. Bütün dünyada yaygın olan Kitâb-ı Mukaddes Şirketi'nce, Kitâb-ı Mukaddes başlığı ile yayınlanan külliyat, Yahudilik ve Hıristiyanlığın bütün kitaplarını bir arada sunmaktadır. Yahudiler, Hz. Musa'ya Allah tarafından vahyedildiğini, ancak zamanla tahrife uğradığını açıklamıştır. Hâlen elde mevcut olan Tevrât'ta birçok tenakuzun tesbit edilmiş olması da bunun delilidir. Bu husus dinler tarihî açısından ayrıca önem arz etmektedir.²⁹

Her ne kadar Yahudilik tâlimlerinin bütününe Tevrât deniliyor ve bu terim Hz. Musa'ya atfedilen ilk beş Kitâbı ifade ediyorsa da; Tora, Yahudiliğin diğer kitap ve öğretilerini de içine almaktadır. Yahudiliğe göre Tevrât, 1. Yazılı, 2. Sözlü olmak üzere iki kısımda incelenebilir. 1- Yazılı olan kısım Tûr-i Sina'da (Har Sinay) Tanrı Yahve tarafından Hz. Musa (Moşe)'ya indirilen beş kitap ve eklerini ihtiva eder. 2- Sözlü olan kısım ise, yine Hz. Musa'ya atfedilen ve ondan nakledilenlerle, Tevrât'ı

²⁹ Cilacı, Osman, "Tevrat", 18 Eylül 2006, <<http://www.sevde.de/Dinler/Tevrat.htm>>

tamamlayan açıklamaları ihtiva eder. Günümüz Yahudileri Tevrât karşılığında Tanah terimini kullanmayı tercih etmektedirler. Takriben M.Ö. 1200- 1100 yılları arasında da tamamlanan ve İbranice yazılmış olan Tanah'ın içerisinde birkaç Aramca parça da bulunmaktadır.³⁰

Araştırmamızda, Eski Ahit üzerinde İbranice, Yeni Ahit üzerinde Süryanice analizler yapılması benimsenirken, Latince ve Yunanca analizlerde her iki kaynak da kapsam dahilinde tutulmuştur. Dolayısıyla bu dinî metinlerin sadece kendileri değil, aynı zamanda diğer dillerdeki tercümeleri de kullanılmıştır. Eski Ahit, M.Ö. III. asır ile M.S. VI. asır arasında bir çok dile tercüme edilmiştir. Bunlardan bize ulaşanlar Yunanca *Septuagint* (M.Ö. 271), Aramca *Targum*, Süryanice *Peshitta*, Latince *Vulgate* (M.S. 405)'dir.

Büyük İskender'in fütuhâtı sonucunda Yunanlılar diğer kültür eserleriyle birlikte Tevrât'ı da Yunancaya çevirmişlerdir. Netice itibariyle Yunan kültürünün tesirinde kalan Yahudiler de Tevrât'ın İbrânice nüshası yerine Yunanca tercümesini kullanmaya başlamışlardır. Bu bakımdan Yunanca tercümelerden bize intikal eden günümüzdeki Tevrât'ın, Hz. Musa'ya vahyedilen Tevrât olduğunu söylemek güçtür. Ancak bütün bunlardan, Tevrât bütünüyle tahrife uğramıştır sonucu çıkarılmamalıdır. Tevrât'ın tamamen tahrif edilmediğini, içinde, Kur'an-ı Kerîm'le tezat teşkil etmeyen Hak kelâmı pasajlardan anlamak mümkündür. Nitekim Muhammed Hamidullah da, Kitâb-ı Mukaddes'in tamamen tahrife uğramadığını,

³⁰ a.m.

içinde mevcut olan bazı Allah kelâmı cümlelerinden dolayı ona Kur'an-ı Kerîm gibi hürmet gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir.³¹

Helenistik dönemde (M.Ö. III - M.S. IV) Yunan kültürünün Filistin'e hakim olması üzerine, Yahudiler arasında Yunanca İbranice'nin yerini almıştır. İskenderiye'de yaşayan Yahudi cemaati ise tamamen Yunanca konuşmaya başlamıştır. *Septuagint* Eski Ahit'in Yunanca konuşan İskenderiye cemaatine kazandırılması için yazılmıştır. *Septuagint* çevirisi Eski Ahit'in bilinen en eski nüshasıdır. Yetmiş iki kişi tarafından Yunancaya çevrildiği için bu ad verilmiştir.³²

Peshitta Eski Ahit ve Yeni Ahit'in en eski Süryanice çevirisidir. *Peshitta* basit, yalın anlamına gelmektedir. *Septuagint'tan* sonra Eski Ahit'in en eski nüshasıdır ve Yeni Ahit nüshası da diğerlerinden daha eskidir. M.S. I. ve II. yüzyıllarda çevrilmiştir. Hıristiyan mezheplerinden biri olan Monofizitler, Hıristiyanlık içinde baskın olmak için Kitâb-ı Mukaddes'i orijinal dilleri olan Süryaniceye (Aramice) çevirmişlerdir.

Araştırmamızda kullandığımız çevirilerden *Vulgate* çevirisi ise, M.S. 4 üncü yüzyılın sonlarına doğru Aziz Jerome tarafından hazırlanan ve 1592'de gözden geçirilerek Roma Katolik Kilisesi'nin resmî dinî dökümanı olarak kabul edilen Latince versiyondur.³³ Roma Hıristiyanlığının tüm dünyada yaygınlaşması neticesinde kutsal Kitâbın Latince versiyonları da diğer versiyonlara nazaran daha çok yaygınlık kazanmıştır.³⁴

³¹ Hamidullah, Muhammed, "Konferanslar", Erzurum 1975, s. 17 (Aktaran: Osman Cilacı)

³² *a.e.*, s.19

³³ *Oxford İngilizce Sözlük*, "Vulgata maddesi", 21 Ocak 2007, <<http://tr.wikipedia.org/wiki/Tevrat>>

³⁴ Adam, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Seba Yay., Ankara 1997.

Araştırmamızda Kur'an ayetlerinin Türkçeye aktarılması hususunda herhangi bir meâl müracaat edilmemiş, en yaygın Türkçe meâller tarandıktan sonra kendi verdiğimiz Türkçe anlam esas alınmıştır. Eski Ahit ve Yeni Ahit'in Türkçeye aktarılmasında ise, Kitâb-ı Mukaddes şirketince yapılan Türkçe çeviriden yararlanılmıştır.

Araştırma konusu üç kök, alfabetik sırayla ele alınmıştır. Köklerin leksikolojik analizi için bir dizi sözlüğe müracaat edilmiştir. İbranice, Süryanice, Yunanca ve Latince için en az ikişer sözlük kullanılmıştır. Arapça analizler için, klâsik Arapça sözlükler Compact Disc ortamında taramaya tabi tutulmuş, *Lisânu'l-Arab*³⁵ ve *Muhtâru's-Sihâh*³⁶ esas alınarak, farklı türev ve anlamlar için de *Kitâbu'l-'Ayn*³⁷, *Kâmusu'l-Muhît*³⁸, *el-Misbâhu'l-Munîr*³⁹, *el-Mu'cem'ul-Vasît*⁴⁰ gibi sözlükler taranmıştır. Daha sonra bu taramalardan elde edilen veriler, basılı sözlüklerle karşılaştırılmıştır. İlave olarak Cubrân'ın modern sözlüğü *er-Râid-Mu'cemu'l-Luğaviyyûn e'l-Asriyyun*⁴¹ adlı eserine müracaat edilmiştir. Arapça – Türkçe konusunda ise Mevlüd Sarı'nın *el-Mevârid*⁴² ve Erkan Arif'in *Arapça – Türkçe Büyük Sözlüğü*⁴³ kullanılmıştır. Türkçede sözcüklerin karşılıklarını tesbit etmek için Ferit Devellioğlu ve Şemsettin Samî'nin Osmanlıca sözlükleri ile Mehmet Doğan ve TDK'nun Türkçe Sözlükleri kullanılmıştır. Ayrıca *A Dictionary*

³⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-lisân: Tehzîbu Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

³⁶ er-Râzî, Ebû Bekr Muhammed b. Zekeriyâ, *Muhtâru's-Sihâh : Mu'cemü'r-Razî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980.

³⁷ Ebî Abdurrahman el-Halîl bin Ahmed el-Farâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, Dâru ihyâi't-turâsi'l-'arabî, Beyrut 2001.

³⁸ Firuzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Yakup, *Kâmusu'l-Muhît*, Muessesetu'r-Risale, Beyrut 1987.

³⁹ Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Mukarrî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, Matbaatu Mustafa el-Babî, Mısır 1931.

⁴⁰ *el-Mu'cem'ul-Vasît*, Mısır Arap Dili Akademisi, Kahire – İstanbul, tsz.

⁴¹ Cubrân, Mesûd, *er-Râid- Mu'cemu'l-Luğaviyyûn e'l-Asriyyun*, Daru'l-İlmi'l-Melayin, Beyrut 1967.

⁴² Sarı, Mevlüd, *El-Mevârid Arapça –Türkçe Sözlük*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982.

⁴³ Erkan, Arif, *Arapça – Türkçe Büyük Sözlük*, Huzur Yayın, İstanbul 2004.

*of Modern Written Arabic*⁴⁴ ve *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük*⁴⁵ kullanılarak bu köklerin İngilizcedeki karşılıklarına ulaşılmıştır. Köklerin müfessirlerce analiziyle ilgili olarak da bir çok klâsik tefsir kaynağına ve günümüzün modern ve muteber tefsirlerine müracaatta bulunulmuştur. Ayrıca tefsir eseri olmanın ötesinde, bir çok yerli ve yabancı telif eserinde de Kur'an bağlamında bu kökler ve türevlerine dair aktarılan anlamlara ve tartışmalara yer verilmiştir.

Araştırmamızın yöntemine gelince, araştırma konusu olan üç kökün doğru anlaşılması için art-süremlî semantik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin kullanılması esnasında zorunlu olarak etimolojik ve leksikolojik analizlere de yer verilmiştir. Araştırmanın kuramsal bölümünde bu üç bilimsel disiplinin bir arada ele alınmasının önemine dair düşüncelere yer verilmiştir. Araştırmaya esas olan art-süremlî semantik yöntemde, sadece Arap dili içerisindeki zaman kesitleri esas alınmamış, bunun yanı sıra diğer Sâmî dilleri göz önünde bulundurulmuştur. Böylelikle farklı zaman kesitleri olarak, farklı diller / metinler ele alınmıştır. Kullandığımız art-süremlî analiz yöntemi, aynı zamanda diller arası geçişte yaşanan anlam değişimlerini de aydınlatmayı amaç edinmektedir. Araştırmamızda ayrıca Klasik Yunanca ve Latince, modern Türkçe ve İngilizce dillerine geçişte de ortaya çıkan anlam değişimleri ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

0.4. ARAŞTIRMANIN PLANI

Araştırmamızın giriş bölümünde, Kur'an sözcüklerinin Samî dil geleneği çerçevesinde semantik analizlerinin yapılmasının önemine dikkat çekilerek,

⁴⁴ Wehr, Hans, ed. by J Milton Cowan, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Buchdruckerei Hubert & Co., Harrasowitz 1979.

⁴⁵ Mutçalı, Serdar, *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul 2001.

çalışmamızın alanda dolduracağı boşluk, önereceği yöntemsel yenilikler, çalışmanın amacı ve planına yer verilmektedir.

Girişin ardından çalışmamız kuramsal ve uygulama anlamında iki temel bölümde ele alınmaktadır: Kuramsal bölümde, konuyla ilgili kuramsal tartışmalar iki bölüm halinde aktarılmaktadır. Kuramsal bölüm, semantik biliminin bir bilim disiplini olarak dilbilim ile iki yönlü ilişkisini, dilbilimin bir alt disiplini olarak etimoloji, leksikoloji ile ilişkisini, dilbilimsel semantiğin art-sürem ve eş-sürem yöntemlerini, anlam değişimleri konularını detaylı bir biçimde tartışmakta ve bu yöntemin Kur'an araştırmaları özelinde önemine yer vermektedir. Ardından Kur'an araştırmalarında diğer Samî dillerine ve Kur'an öncesi vahiy birikimine yer vermenin gereklilikleri ele alınmakta, Arapçanın Sâmi dilleri arasında tuttuğu yer değerlendirilmektedir.

Araştırmanın uygulama bölümünde ise, Kur'an'ın anlaşılması noktasında anahtar terim rolü gören üç önemli kök (*brk*, *sbh*, *kds*), ayrı ayrı bölümlerde detaylı bir semantik incelemeye tabi tutulmaktadır. Her bölümde öncelikli olarak, bu köklerin İbranice Eski Ahit metinlerinde ve Süryanice Yeni Ahit metinlerinde hangi anlamlarda kullanıldıkları, bu anlamların klâsik Yunanca ve Latinceye nasıl aktarıldığına yer verilmektedir. Ardından Kur'an'da geçen türevlerine ve anlamlarına, klâsik ve modern Arapça, Arapça – Türkçe, Arapça - İngilizce, Türkçe, Osmanlıca sözlüklerdeki ve tefsir geleneğinde kullanılan anlamlarına değinilmekte, son olarak bütün bu veriler toplu bir analize tabi tutulmaktadır. Üç köke ait bu üç bölümde elde edilen veriler sonuç bölümünde mecedilerek, bu köklerin ortak semantik alanları ve vahiy geleneğinde kutsallık anlayışı ortaya konulmaktadır.

I. BÖLÜM

BİR DİLBİLİM ALANI OLARAK SEMANTİK

1.1. DİLDEN DİLBİLİME

*Hani Rabbin meleklere: “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar da: “Orada bozgunculuk yapacak, kan akıtacak birisini mi var edeceksin? Hâlbuki biz seni hamd ile **tesbîh** ve **takdîs** ediyoruz” dediler. O da “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” dedi. Ve Adem’e **isimlerin hepsini öğretti**. Sonra onları meleklere sunup: “Eğer doğru sözlülerseniz, haydi şunların isimlerini bana bildirin.” dedi. Dediler ki: “Sen **sübhânsın**, bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Gerçekten sen âlîmsin, hâkîmsin.” “Ey Adem! Bunların isimlerini onlara söyle.” İsimlerini onlara söyleyince: “Size yerin ve göklerin bilinmeyenlerini bilirim, açıkladığınızı da, gizlediğinizi de bilirim dememiş miydim?” dedi.⁴⁶*

Kur’an’ı öğretti

İnsanı yarattı

*Ona **beyanı öğretti**⁴⁷*

⁴⁶ Bakara: 30-33

⁴⁷ Rahman: 2-4

Yukarıdaki ayetler açıkça göstermektedir ki, insan, dili bulmamıştır, doğuşundan itibaren yatkınlık olarak ona sahip olmuştur. Dil, toplum içinde elde edimiş, zaman içerisinde gelişmiştir.⁴⁸ Adem isimleri öğrenmekle diğer varlıklar karşısında üstünlük kazanmıştır. Yüce Allah insanın hilafetine itirazda bulunan meleklerle, insanın dili kullanma vasfına sahip olduğunu bir imtihanla göstererek cevap vermiştir. Dolayısıyla varoluşsal anlamda dil, insanı diğer canlılardan ayıran, yücelten en önemli unsur olarak öne çıkmıştır.

Bedia Akarsu dilin yaratılışından insana özgü kılınmış bir vasıf olduğunu, dil ile insan arasında iki yönlü bir varoluş ilişkisi bulunduğunu belirtmektedir:

Dil başlangıçtan beri tümüyle insana ilişkin bir şeydir, sözcükler göğüsten zorunluluk ve maksat olmaksızın hür olarak çıkar. Hayvan türleri arasında yalnız insan türkü söyleyen bir yaratıktır. Dil, insanda doğrudan doğruya bulunan bir şeydir, bundan dolayı insan anlığının (Verstand) bir ürünü olarak gösterilemez. “Kendisi doğanın bir ürünü (Produkt), ama insan aklının doğası” olan dilin ana örneği (Typus) insan aklında bulunmamış olsaydı dil bulunamazdı. İnsan ancak dili ile insandır, dili bulmak için de onun insan olması gerekti.⁴⁹

Dil ile ilgili olarak bir çok farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlar temel olarak, dile yapılan yaklaşımlarla çerçevelenmiştir. Tuna Sakallı dil ile ilgili başlıca tanımları aktarmaktadır:⁵⁰

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'nde dil, “insanların düşündüklerini

⁴⁸ Akarsu, Bedia, “Felsefe Açısından Dil”, 12 Eylül 2006, <<http://kisi.deu.edu.tr/binnur.kavлак/kitaplar/dil.doc>>

⁴⁹ Akarsu, Bedia, *Dil-Kültür Bağlantısı*, İnkılâb Yay., İstanbul 1998, s. 49.

⁵⁰ Sakallı, Tuna, “Anlam ve Dil”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 8.

ve duyduklarını anlatmak için kullandıkları her türlü işaret ve özellikle ses işaretleri dizgesi, lisan, zeban” olarak tanımlanmıştır.

Dilbiliminin en önemli ismi Saussure göre ise; “dil yetisinin toplumsal ürünü olan dil, bu yetinin bireylerce kullanılabilmesini sağlayan toplumca benimsenmiş, uzlaşım sal bir düzendir. Bireyin edilgin bir biçimde belleğine aktardığı üründür.”

Zola'nın tanımına göre, “her dil bir mantık dizgisidir.”

Nermi Uygur “Dilin Gücü” adlı deneme kitabında “Nerede insan varsa, orda “dil” de var. İnsan birlikte diliyle. Sağır-dilsizlerle işitir-dilsizler, dil yitimine uğramış olanlar, daha başka hasta kimseler bir yana, herkes konuşur, düpedüz konuşur bol bol sustuğu olsa da, isteyince konuşabilir” der. Şöyle devam eder Uygur; “dil kadar kesintisizce yeryüzünü kaplayan bir insan başarısı daha yok. Dilsiz olamıyor insanlar. İnsanın öbür adı *konusan* olmalı.”

Konuşma yeteneğinin, insan için en önde gelen özellik olduğunu söyleyen Doğan Aksan, dilin önemini bir takım sorularla ortaya koymaya çalışmaktadır: “Bir an düşünecek olursak, dil olmadan bir ince duyguyu, bir şiiri, önemli bir olayı, bir buluşu, bizim için unutulamayacak kadar değerli bir anımızı, bir fizik veya kimya olayını nasıl anlatabilir, nasıl kağıda geçebiliriz? (...) Nasıl oluyor da bir kimsenin bizden istediği bir işi, onun birkaç ağız hareketiyle gerçekleşen bir ses bileşimiyle, bir sözle yerine getirebiliyoruz? Nasıl oluyor da bir şairin sözle, yazıyla dile getirdiği bir duygu birkaç sözcükle bize aktarılıveriyor, kimi zaman tüylerimizi

ürpertecek kadar bizi etkiliyor?”⁵¹

Dilin bilimsel bir tanımı ise şöyledir: “Belli bir insan topluluğuna özgü çift eklemli göstergeler dizgesi.” Belli bir insan topluluğuna özgü demekle bir ulusun dilinden söz edilmekte. Örneğin İngilizce, Fransızca, Türkçe, vb. gibi.⁵²

Sakallı, Büyük Larousse’dan dil ile ilgili olarak farklı sınıflandırmalara dair örnekler yer vermektedir.⁵³ Konuşucuların yararlandıkları anlatım araçları açısından ele alınan konuşma, anlatım biçimi (Zengin, fakir bir dili olmak). Onu kullanan toplumsal gruba ya da meslek grubuna göre tanımlanan anlatım dizgesi (Resmi dil. Bürokrasi dili; bu dili kullanan kimseye göre tanımlanan anlatım dizgesi: Yaşar Kemal’in dili; bildirişimin niteliğine ve söylemin türüne göre tanımlanan anlatım dizgesi: kaba, edebi, seçkin dil; kullanıldığı döneme göre tanımlanan anlatım dizgesi: Tanzimat dili. Servet-i fünûn dili.) Bildirişim işlevi gören, sözlü olmayan ve bir yapı oluşturan her türlü gösterge dizgesi. (Arıların dili. Bir şeyi hâl dizgesiyle anlatmak.) Bir şeyin dili, bir duyguya, bir tutuma özgü anlatım (Mantığın, aşkın dili). Bir sanatçının düşüncesini, duygusunu ifade etmek için kullandığı sözlü olmayan anlatım yolu (Sinema dili). Günümüzde, yabancı dil (Dil öğretmeni. İlk dil olarak İngilizce’yi, ikinci olarak Almanca’yı seçmek. Dile yeteneği olmak). Dil ailesi; aynı ana dilden türemiş, ortak bir kökene bağlı dilleri kapsayan grup: (Hint-Avrupa dil ailesi.)

Dilin bir diğer bilimsel tanımı ise şöyledir: “Belli bir insan topluluğuna özgü çift eklemli göstergeler dizgesi.” Belli bir insan topluluğuna özgü demekle bir

⁵¹ Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yay., Ankara 1995, s. 11.

⁵² Güz, Nükhet, *Sesler ve Kurallar*, Der Yayinevi, İstanbul 1992, s. 18.

⁵³ Sakallı, Tuna, *a.g.t.*, s. 9 - 10.

ulusun dilinden söz edilmekte. Örneğin İngilizce, Fransızca, Türkçe, vb. gibi.⁵⁴

Dil kelimesinin Almandaki karşılığı olan *Sprache*'nin, *sprechen* (konuşmak) fiilinden türetilmiş olduğunu kaydeden Porzig'in dil tanımı ise ikili bir yapı arz etmektedir: Bunlardan birincisi, insanın konuşabilmesi olgusu, ikincisi belirli bir grup insanın birbiriyle konuşmasını sağlayan araçların tümü. Bunu ifade etmek için Fransızcada iki ayrı kelime vardır. Konuşma yeteneği için "langue", belirli bir dil için ise "language" kelimesi kullanılır.⁵⁵ Saussure bunlara ilaveten "parole" kavramını kullanmış ve bunun konuşmayı karşıladığını "langue"nin ise somut dili ifade ettiğini belirtmiştir.⁵⁶

Dilbilgisi çalışmalarıyla tanınan Muharrem Ergin ise dili şu şekilde tanımlamaktadır: "Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık. Temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış olan bir gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir."⁵⁷

Ünlü Arap dilcisi İbn Cinnî'nin tanımı: "Dil, milletlerin amaçlarını ifade ettiği, meramlarını anlattığı sesler bütünüdür."⁵⁸ es-Suyûtî ise İbnu'l-Hâcib ve el-İsnevî'nin dil tanımlarına yer vermiştir. İbnu'l-Hâcib'in tanımı: "Bir mânâ için vazolunmuş bütün lafızlar." el-İsnevî'nin tanımı: "Dil, mânâlar için vazolunmuş lafızlardan

⁵⁴ Güz, Nükhet, *Sesler ve Kurallar*, Der Yayınevi, İstanbul 1992, s. 18.

⁵⁵ Porzig, Walter, çev. Vural Ülkü, *Dil Denen Mucize*, TDK Yay., Ankara 1995, s. 67.

⁵⁶ Yolcu, Mehmet, "Dil: İşlevi, Çeşitleri Ve Alanları Bağlamında Kavramsal Bir İnceleme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, Sayı: 4, 2002.

⁵⁷ Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım, İstanbul 1992, s. 4.

⁵⁸ Yavuz, Mehmet, İbn Cinnî : Hayatı ve Arap Gramerindeki Yeri, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, İstanbul 1996.

ibarettir.”⁵⁹ Buna benzer bir tanım yapan Mustafa el-Galâyîni, dillerin ifade biçimleri (lafızlar) bakımından farklı olmasına rağmen, dile getirilen anlamlar açısından birbirinden farksız olduğunu kaydetmektedir.⁶⁰

Varlık felsefesinde de dil üzerinde önemli bir biçimde durulmuş ve bir çok felsefe metninde insan için “Nefs-i Nâtk” (Konuşan Nefs) tarifi yapılmıştır. Yine dilin ontolojik hakikati de geniş tartışmalara konu olmuştur. Dilin ontolojik mânâda yapısını tartışan Bedia Akarsu şunları kaydetmektedir:

Dil problemi ile uğraşan her dil bilgini, her dil filozofu, önce dilden ne anladığını belirtmek zorundadır. Dil nedir, hangi varlık alanına girer, nesnelere sözcükler arasında nasıl bir bağlantı vardır, vb sorular ister istemez insanı dilin kökü problemine götürür. Dilin kökü ve özü problemi, varlığın kökü ve özü problemi kadar eskidir. Başlangıçta varlık ile dil, sözcük ile anlam birbirinden ayrılmazlar, bir birlik olarak görünürler. Sözcük, varlığın bir simgesi, adlandırılması, göstergesi değildir, onun gerçek bir parçasıdır. Mitolojik görüşe göre her nesnenin özü adlarda saklıdır. Adlara egemen olmasını, onları kullanmasını bilen kimse, nesnelere üzerinde de bir egemenlik kazanır. Nesnelere dünyası ile adların dünyasının tek bir gerçekliği (Wirklichkeit) vardır.⁶¹

Söz verme konusunu irdeleyen Nermi Uygur ise; “Verilen söz bir varoluş yöntemidir. Nasıl varolacağını verdiği sözde belirler insan. Söz, varoluşun kesinliğidir” demektedir.⁶²

Dilin anlaşılmasının tarihî bir bakış içerisinde mümkün olacağını belirten Akarsu, dilin başlangıcı ve sonucu olmayan bir derinliğe sahip olduğunu ve

⁵⁹ es-Suyûtî , Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-Muzhir fi'l-Lügati ve'l-Edeb*, Dârü'l Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 1998, c. 1 s. 12.

⁶⁰ el-Galâyîni, Mustafa, *Câmiu'd-Durusi'l-Arabiyye*, el-Mektebet'ül-Asriyye, Beyrut 1994, s. 7.

⁶¹ Akarsu, Bedia, *a.g.e.*, İnkılâb Yay., İstanbul 1998, s. 15.

⁶² Uygur, Nermi, *Dilin Gücü: Denemeler*, YKY, İstanbul 1997, s. 38

kuşaklar arasında da kültürel bir bağ oluşturduğunu vurgulamaktadır:

Dilin başsız ve sonsuz bir derinliği, sonsuzluğu vardır. Dil, insan soyunun bütün varlığı ile birlikte gider. İnsan dilde, içinde yaşadığı zamanın duygusuna daha bağlı olduğu hâlde uzak geçmişi de açık ve canlı olarak duyar ve sezer. Dil bu iki duyguyu birleştiren bir şeydir. Çünkü dil, daha önceki kuşakların duygularından geçmiştir ve onların solukları dilde gizlidir. Bu kuşaklar, duygularımızın belirtilmesi olan anadilinin aynı seslerinde bizimle akrabadırlar. Gerçekte dil, Humboldt'a göre, sürekli olan ve her ânda gelip geçici olan bir şeydir. Bu yüzden dilin yazı biçiminde saklanması, tam olmayan, “mumya türünde” bir saklanma olur. “Dilin kendisi bir ürün (Ergon) değil, tam bir etkinliktir (Energia).” Onun için dili ancak tarihî yolla tanımlamak doğru olur.⁶³

Dilin hiçbir yönü yoktur ki değişmeden kalsın. Bu değişimler her zaman sürekli olarak ve kesiksiz bir şekilde sürüp gider. Bu değişimler yüzyıllar boyunca oluşa oluşa yeni bir dil formu meydana getirirler. Ama bu değişimler birbirleriyle bir bağlantı içindedirler. Kuşakların değişmesi bile dilde değişiklikler meydana getirir. Bir dil bir toplumun çeşitli yaş derecelerinde, çocuklarda, gençlerde, yaşlılarda farklı olduğu gibi, aynı insanın yaşamının gidişinde de yavaş yavaş ama sürekli olarak değişir.⁶⁴

Dilin dizgesi içinde önemli bir yer tutan kelimelerin her birinin çok uzun macerası vardır; bunları biz biliş dışı olarak içselleştirir ve bizden sonra gelenlere de tariflerini yapmayı hiçbir biçimde düşünmeden aktarmaya devam ederiz. Kelimeler için doğru olan bu gözlem, cümleler için, çok kullanılan terimler için sözlerimize destek vazifesini gören o atalardan kalma olgunluk için haydi haydi doğrudur. Bundan dolayı, insan yazarken veya okurken, her defasında, adeta kendi

⁶³ Akarsu, Bedia, *a.g.e.*, s. 20.

⁶⁴ *a.e.*, s. 90.

anadilinin kudretine benliğinden bir şeyler katmış olur.⁶⁵ Böylelikle aslında toplumdan topluma aktarılan kelimeler, hiçbir zaman aynı çerçevede kalmazlar. Hatta aynı toplumda yaşayan insanlar, aynı kelimeyi kullanırken mutlak anlamda aynı şeyi düşünmezler.

Diğer yandan dilin insan düşüncesini aktarmak hususunda yetersiz kaldığını ve kelimelerin kişilerin iç dünyasını eksik ve başkalarının tesirine bulanmış bir biçimde aktarmasının da muhtemel olduğunu belirtenler de olmuştur. el-Antakî böyle düşünenlerin çoğunluğunun edebiyatçılar olduğunu vurgulayarak örnekler vermiştir.⁶⁶ Mihail Nuayme bu konuda şunları söylüyor: “İnsanlık tarihî hiçbir zaman, düşüncelerini tamamıyla ortaya koyabilen veya duygularını tam olarak ifade edebilen birine şahit olmamıştır. Bu sebeple duygu ve düşünceler asıl olarak, satır aralarından okunur. Satır aralarından çıkarılan ise satırlarda olana nispetle her zaman daha belîğ, daha derin ve daha kapsamlıdır. Zira fitrî olarak şunu sezeriz ki şair, yazar, ressam, heykeltıraş, mühendis, sanatkâr, kısacası hiçbir insan, duygu ve düşüncelerini bütün karışıklık ve renkleriyle, olduğu gibi ifade etme şansına sahip değildir.”⁶⁷

Yine ünlü Lamartine, dilin anlatmak istediği şeyleri ifade etmede yetersiz kaldığını şu cümlelerle izah ediyor: “Ruhumun fışkırmaları hiç durmadı ve hiçbir zaman donukluk göstermedi. Gökler bir sayfa olsaydı ve Allah da benden bu sayfaya sevgimi nakşetmemi isteseydi bu sayfa bile içimdekileri dökmeme yetmezdi. Şu ana kadar tam dört sayfa karaladım ama neredeyse hiçbir şey söylememişim. Sonsuzluğu kuşatmak ve onu bütünüyle ifade edebilmek muhaldir,

⁶⁵ Guitton, Jean, çev. Cevdet Perin, *Düşünme Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1968, s. 64.

⁶⁶ el-Antakî, Muhammed, *Dirâsât fi Fıḫi'l-Lüga*, Darü'ş-Şarki'l Arabî, Beyrut 1969, s. 302.

⁶⁷ a.e., s. 304.

boş bir uğraştır. Ümitsiz bir şekilde dilin bu fakirliği, soğukluğu ve donukluğuyla boğuşuyorum. Çünkü göklerin dilini konuşmadıkça bu dili kullanmak zorundayım...”⁶⁸

Belki de dile karşı en şiddetli hücumu meşhur Fransız filozof Bergson gerçekleştirmiştir. O, dili kusurlu saymış ve o güne kadar kimsenin cesaret edemediği ölçüde dili aşağılamıştır. Hatta bu yüzden ona ‘dil karşıtı terör okulunun filozofu’ lakabı verilmiştir. Bergson’a göre dil mürekkep, vicdan (insanın fikri yönü)- ise basittir. Bu sebeple, mürekkebin mürekkep olmayanı doğru ve güvenilir bir şekilde tasvir etmesi imkansızdır.⁶⁹

Bir çok bilim adamı dilin düşünme ile ilgisinin ötesinde, dilin toplumsal boyutunu öne çıkararak, dillerin toplumların kolektif bilinçlerini ve dünya görüşlerini yansıttığını vurgulamıştır. Dildeki kelimelerin etimolojik olarak kökenlerine inildiğinde, ulusların o zamanki hayat tarzları, gelenek ve göreneklerinin ortaya çıkarılabileceğini kaydeden Sema Önal Akkaş, “dilde ortaya konmuş metinleri inceleyerek Aristoteles’in de belirttiği gibi dil, düşünce, obje sırasını takip ederek, düşünceyi ortaya koymuş oluruz” demektedir.⁷⁰

Dil olmaksızın düşünmenin de olamayacağını ileri sürmenin çok iddialı bir söylem olduğunu vurgulayan Mehmet Çiçek ise, dilin düşünmeyi mümkün kılmasından çok, düşüncenin diğer insanlara aktarılması suretiyle soyuttan somuta dönüşmesini sağlayarak düşünme eylemine işlevsellik kazandırdığını

⁶⁸ a.e., s. 304.

⁶⁹ a.e., s. 305

⁷⁰ Akkaş, S. Önal, “Bir Kültür Merkezi Olarak Harran”, *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, Şanlıurfa 2006, s. 273.

belirtmektedir.⁷¹ Dolayısıyla dil toplumsal işlevselliği ile önem kazanmaktadır. Dücane Cündioğlu da, yaygın bir kabul olan düşünmenin sözcüklerle gerçekleştiği fikrini reddetmekte ve aslında düşünmenin sadece sözcükleri kullandığını, ancak düşünmenin kavramlarla gerçekleştiğini ve bu kavramları iletmenin (dışa vurmanın) ise sözcüklerle mümkün olduğunu belirtmektedir.⁷²

Her dilin kendine göre bir dünya görüşü olduğunu kaydeden Gökberk, dillerin farklı ve çok sayıda olmalarının bize, dünyanın düzen ve anlamını çeşitli açılardan yorumlama imkanı tanıdığını belirtmektedir: “Kısaca söylersek, bir dilde bireysel bir insan grubunun, bir ulusun özel ruh ve yaşama üslubu ruhî bir form kazanır. Yine bunun için, bir ulusu yok etmenin en kestirme yolu, bu ulusun dilini ortadan kaldırmaktır.”⁷³

Dilin toplumsal bir kurum olduğunu ifade eden Aksan, dil-toplum ilişkisiyle ilgili olarak şunları söylemiştir: “Bir ulusun yaşayış biçimi, inançları, gelenekleri dünya görüşü, çeşitli nitelikleri ve hatta tarih boyunca bu toplumda meydana gelen çeşitli olaylar üzerinde hiçbir bilgimiz olmasa, yalnızca “dilbilim incelemeleriyle, bu dilin söz varlığının, söz hazinesinin derinliğine inerek bütün bu konularda çok değerli bilgiler ve güvenilir ipuçları edinebiliriz.”⁷⁴ Aksan ayrıca, bir dildeki kavramlar, kalıplaşmış sözler ya da atasözleri ve deyimlerin bir araya getirilip gruplandırıldığında, bunlardan bazılarının diğerlerine göre öne çıktığını, ağırlık

⁷¹ Çiçek, Mehmet, “Dil Olgusuna Genel Bir Bakış”, *Kur'an Hermenötik ve Dilbilim Sempozyumu Kitabı*, Bakanlar Mat., Erzurum 2001, s. 194.

⁷² Cündioğlu, Dücane, “Boşa konuşabilirsin fakat boşu konuşamazsın”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 12 Şubat 2005.

⁷³ Gökberk, Macit, *Değişen Dünya Değişen Dil*, YKY, İstanbul 1997, s. 69.

⁷⁴ Aksan, Doğan, *a.g.e.*, s. 65.

kazandığını, bu öne çıkanların ise o dili konuşan toplumun değer ve önem verdiği kavramlar, kullanımlar olduğunu kaydetmiştir.

Dil-toplum ilişkisi beraberinde “toplumsal dilbilim”, “toplumdilbilim”, “diltoplumbilimi”, “dil toplumsal ruhbilimi” vb bilim dallarının da oluşturulmasını getirmiştir. Bunların ortak görüşü, dilin kavranması veya iyice bilinmesi için toplumsal süreçlerin ve dili ancak bir yönüyle ele alan gözlemlerin artık yeterli olmadığı, çalışmaların odak noktasını, dil kullanımı ile toplumsal davranış biçimi arasındaki karşılıklı etkileşimin oluşturması gerektiğidir.⁷⁵

En başta da belirttiğimiz üzere, dil insanın yaratılışının başından beri sahip olduğu bir yetidir. Chomsky’nin insanın doğuşundan itibaren dil öğrenme yetisine sahip ve bu yetinin sadece insana özgü olduğunu tespit etmesiyle bu düşünce de yeni bir aşama kazanmıştır.⁷⁶ Bununla birlikte insan dili gelişirken belirli aşamalardan da geçmiştir. Bunlar insanın, öncelikle seslerin sistematik bir düzen içinde kullanılması sonucu konuşmayı öğrenmesi, ardından bu sesleri yine düzenli bir şekilde yazıya dökebilmesi ve uzun süreler saklayabilmesi, kağıt ve kalemi bularak bilginin yaygınlaşması, baskı makinelerini bularak kitapların toplum içinde çoğalmasını sağlamak gibi ana hatlarıyla ifade edebileceğimiz aşamalardır. Günümüzde bilgisayarların yaygın bir biçimde kullanıma girmesiyle dilde yeni aşamalar kaydedilmiştir. Artık sanal diller oluşturulmakta, bir çok konu üretilen bu dillerin imkânları ile çözüme kavuşturulmaktadır. ‘Computational Linguistics’, ‘Computational Semantics’, vb günümüzde yükselen yeni bilim disiplinleri olarak öne çıkmaktadır.

⁷⁵ İmer, Kâmile, “Toplumsal Dilbilim”, *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I*, TDK yay., Ankara 1980, s. 158-159.

⁷⁶ Kıran, Zeynel, *Dilbilim Akımları*, Onur Yay., Ankara 1996, s. 190.

İşte insanın hem varoluşu hem de toplumsallaşması ve toplumsal kültürünü oluşturmasının (ki dil ile kültür yapışık ikizler⁷⁷, dil kültürün aynası⁷⁸ vb olarak tanımlanmıştır) en önemli unsuru olan dil, müstakil bir bilim dalının da inceleme konusu olmuştur; dilbilim. Dilbilim tarihiyle ilgili bilgi veren eserler, genellikle bu bilim dalını, çağdaş dilbilimin kurucusu sayılan Saussure'den önceki dilbilim ve Saussure sonrası dilbilim olarak iki kısımda incelemektedir. Bu tasnifin nedeni, Saussure'e kadarki dil çalışmalarının, dili dil için araştırma kastıyla değil, başka bilim dallarının yardımcı kolu olarak veya belli bir inanış ve düşüncenin gereği olarak yürütülmüş olmasıdır. Bununla birlikte önceki dönemde, tamamen dilbilimsel amaçlarla hiçbir çalışmanın yapılmamış olduğunu söylemek yanlış olur. Nitekim Arap dili ile ilgili çalışmalar temelde, Kur'an'ın doğru anlaşılması ve doğru aktarılması kaygısına bağlı olarak 'alet ilmî' hüviyetinde yürütülmesine rağmen, bu amacın dışında dili Saussure'ün tabiriyle-kendi içinde ve kendisi için ele alan, inceleyen çalışmalardan biri olmak üzere İbn Cinnî'nin *el-Hasâis* adlı eseri zikredilmektedir. Bu eser, Arap dilinin seslerini, kalıplarını, yapılarını ve dile ait pek çok hususu bugünkü dilbilim mantığına uygun bir tarzda ele almaktadır.⁷⁹

Yukarıda Arap diliyle ilgili çalışmaların daha çok Kur'an merkezli dini kaygılarla yürütüldüğü ifade edilmişti. Benzeri bir kaygıyı, çok daha önce, Eski Hind'de görüyoruz. M.Ö. 10. yy.a kadar uzanan kutsal kitap *Vedaların* yanlış okunması ve yanlış aktarılmasının önüne geçmek için çeşitli çabaların sarf edildiğini öğreniyoruz. Eski Yunan'da ise dilbilim ve dil çalışmaları felsefenin kanatları

⁷⁷ Malkoç, M. Nihat, "Kültürün Temel Unsuru Dil", <http://www.izedebiyat.com/yazi.asp?id=32182>

⁷⁸ Yolcu, Mehmet, "Yabancı Dil Öğrenimi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, Sayı 3, 2002, s. 61.

⁷⁹ Civelek, Yakup, "7.-11. Asır İslam Dünyasında Dil Olgusuna Yaklaşımlar ve Batılı Dilbilimcilerle Mukayesesi", *Kur'an Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, Bakanlar Mat., Erzurum 2001, s. 201-229.

altında yapılmıştır. Bunun açık delili, büyük filozoflardan Platon ve Aristo'nun dille ilgili müstakil çalışmalarıdır. Eski Yunan'da dilbilimde iki ayrı ekol ortaya çıkmıştı: Analojistler (doğalcılar) ve anomalistler (uzlaşmacılar). Birinci ekol, dilin, doğanın bir sunusu, doğal, temelde kurallı ve mantığa dayanan bir varlık olduğunu, ikincisi ise dil yapısının kuralsızlığı ilkesini benimsiyordu. Romalılar ise dilbilim çalışmalarını daha çok Yunanlıların etkisi altında sürdürmüşler ve onları tamamlar nitelikte eserler vermişlerdir. Doğuda ise Arap dünyasında dille ilgili kıymetli çalışmalar yapılmıştır. Bunların başında Sibeveyhi'nin bugün hâlâ değerini koruyan *el-Kitâb* adlı eseri gelmektedir. Ondan önce hocası el-Halil b. Ahmed, Arapçanın ilk sözlüğü sayılan *Kitâbu'l- Ayn'ı* kaleme almıştı.⁸⁰ Bu eser aynı zamanda ilk dilbilimsel tefsir örneği olarak da kabul edilmektedir.⁸¹ Türk dünyasında ise Kaşgarlı Mahmut'un telif ettiği bugün hâlâ önemini koruyan *Divan-ı Lügati't-Türk* adlı eser, o dönemin söz varlığını derlemekle kalmamış, dile canlılık katarak Türk dilinin Arapça karşısındaki gücünü ispatlamıştır.

Ortaçağda batıdaki dilbilim çalışmalarında Latincenin ön plana çıktığı görülür. Ortaçağ sonlarındaki dilbilim çalışmalarında Dante'nin damgası belirgindir. O sıralarda, yeni ülkelerin keşfedilmesi ve dolayısıyla yeni dillerin varlığının ortaya çıkması sonucu, bir takım çok dilli sözlükler yazılmaya başlanmış ve dilbilgisi kitapları yaygınlaşmıştır.⁸²

XVII. yüzyılda 'Port Royal Dilbilgisi' adıyla ünlenen dil çalışmaları, aslında her dilde ortak olan mantıkî temellere dikkat çekiyor ve böylece sonraki yüzyıllarda

⁸⁰ Acar, Ömer, Arap Dilinde Çok Anlamlılık, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2002, s. 26. Ayrıca kaynakça için dipnotlara bkz.

⁸¹ Karşlı, İbrahim H., *Kur'an Tefsiri Açısından İlk Arap Lügati Kitabı'l-Ayn'ın Değerlendirilmesi*, Nüsha Dergisi, Sayı: 14, Yaz 2004, s. 49-70.

⁸² Aksan, Doğan, *a.g.e.*, s. 16.

da etkisini sürdürecektir bir ilerleme sağlıyordu. Yine bu yüzyılda dil-düşünce ilişkisi, Bacon, Leibniz, Humboldt gibi filozoflar tarafından ele alınmıştı. XIX. yy.a gelindiğinde, önceki dönemlerde kısmen gün ışığına çıkarılmış olan, diller arasındaki yakınlık ve benzerlik ilişkileri, bu yüzyılda Franz Bopp'un temelini attığı karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları ile daha belirgin esaslara bağlanmış ve böylece dünya üzerindeki dil aileleri tespit edilmiştir. XX. yy. dilbilim tarihî açısından dönüm noktası olarak kabul edilir. Nitekim çağdaş dilbilimin Saussure tarafından kurulması ve bunun sonunda yapısalci dilbilimin ortaya çıkması, daha sonra Cenevre Okulu, Prag Okulu, L. Bloomfield'in önderliğinde Amerikan Davranışçı Dilbilim Ekolünün oluşumu ve üreticidönüşümsel dilbilgisi ekolün Noam Chomsky tarafından kurulması hep bu yüzyılda gerçekleşmiştir.⁸³

Her ne kadar müstakil bir dilbilim akımı olarak değerlendirme imkanına sahip olmasak da, yine bu yüzyılda Saussure'cü dilbilim ve yapısalcılığa karşı postyapısalcılık ve yapıbozumu felsefeleri geliştirilmiş ve çağdaş dilbilimin kurucusu başta olmak üzere onu takip eden yapısalcılar şiddetli tenkide tabi tutulmuştur.⁸⁴ Derrida, Saussure'cü dilbilimi eleştirerek bu dilbilim anlayışının dili yazma düzeyine indirgediğini vurgulamaktadır: “Bu noktadan itibaren gözle görülür çelişkiler ortaya çıkar ve bu çelişkiler birbirine toslar. Bu çelişkileri takip etmek insanı dilbilimin ötesine, gramatolojiye, metinselliğe götürür”. Derrida, Saussure'cü anlayışta konuşmaya verilen ayrıcalığın arkasında, etkinliğini sürdüren koca bir metafizik görmektedir. Yazının ikincil akışlarının (*emanotion*) tersine ses, bir gerçeklik ve kendiliğindenlik metaforu, kendi kendini sunan (*self-present*) canlı bir

⁸³ a.e., s. 26 - 27.

⁸⁴ Sözen, Edibe, *Eylem/Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*, Paradigma, İstanbul 1999, 56-57.

konuşma kaynağıdır. Saussure'ü bu noktada da eleştiren Derrida, Saussure'ün 'dil durmaksızın evrim geçirir, oysa yazı olduğu gibi kalma eğilimindedir' düşüncesine karşı çıkarak, yazmanın da (okuma ve yeniden yazma ile) değiştiğini ifade eder. Derrida'ya göre de Saussure'cü dilbilim konuşmayı, yazmanın karşıtı haline getirmiştir.⁸⁵

⁸⁵ Aksan, Doğan, *a.g.e.*, s. 26.

1.2. DİLDEN ANLAMA (SEMANTİK)

Kavramların belirginleştirilmesi, sözlü dilde seslerden, yazılı dilde ise şekillerden oluşan sözcüklerle sağlanır. Buna göre dilin temelinde üç şey vardır: Ses, şekil ve anlam.⁸⁶ Çünkü dil, sadece seslerin ard arda gelmesiyle oluşan kelimelerin cümle içinde kullanılması demek değildir; bu kelimelerin anlam taşınması da gerekir. Zira harfler tek başlarına anlam taşımazlar; bu sebeple iki, üç, dört ve beş harfli kelimeler (sözler) şeklinde terkip edilirler.⁸⁷

Anlam / mânâ, (Almanca *bedeutungsinn*, Fransızca *sens, signification*, İngilizce *meaning, sense*) sözlükte şöyle tanımlanmaktadır:⁸⁸

- 1) Bir kelimenin belirttiği, ifade ettiği, düşündürdüğü şey
- 2) Bir önermenin, bir hükmün veya düşüncenin anlatmak istediği şey
- 3) Dilsel bir ifadenin, bir iletişim ortamında taşıdığı muhteva

Doğan Aksan dil ve anlam bağıntısına dair olarak şunları kaydetmektedir:

Bu dizge anlam taşıyan belli ses birleşimlerinden sözcük ve morfeplerden (daha başka öğeler) oluşur. Ekmek, su gibi ses birleşimleri ancak Türkler, Türkçe konuşanlar için belli anlamlara sahiptir. Sözcük adı verilen işaret, bir kavram, bir de ses yönü olan her dilin kaynaşmış bir düşünce - ses bileşimidir; dildeki başka öğelerle ilişkili bir anlama ve anlatma birimidir. İnsanların çeşitli bakımlardan nitelikleri nasıl birbirinden farklı ise toplumların dünyayı görüşleri, değerlendirmeleri de öylece birbirinden ayrıldığı için kavramlar dilden dile ve o ölçüde olmamak üzere kişiden kişiye değişir.⁸⁹

⁸⁶ Dilaçar, Agop, *Dil, Diller ve Dilcilik*, TDK Yay., Ankara 1968, s. 51.

⁸⁷ es-Suyûfî, şrh. Muhammed Carulmev vd., *el-Muzhir*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 1987, c. 1, s.37.

⁸⁸ Bolay, S. Hayri, *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Akçağ, Ankara 1997, s. 21.

⁸⁹ Aksan, Doğan, *a.g.e.*, s. 13.

Her ferd, kendisinin bütün insan türünün bir sürüp gitmesinden başka bir şey olmadığını en canlı olarak dilde duyar. Her ferdin sürekli olarak dil üzerine etkisi olduğundan, her kuşak onda bir değişiklik yapar. Ancak bu değişiklik sözcüklerin ve şekillerin kendisinde değil de, onların başka şekillerde kullanılmalarında ortaya çıktığından kolayca farkedilemez. Her sözcüğe yüklenen anlam kişiden kişiye toplumdun topluma farklılaşmaktadır. Kimse sözcükte başkasının düşündüğünü tıpkı tıpkısına düşünmez. Bu yüzden her anlama aynı zamanda bir anlamamadır; duygularda ve düşüncelerdeki her birleşme aynı zamanda bir ayrılımadır.⁹⁰

Austin'e gelene dek dil-anlam kuramı zihinci, göndergeci ve davranışçı olarak adlandırabileceğimiz üç aşamadan geçmiştir. Zihinci kuram: Aristoteles'ten başlayarak Frege'nin anlam ile göndergeyi birbirinden ayırmasına dek iki bin yılı aşkın bir süre felsefe tarihine egemen olmuştur. Daha çok dil-zihin ilişkisini sorgulayan bu dil-anlam kuramına göre, dil, insanın, görünmez zihin içeriklerini başkalarına aktarmak için kullandığı görünür işaretlerden başka bir şey değildir. Dilde kullandığımız en küçük anlamlı anlatımlar olan sözcükleri zihnimizdeki idelerin/kavramların yerine, bu sözcüklerden oluşan tümceleri de kavramları birbirine bağlayarak oluşturduğumuz düşüncelerin yerine kullanırız. Hangi dilsel anlatımların hangi kavram ya da düşüncenin yerine kullanılacağını belirleyen şey uyulaşımdır. Kısaca söylemek gerekirse, zihinci kuram, dilsel anlatımların, zihnimizdeki kavramlarla düşünceleri temsil ettiklerini; bir dilsel anlatımın anlamının, temsil ettiği zihin içeriği olduğunu ileri sürer.⁹¹

⁹⁰ Akarsu, Bedia, *a.g.e.*, s. 90.

⁹¹ Aysever, R. Levent, "Söz'ün Yurtsuzluğu", *Adam Sanat*, Sayı 211, Ağustos 2003, s. 38.

Bunun için, karşımızdaki birine bir şey anlatmak amacıyla bir tümce ürettiğimizde, doğru ya da yanlış bir şey söylemiş olmayız, yerinde ya da yerinde olmayan (kurala uygun ya da kurala aykırı) bir davranışta bulunmuş oluruz. Austin'e göre, kendisinden önce ortaya atılan dil-anlam kuramlarının gözardı ettiği en önemli nokta budur: Karşısındaki kişiye bir şey anlatmaya çalışanın bir nesneye göndermede bulunup o nesneye bir anlatım yüklediği görülmüş, ama bu kişinin bunu yaparken kurala dayalı bir davranışta bulunduğu görülememiştir.⁹²

Yakın geçmişte postmodern felsefenin kurucu isimlerinden sayılabilecek Derrida, dil anlam ilişkisine dair geleneksel anlayışları ve Saussure kuramlarını reddetmiş, dinleyen ile konuşan arasındaki söz alış verişinde (anlaşmada) gözardı edilen bir ikinci öge olarak dinleyene (anlamaya) dikkat çekerek dil felsefesinde yeni bir dönüşüm yaratacak bir adım atmıştır. Aysever, Derrida'nın durduğu nokta ile ilgili olarak şunları aktarmaktadır:⁹³

Searle, söz edimlerinin başarı koşullarını sorgularken, onların dinleyen değil, konuşan kişinin yerine getirdiği edimler olduğunu önemle vurgular. Derrida'ya gelince, onunkisi, karşı tarafın, yani dinleyen/okuyan kişinin bakışıdır. Derrida'nın, bir şey söyleyip söylediğimizden daha fazlasını anlatmaya çalıştığımız durumları kendisine çıkış noktası yaparken geleneğin, özellikle de söz edimleri kuramının bir şey söyleyip söylediğimizi anlatmaya çalıştığımız durumları kendisine çıkış noktası yapmasının gerisinde yatan aslında bu bakış farklılığıdır. Konuşan / yazan da dinleyen/okuyan da ortadaki sözün sahibinin kendisi olduğunu düşünmektedir. Böyle olunca, olup bitenlere konuşan / yazan kişinin gözüyle bakanın, bir şey söylenip söylenen şeyin

⁹² *a.m.*, s. 38-39.

⁹³ *a.m.*, s. 43.

anlatılabildiği durumların koşullarını; dinleyen / okuyan kişinin gözüyle bakanın ise bir şey söylenip söylenenden daha başka şeylerin anlaşıldığı durumların koşullarını araştırmasından daha doğal bir şey olamaz. Bu açıdan bakıldığında, Austin ile Searle'ün “anlatma”dan çok “anlaşma”nın, Derrida'nın ise “anlama”dan çok “anlaşmama”nın kuramını yaratmaya çalıştığını söylemek hiç yanlış olmayacaktır.

Semantik; “bildirişim aracı olan dili psikoloji, sosyoloji ve mantık açısından inceleyen karma bir daldır. Bu akımın başlıca temsilcisi Alfred Korzybski (*Science and Sanity*, 1933) her ruhsal tepkinin bir göstergeye cevap olduğunu, bir başka deyişle, “semantik” bir görünüme büründüğünü savunur. Kolayca anlaşılabilceği gibi, burada çok geniş kapsamlı bir “semantik” söz konusudur.⁹⁴

1.2.1. Felsefi Bir Alan Olarak Semantik

Semantik, felsefi ya da mantıksal ve dilbilimsel olarak iki farklı açıdan ele alınabilir. Felsefi ya da mantıksal yaklaşım, göstergeler ya da sözcükler ile bunların göndermeleri arasındaki bağlantıya ağırlık verir ve adlandırma, düzenleme, yananlam, doğruluk gibi özellikleri inceler. Dilbilimsel yaklaşım ise zaman içindeki anlam değişiklikleri ile dilin yapısı, düşünce ve anlam arasındaki karşılıklı bağlantı gibi konular üstünde durur.

Felsefe ve dilbilim alanlarında semantik, bir dilin göstergeleri ile bunların anlamları arasındaki bağlantının incelenmesidir. Semantiğe farklı yöntem ve amaçlarla yaklaşılsa da, her iki alan da insanların dilsel anlatımlardan nasıl anlam çıkardıklarını açıklamaya çalışır. Dil, bir ucu sesbilim, bir ucu da anlambilim olan

⁹⁴ Arıklı, N., Tunçdoğan T. ve Vardar B., *Semantik Akımları*, Yeni İnsan Yay., İstanbul 1969, s. 11.

geniş bir tayftır. Bir yanda sesler ya da işaretler, bir yanda ise bu ses ve işaretlere yüklenmiş olan anlam vardır. Modern dilbilimdeki tüm çabalar anlamların seslere ve işaretlere, ses ve işaretlerin de anlamlara nasıl çevrildiğini ortaya koymaya yöneliktir. Ancak mevcut sorunlar büyüktür. Eğer semantik alanındaki sorunları vurgulamak gerekirse, öncelikli sorun bunun dilbilimini hangi derecede ilgilendirdiği şeklinde karşımıza çıkacaktır. Çünkü söz konusu olan anlamlar ise bu aşamada başta felsefe olmak üzere birçok alanın söyleyeceği noktalar olacaktır. Gerçekte bizim için anlam, dilbilimin konuyu ele aldığı tarzdan çok farklı bir içerik taşır.⁹⁵

Dilbilim, anlamın felsefi ya da sosyolojik içeriğine fazla girmeden, anlamın ifade edilme biçimiyle ilgilenir. Burada söz konusu olan anlamın ne olduğu değil, nasıl bir yapıyla dile getirilebileceği sorunudur. Bu yaklaşım, sorunu tanımlamamı kolaylaştırmaktadır. Ama geriye kalan çalışma hiç de azımsanacak kadar az değildir. Anlam nasıl ifade edilecek? Anlamlar hangi araçlarla tanımlanıp dilin öteki aşamalarında kullanılabilir? Öncelikle bir saklama (storage) sorunu vardır; ardından da işleme sorunu geliyor. Bir anlam hangi yapıyla bir hafıza modülünde tutulabilir? Bu yapıyı işleyecek işlemcinin kapasitesi ne olmalıdır? Tüm bu sorunlar çözümlense bile anlamların gramatik yapılara çevrilmesi gerekmektedir. Ya da tam tersi, gramatik yapıların anlama dönüştürülmesi şart olmaktadır.⁹⁶

⁹⁵ Sakallı, Tuna, *a.g.t.*, s. 19.

⁹⁶ *a.t.*, s.19

Felsefeci ve dilbilimciler, düşünce ve dil arasında çok önemli bir bağın olduğunu söylerler. Dil, düşünceyi ifade ettiği kadar, onun gelişimini de sağlayarak çift yönlü bir işlevi yerine getirmiş olur.⁹⁷

Felsefenin mümkün olması için de felsefî tartışmaların vasıtasıyla sürdürüleceği dile ihtiyaç vardır. Bu nedenle felsefî mânâda sorunlar dilin kendisiyle ilgili soruşturmalar haline dönüşür. XX. yüzyıl felsefecileri dilsel göstergelerin (sözcükler, tümceler, vb.) anlam taşıma biçimleri üzerine çok şey yazmışlardır. 1920 ve 1930'larda olgucu okulun mantıkçıları, dile matematik ve mantıkta bulunan kesinliği ve açıklığı getirmeye çalışmışlardır. Onlara göre “doğar” diller açıklık ve kesinlikten uzaktır. Bu nedenle de belirsizlik ve çokanlamlılıktan arınmış “ideal” bir dil üzerine kurulu bir semantik kuramı geliştirmeye çalışmışlardır. Mantıkçılar, sözcüklerin dünya ile bağlantısını gösterecek bir kuram geliştirmek için temelde gönderme ve doğrulama kavramlarına dayanmışlardır. Gönderme modeline göre dilsel bir simge, örneğin bir sözcük, ya doğrudan gözlem, ya algı ya da her ikisiyle birlikte kavranan bir gönderge olduğu zaman anlaşılabilir. Örneğin Boston, Boston kenti demektir; George Washington da bir ABD başkanı anlamına gelir. Ama gönderme modeli doğru ve yanlış gibi soyut sözcükleri ya da eylemler (fiiller) ve edatlar gibi açık seçik göndermeleri olmayan sözcükleri dikkate almaz. Buna ek olarak, felsefeci Gottlob Frege'nin sabah yıldızı ve akşam yıldızı örneğinde işaret ettiği gibi iki deyim aynı göndermeleri, ama farklı anlamları olabilir. Bu yüzden

⁹⁷ Korkmaz, Ramazan, *Türk Dili*, Nisan 2000, s. 319.

dilsel göstergelerin ne anlama geldiklerini açıklamada gönderme modelinin yetersiz olduğu benimsenmiştir.⁹⁸

Dili kullanma ve anlama, insanları sıradan nesnelere ve diğer canlılardan ayıran bir özelliktir. Bu iç yaşamımızın da özünü oluşturur. Felsefe tarihinde dilin öneminin anlaşılmasında Ludwig Wittgenstein'in sorduğu soruların önemi büyüktür. Wittgenstein birçok kimsenin sormaya değer görmediği soruları, aynı Newton'un gezegenlerin neden başka yönlere fırlayıp gitmediklerini, taşların bırakılınca neden düştüklerini sorduğu gibi sormuştur. Daha önceleri Locke'un ve Leibniz'in de bu konuda çalışmaları vardır. Ayrıca Frege ve Russell'in çalışmaları da Wittgenstein'a temel oluşturmuştur; fakat ondan önce felsefe tarihinde hiç kimse "dili" konunun merkezine onun gibi koyamamıştır.⁹⁹

Wittgenstein ilk dönemindeki "Tractacus" adlı eserinde Dünya'yı resimleyen ideal bir dil tarifi yapmaya çalışmıştır. Bu eserinde Wittgenstein, Dünya üzerinde söylenenleri çözümlerse, bunları, şeylerin isimleri olan sözcüklere indirgeyeceğimizi ve tümcenin sözcükleri arasında kurulan ilişkinin de, dünyadaki şeyler arasında bulunan ilişkiyi karşılayacağını düşünür. Bu yolla tümce dünyayı resimleyebilmektedir. Wittgenstein ilk eserinde, bütün felsefe sorunlarını çözdüğünü sanmaktadır. Fakat ilerleyen yıllarda Wittgenstein Tractacus'dan rahatsızlık duymaya başlar. Wittgenstein'in ikinci döneminde dilin resimleme görevi yerine, dil bir alet olarak görülecektir. Dil bu dönemde sosyal bir olay, bir etkinliktir. Wittgenstein'in birinci dönemine ters olan bu döneminin ilk dönemiyle ortak yanı; dilin yine merkezde olması, felsefenin dil felsefesi bağlamında ele alınmasıdır.

⁹⁸ Sakallı, Tuna, *a.g.t.*, s. 25-26.

⁹⁹ "Dil ve İnsan", yb, 14 Temmuz 2006, <<http://www.mucizeler.com/dilveinsan.html>>.

Wittgenstein birbirine zıt her iki dönemiyle de çok taraftar toplayan ender felsefecilerden biridir.¹⁰⁰

Wittgenstein ikinci döneminde dilin, ilk dönemde sandığından daha fazla şeyler ifade edebildiğini gördü. Bize göre dilin becerileri ve bizi ulaştırabildiği noktalar, O'nun bu döneminde sandığından da fazladır. Bu konuya bundan sonra yazacağımız bir kitapta daha detaylı yer vermeyi düşünüyoruz. Allah'ın insanlara çok özel armağanı olan dilin önemine dikkat çekilmesi açısından bu çalışmalar takdire değerdir. Thomas Hobbes'un "Leviathan" adlı eserinde söylediği gibi: "Bütün icatlar içinde en soylu ve yararlı olanı, isimler ya da isimlendirmelerden ve onların bağlantısından oluşan konuşmadır."¹⁰¹

Moderniteden postmoderniteye geçişte ve postmodern felsefenin oluşumunda dil oldukça büyük bir önem taşımış ve dil-anlam ilişkisine yeni boyutlar eklenmiştir. Artık, farklı bir "gerçek" olgusu yaratılmıştır ve bu değişime Baudrillard simulacra adını vermiştir. Bu "yeni dünyada", temsil artık "gerçekten" daha "gerçek" hale gelmiştir. Baudrillard şöyle der; "biz, toplum olarak gerçek ile olan bağlantımızı koparmış bulunuyoruz". Baudrillard dilin ve yaratılan gerçekliğin bizi var olmayan bir dünyaya taşıdığını söylemektedir. Dilin kıvraklığı sayesinde, belki bilincimizin dahil ulaşamadığı bir "gerçekliğe" doğru ilerlemekteyizdir. Baudrillard'ın burada ortaya koyduğu "yeni dünya" olgusu bilinçdışının bir yansıması olabilir. Farklı ifadelerle, resimlerle, çizgiler ve sembollerle birey ve belki de toplumun kendisi, bilinçdışı var olan olguların yansımasını yaşatmaktadır ve onu bir simulacra olarak yaşamaktadır. Simulacralar, "gerçeğin" bir kopyasıdır, hatta

¹⁰⁰ a.m.

¹⁰¹ a.m.

kopyanın kopyasıdır. Burada, Lacan'ın dil ile anlamın ilişkisi göz ardı edilmemelidir. Lacan'a göre, bilinçdışına ulaşamamanın nedeni dilin tek anlamlı olmadığı düşünülürse ve simulacraların kopyanın bir kopyası olduğu, o zaman Baudrillard ve Lacan arasındaki bağlantı kurulabilir. Eğer "gerçeğe" ulaşmanın yolu dil yardımı ile olacak ise ve bu iki düşünürün kuramları doğru ise, o zaman "gerçeğe" ulaşmak, bilinçdışına ulaşmak kadar bir illüzyon olacaktır.¹⁰²

1.2.2. Bir Dilbilim Disiplini Olarak Semantik

Geleneksel Yunanca analizlerinde düşülen hatalara değinen Lee Roy Martin semantikle ilgili olarak şunları kaydetmektedir:¹⁰³ "Semantik temel olarak anlama çalışmasıdır. Ancak geleneksel olarak düşülen hata, anlama çalışmasının sadece kelimeler düzeyine indirgenmiş olmasıdır. Modern dilbilim ortaya koymuştur ki anlama kelimelerin cümle, hatta metinle olan ilişkisine dayanmaktadır. Cümleden veya metinden soyutlanan kelime doğru anlama ulaşturmaz. Bir diğer geleneksel hata ise metaforik, şiirsel, meselli ve edebî ifade tarzının göz ardı edilmesidir."

Semantik konusundaki çalışmalar dilbilimin bütün dallarını ilgilendirmekte, dilin her yönüne uzanmaktadır. Semantiğin en az ilgili görülebilecek olan görevsel sesbilim alanına bir göz atılacak olursa anlamın bu dalı konularında da ne denli önemli olduğunu ortaya çıktığı söylenebilir. Örneğin Türkçedeki bir evet sözcüğü

¹⁰² Faraci, Fiona, *Dilbilim – Bilinçdışı İlişkisi*, 21 Ocak 2007, <http://dilbilim.murat.ms/index.php?topic=371.0;prev_next=prev>

¹⁰³ Martin, Lee Roy, "A Comparative Analysis of Two Approaches to Greek: The Traditional Approach and the Linguistic Approach", 15 Haziran 2006, <<http://earth.vol.com/~lmartin/APPROACH.HTM>>

değişik ton ve vurgularla şu anlamları yansıtabilmektedir:¹⁰⁴

évet (ilk seslemi vurgulu ve düşen bir tonla): ‘kabul ediyorum’, ‘doğrudur’ anlamında.

evét (ikinci seslemi vurgulu yükselen bir tonla): ‘ne istiyorsunuz?’, ‘konuyu görüştük ya’ anlamında

éve:t (ilk seslemi vurgulu, ikinci seslemi uzun): ‘Şimdi oldu’, ‘ha, şu konuydu’, ‘şimdi ne yapılacak?’ anlamında.

Günümüzde dilbilimciler genel anlamda üç dil düzeyi üzerinde çalışıyorlar:

1. Ses bilgisi / Fonetik (sesle ilgili), 2. Sözdizim / Sentaks (sözcüklerin dilbilgisel olarak bir araya getirilip cümle oluşturulma biçimleriyle ilgili), 3. Anlambilim / Semantik.

İlk iki alanla karşılaştırıldığında, dilbilimcilerin anlambilim alanında çok az başarı sağladıkları görülür. Konunun tartışmalı oluşu, dilbilimcilerin birkaç gruba ayrılmalarına neden olmuştur. Yorumcu anlambilim okulunun üyeleri, dil yapılarını kullanım koşullarından bağımsız ele alırlar. Üretici anlambilimin öncüleri ise tersine dilin bildirişim gücünün dikkate alınması gerektiğini savunurlar ve tümceleri.n anlamlarının, kullanımlarının bir işlevi olduğunu öne sürerler. Bir başka grup ise daha da ileri giderek, kuramcıların, insanların kavramlara nasıl ulaştıklarını ve bunların sözcük anlamlarıyla nasıl bağlantı kurduklarını dile getiren psikolojik

¹⁰⁴ Aksan, Doğan, “Anlambilim, İlgili Alanlar ve Türkçe”, *Ankara Üniv. TÖMER Dil Dergisi*, Sayı: 16, Ankara 1994, s. 120.

sorunları ele almadıkça anlambilimin ilerleme kaydedemeyeceğini savunur.¹⁰⁵

Dilbilimin bir kolu olarak düşünülen semantik, ilk olarak XIX. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Semantik, dilin ses ve anlam ilişkisi, zihinle, ruhla, toplumla ilgili yönü üzerinde durur; sözcükleri anlam açısından karşılaştırarak söz konusu anlamlarının zaman içindeki değişim ve gelişimlerini inceler. Bu bilim dalı ilk kez 1826-27’ de Alman dilcisi K. Reisig tarafından semasiologie adıyla kurulmuştur. ilk sistemleştirme çalışması ise Fransa’da M. Break tarafından yapılmıştır.¹⁰⁶

Anlambilim alanında yapılan araştırmalar, günümüzdeki dil çalışmaları arasında önemli bir yer tutar. Önceleri dilbilimin bir dalı olarak alınan anlambilim, özellikle XX. yüzyılda yapısalcılığın (structuralisme) da etkisiyle yeni bir bilim alanı olarak karşımıza çıkar. Dilin salt ses ve biçim yönü üzerinde yoğunlaşan çalışmalar felsefe, toplumbilim, psikoloji ve mantıktan da yararlanarak anlam alanına kaymaya başlamıştır.

Felsefeci Arda Denkeli, *Anlamların Kökenleri* adlı yapıtında, felsefede anlam sorununu dil felsefesinin ana sorunu olarak incelemiş ve sorunun John Locke’tan bu yana tarihsel gelişimini gözden geçirdikten sonra, anlamlı oluşunun kökeninin evrendeki doğal ilişkilerde olduğunu öne sürmüştür. Bu arada, batı dillerinde yazılmış kimi anlambilim metinlerinin çevirilerinden, üniversitelerin felsefe, filoloji ve dilbilim bölümlerinde anlabilime ilişkin olarak ders ve etkinlikler de sürdürülmektedir.¹⁰⁷

Jakobson, her dilde dilsel iletişimin kutuplarından ve temel öğelerinden birine bağlanan altı işlev saptamıştır. Gönderge işlevi bağlama, ilişki işlevi ilişkiye,

¹⁰⁵ Sakallı, Tuna. *a.g.t.*, s. 27.

¹⁰⁶ Özkırımlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İnkılap Yay., İstanbul 1990, c. 2, s. 14.

¹⁰⁷ Sakallı, Tuna, *a.g.t.*, s. 28.

çağrı işlevi alıcıya, coşku işlevi vericiye gönderme yapar, yazınsal işlev bilgiyi kapsar, üstdil işlevi ise doğrudan doğruya koda gönderir.¹⁰⁸

Martinet'ye göre çizgisellik (sesli) özelliği ve çift eklemlilik, dilleri tanımlamaya yeter. Dillerin çok daha fazla ortak yönü bulunduğu anlaşılmaktadır; önce Jakobson'un altı işlevi ve temel tümeller-koşullu tümeller biçiminde iki kategoriye ayrılabilen belli sayıdaki tümeller. Birinci durumda, yüklem ya da işlevsel sözcükler örneği anılabilir: dünyadaki tüm' dillerde yüklem işlevini üstlenebilecek biçimler (adlar ve fiiller); kendi başlarına bir anlamı bulunmayan (nesnelere göndermeyen), ama sözlüksel birimler arasında şu ya da bu bağıntıyı sağlama işlevi gören biçimbirimleri, öntakılar, sontakılar, bağlaçlar vardır. tüm dillerde kişi adları olduğunu söylemek yanlışsa da, tümünde de kişiye, ben'e, sen'e, öteki'ne gönderim yapan göstericiler bulunduğu ileri sürülebilir.¹⁰⁹

Tanımını J. Greenberg'in yaptığı koşullu tümeller iki olgu arasında bağıntı kurar: bunlar bir içerme bağıntısı biçimini alır (eğer p'yse o zaman q'dur). Örneğin, öntakılı (ilgeçli) dillerde, tamlayan durumu hemen her zaman yönlendirici adı izler; sontakılı dillerdeyse hemen her zaman onun önünde yer alır. YÖN (yüklem-özne-nesne) düzenli diller, her zaman öntakılı (örn. Arapça), rastlantıya bağlanamayacak bir sıklıkla ÖNY (özne-nesne-yüklem) düzenindeki diller sontakılıdır (Japonca, Altay dilleri, Birman dili). Bir dilde ÖNY düzeni egemense ve tamlayan durumu kendisini yönlendiren adı izliyorsa, o zaman sıfat da aynı biçimde adı izler. YÖN düzeninin egemen olduğu tüm dillerin olası öteki düzeni ÖYN'dir (özne-yüklem-nesne). Eğer ÖYN düzeninin egemen olduğu bir dilde, başka temel düzen yoksa ya

¹⁰⁸ Jakobson'dan aktaran: Sakallı, Tuna, *a.g.t.*, s. 14.

¹⁰⁹ Martinet'ten aktaran: Sakallı, Tuna, *a.g.t.*, s. 14.

da olası başka düzen olarak yalnız NÖY (nesne-özne-yüklem) varsa, fiili değiştiren tüm belirteçler fiilden önce gelir.

Greenberg'in dizelgesine, her türlü dilbilgisi alıntılarını kapsayan temel tümeller eklenebilir. Ayrıca, tüm dillerde, çevre öğelerini ve belirli sayıda bitki ve hayvan türlerini adlandırmada, insan vücudundan (eğretileme yoluyla) aldıkları terimler bulunduğu varsayılabilir. Örneğin, Türkçe'de bir ırmağın ağzı, kolları vardır; başka birçok dilde de aynı duruma rastlanır. Dağın sırtı, eteği, vb. Dünyayı betimlemede, Moğolca çok sayıda bu tür insan biçimli adlandırma kullanılır. Dillerin çoğunda eğretileme, botanik ve zooloji sözlüklerini oluşturmada geniş bir biçimde kullanılan yöntemdir: örneğin, Fransızca'da gueule-deloup (Almanca'da Löwenmaul "aslan ağzı") coeur (yürek), vb.¹¹⁰

Piaget'ye göre insan önce düşünceyi oluşturur ve daha sonra dil yoluyla onu açıklar. Kişi, çevresindeki nesnelere, nesnelere arasındaki ilişkilerden ve bu ilişkilerden doğan düzenliliklerden bir düşünce altyapısı kurar. Dil, bu altyapının bir sonucu veya uzantısı biçimindedir.¹¹¹ Öyleyse, anlam doğadaki olaylardan türer. Başka bir deyişle, anlam kuramının merkezinde fiziki bağlam, ortam, doğa ve gerçeklik olmak durumundadır. Bu sebeple, bağlam işin içine katılmadan oluşturulacak bir anlam kuramı, sağlam zemine oturamaz. Doğadaki düzenliliklerin soyut bir izdüşüm olarak kabaca beyne yansımaları/yansıtılmasını sözdiziminin (syntax); nesnelere ve eylemlerin dil simgelerine dönüşümünü/dönüştürülmesini de semantics'in konusu yapmak, ve bunları yaparken o izdüşüme kaynaklık eden somut bağlamı göz ardı ederek sadece izdüşümlerden anlam kuramı çıkarmaya çalışmak

¹¹⁰ Piaget'ten aktaran: Sakallı, Tuna, *a.g.t.*, s. 14-15.

¹¹¹ Owens, R. E., *Language Development: An Introduction*, Columbus Merrill Publishing Company, 1988.

pek sorunlu bir bakış açısı olarak kabul edilebilir. Nasıl ki bir haritaya bakıp gerçek coğrafyadan farklı yeryüzeysel anlamlar çıkarmanın kişiyi yanlış noktalara götürebilme tehlikesi var ise, doğanın düzenini cümle ve öbek yapı kuralları ile nesne ve eylem adlandırmaları olarak soyutlayarak gerçeklikten bağımsız bir anlam dizgesi oluşturmak da sakıncalı olabilir. Bu çalışma bağlamında bir gruba “Rusya Türkiye’nin neresinde?” diye bir soru yöneltildiğinde şu karşılıklar verilmiştir: “Yukarısında”, “Üstünde”, “Kuzeyinde”. O kişiler haritaya göre düşünüp doğal gerçekliğe aykırı bir yorum yapmış olabilir. Harita fizikî coğrafyanın kaba bir yansımasıdır; cümle ve öbek yapı kalıpları da doğadaki düzenliliklerin kaba bir temsilidir.¹¹²

Anlam ancak ve ancak bir bağlamda var olabilir. Anlamın ortaya çıktığı ya da çıkarıldığı bağlama kökbağlam denilebilir. Kökanlamsal bağlam o kadar eski ve kanıksanmış olabilir ki, bağlamsız (semantik) açıdan bakanların onu yokmuş gibi kabul etmeleri muhtemeldir. Bir insanın yürümesini, nefes almasını, görmesini vs. fark edememesi gibi. Bu bağlama ilkbağlam, kökbağlam, özbağlam, anabağlam, temel bağlam, semantik bağlam vs. adları verilebilir. Bir ifadenin (kelimenin, öbeğin, cümleciğin, cümlelerin ya da bunların dışında kalan kelime topluluklarının) ilk olarak kullanıldığı bağlama denir. Bu bağlamdaki anlam, kökanlamdır (özanlamdır). Nesnelere ve nesnelere arasındaki ilişkiler anlamlara kaynaklık ederler. Temel bağlamlarda algılayan ve yorumlayan kişilerce nesnelere dönüştürülmüş şeyler, o nesnelere zihinlerdeki kavram hâlleri, ve o kavramların sese veya imgeye dönüştürülmesi süreci yaşanır. Temel bağlamlar şeylerin nesnelere dönüştürüldüğü

¹¹² Çakır, Cemal, “Anlamın Bağlam Açısından İncelenmesi: Kökanlambilim ve Artanlambilim”, *Gazi Üniv. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 3, Ankara 2004, s. 245-255.

ilişkiler ve işlemler toplamıdır. Toplumsal iletişimi mümkün kılan boyutlar aslında dilsel olmayıp, ortak dilsel biçimlere kaynaklık eden bağlamsal ortaklıklardır. Varlıklar arasındaki ilişkilerin anlamlı bağlamlarda sürdüğü ve bağlamlararası geçişlerin olduğu fark edilebilir. İnsanların dil yoluyla yansıttığı gerçeklikler, bu bağlamların ve bağlam şebekelerinin ifadesidir. Yani, hâlihazırda doğada bulunan bağlamlar, ana hatlarıyla dilin sözdizimine, anlam içeriklerine, ve söz eylemlerin izdüşümüdür.¹¹³

Kökbağlamdan türe(til)miş, sap(tırl)mış, evrilmiş, dönüş(türül)müş, geliş(tiril)müş, başkalaş(tırl)mış, uza(tıl)mış, kısal(tıl)mış ve tersel(til)müş bağlam ise artbağlamdır (pragmatik bağlam). Tabii ki bu bağlamdaki anlam ise artanlamdır. Artanlamın oluşabilmesi için mutlaka kökanlama dayanması lazımdır. Kökanlam kendi başına her zaman mevcut olabileceken, artanlam daima kökanlamla göreceli bir ilişki içindedir. Kullanımdaki anlam olarak yorumlanan pragmatics, kullanımdaki artanlam biçiminde yeniden tarif edilebilir, çünkü kökanlam da kullanımda hayat bulur. Kullanımı olmayan hiçbir ifadenin anlamından da söz edilemez zaten.¹¹⁴ Trafik lambalarına bir daha bakalım. Üç rengin dizilişini, düzenini ve sırasını syntax (dizinbilim), kökbağlamda üç rengin kişiler (kavşaktaki özel taşıt sürücüleri ve yayalar) için anlamlarını ve onlara etkilerini semantics (kökanlambilim) ve artbağlamda üç rengin kişiler (kavşaktaki ambulans veya itfaiye sürücüleri ve trafik kurallarından habersiz kişiler) için anlamlarını ve onlara

¹¹³ Çakır, Cemal, “Bağlam”, *Felsefe Ansiklopedisi 2*, Etik Yayınları, İstanbul 2004.

¹¹⁴ Keckes, I., Editorial: *Lexical Merging, Conceptual Blending, and Cultural Crossing, Intercultural Pragmatics*, Volume 1-1, 2004, s. 1-26.

etkilerini pragmatics (artanlambilim) inceler. Burada getirilen yeni boyut, kökanlambilimin içine de bağlamın katılmasıdır.¹¹⁵

İletişimin olabilmesinin temel şartı, bağlamdır. En basit bağlam en az kişiyi kapsar. Her iki taraf bu bağlamın temel değişkenlerinin bilgisine belirli oranda sahiptirler. Bazı bakımlardan kişiye özel durumlar olabilir. En az iki kişi arasında geçen ve kökanlama dayalı iletişime kökanlamsal (özanlamsal) iletişim denilebilir. Artanlamlar yoluyla geliştirilene ise artanlamsal iletişim adı verilebilir. Doğal iletişimde, tarafların durumlarına bağlı olarak her iki iletişim türü değişik sıra ve miktarda gerçekleşebilir. İkisinin kesin bir dağılımı ve önceden kestirilebilecek bir sırası yoktur. İletişimin sanatsallığı da burada yatmaktadır. Aslında, bir kişinin dil ve iletişim becerilerine sahip olması demek, onun, kökbağlam ve artbağlam bilgilerine, bunlara uygun dilsel ve iletişimsel simgelere, simge dizgelerine ve değişkenlerine hakim olması demektir. Dil bilmek, bağlam bilmektir şeklinde bir önerme üretilebilir.¹¹⁶

Kökanlambilim, bir dilin tarihinde ilk ortaya çıkmış veya üretilmiş bağlamdaki anlam ile, yani tarihî anlam ile ilgilenir. Artanlam(lar)ın mutlaka bir kökanlamla ilişkili ve ona dayalı bir şekilde gelişmiş olması gerekir. Aşağıdaki ifadeyi ele alalım:

(1) “Sök (de) göreyim”

Bu ifadenin belirli bağlamlarda şu anlamları ortaya çıkar:

(1a) Kökanlam (KA) -”Sen önce sök ve ben sonra göreceğim.” (talimat)

¹¹⁵ Çakır, Cemal, *a.g.m.*, s. 249.

¹¹⁶ *a.m.*, s. 249.

(1b) Artanlam (AA) -"Sökersen seni cezalandırırım." (meydan okuma, tehdit, uyarı)

Bu ikisinden hangisi kökbağlamdır, hangisi artbağlam? Bir grup insana bu soru sorulduğunda, istisnasız hepsi talimat işlevinin önce geldiğini belirtmiştir. Tabii ki, talimat işlevini yerine getiren (1a) kökbağlamsal anlamdır. Diğeri ise, bir artbağlamda ortaya çıkmıştır. İddia edilebilir ki, "Sök de göreyim" ifadesi dil tarihinde ilk kez kullanıldığında talimat işlevini gerçekleştirmek üzere üretilmiştir. Daha sonra insanlar ona meydan okuma işlevini de yüklemiş olmalıdır. İfade öncelikle kökbağlamda kullanılıyor ve daha sonra bir şekilde meydana gelen artbağlamda yeni bir işlev için anlam değişimine uğruyor.¹¹⁷

Binlerce yıllık geçmişi olmasına. karşın dilbiliminin en az başarı kaydettiği alanı belki de anlambilimdir. Tanımlamakta zorlanılan anlamlar, her nasıl oluyorsa, önce gramer aracılığıyla cümlelere, sonra morfoloji ile sözcüklere, sözcükler de harflerle yazıya ya da seslerle konuşmaya çevriliyor. Bu noktadan sonra, ortaya çıkan sözleri ve sesleri elektriksel dalgalara çevirip çok uzaklara göndermek mümkün oluyor. Karşı tarafta ise bütün bu işlemler tersinden gerçekleştirilerek, bizim dile getirmek istediğimiz anlamlara ve bilgiye çevriliyor. Dışarıdan bakıldığında son derece basit gibi görünen bu işlemler bütününün, tek tek her aşamanın gerektirdiği işlemlerin karmaşıklığı düşünüldüğünde güç ve zahmetli bir iş olduğu ortaya çıkıyor. Böylece insan bir başka insana fikirlerini, duygularını düşüncelerini, korkularını, heyecanlarını, beklentilerini, bilinçaltındaki karmaşık süreçleri; uyarma, yönlendirme, etkileme, hipnotize etme gibi işlevleri

¹¹⁷ *a.m.*, s. 250.

gerçekleştirebiliyor. Anlamlar da cümlelerin kuruluşundaki gibi yaratıcı bir şekilde kullanılır.¹¹⁸

Semantik bilimindeki karmaşıklığa dikkat çeken Palmer, bunun temel nedeninin aslında insan dilinin karmaşıklığı olduğunu belirtmekte, semantiğin aslında iyi entegre olmuş bir tek disiplin olmadığını vurgulamaktadır: “Aslında semantik bir bakıma insan bilgisinin tamamıyla ilişkilidir. Ancak, çalışma alanının sınırlarını çizmek ve görünürdeki karmaşıklık ve karışıklığa bir nizam ve intizam getirmek dilbilimcinin işi ve görevi olmalıdır.”¹¹⁹

Türkiye’de semantiğin bir ilim dalı olarak kabul edilmesi ve bu konuda çalışmalara başlanması 20.yüzyılın başlarına rastlar. Şemsettin Samî’nin “*Lisan*” adlı kitapçığının bir bölümünde dilbilimin bazı konularından bahsetmesi, Türkiye’de dilbilim üzerine yapılan ilk çalışma olarak anılır.¹²⁰ Ancak eğer anlam konularına ilk kez değinenleri (Kaşgarlı Mahmûd, Mütercim Asım, Ali Şir Nevâyi) esas alacak olursak, ülkemizde anlambilim çalışmalarının Avrupa ve Amerika’dakilerden çok daha eskilere dayandığını söyleyebiliriz.¹²¹

Şemsettin Samî’den sonra, S. Ali Dilemre, Necip Üçok, Râgıb Özdem, Özcan Başkan, Agop Dilaçar, Berke Vardar, Doğan Aksan, Ö. Asım Aksoy, Hüseyin Sesli gibi belli başlı bazı dilciler de dilbilim üzerine eserler vermişlerdir. Anlambilim çalışmaları ise, çok daha yenidir. Bu konuda derli toplu olarak ortaya konan ilk eser; Doğan Aksan’ın 1971 yılında yayımladığı *Anlambilim ve Türk*

¹¹⁸ Sakallı, Tuna, *a.g.t.*, s. 19.

¹¹⁹ Palmer, *a.g.e.*, s. 184.

¹²⁰ Aksan, Doğan, *a.g.e.*, s. 14.

¹²¹ Selçuk, Engin, “Batı Türkçesinde Anlam Değişmeleri”, *Sakarya Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya 2000. s. 3.

Anlambilimi adlı eseridir. Bu eser bir nevi tercüme özelliği taşımasına rağmen, anlambilim kaidelerini Türkçe'ye uygulama gayret ve cesaretini göstermesi yönüyle takdire şayandır. Anlambilim konusunda; M. Ali Ağakay, Hasan Eren, Ö. Asım Aksoy, Agop Dilaçar, Nesrin Arıklı, T. Tunçdoğan, Berke Vardar, Özcan Başkan, T. Nejat Gencan, Vecihe Hatipoğlu, A. Fehmi Karamanlıoğlu, Nevin Selen, Hüseyin Sesli, Beğlan Toğrol, vd. gibi bazı dilciler de eserler vermişlerdir. Bu eserlerden birçoğu Türkçenin anlam özelliklerine ve Türk anlambilimine yer vermemiş dünyadaki gelişmeleri ve yazılan eserleri Türkçeye aktarmakla yetinmiştir. Bunun sebeplerinden birisi de anlambilimin dünyada yeni bir alan olması, halen üzerinde ittifak edilmeyen birçok yönünün bulunmasıdır.¹²²

Türkiye'de semantik üzerinde 20 yılı aşkın süredir çalışmakta olan bir diğer önemli akademisyen de İsmail Yakıt'tır. Yakıt, Fransızca olarak kaleme aldığı, "Analyse Semantique et Sens Scientifique du Mot Alaka dans Le Coran" isimli çalışması Prof. Dr. Zeynep Mahmûd el-Hudayrî tarafından, "el-Alaka ve Hakikatuhu'l-İlmiyye" başlığı altında Arapça'ya çevrilmiş ve Kahire'de, "e1-Urvetu'1- Vuskâ" dergisinde 1982 yılında yayınlanmıştır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1993 yılında düzenlenen 1. Din Şura'sına "Doğru Bir Kur'an Tercümesinde Semantik Metod'un Önemi" başlıklı tebliğle Yakıt özellikle Kur'an'daki "felsefî düşünceye açık kavramlar üzerinde" semantik çalışmalar yapmıştır.¹²³

¹²² *a.t.*, s. 3-4.

¹²³ Gezgîn, Ali Galip, "Kur'an'da Semantik Metod ve Kur'an'da Kavm Kelimesinin Semantik Analizi", *Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Isparta 1999, s. 81-82.

Son yıllarda semantik bilimi ilahîyatçılar arasında ilgi çeken bir konu olmuş, semantik kuramı ve semantik yöntemin uygulandığı tefsir çalışmaları, bilimsel makaleler, tezler ve telif eserlerin konusu olmuştur.

1.2.3. Semantik Yöntemler

Dilin temel özelliklerinden birisi, bir başka deyişle birimlerin kendi başlarına değil, ama yalnızca eşdeğerlilik, karşıtlık ya da çağrışım bağıntıları göz önünde tutularak tanımlanabilen bir dizgeden oluştuğunu belirlememizi sağlar. Dolayısıyla bu birimler (göstergeler), değerlerini bağlandıkları karşıtlıklar ağı içinden alır. Bu alandaki ilk düzenli girişimi, Genel Dilbilim Dersleri'nde (1916) modern dilbilim çalışmalarının çoğuna temel oluşturmuş kavramsal karşıtlıklar dizgesi öneren F. de Saussure yaptı. Bu karşıtlıkların en önemlisi, kendisini daha da zenginleştiren bir dizi ikili karşıtlıklara eklenen dil/söz karşıtlığıdır. Böylece dil, birimleri birbirlerine göre tanımlanan kapalı bir dizge olarak tasarlanır; öyleyse dil bir kod, konuşan bireylerce gerçekleştirilmesi (bir dil konuşan bireylerin çeşitli somut gerçekleştirimleri) söze bağlanan bir gücül düzenlemedir. Bu kavram, ayrıca dile ilişkin iki yaklaşım biçimini temelden ayıkmayı sağlar: Dilin birimlerini evrenin belli bir anında betimlemeye ve sınıflandırmaya dayanan eş-süremler bir inceleme ve dili evrim içinde, böylelikle de ardışık eş-süremler biçiminde betimlemeye dayanan art-süremler bir inceleme.¹²⁴

¹²⁴ Sakallı, Tuna, *a.g.t.*, s. 14; Ayrıca bkz. Saussure, Ferdinand de, *Cours de Linguistique Générale*, Payot, Paris 1965.

Özellikle anlam değişmeleri konu edildiğinde eş-süremlî (synchronique) ya da art-süremlî (diachronique) yöntemler araştırmacıya fayda sağlar. Bu tanımlamaları anlambilime uygularsak sözdiziminin ve edebi sanatların sağladığı olanakları kullanarak yarattığımız anlam değişmelerini eş-süremlî yöntemle; zaman içinde iç ve dış nedenlerle dilde meydana gelen anlam ve ses değişmelerini art-süremlî bakış açısıyla inceleyebiliriz.¹²⁵

Burada belirtilmesi gereken en önemli konulardan bir tanesi de, dini metinlerin incelenmesi konusunda ele alınan semantik yöntem, çağdaş semantik biliminden farklılaşarak kendine özel yeni bir yöntem olmuştur. Bu bağlamda, art-süremlî semantik kutsal metinlerin başlangıç anlamına dönme ve tarihî bağlamını araştırma, eş-süremlî semantik ise tarihî bağlam gözetilmeksizin metnin bir bölümünün sınırlı bir iletişim bağlamında incelenmesini ifade etmektedir.¹²⁶

Art-sürem ve eş-sürem kavramları kimilerince artzaman ve eşzaman olarak kullanılmıştır.

1.2.3.1. Eş-süremlî (senkronik) semantik yöntemi

Kelimelerin tarihî çizgilerini yatay kesit elde etmemizi ve böylece kelimelerin statik sistemini elde etmemizi sağlayan yönetime eş-süremlî (senkronik) semantik denilmektedir.¹²⁷ Eş-süremlî araştırma ile kavramın aynı zaman içerisinde eş anlamlıları, çağrışımları, benzetmeleri ve duygu değerleri ortaya çıkarılır.

¹²⁵ Sav, Bahattin, “Anlam Değişmeleri Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme”, *Gazi Üniv. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı 1, Ankara 2003, s. 147-166.

¹²⁶ Utzschneider, Helmut, “Text - Reader – Author; Towards a Theory of Exegesis: Some European Viewpoints”, 14 Temmuz 2006 <<http://www.arts.ualberta.ca/JHS/Articles/article1.htm>>

¹²⁷ Izutsu, Toshihiko, Çev. Süleyman Ateş, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul tsz., s. 49.

Örneğin, Kerîm kelimesi Kur'an öncesi Arapça'da takva, hidayet, mü'min vb. kelimeler ile eşleştirilir.¹²⁸

Ancak İzutsu, burada kaydettiği statik kesitin aslında yapma bir şey olduğunu açıklamakta ve konuyu Türk dili ile de örneklendirmektedir.¹²⁹

Şurasına da dikkat çekelim ki kelimelerin statik yüzeyi anlamında vokabulari, yapma bir şeydir. Belli bir düzeyde bir dildeki bütün kelimelerin tarihî akışını bir hamle ile durdurmakla, yapma bir statik durum elde etmiş oluyoruz. Bu profil bize statik, kuru ve hareketsiz gözükmüş de gerçekte böyle değildir, sadece makroskopik açıdan böyle görünür. Mikroskopik açıdan bakıldığında durum farklıdır; yüzeyde hayat ve hareketliliğin varlığı fark edilir. Bu durum ihtilal devrelerinde bariz olarak görülür. Örneğin modern Türk dilinde olduğu gibi. Eskiler atılır, yeni elemanlar ortaya çıkar... Bir dil böyle bir intikal ve değişme safhasında bulunursa onun sağlam, statik kesitini almak çok güçtür.

1.2.3.2. Art-süremlî (diakronik) semantik yöntemi

Art-süremlî semantik, dile ait her şeyde zaman unsurunun rolünü ön planda tutmaktadır. Kelimelerin dinamik sistemini elde etmemizi sağlamaktadır. Örneğin, *hikmet* kelimesi tarihî süreç içerisinde hayvana takılan gem, sünnet, felsefe, bilgi gibi anlamlar kazanmıştır.¹³⁰

Nedeni her ne olursa olsun sözcüklerin anlam açısından tarih boyunca gösterdikleri gelişmeleri çeşitli dillerin anlam bilgisi çerçevesinde inceleyen çalışmalar ise “tarihsel semantik”¹³¹ veya “art-süremlî semantik” adını almaktadır. Yani art-süremlî semantik, yalnız gösterenle ilgili evrim olgularını incelemekle

¹²⁸ Vardar, Berke, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yay., İstanbul 1998, s.123.

¹²⁹ İzutsu, Toshihiko, *a.g.e.*, s. 49.

¹³⁰ *a.e.*, s. 48.

¹³¹ Aksan, Doğan, *a.g.e.*, s.213.

kalmaz, ayrıca zaman içerisinde gösterilende görülen çeşitli değişimleri de belirleyip açıklamaya çalışır.¹³²

Ancak İzutsu, tarihî semantiğin öneminin sadece tarihî kesit içerisinde kelimelerin uğradığı anlam değişimleriyle sınırlı olmadığını altını çizer ve bu anlayışın 19. asrın dilcilerinin anlayışı olduğunu vurgular: “Bu anlayış 19. asrın dilcilerinin anlayışı olup, bugün bizim anladığımız gerçek tarihî semantik, ait oldukları statik sistem içerisinde kelimelerin tarihini incelemeye başladığımız zaman başlar. Başka deyişle, biz ne zaman ki aynı dilin bir veya daha fazla kesitini mukayese edersek işte o zaman tarihî semantik başlar.”¹³³

Bu noktada İzutsu, Theodor Nöldeke'nin peygamberin hicretinin Kur'an dili üzerinde bıraktığı derin izlere dair tespitini aktarmakta ve onun tespitlerinin önemli bulgular olarak çıkar açtığını ifade etmektedir.¹³⁴ Buradan hareket ederek İzutsu, Arap dili ile ilgili üç temel kesite ulaşmıştır: 1. Kur'an öncesi, yahut Cahiliyye Arapçası, 2. Kur'an çağı Arapçası, 3. Kur'an sonrası, özellikle de Abbâsî dönemi Arapçası.¹³⁵

Diğer yönden dilbilimin en önemli isimlerinden olan Saussure diakronik yöntemin hiçbir değerinin olmadığını, zira bir dili doğru anlamının tek yolunun o dile ait tarihî birikimi tamamıyla zihinden uzaklaştırmak gerektiğini kaydetmiştir.¹³⁶

¹³² Vardar, Berke, *a.g.e.*, s.123.

¹³³ İzutsu, Toshihuku, *a.g.e.*, s. 50.

¹³⁴ *a.e.*, s. 50 -51.

¹³⁵ *a.e.*, s. 51.

¹³⁶ Martin, Le Roy, *A Comparative Analysis of Two Approaches to Greek: The Traditional Approach and the Linguistic Approach*, May 1990, site erişim 14 Temmuz 2006, <<http://earth.vol.com/~lmartin/APPROACH.HTM>>

Diakronik ve senkronik diye yapılan sınıflandırmanın teorik olarak çok sağlıklı bir yaklaşım olmayacağını ancak pratikte böyle bir uygulamanın mümkün olabileceğini belirten Palmer, mantıksal bakımdan diakronik araştırmalardan önce senkronik araştırmaların gelmesi gerektiğini ve son yıllarda da bilim adamların senkronik araştırmalar üzerinde daha çok durduklarını kaydetmektedir. Zira, değişime uğradığı zamanlarda dilin nasıl olduğunu belirlemeksizin, dilde gerçekleşen değişimi inceleyip belirleyemeyiz. Aynen semantikte anlamın ne olduğunu bilmeden, ondaki değişimin ne olduğunu bilmemizin mümkün olamayacağı gibi.¹³⁷

1.2.4. Semantik Biliminde Anlam Hareketleri

Şüphesiz yukarda da verilen semantik yöntemlerin temel hareket noktasını zamana kayıtlı olmak üzere, kelimelerin maruz kaldıkları anlam değişimleri / hareketleri oluşturmaktadır. Bir çok kimse kelimelerin de insan gibi bir ömüre sahip olduğunu düşünmektedir. Her ne kadar da genel geçer bir kabul olmasa da bu görüş, genel kabul görmüştür.

Anlam değişmesini Doğan Aksan şöyle tanımlıyor: “Anlam değişmesi bir kelimenin anlattığı kavramdan az ya da çok uzaklaşması, onunla uzak-yakın ilgisi bulunan, ya da hiç ilgisi bulunmayan yeni bir kavramı yansıtır duruma gelmesi demektir.”¹³⁸

¹³⁷ Palmer, Frank R., çev. Ramazan Ertürk, *Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi*, Kitâbiyât, Ankara 2001. s. 23.

¹³⁸ Aksan, Doğan, *a.g.e.*, s. 213.

Dilde bazı sözcükler her türlü değişime ayak direyip, zamana meydan okurken, bir kısmı ihtiyaçlara cevap veremediğinden terkedilmiştir. Bazıları ise geçici bir unutulmuşluk sürecinin ardından, yeniden canlanarak, eski gücüne kavuşmuş veya yepyeni bir elbiseyle ve yeri anlamı taşır hale gelmiştir.¹³⁹

Bu noktada anlam değişimleri ile ilgili olarak temel anlamda şu üç duruma işaret edilebilir: 1. Anlam daralması, 2. Anlam genişlemesi, 3. Anlam kayması

1.2.4.1. Anlam daralması

Bir göstergenin, gösterilen yönü eskiye göre daralır, bir başka deyişle, sözcük eskiden anlattığı nesnenin bir bölümü, bir türünü anlatır duruma gelirse buna anlam daralması adı verilir. Örneğin *oğul* Göktürk yazıtlarında hem erkek hem de kız çocuk için kullanılırken, bu gün sadece erkek çocuk anlamında kullanılmaktadır.¹⁴⁰

Bazı dilbilimciler ise anlam daralmasını çok anlamlı sözcüklerin anlamlarından bir kısmını yitirmesi olarak tanımlamıştır.¹⁴¹ Çokanlamlı bir sözcüğün anlamlarından bir ya da birkaçını yitirerek, bir tek anlamıyla yaşaması Türkçede en çok görülen olaylardandır. Örnek verecek olursak; *erik* sözcüğü şeftali, kayısı, zerdali gibi meyvelerin ortak adı olarak kullanılıyordu.¹⁴²

Anlam daralması, “Geniş kavramları olan bir sözcüğün, bu kavramlar içinden tek bir anlama bağlanabilmesi” olarak ta tanımlanmıştır. *Mal*, geniş

¹³⁹ el-Antâkî, *a.g.e.*, s.318.

¹⁴⁰ Aksan, Doğan, 1995, *a.g.e.*, s. 213.

¹⁴¹ Koç, Nurettin, *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Yay., İstanbul 1999, s. 71.

¹⁴² Aksan, Doğan, *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yay., Ankara 1999.

anlamda bütün mallar, dar anlamda (hayvan, davar), *yemiş* (geniş anlamda bütün yemişler, dar anlamda incir), *salatalık* (geniş anlamda salata yapılabilen her türlü sebze, dar anlamda hıyar) örneklerinde olduğu gibi.¹⁴³

Diğer dillerde de anlam daralmalarına örnek olarak; Almancada eskiden her türlü hareket etmeyi, gitmeyi ifade *fahren* kelimesi bugün sadece bir taşıtla araçla gitmeyi, araç kullanmayı ifade eder. Bugün gitmek için ise *gehen* kelimesi kullanılmaktadır. İngilizcede eskiden yüklenici (müteahhit) anlamında olan *undertaker*, bugün yalnızca cenaze işlerini yüklenen kimse anlamındadır¹⁴⁴. İngilizce’de *meat* önceleri her türlü yiyecek (food) anlamında iken, şimdi sadece et anlamındadır.¹⁴⁵ Arapça’da *الفاكهة* kelimesi önceleri her türlü meyveyi kapsarken şimdi sadece elma, üzüm, şeftali, muz gibi meyveleri ifade etmektedir.¹⁴⁶

1.2.4.2. Anlam genişlemesi

Kısaca “bir sözcüğün taşıdığı dar anlamı aşarak genel anlama kayması¹⁴⁷” denilebilecek olan anlam genişlemesi, daha etraflı olarak, “bir gösterge, temel anlam olarak bir nesnenin, bir işin bir bölümünü ya da bir türünü gösterirken zamanla o nesnenin bütünü, bütün fertlerini anlatır duruma gelirse buna anlam genişlemesi denmektedir” diye tanımlanmıştır. Örneğin “ödül” sözcüğü önceleri yalnızca

¹⁴³ Hatiboğlu, Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1972.

¹⁴⁴ Aksan, Doğan, 1995, *a.g.e.*, s. 537.

¹⁴⁵ Palmer, Frank R., *a.g.e.*, s. 23.

¹⁴⁶ es-Sa’rân, Mahmûd, *İlmu’l-Lüga Mukaddimetün li’l-Karii’l-Arabiy*, Dâru’n-Nahdati’l-Arabiyye, Beyrut tsz, s. 284.

¹⁴⁷ Koç, Nurettin, *a.g.e.*, s. 31.

güreşlerde verilen “mükâfat” anlamında iken bugün bununla birlikte “yarışma (müsabaka)” anlamını da karşılamaktadır. Sait Faik dil ödülü gibi.¹⁴⁸

Anlam genişlemelerine en çarpıcı örnek olarak “domuz” kelimesi verilebilir. Bazı eski Türk lehçelerinde domuzu ifade etmek için kullanılan *çoçka*, *şoşka*, kelimesi, orta Türkçe’de ‘çocuk’ biçiminde domuz yavrusunu karşılamış, daha sonra ise küçük yaştaki oğlan ya da kız anlamını almıştır¹⁴⁹. Yine İngilizce’de *bird* kelimesi önceleri kuş yavrusu anlamında iken, bugün genel olarak kuş anlamında kullanılmaktadır.¹⁵⁰ *Çevre* kelimesinin muhit, ortam anlamlarına gelirken yabancı dillerin etkisiyle, içinde bulunulan doğal yapıyı (*environment*) karşılar hâle gelmesi de ilginç bir örnektir.¹⁵¹

Ayrıca bir sözcüğün özel anlamının zamanla genelleşmesi diye tanımlanabilecek olan anlam genişlemesi olayına dilimizde pek rastlanmamaktadır. Daha çok dil devrimiyle başlayan anlam genişlemesi olayının, sözcüğün yan anlamlar kazanması biçiminde ortaya çıktığı görülüyor. Sözcüğü dal sözcüğü branş anlamında da kullanılıyor. Özel adların genelleşerek bir nesne adı olmasına ise çok rastlanır: röntgen (Röntgen), konyak (Cognac), şampanya (Champagne), jilet (Gillette) gibi.¹⁵² Yine musluk suyu anlamında *terkos*, Terkos Gölü’nün adından, *kolonya* Almanya’nın Köln kentinin İtalyanca söylenişinden ve *panik* Yunan mitolojisindeki doğa tanrısı Pan’ın adından gelmektedir.¹⁵³

¹⁴⁸ Aksan, Doğan, 1995, *a.g.e.*, s. 213.

¹⁴⁹ Özkırımlı, Atilla, *Türk Dili Dil ve Anlatım*, İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul 2001, s. 197.

¹⁵⁰ Palmer, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁵¹ Aksan, Doğan, 1995, *a.g.e.*, s. 135.

¹⁵² Aksan, Doğan, 1999, *a.g.e.*, s. 91.

¹⁵³ Özkırımlı, Atilla, *a.g.e.*, s. 198.

“Cep delik, cepken delik”, “beni cepte indirir misiniz?”, “cebim yanımda değil” cümlelerinde kullandığımız “cep” sözcüğündeki anlam genişlemesi bu dil olayının Türkçe’deki en özgün örneklerinden biridir. Cebin temel anlamı, ad aktarması yoluyla (métonymie) “trafiği kolaylaştırmak için yaya kaldırımlarında veya yollarda yapılan taşıt yanaşma yeri”, eksiltme yoluyla (ellipse) “cep telefonu” anlamlarını kazanmış ve genel dilde yerini almıştır. Yan anlamların genel dilde yerini alabilmesi için olmazsa olmaz koşulun toplumsal uzlaşma olduğunu burada yinelemek istiyoruz.¹⁵⁴

Latince “spritus = nefes” anlamındaki sözcük bu anlamını koruyarak, ancak gösteren boyutundaki değişimle Fransızca’ya “spritus > esprit” şeklinde geçerken anlam alanını da genişletmiş ve “ruh, düşünüş, bellek, genel anlayış, nükte” kavramlarını da kucaklar duruma gelmiştir. Türkçe’de olduğu gibi Fransızca’da da “yürek = coeur” sözcüğü hem organ adıdır, hem de “cesaret” anlamındadır. Burada Corneille’in ünlü eseri Le Cid’de geçen “Rodrigue, as-tu du coeur? = Rodrigue, cesaretin var mı?” cümlesini hatırlatmadan geçemeyeceğiz.¹⁵⁵

1.2.4.3. Anlam kayması

Anlam kayması, sözcüğün eski anlamını yitirerek bambaşka bir anlam kazanmasıdır.¹⁵⁶ Örneğin “üzmek” eylemi Köktürk yazıtlarında “kırmak, kesmek” anlamında yıllar boyu kullanılmıştır. Bugün yalnızca insan için bir kimseye dert, üzüntü vermeyi anlatmaktadır. Bugünkü ucuz kelimesi eskiden kolay, değersiz,

¹⁵⁴ Sav, Bahattin, *a.g.m.*, s. 160.

¹⁵⁵ *a.m.*, s. 159.

¹⁵⁶ Koç, Nurettin, *a.g.e.*, s. 31.

hakir anlamlarını karşılıyordu.¹⁵⁷ Kur'anî bir kavram olan “fâsık”, başlangıçta sadece kâfirler ve münafıklar için kullanılırken, zaman içerisinde özellikle de kelâmî tartışmaların da etkisiyle günah işleyen Müslümanlar için de kullanılan bir sıfat olmuştur.¹⁵⁸

Bu üç türe, “anlam iyileşmesi” ve “anlam kötüleşmesi” türlerini de katabiliriz. Bir sözcüğün eskisine göre daha iyi bir anlam taşır duruma gelmesine anlam iyileşmesi denir. Örneğin Türkçedeki “mareşal” sözcüğü ordudaki en yüksek rütbeyi gösterir. Bu sözcük Latince “mariscalcus” “at bakıcısı, nalbant” demek oluyordu. Anlam kötüleşmesinde ise Köktürk yazıtlarında “fena, kötü, perişan” anlamına gelen “yabız” sözcüğü, zamanla “yağız” biçimini almış ve “yaman, yiğit” anlamlarının yanı sıra Anadolu ağızlarında “iyi, güzel, iyi huylu, eli açık, yakışıklı” anlamlarında kullanılır olmuştur. Yine bugünkü emek kelimesi eski Türkçede emgek ve ekmek.¹⁵⁹

Anlam değişmelerini, ruhsal, dilin niteliklerinden kaynaklanan nedenler ve toplumsal etkiler olmak üzere çeşitli nedenleri vardır. Örneğin *efendi* sözcüğü Cumhuriyet dönemine kadar son olarak Şehzadeler, din adamları ve öğrenciler için kullanılıyordu. Şeyhülislam Sabri Efendi, Abdülbâki Efendi gibi. Bu günün Türkçesinde, toplumda az öğrenin görmüş ya da hiç öğrenim görmemiş kişiler için kullanılmaktadır. Ahmet Efendi, Hizmetli Osman Efendi gibi.¹⁶⁰

¹⁵⁷ *a.g.e.*, s. 539.

¹⁵⁸ Özdemir, Metin, “Anlam Kaymasına Uğrayan Kur'anî Bir Kavram; Fâsık”, Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 2, Sivas 1998.

¹⁵⁹ *a.e.*, s. 539-540.

¹⁶⁰ *a.e.*, s. 540.

Yaman geçmişte kötü anlamda kullanılırken bugün olumlu anlamlara sahip olmuştur (Yaman asker, yaman adam gibi).¹⁶¹ İngilizcede eskiden çocuk anlamına gelen *knight* bugün anlamı iyileşerek asilzâde, efendi gibi anlamlara sahip olmuştur.¹⁶² Arapçada *بيت* kelimesi eskiden kıldan yapıma çadır anlamına gelirken, günümüzde modern anlamda evleri ifade etmektedir.¹⁶³

Anlam değişimleri genellikle uzun bir sürede gerçekleşse de, bir toplumda gelişmeler hızlı olmuş ve değişim olmuşsa, anlam değişimleri de kısa bir süre içinde gerçekleşir. Türk Dil Devrimi süreci içinde terimleşen bir çok ögedeki kelime buna örnektir. Emrullah İşler, Arapça'dan Türkçe'ye geçen çok sayıda kelimeyi tarayarak, anlam kayması olan kelimeleri belirlemiştir. 536 kelime ve kelime grubundan (452'si kelime, 84'ü kelime grubu olmak üzere) anlam kayması olduğunu tespit etmiştir.¹⁶⁴

Anlam kötüleşmesi ise, kimi sözcüklerin zaman içerisinde anlam değişimine uğrayarak kötü, bayağı anlam kazanması durumudur.¹⁶⁵ Önceleri yabancı, misafir demek olan Latince *hostis* kelimesi zamanla düşman anlamı kazanmıştır. Farsçadan geçen 'canavar' kelimesi önceleri 'canlı hayvan' anlamında kullanılırken, sonradan yırtıcı, vahşi hayvana dönüşmüştür.¹⁶⁶

Eskiden alçakgönüllü anlamına gelen *alçak* kelimesi, bugünkü kötü anlamını sonradan kazanmıştır. Yine bugün terbiyesiz, görgüsüz anlamlarında

¹⁶¹ Özkırımlı, Atilla, *a.g.e.*, s. 200.

¹⁶² Palmer, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁶³ es-Sa'ran, *a.g.e.*, s. 283.

¹⁶⁴ İşler, Emrullah, *Türkçe'de Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları*, TDA Vakfı Yay., İstanbul 1997.

¹⁶⁵ Koç, Nurettin, *a.g.e.*, s. 28.

¹⁶⁶ Aksan, Doğan, 1995, *a.g.e.*, s. 540.

kullanılan *hergele* kelimesi eskiden at sürüsünü ifade etmek için kullanılırdı.¹⁶⁷

Keleş kelimesi eskiden yiğit, cesur, bahadır anlamlarına gelirken, bugün kel, çirkin gibi karşılıklara sahiptir.¹⁶⁸ Ayrıca bu kelimenin bugün halk arasında kısaca kaleşnikof silahını karşıladığı da belirtilmelidir.¹⁶⁹

Tiksinti ve nefret uyandıran kelimelerde de çok hızlı değişimler olmaktadır. İngilizcedeki *slaughter-house* (mezbaha), yerini *abatoir*'a bırakmıştır. Arapçada ayak yolu anlamına gelen kelimeler sürekli değişime uğramıştır (*gâit*, *mirhâd*, *beytu'r-râha* gibi). İngilizcede de aynı durum söz konusudur; *privy*, *W.C.*, *lavatory*, *toilet* ve son olarak da *bathroom*. Benzeri bir durumu Türkçede de gözlemlemek mümkündür.

Bebeklerini erken yaşlarda kaybeden aileler yeni doğan çocuklarına “tanrıya adanmış” anlamında *Satılmış* adını koyarlardı. Ancak sözcük edilgen çatıya –mış son eki getirilerek yapılmış bir sıfat gibi algılandığından, artık ad olarak pek kullanılmamaktadır. Gazi Üniversitesi'ne 2001-2002 öğretim yılında kayıt yaptıran 12300 öğrenci arasında *Satılmış* adına rastlanmamıştır. Aynı anlamda kız çocuklarına verilen *Satı* adıyla sadece 3'tür.¹⁷⁰

Anlam değişimine neden olan etkenler şüphesiz ki çok çeşitlidir. Ancak toplumsal şartlar ve zamana bağlı olarak, “gösteren”in bağlı bulunduğu kavramın ortadan kalkınca, sözcüklerin de kaybolması en sık görülen durumdur. Örneğin, tarım toplumlarında kentleşmeye bağlı olarak değişen yaşam biçiminde nesiller

¹⁶⁷ Özkırımlı, Atilla, *a.g.e.*, s. 200.

¹⁶⁸ Koç, Nurettin, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁶⁹ Acar, Ömer, *a.g.t.*, s. 135.

¹⁷⁰ Sav, Bahattin, *a.g.m.*, s. 165.

arasında, eski sözcüklerin bazıları elenmekte, yeni kavramlar ve nesnelere gösterenleri eklenmektedir. Örneğin kentli yeni nesilde, hayvan isimleri -özellikle aynı hayvanın dişi, erkek, yavru isimleri tarım toplumlarında zengin ve çeşitliken, bu ayrım, kentlileşmeyle birlikte ortadan kalkma eğilimindedir.¹⁷¹

Anlam değişimleri genellikle uzun bir zaman dilimi içinde gerçekleşir. Bunun için bazen yüzyıllar gerekebilir. *Linguistik Metodu* adlı eserinde Özcan Başkan yapılan bir araştırmada “1000 yıl içinde dildeki temel sözcüklerin % 19 oranında yitimi, anlam ve ses değişimine” uğradığını göstermektedir¹⁷². Eşzamanlı olarak bir kavrama ad verme, ona başka anlamlar yükleme olayının bilinçli bir eylem olup ve hatta dili ustalıkla kullananların, bilimsel sözcüklerin dışındaki dil birimlerine bağlamsal anlamlar verebilirler. Dil içinde artzamanlı olarak gerçekleşen anlam kaymaları ise bambaşka olgulardır. Anlam değişmesini dil dışı nedenler ve dil içi etkenler olmak üzere iki eksenle açıklayabiliriz. Gönderge dil dışı bir olgudur. Yaşamın, dış dünyanın gerçeklerini, somut nesnelere, soyut kavramları adlandırır, anlamlandırırız. Göndergeyi gösteren ve gösterilen şeklinde bir ses ögesi ve bir anlam ögesiyle dilsel bir araç haline getirir, gösterge biçiminde ifade etmeye çalışırız. Kısaca bir cisim, bir isim ve bu ismin zihnimizde uyandırdığı bir resimle karşı karşıyayız. Dil dışı dünyanın ürünü olan gönderge bilimsel ve teknik alandaki gelişmeler, toplumsal anlayışlardaki farklılaşmalar yüzünden evrimleşebilir.¹⁷³

¹⁷¹ Özerkan, Şengül A., *Medya, Dil ve İletişim*, Martı Yay., İstanbul 2001, s.46.

¹⁷² Başkan, Özcan, *Linguistik Metodu*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1967.

¹⁷³ Sav, Bahattin, *a.g.m.*, s. 150-151.

1.2.5. Semantikte Anlam Alanı

Anlam alanı (Champ Semantique / Semantic Field); zihinde aynı veya birbirine yakın kavramlar oluşturan kelimelerin meydana getirdikleri ortak alan; ülkü, hedef, gaye, maksat, ideal; kırılmak, incinmek, gücenmek, darılmak, küsmek; kesmek, koparmak, gibi kelimeler aynı anlam alanına giren kelimelerdir.¹⁷⁴

Her dilin, diğerlerinden farklı olarak –az veya çok- toplumun yaşadığı hayat gerçeğinden bir şeyler taşıdığını hatırlatmak gerekir: Arap çöl çocuğudur; kalbini serinleten haberle sevinirken, Fransız, kalbini ısıtacak bir müjdeye özlem duyar. Bu nedenle herhangi bir kavram, başka bir dilde birden fazla mânâyâ gelebilmektedir¹⁷⁵. ‘Kolej’ kelimesi İngilizcede (college) yükseköğrenimi ifade ederken, Türkçede özel öğretim veren ilk - ortadereceli okulları ifade eder.¹⁷⁶ Diller arası geçişlerde / tercümelerde bir önemli sorun da eril-dişil ayrımıdır. Örneğin, Fransızcada ‘ev’ dişil bir kelime ‘la maison’ ile ifade edilirken Rusça’da eril bir kelime olan ‘dom’ ile karşılanmaktadır. Hâlbuki ev ne eril, ne de dişildir. Benzeri tartışmalar Tanrının ve meleklerin cinsiyeti üzerine de yapılmıştır.¹⁷⁷

Benzeri nedenlerle kelimeler bir dilden diğer dillere aktarılırken anlam aktarımlarında eşdeğerlilik söz konusu olmamaktadır. Kelimenin belki bir anlamı aktarılabilse de, o kelimenin kavramsal alanına giren tüm anlamları aktarmak mümkün değildir. Diğer yandan hedef dilde kullanılan kelimenin de farklı anlam

¹⁷⁴ Korkmaz, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK yay., Ankara 1992.

¹⁷⁵ eş-Şevânî, Ahmed, çev. Galip Yavuz, *Sözlükbilim ve Çeviride Analitik Yöntem*, Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 3 Sayı 1, Sivas 1999.

¹⁷⁶ Alan, Yusuf, *Lisan ve İnsan*, TÖV Yay., İzmir 1994.

¹⁷⁷ Durmuş, Şerafettin, “Tevrat ve İncil Çevirilerindeki Problemler-Dilbilimde/Sözde Eril-Dişil Ne kadar Bedensel/Organik Erkek-Dişiği Anlatır?”, <<http://19.org/turkish/makaleler/durmus1.htm#2#2>>

alanlarının olabileceği unutulmamalıdır. Yine de semantik çevri, genel anlamıyla iletişimsel çevriye kıyasla kaynak dildeki anlama daha bağlı kalır.¹⁷⁸

Bir dilde anlam sayılarının sözcük sayılarından çok daha fazla olduğunu belirten Dücane Cündioğlu, çokanlamlılığın bir sorun olarak karşımıza çıktığını dile getirmektedir.¹⁷⁹

Dili öğrenirken sözcükleri ilk ve en yaygın anlamlarıyla öğreniriz; hatta bir bakıma bu sözcükleri ‘son’ anlamlarıyla öğreniriz. Sözcüğün son anlamı, biraz da yaygın olan, kullanımda olan anlamıdır. ‘Son’ olan, ‘yaygın’ olan anlam, ne yazık ki çoğu kez sözcüğün en ‘dar’ anlamıdır da. Demek ki bir dili öğrenmek, öncelikle o dilin sözcüklerini dar anlamlarıyla öğrenmek demektir. Nitekim sözcüklerden anlama gitmeye çalışanların işini zorlaştıran en önemli taraf da burasıdır. Böylesi dili sokakta kullanıldığı gibi kullanmayı marifet bilirlir ve ister istemez sokaktaki anlamıyla, gündelik dildeki anlamıyla, yani en dar anlamıyla kullanırlar. İkincil, üçüncül anlamlara gelince, ellerinde/dillerinde bir yığın sözcük vardır ve fakat bu sefer, bu sözcüklerin derin anlamları ve/veya üst-kavramları yoktur.

Semantik alanı, “Bir dilin bazı kelimeleri arasındaki kalıplaşmış anlam ilişkileri” olarak tanımlayan İzutsu, şu misali verir: “İngilizcedeki “wind” (rüzgar) ve “to blow” (esmek) kelimeleri arasında özel bir bağ vardır.” Semantik analizde, işte bu özel bağ önemlidir. Kelimenin girmiş olduğu “Semantik alan”da bulunan

¹⁷⁸ Riazi, Abdolmehdi, “The Invisible in Translation: The Role of Text Structure”, *The First International Conference on Language, Literature, and Translation in the Third Millennium*, Bahrain University, March 16-18, 2002

¹⁷⁹ Cündioğlu, Dücane, “Boşa konuşabilirsin fakat boşu konuşamazsın”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 12 Şubat 2005

diğer kelimeler arasında semantik bağın olması kelimenin anlamını doğru tespit etmede en önemli yardımcıdır.¹⁸⁰

“Her kelimenin sanki kendi seçtiği arkadaşları vardır. Öylesine ki, bir lisanın tüm söz dağarcığı son derece girift bir semantik gruplaşmalar ağı oluşturur”.¹⁸¹ İşte bu girift ağ, semantik analizle çözümlenebilir. Daha sonra, “focus word” (=odak kelime) başlığını taşıyan bölümde bu husus daha iyi anlaşılacaktır. Mesela Kur’an’da “iftira” (icad etmek, uydurmak) fiili genellikle “kizb” (yalan) kelimesiyle bir grup oluşturur. Bu gruba “zalim” kelimesi de dahildir. Kur’an’da bir çok yerde geçen şu ibarede “iftira, kizb ve zalim” kelimelerinin özel bir grup oluşturduğu görülür: “Allah’a karşı yalan uyduran, yahut O’nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir? Zalimler asla felah bulamayacaklardır.”¹⁸² İşte bu üçlü kelime grubu bir “Semantik alan” oluşturmaktadır ki bu “Semantik alan”, semantik analizde bilinmesi gerekli olan hususlardandır.¹⁸³

Çağdaş dilbilimde her ne kadar da birbirini yadsıyan, olumsuzlayan ya da yok sayan yaklaşımlar bulunsa da, anlam alanı fonem düzeyinden başlanılarak daha büyük anlam birimlerine kadar inceleme konusu yapılmıştır.¹⁸⁴ Anlam alanı ve anlambilimsel incelemeler fonem, morfem ve metin düzeyinde yapılabilir.

¹⁸⁰ Toshihiko, İzutsu, çev. Selahattin Ayaz, *Kur’an’da Dini ve Ahlakî Kavramlar*, Pınar Yay., İstanbul 1991, s. 68.

¹⁸¹ *a.e.*, s. 68.

¹⁸² Maide: 44

¹⁸³ Toshihiko, İzutsu. *a.g.e.*, s. 68

¹⁸⁴ Altun, Mustafa, “Eski Metinlerde Bir Semantik İnceleme Örneği : Hikmet-nâme”, *Sakarya Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, Nisan 2004, Sakarya, s. 113-126.

1.3. SEMANTİK BİLİMİNİN ETİMOLOJİ VE LEKSİKOGRAFI İLE İLİŞKİSİ

1.3.1. Etimoloji (Kökenbilim)

Etimoloji dalında bir ögenin kökenini, nereden geldiğini aydınlatılabilmek için, onun eldeki en eski metinlerdeki biçimine inilmekte, bu ögenin dilin değişik lehçe ve ağızlarında bulunup bulunmadığı, başka dillerde benzerlerinin olup olmadığı araştırılmaktadır. Etimoloji çalışmaları çok popüler olmasına ve bugünün bilgi-iletişim merkezi sayılan internette çok yaygın ve ayrıntılı bir şekilde yürütülmesine rağmen, etimoloji ile ilgili çalışmaların semantik açıdan bir kıymetinin olmadığını düşünenler de bulunmaktadır.¹⁸⁵ Böyle düşünenlerden biri olan Palmer, şunları kaydediyor:¹⁸⁶

Etimolojinin, kendi adına çok az bir önemi vardır, hatta o, meraktan kaynaklanan bir değere sahip olsa bile, aslında sözlüklerde onun bir kırıntısının dahi yeri olmamalıdır. Bununla ilgili en temel zorluk şudur: insan dili, tarih içerisinde çok gerilere kadar uzandığı için ‘doğru’ ya da ‘orijinal’ anlam diye bir şey olamaz. Örneğin, İngilizcedeki ‘*nice*’ (güzel) kelimesinin *-a nice distinction* (tam ve net bir ayırım) ifadesinde olduğu gibi- aslında tam ve net (*precise*) anlamını ifade ettiğini söylemek, çekici görünüyor. Fakat onun tarihî konusundaki araştırmalar göstermektedir ki, o, bir zamanlar aptal (*silly*) anlamını ifade etmekteydi. (Latince ‘*nescius*’ cahil, bilgisiz kökünden). Bu kelimenin, daha önceleri de, olumsuzluk anlamını veren ‘değil’ (ne) ve belki de ‘kesmek’ anlamını ifade eden *sc-*ekiyle- tıpkı *scissors* ve *shears* (makas) kelimelerinde olduğu gibi- ilişkilendirilmiş olması muhtemeldir. Peki, ya

¹⁸⁵ Acar, Ömer, *a.g.t.*, s. 34-35.

¹⁸⁶ Palmer, *a.g.e.*, s. 25.

ondan önceki durumu? Bilemiyoruz. O halde, açıktır ki, ciddi bir etimoloji tartışmasının burada yeri yoktur.

Herhangi bir bilimsel disiplini ifade etmek üzere temel taşlar olarak kullanılan kavramların gerçek anlamlarına ulaşılabilmesi için etimolojik incelemelerin zorunlu olduğunu dile getiren M. Kürşad Atalar, “Kavramların dilini anlamamanın yolu, o kavramların öz-anlamlarına yönelmeden geçer; öz-anlama ise sözcüklerin kökleri üzerinde yapılacak bir tahlil ile ulaşılabilir” demektedir.¹⁸⁷

1.3.2. Leksikografi (Sözlükbilim)

Sözlükbilim, bir dilin ya da karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koymaya yönelen, bu amaçla yöntemler geliştirerek, uygulama yollarını gösteren bir dilbilim alanıdır.¹⁸⁸ Bazı bilim adamları sözlükbilim (leksikografi), ile sözcükbilim (leksikoloji) arasında ayırım yapmamış, sözlükbilimi sözcükbilimin bir alt alanı olarak görmüştür.¹⁸⁹

Ahmet Kocaman, Bo Svensen’in yaptığı sözlükbilimi tanımını aktarmaktadır:¹⁹⁰ “Sözlükbilim bir ya da daha çok dildeki sözvarlığında ve sözcük birleşimindeki birimleri gözleme, derleme, seçme ve betimleme ile uğraşan, uygulamalı dilbiliminin bir adıdır... Sözlükbilim bu etkinliğin temelini oluşturacak kuram ve yöntemlerin geliştirilmesi ve betimlemesi ile de uğraşır.” Kocaman, ayrıca sözlükbilim açısından sözlük türlerini sınıflandırmıştır: “Sözlükbilimde

¹⁸⁷ Atalar, Kürşad M., “Kur’an’i Kavnamların Dilini Anlamak – Semantik Bir Öneri-”, *İktibas Dergisi*, cilt 14, sayı 215.

¹⁸⁸ Aksan, Doğan, *a.g.e.*, s. 71.

¹⁸⁹ Vardar, Berke, *a.g.e.*, s. 160-162.

¹⁹⁰ Kocaman, Ahmet, “Dilbilim, Sözlük, Sözlükçülük”, *Kebikeç*, Sayı 6, 1999, s. 111.

sözlükler konu ve yöntemlerine göre değişik biçimde sınıflandırabilirler; en yaygın kümelenmelerden birisi şöyledir:¹⁹¹

- a) betimlemeli / kuralcı sözlükler
- b) eşzamanlı / artzamanlı sözlükler
- c) genel / teknik sözlükler
- d) genel kullanım / öğrenim amaçlı sözlükler
- e) tek dilli / iki ya da çok dilli sözlükler

Allah'ın Adem'e isimleri öğretmesi ve Adem'in de bunları meleklerin huzurunda bir bir izah etmesini¹⁹² sözlü ve tek dilli bir sözlükbilim örneği olarak gösteren Galip Yavuz, İncil'de geçen, "... biri yabancı bir dil konuşuyorsa, iki ya da en çok üç kişi sırayla konuşsun, bir kişi de çeviri yapsın"¹⁹³ ayetinin ise çift dilli sözlükbilimin tipik bir örneği olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁴

Sözlükbilimi, yapısal anlambiliminin yeni bir gelişimi olarak, bir toplumu sözlük incelemesinden açıklamayı dener. Matore'nin, sözlüğü maddesel, sayısal, teknik, siyasal temeline göre incelemesine karşılık, Trier, bir dönemin ruhunu yakalamak, kavrayabilmek için ruhsal ve töresel hayatı incelemektedir. Matore'ye göre dil dönemleri ve bunların içinde tanık sözcükler yani belli dönem değişimlerini yansıtan anahtar sözcükler vardır. Bunlar zaten kavramsal bir ortamın gösterenleridir. Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri* adlı Kitâbında, sözcüklerin birer

¹⁹¹ *a.m.*, s. 111.

¹⁹² Bakara: 30-33

¹⁹³ 1. Korintliler: 14 - 27

¹⁹⁴ Yavuz, Galip, "Sözlükbilim ve Arapça Sözlük Çalışmalarına Tarihsel Bir Yaklaşım", *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 6 Sayı 1, Sivas 2002, s. 113.

sistem oluşturduğuna ve her sözcüğün, değerini diğer sözcüklerin buldukları yerden aldığına işaret etmektedir¹⁹⁵.

Etimolojik incelemelerin kavramların aslî anlamına ulaşılmasında etkili bir yöntem olarak kullanılmasına ciddi eleştiriler getiren Düccane Cündioğlu'nun istisna sayılabilecek örneklerden hareketle bu yargıya vardığını kaydeden Kürşad Atalar, anlamlı sözcükler olmaksızın anlamlı cümleler elde edilemeyeceğine işaret etmektedir:¹⁹⁶

... Sözcüklerin 'etimolojik' tahlilini yapmayı, yani asıl/kök anlam arayışını, anlamı yakalamak için uygun bir yöntem olarak görmemektedir. Buna göre, sözcükler, henüz anlam oluşmadan önce, kendi başlarına, gerçekliğin tamı tamına karşılığı olamadıkları için, sözcükleri bir araya getirmek suretiyle (yani sözcükler vasıtasıyla cümle kurarak) bir anlamı ifade etmek' mümkün olamamaktadır. Bu yaklaşım, bizce şu temel sorunun cevabını vermekte yetersiz kalmaktadır: eğer cümleler daha baştan 'anamlı' sözcükler tarafından oluşturulmuyorsa, nasıl oluyor da, birtakım kelimeler bir araya gelerek (seçilerek) 'anamlı' cümleler oluşuyor? Bir başka ifadeyle, insan, cümle kurarken niçin belirli sözcükleri seçmektedir de diğer bazı (özellikle de yakın anlamlı) kelimeleri seçmemektedir? Bir anlamın 'en güçlü şekilde' ifadesi, o anlamı en iyi aksettiren kelimelerin seçilmesiyle mümkün oluyorsa, (ki öyledir), bu durumda, en etkili söz ve yazılar, gerçeğe en iyi tekabül eden sözcüklerin seçimiyle olmamakta mıdır? Biz, yazarın, bir sözcüğün gerçek anlamının, cümle içindeki total anlamın ardından yakalanabileceğine ilişkin görüşüne bu nedenle katılamıyoruz. Bizce sözcükler, onlara atfedilen anlamı, bizatihi üzerlerinde taşırlar ve şayet bir başka faktörün yanıltıcı etkisi yoksa (ki bu, en genelde subjektivite

¹⁹⁵ Sakallı, Tuna, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁹⁶ Atalar, Kürşad M., "Kur'an'ı Anlama Yöntemleri Üzerine - 'Kök-anamlılık' Temelinde Bir Kavramsal Eleştiri -", *İktibas Dergisi*, 12 Ekim 2005, <<http://www.kuranislami.com/kuran/kuranyoentem.html>>

olarak nitelendirilebilir) ismini aldıkları ‘şey’e karşılık gelirler. Şu halde cümlelere (total ifadeye) anlamını veren şey, bizatihi anlamlı sözcükler (parçalar)dir. Bunun ötesindeki tezler, bizce istisnalar üzerine bina edilmiş görüşlerdir ve ancak o nisbette değer taşırlar.

Bununla birlikte Atalar, sözlüklerde bir kavramın pek çok anlamının alt alta sıralandığını ve bunların tümünün, o kelimenin anlamını tek tek ya da tümüyle karşıladığının ileri sürüldüğünü belirterek, “Bu anlamlar arasında, asla, örneğin “asli anlam/tali anlam” türünde bir tasnif yapma ihtiyacı duyulmadığı gibi, böyle bir ihtiyacın hissedilmediği de çok açıktır” diyerek sözlüklerdeki önemli bir eksikliğe dikkat çekmektedir.¹⁹⁷

1.3.3. Semantik Biliminin Etimoloji ve Leksikografi ile İlişkisi

Semantik biliminin leksikoloji ile yakından ilişkisi vardır. Leksikoloji de semantiğin ilgi alanı olan kelimenin anlamları ve anlamın kaynakları konusu ile ilgilenmektedir. Leksikoloji kelimelerin hangi anlamlarının zaman içerisinde kaybolduğu, yeni hangi anlamlara sahip olduğu ve tarihî seyirleri ile de ilgilenir. Leksikoloji, semantiğin de önemli ilgi alanı olan kelimelerin eşanlamlı, çok anlamlı, eş adlı, zıt anlamlı, oluşlarını ayrıntılı olarak incelemesi sebebiyle Leksikoloji ile de yakından irtibatlıdır. Bir kelimenin doğru anlamını tespit etmede fayda sağlayacak semantik metodun en önemli yardımcısı iyi hazırlanmış sözlüklerdir.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Atalar, Kürşad M., *a.g.m.*, s. 11.

¹⁹⁸ Gezgin, Ali Galip, “Kur’an’ın Doğru Çevirisinde Tarihsel – Etimolojik Sözlüklerin Önemi”, *Tabula Rasa Felsefe Teoloji*, yıl 3 sayı 8, Mayıs – Ağustos 2003, s. 250-251.

Semantik biliminin, diğer dilbilim dalları ile ilişkisinin aydınlatılması, ancak bu dilbilim dallarının tasnifinde esas alınan ölçütlere ve yaklaşımlara bağlıdır. Dilbilim bir çok bilim adamları tarafından farklı sınıflandırmalara konu olmuş ve bu sınıflandırmalar bir çok zaman iç içe geçmiştir. Sınıflandırmada temel alınan yaklaşım, doğal olarak alt sınıfların ilişki alanlarını da değiştirebilmektedir. Bu noktada, dilbilim alanlarının sınıflandırılmasındaki karmaşıklığa dikkat çekerek, semantik biliminin sınırları iyi çizilmiş, öbür disiplinlerle iyi entegre olmuş bir bilimsel disiplin olmadığına dikkat çeken Palmer'in sözlerini tekrarlamak gerekir: "Aslında semantik bir bakıma insan bilgisinin tamamıyla ilişkilidir. Ancak, çalışma alanının sınırlarını çizmek ve görünürdeki karmaşıklık ve karışıklığa bir nizam ve intizam getirmek dilbilimcinin işi ve görevi olmalıdır."¹⁹⁹ Kur'an semantiği üzerine çalışan değerli dilbilimci Toshihiko İzutsu da semantik biliminin tanımlanması ve diğer dilbilim alanları ile ilişkisinin ortaya konulmasında bağlamında, semantiğin şaşkınlık verecek derecede karmaşık bir alan olduğunu ve semantik bilgisine derinlemesine vakıf olmayan kimseler için semantik hakkında genel bir fikir sahibi olmanın çok güç olduğunu belirtmektedir.²⁰⁰ Semantik biliminin çerçevesinin tespitinde güçlük Edmond Cary'nin şu yargısını da doğrulamaktadır: "Anlambilim, göstergebilim gibi bilim dalları kimi zaman dilbilim kapsamı içinde, kimi zaman da dilbilimin sınırları dışında tutulur."²⁰¹

Bu söylenenlerden hareketle semantik biliminin, yaklaşıma bağlı olarak dilbilimin bir alt disiplini olabileceği gibi dilbilim dışında ama onunla ilişkili

¹⁹⁹ Palmer, *a.g.e.*, s. 184.

²⁰⁰ İzutsu, Toshihiko, *a.g.e.*, s. 16; Toshihiko, İzutsu, çev. Selahattin Ayaz, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, Pınar Yay., İstanbul 2000, s. 273.

²⁰¹ Cary, Edmond, Çev. Mete Çamdereli, *Çeviri Nasıl Yapılmalı*, İnsan Yay., İstanbul 1996, (Çevirmenin önsözünden) s. 13.

müstakil bir başka disiplin olduğunu söylemek te mümkün olacaktır. Bir başka ifadeyle dilbilimle ilişkili olan semantik alana dilbilimsel semantik demek uygun olacaktır. Bu çalışmanın konusu da dilbilimsel semantiktir.

Bir kelimenin esas anlamı tespit edileceği zaman, o kelimenin etimolojisi iyi bilinmesi gerekeceğini kaydeden Yakıt, kelimelerin etimolojilerinde, ait oldukları milletin kültürüne ait unsurlar bulunduğu için, doğru anlamı tespit ederken, bu unsurlar büyük ölçüde yardımcı olacağını bu nedenle de etimolojinin, semantik analizde ilk basamaklardan birini oluşturduğunu belirtmektedir. Ancak Yakıt'a göre, "Etimoloji ile semantik analizi birbirine karıştırmamak gerekir. Çünkü "semantik analiz" ne basit bir kelime yapısı tahlili, ne de kelime şekline yani etimolojiye atfedilen orijinal mânâ çalışmasıdır... Hâlbuki "etimoloji", bize kelimenin ilk mânâsı hakkında yalnız bir ip ucu verir ve birçok hallerde etimoloji, kelime tahmininden öteye geçmez, çoğunlukla çözülmeyen bir sır olarak kalır. Semantik analiz ise, daha derinlere gider. Eğer bir tasnif yapacak olursak o, kültürel bir bilim olmak ister. Bir anahtar terimin, esas ve izafi unsurlarının tahlili öyle bir açıdan alınmalıdır ki bu iki unsurun birleşmesinden özel bir mânâ, o kültürü yapanların önemli bir vechesi gün ışığına çıkmış olsun."²⁰²

Anlambilimle en yakın olan dilbilim disiplinlerinden birisi etimolojidir. İslam ilim geleneğinde etimolojinin adı, 'iştikâk' ilmidir. Eskiler, bilhassa Grekler için etimoloji gerçek bilgisi idi. Bugünkü bilime göre etimoloji bir kelimenin bütün üremelerini, türevlerini göz önünde bulundurarak onun ses ve mânâ bakımından kabul edilebilecek en eski ve orijinal şekline varmak, yani bir kelime içerisinde saklı

²⁰² Yakıt, İsmail, "Doğru Bir Kur'an Tercümesinde Semantik Metodun Önemi", *Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, Isparta 1992, s. 17-24. ayrıca bkz. Yavuz, Galip, *a.g.m.*, s. 116.

olan kavram çekirdeğini ve bu kavram çekirdeğinin değerini keşfetmek demektir. Mesela Türkçe'deki 'darı' kelimesi ile akraba ve yakın olan bütün türevleri bir araya toplayarak onun çok eskiden bir 'tar veya dar' orijinal ilk ve gerçek anlam köküne vardığını, bunun da, "sürmek, ekmek" mânâsına geldiğini etimolojik olarak bulmamız ve değerlendirmemiz gibi. Fakat etimolojiye her zaman güvenmek yerinde olmaz; etimolojinin doğru ve geçerli olabilmesi için, ses kanunlarının tamamen tespit edilmiş olması gerekmektedir. Bu anlamda etimoloji yapmak demek, başlı başına bir bilim yapmak veya artzamanlı bilime bağlı bir ilim kolu ile uğraşmak demek değildir. O, sadece muayyen bir zaman içerisinde eşzamanlı veya tarih boyunca vukûa gelen lengüistik hadiselerle bazı izafi etimolojik prensipleri ve ilkeleri tatbik etmek demektir.²⁰³

Palmer, etimolojinin, pek de önemli olan bir disiplin olmağını belirterek, "sözlüklerde onun bir kırıntısının dahi yeri olmamalıdır" demektedir. Zira, Palmer insan dilinin, tarih içerisinde çok gerilere kadar uzandığı için 'doğru' ya da 'orijinal' anlam diye bir şey olamayacağını düşünmektedir.²⁰⁴

Doğan Aksan ise etimolojiyi müstakil bir bilim dalı olarak kabul etmemiş, sözcükbilim (leksikoloji)'nin kapsam alanı içerisine sokmuştur. Ona göre modern dilbilimde, kelimelerin anlam kökenlerini, tarihsel gelişimlerini, kısacası başlarından geçenleri inceleyen bilim dalı biçimbilgisel-sözcükbilim (morpho-leksikoloji)'dir.²⁰⁵

Etimolojik analiz yapılmadan ve kelimelerin ilk anlamları keşfedilip ortaya konulmadan semantik analiz inşa edilemez. Bunların arasında çok derin bir

²⁰³ Üçok, Necip, *Genel Dilbilim (Lengüistik)*, Ankara Üniv. DTCF Yay., Ankara 1947, s. 41-42.

²⁰⁴ Palmer, *a.g.e.*, s. 25.

²⁰⁵ Aksan, Doğan, (1995), *a.g.e.*, s. 31.

dilbilimsel bağlantı ve semantik anlam bağı bulunmaktadır, yani söz konusu bu iki dilbilim dalından biri diğerine bağlıdır, biri olmadan diğeri de olmaz. Etimoloji ile semantik analizin, kavramsal çözümleme yönteminin birbirleri ile olan derin bağlantı ve semantik ilişkileri, ilgili kelime ve kavramın kökenini ilk ve gerçek kök anlamını keşfetmede aynı noktadan başlamaktadır. Çünkü semantik analiz yöntemi ne basit bir kelime yapısı tahlili, ne de kelimenin etimolojik analizine yönelik orijinal mânâ çalışmasıdır. Etimolojik analiz, bize sadece kelimenin temel mânâsı hakkında yalnız bir ipucu verir kelime ve anlam tahmininden öteye geçmez fakat semantik analiz yöntemi ise daha ileri gider ve bir anahtar kavramın, kelimenin veya terimin esas ve izafî unsurlarını semantik açıdan tahlil ederek bu iki anlam ve unsurun birleşmesinden özel bir mânâ, semantik tanım ortaya koyar; ait olduğu kültürü, dünya görüşünü aydınlatır.²⁰⁶

Etimolojinin bir bilim disiplini olarak, semantik araştırmaların küçük bir parçası mesabesine indirgenmesine itiraz eden Christopher Hutton, etimolojinin kendi içerisinde mükemmel ve tutarlı bir bilim disiplini olduğunu ve her milletin yazılı veya sözlü yasalar ve kutsal metinlerindeki dilbilimsel değişimleri yansıttığını belirtmektedir.²⁰⁷

Tüm bu değerlendirmeleri göz önünde tutarak belirtmelidir ki, semantik ile etimoloji arasında çok sıkı bir bağ vardır. Hatta etimoloji araştırmaları zaman ve tarih itibarıyla semantik araştırmalarından daha önce gelmekte ve yapılmaktadır. Çünkü etimoloji, kelimenin ilk ve gerçek, doğru ve orijinal temel anlam ya da anlamlarını keşfetmeye çalışırken; semantik de kelimenin söz konusu bu etimolojik

²⁰⁶ İzutsu, Toshihiko, *a.g.e.*, s.17, 30, 62, 70, 165.; Atalar, Kürşat M., *a.g.m.*, s. 3.

²⁰⁷ Hutton, Christopher, "Semantics and the 'Etymological Fallacy' Fallacy", *Language Sciences*, Volume 20 No 2, April 1998, s. 89-200.

gerçek ve doğru anlam ya da anlamlarından tarihsel süreç içerisinde artzamanlı bir yöntemle ne gibi eklemelerin, anlam değişimlerinin ve anlam olaylarının meydana geldiğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.²⁰⁸ Bakış açısına bağlı olarak, bu disiplinlerden birisinin diğerinin bir cüz'ü olduğunu söylemek bile mümkün olacaktır. Diğer yandan semantik biliminin sözlükbilim veya sözlükbilimini de kapsayan sözcükbilim ile ilişkisini ele alırsak, burada da bazı bilim adamlarının sözlükbilimi genel anlamıyla dilbilimde semantiği de içerisine alan geniş bir alan olarak tanımladıklarını söyleyebiliriz.²⁰⁹ Ancak her ne olursa olsun anlambilimin temel hatları ve yöntemleriyle sözcükbilimden ayrıldığını da kaydetmek kaçınılmazdır. Bu noktada etimolojinin de geleneksel olarak sözcükbilimin bir alt alanı olduğunu tespit etmek gerekir. Sözcükbilim pratikte, sözlükbilim, etimoloji, morfoloji, semantik, vb alanları kapsamaktadır.

Kelimelerin doğru anlamlarına ulaşarak, bunların listelenmesini konu edinen sözlükbiliminin zorunlu olarak semantik ve morfolojik incelemeleri de gerektirdiği göz önünde tutulmalıdır. Dolayısıyla sözlükbilim ile semantik arasında derin bir bağlantı olmak zorundadır. Semantik, sözlüksel birimlerin, sözcüklerin gösterilen anlam boyutunu ve kendilerine yüklenen anlam ve kullanım içeriğini incelemek suretiyle sözcükbilimi ile doğrudan bir ilişki içerisindedir. Bunun tersi de aynı ilişki kapsamındadır. Anlambilimci, bu anlamda sözcüklerin ya da sözlük birimlerin anlam hayatlarının izini takip etmektedir. Sözcüklerin de bir anlam hayatı vardır. İşte sözcüklerin veya sözlük birimlerinin tarihsel süreçteki delalet ve kavram

²⁰⁸ Yılmaz, Hasan, "Kur'an Kelime ve İfadelerini Anlamada Kavram Tefsiri ve Semantik Analiz Yöntemi", *Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Erzurum 2003, s. 63.

²⁰⁹ Öztokat, Erdin, "Sözlük Üstüne Gözlemler", *Dilbilim IV*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1979, s. 66.

alanlarının, anlam hayatlarının ve derinliklerinin çözümlenmesinde dilbilimcinin ve anlambilimcinin en önemli materyali ve bilgi hazinesi, sözcüklerin anlamlarını ortaya koyan sözlük bilgisi ya da sözlükçülüktür. Bir başka anlatımla, kelime ve kavram analizi ve ifade ve tertip analizlerinde anlambilimcinin esas alacağı ve göz önünde bulunduracağı temel kaynak, sözlükler olacaktır. Çünkü sözlüklerde, kelime ve ifadelerin sözcükbilim alanları bulunmakta ve listelenmektedir. Bu alanlar, bir sözcük için üç temel alandır: 1. Biçimbilgisel alan, 2. Kavramsal alan ya da kavram alanı ve 3. Anlam alanı. Anlam, kavram alanı da, eşseslilik, çok anlamlılık, eş anlamlılık, temel anlam, yan anlam ve benzeri dilsel olguları kapsamaktadır. Binaenaleyh bir kelime, ancak eşzamanlı boyutta betimlenen bir yapının ve gösterge (ler) dizgesinin içinde bir anlam ve değer kazanmaktadır. Sözcükbilimle uğraşan bir dilbilimci ve anlambilimci de, söz konusu bu dilsel yapıları ve dizgeleri ayrıca söz dağarcığını eşzamanlı anlambilimi ile analiz etmeyi amaçlamaktadır.²¹⁰

Anlamı bilinmeyen herhangi bir kelimenin ne anlama geldiğini öğrenmek için, sözlüklere müracaat edilmesi zorunludur. A. Wierzbicka'nın da belirttiği gibi, semantik analiz yapmaya yardımcı olacak iyi bir lügat, kelimenin heceleme, telaffuzu, etimolojisi, kullanımı, sinonimleri, grameri ile bazen de resim ve şemaları ihtiva etmeli, aynı zamanda morfolojik, sentaktik vb. özelliklere sahip olmalıdır.²¹¹ İsmail Yakıt'a göre, semantik analizde, özellikle "etimolojik" olarak hazırlanmış lüglatlere ihtiyaç vardır. Çünkü etimolojik sözlüğü hazırlanmamış bir dilin semantik analizini yapmak mümkün değildir.²¹²

²¹⁰ Yılmaz, Hasan, *a.g.t.*, s. 66-67. Ayrıntılar için bkz. Kıran, Zeynel, s. 265-270; Aksan, Doğan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, s. 15 vd.; Yavuz, Galip, *a.g.m.*, s. 117 vd.

²¹¹ Wierzbicka, Anna, *Semantics, Primes and Universals*, Oxford Univ. Pres, New York 1996, s. 259.

²¹² Yakıt, İsmail, "Semantik Metodun Önemi", s. 17.

II BÖLÜM

KUR'AN ARAŞTIRMALARINDA SEMANTİK YÖNTEM VE KİTÂB-I

MUKADDES'İN KULLANILMASI

1990'lı yıllarla birlikte Türkiye'de ve diğer bir çok ülkede dilbilimin bir çok değişik disiplini, Kur'an araştırmalarına yoğun bir biçimde uygulanmaya başlamıştır. Son dönemlerde, tefsir geleneğinde, en önemli yöntemlerden olan lügâvî tefsir yöntemi bir anlamda yeniden hayat bulmuştur. Dilsel analizlerin bir çoğu da semantik yöntemler esas alınarak yapılmaya çalışılmıştır.

Şüphesiz bunda Toshihiko İzutsu'nun çok önemli bir payı vardır. İzutsu'nun *Kur'an'da Allah ve İnsan* adlı eseri bu mânâda çok belirleyici bir etkiye sahip olmuş ve temel bir referans kaynağına dönüşmüştür. Ayrıca İzutsu'nun, *Kur'an'da Dinî ve Ahlakî Kavramlar*²¹³, adlı eseri de hem kuramsal anlamda hem de çözümleme anlamında ileri bir semantik uygulama örneklemini oluşturmuştur. İzutsu'nun bu iki eseri müteakip telif ettiği *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*²¹⁴, adlı kitabı ise semantik yöntemin kuramsal özelliklerinin arka planda tutularak ortaya konulmuş sistematik bir semantik tahlil eseridir. Yazarın *İslam'da Varlık Düşüncesi*²¹⁵ adlı eseri ise semantik bir yol izleyerek ürettiği İslam felsefesi, İslam ontolojisine dair makalelerinin bir toplamıdır.

²¹³ Toshihiko, İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlakî Kavramlar*, s.17, 36, 46.

²¹⁴ Toshihiko, İzutsu, çev. Selahattin Ayaz, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, Pınar Yay., İstanbul 2000.

²¹⁵ Toshihiko, İzutsu, çev. İbrahim Kalın, *İslam'da Varlık Düşüncesi*, İnsan Yay., İstanbul 1995.

2.1. SEMANTİK YÖNTEMİN KUR'AN SÖZCÜKLERİNİN İNCELEMESİNDE KULLANILMASI

Gerrit van Jan Steenberg, “Semantics, World View and Bible Translation: An Integrated Analysis of a Selection of Hebrew Lexical Items Referring to Negative Moral Behaviour in the Book of Isaiah” başlıklı doktora tezinde, Eski Ahit’in indiği dönemle bugünkü okuyucunun belirgin kültürel ve tarihsel bağlam farklılıklarına işaret ederek, Eski Ahit’i anlama çalışmalarında bu kültürel farklılığın göz önünde bulundurulmasının semantik bir incelemenin konusu olması gerektiğini belirtmekte ve “semantik analizin kültürel geçerliliğini mümkün kılmak için sözlük maddelerini meydana getiren dünya görüşü sisteminin incelenmesine ihtiyaç vardır; böylelikle kültür ve dünya görüşünün içine gömülü olan bir sözlük maddesi semantik analiz konusu yapılabilir” demektedir.²¹⁶ Ayrıca Steenberg, kutsal metinlerin başka dillere aktarılması konusunda sözlüksel semantiğin kültürlerarası iletişimi yansıtması açısından sınırlı bir değere sahip olacağını, bu nedenle de semantik incelemelerin kültürel unsurları da içermesi zorunluluğunu vurgulamaktadır.²¹⁷

İslam Dünyasına gelince tefsir araştırmalarında en önemli ve yaygın yöntemlerden birisi konulu tefsir metodudur. Bu metot daraltılarak, konuyu vuzuha kavuşturacak, konunun temel anahtar kavramları ve odak kavramını esas alan çalışmalar günümüzde iyice yaygınlaşmıştır. Bir çok bilimsel yayın, kelimeleri esas alarak derinlemesine yapılan dilsel analizlere, etimolojik, leksikolojik ve semantik tahlillere yer vermektedir. Herhangi bir kavramın tefsirlerden ve sözlüklerden

²¹⁶ van Jan Steenberg, Gerrit, “Semantics, World View and Bible Translation: An Integrated Analysis of a Selection of Hebrew Lexical Items Referring to Negative Moral Behaviour in The Book of Isaiah”, *the University of Stellenbosch Doctor of Literature Thesis*, October 2002, s. 7.

²¹⁷ *a.t.*, s. 46; ayrıca bkz. eş-Şevanî, Ahmed, *a.g.m.*, s. 1-2, vd.

istifade edilerek semantik bir analize tabi tutulması, bu kavramın çerçevesini belirlediği konunun da açıklığa kavuşmasını temin edeceğinden, bu türden dilsel analizler de konulu tefsir kapsamında yer alır.²¹⁸ Ancak daha önce de karmaşıklığına dikkat çektiğimiz bu bilimsel disiplinlerin ışığında geliştirilen yöntemlerin de çeşitli sorgulamalar ve eleştirilerin hedefi olduğu unutulmamalıdır.

Kur'an araştırmalarında semantik yöntemin genel kabul gören bir yöntem olmasına ön ayak olan İzutsu, Kur'an semantiğinin, Kur'an dilinin anahtar kavramları üzerinde anlam açısından yapılan tahlili bir yöntem çalışması olduğunu, Kur'an'ın kelime ve ifadelerinin, anahtar kavramlarının anlamları açısından semantik analiz yöntemiyle incelemek ve dünya görüşünün ne olduğunu açıklamak olduğunu kaydetmektedir.²¹⁹

Kur'an'ın semantiği, bu kâinatın nasıl meydana geldiği, dünyanın en büyük elemanlarının neler olduğu ve bunların birbirleriyle ilişkilerinin ne biçimde kurulduğu sorunlarıyla ilgilenmektedir. Bu anlamda semantik bir çeşit ontoloji olmaktadır. Fakat bu, metafizik soyut düşünce alanındaki filozofun telif ettiği kuru, sistematik bir ontoloji değil; somut, yaşayan dinamik bir ontolojidir. Kur'an ayetlerinden yansıdığı üzere semantik, varlık ve oluşun somut bir ontolojisini teşkil etmektedir...

İzutsu'ya göre etimoloji bize kelimenin ilk ve asıl lügâvî mânâsı hakkında sadece bir ipucu verir ve bu haliyle kelime anlamı tahmininden öteye geçmez. Bu anlamda etimoloji; anahtar kavramın gerçek ve izafî anlamlarını ortaya koyar ve bu iki unsurun birleşmesinden bir dilin kültürel-semantik dünya görüşü aydınlanmış

²¹⁸ Tolan, M. Bilal, "Kur'an'da Selam Kavramının Semantik Analizi", *Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Elazığ 2006, s. 12.

²¹⁹ İzutsu, Toshihiko, *a.g.e.*, s. 16-18.

olur²²⁰. Eğer ideal olan bu sonuca ulaşırsak, yapılan bütün bu etimolojik ve semantik analizler o dili konuşan bir milletin inancını ve bu inancının sonucu olan kültürünün ve dünya görüşünün yapısını tahlili bir düzleme getirmemize yardım edecektir. İşte bir kültürün dünya görüşü böylece elde edilmektedir²²¹.

İzutsu, semantik metodolojide önemli bir yeri olan anlam örgüsünü ve semantik alan teorisini şöyle açıklamaktadır: “Kur’an’da kelime ve ifadeler birbirinden ayrı semantik alanda bulunmazlar, her birinin öteki kelimelerle ve kavramsal yapıyla çok sıkı ve yakın bir ilişkisi vardır. Kelime ve ifadeler birbirlerine semantik açıdan farklı şekillerde bağlanırlar ve somut anlamlarını kazanarak sonunda gayet düzenli bir bütün, iç içe kavramsal bir münasebet ağı kurar, anlam sistemi oluştururlar. Söz konusu bu kavramsal anlam dokusu ve anlam sistemi, kelime ve ifadelerin kendi morfolojik yapılarından değil, Kur’an bütünlüğünden kaynaklanır. Kur’an’daki anahtar kavramlar semantik açıdan tahlil yapılırken kelime ve ifadelere özel anlamlar kazandıran Kur’an bütünlüğünde yer alan çeşitli kelime ve kavram ilişkileri²²²; kavramsal doku ve anlam sistemi gözden uzak tutulmamalıdır. Bir dildeki kelimelerin birbiriyle girift bir kavramsal ağ ve anlam dokusu oluşturduğunu ifade etmek mümkündür. Bir dildeki odak ve anahtar kavramlar bu dilin ve kültürün dünya görüşünün teşekkülünde önceliğe sahiptir. Kur’an üzerinde çalışmak isteyen bir semantikçi için en önemli iş söz konusu bu odak ve anahtar kavramları tespit etmektir. Çünkü bu onun çalışmalarının yönünü tayin edeceği gibi, kuracağı binanın da temelini teşkil eder. Böylece bütün sistemi birbirine bağlayan semantik ilişkiler ağı ve kavramsal münasebet ortaya çıkar.

²²⁰ a.e., s. 26, 32.

²²¹ a.e., s. 32, 33. a.mlf., *Kur’an’da Dinî ve Ahlakî Kavramlar*, s.17, 36, 46.

²²² a.e., s.18, 19.

Kur'an'daki kelimeler rasgele ya da birbirinden bağımsız olarak toplanmamıştır. İşte kelime ve ifadelerin kavramsal münasebet ağından, mânâ sisteminden semantik alanlar doğar. Eğer kelimelerin etimolojik kökeniyle bu kökten türeyen kelimelerin manaları örtüşüyorsa aralarında semantik bir bağ vardır, anlamına gelir. Şayet böyle bir semantik bağ kurulamıyorsa, o zaman bu semantik analizler sonucu ulaşılan sonuçlarda bir hata vardır ve o semantik tanım ve sonuç kelimeye etimolojik kök anlam ya da anlamlarına sonradan tarih boyunca kazandırılan bir tanım ve anlamdır, demek mümkündür. Yani kelimelerin semantik analizlerinde, hep bu kök anlamla ilişki, bağ ve yakınlık göz önünde bulundurulmalı ve kök anlam her zaman esas alınmalıdır²²³.

Sözcüklerin kök anlamlarına ulaşamamak, beraberinde kavram kargaşalarını da getirmektedir. Asırlar öncesinde oluşmuş kavramların sonraki çağlarda doğru kullanılabilmesi, onların ortaya çıktıkları ve oluştukları tarihsel sürecin bilinmesine bağlıdır. Bu süreç bilinmediği zaman, kavramların gerçek delaletleri ve temel anlamları unutulmakta ve bir kavram kargaşası oluşmaktadır. Kavram kargaşasının olduğu bir yerde ise neyin nasıl ifade edilip anlaşılacağı bilinmemektedir²²⁴.

Kur'an'ı doğru anlamak için önemli kriterlerden birisi de ayetlerde geçen anahtar kelimelerin, Kur'an'ın indiği dönemdeki anlamını tesbit etmektir. O nedenle bir müfessir, “bu kelimelerin ilk olarak ortaya çıktıkları sırada ve onların ilk

²²³ *a.e.*, s. 33, 35.

²²⁴ Özler, Mevlüt, *İslam Düşüncesinde Ehl-i Sünnet Ehl-i Bid'at Adlandırmaları*, Ekev Yay., Erzurum 2001, s. 7.

okuyucusu olan Rasullullah tarafından okunduğunda, onun etrafında bulunan kimselerin onlardan ne anladıklarını tesbit etmeye bilhassa dikkat etmesi gerekir.”²²⁵

Muhammed Abduh, “Kur’an’ı doğru olarak anlamak isteyen kimsenin, İslam aleminde sonradan meydana gelen ıstılahları araştırması gerekir. Ta ki, bu ıstılahların anlamlarıyla, Kur’an’da varid olduğu anlamları birbirinden ayrılsın. Çoğu zaman müfessirler, Kur’an’ın kelimelerini hicrî ilk üç asırdan sonra meydana gelen terimlerle tefsir etmektedirler. Hâlbuki araştırmacının üzerine vacib olan, Kur’an kelimelerini nazil olduğu zamandaki mânâlarına göre tefsir etmektir”²²⁶ diyerek tefsirde kelimelerin kök anlamlarının önemine dikkat çekmiştir.

Kur’an’ın nüzulünden kısa bir süre sonra Arap Dünyasının, çok farklı kültürlerle karşılaşmış ve çok hızlı toplumsal değişime uğramış olduğunu belirten Halis Albayrak, bu durumun, Kur’an’da yer alan bazı kelimelerde de bir takım anlam kaymalarına yol açtığını ve Kur’an’ı doğru anlamamanın temel şartlarından birinin, onu, indiği dönemdeki Arap Dilinin bütün özellikleri çerçevesinde incelemek ve kelimelerin, Kur’an’ın indirildiği dönemde karşıladıkları mânâları tesbit ederek, Kur’an’ın ilk muhataplarının kelimelerden anladıkları mânâyâ ulaşmak olduğunu dile getirmiştir.²²⁷

Kur’an kelimelerini tahlil etmenin önemini daha o dönemde kavramış olan sahabe, Kur’an ve hadisin Kur’an’ın inşinde mevcut olan Arapçaya göre

²²⁵ el-Hûlî, Emîn, çev. Mevlüt Güngör, “Tefsir ve Tefsirde Edebi Tefsir Metodu”, *İslamî Araştırmalar Dergisi*, c. 2, sayı 7, Ankara 1998, s. 111.

²²⁶ Abduh, Muhammed, Çev. Abdulkadir Şener ve Mustafa Fayda, “Fatihatu’l-Kitâb (Fatihâ Tefsiri)”, *Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1970, c. 16, s. 5.

²²⁷ Albayrak, Halis, *Tefsir Usûlü, Yöntem, Ana Konular, İlkeler, Teklifler*, Şule Yay., İstanbul 1998, s. 143-144.

anlaşılabilirliğini sezmişler, badiyelere, çöllere ve köylere giderek henüz yabancılarla karışmamış Arapların dillerini tesbit etmeye başlamışlardı.²²⁸

Bu durum Hz. Ömer'in şu sözlerinde de açıklık kazanmaktadır: “Ey insanlar, divanınıza sahip olun ve sapıtmayın” deyince, (orada bulunanlar): “Divanımız nedir?” diye sorarlar. Hz. Ömer: “Cahiliye şiiridir. Şüphesiz onda (cahiliye şiirinde) Kitâbınızın tefsiri vardır.” diye cevap verir.²²⁹ Hz. Ömer'in bu sözünden, Kur'an'ın anlaşılması açısından kelimelerin ilk anlamlarına ışık tutacak olan cahiliye şiirine ne kadar büyük bir önem atfettiğini görüyoruz. Zira “cahiliye şiiri” Kur'an'ın nazil olduğu sırada o bölgenin kültürünü, dilini en iyi yansıtan vasıta. Bir kelimenin doğru anlamını bu yolla da tesbit etmek mümkündür.

Anlamını bilemediği kelimelerin, doğru anlamlarını araştırırken, cahiliye şiirine müracaat eden ve “Kur'an'ın Tercümanı” diye meşhur olmuş Abdullah b. Abbâs da, bir kelimenin anlamını sormak üzere gelenlere şöyle derdi: “Bana, bilmediğiniz bir kelimeyi soracağınızda, onu önce şiirde arayın. Çünkü şiir Arabın divanıdır. Biz, Arabın diliyle indirilmiş olan Kur'an'dan bir kelimeyi bilemediğimizde, Arabın divanına bakar ve onu orada ararız.”²³⁰

Kelimelerin ilk anlamına gitme konusunda Arapça'nın deve ile olan ilişkisine dikkat çeken İsmail Yakıt şunları kaydetmektedir: “Türkçe nasıl ok, yay ve at dili; Grekçe, denizcilik ve balıkçılıktan örnekleri olan bir dil ise Arapça da deveden örnekleri çok olan bir dildir. Dolayısıyla bir kelimenin doğru anlamını bulmada yardımcı unsurlardan birisi de o kelimenin deveden örneklerini

²²⁸ Atay, Hüseyin, *Kur'an'a Göre İman Esasları*, Ajans Türk Matbaası, Ankara tsz, s. 21.

²²⁹ ez-Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vucûhi't-Te'vîl, Daru'l Fikr*, y.y. tsz, s. 411.

²³⁰ ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 119-120.

bulmaktır.”²³¹ Zira “Çöl hayatının devamı ve hareketi deveye bağlıdır. Arapçada pek çok isimle anılan ve etrafında bir sürü adet geliştirilen deve aynı zamanda Bedevî'nin kalkamıdır. (...) Sütü, eti, elbise için yünü, yakacak için tezeği ve son olarak hastalık halinde ilaç olarak idrarı ile Bedevinin hayatıdır. Bütün bu özellikleriyle deve, Arap edebîyatına geçmiştir.”²³² Mesela eski dilcilerin şu sözü meşhurdur: Arapça deve dilidir. Deveden örneği olmayan bir kelimenin muarrab (Arapçalaşmış, yabancı) olduğu düşünülebilir.²³³ Şurası muhakkaktır ki, “bir dilde belli kavramlar için ne kadar çok kelime varsa, o kavramlar o kadar önemlidir. Arapçada deveyi ifade etmek için binlerce kelimenin bulunması bu görüşün önemini artırmaktadır.”²³⁴ Dolayısıyla Kur'an'daki kelimelerin doğru anlamları araştırılırken mümkün olduğu kadar deveden örnekler tesbit edilmelidir.²³⁵

Kur'an'ın doğru anlaşılması için odak ve anahtar kavramların doğru ve gerçek anlamlarını elde etme çabasında örnek bir çalışma olan er-Râgıb el-İsfehânî (öl. 502/ 1108)'nin, “*el-Mufredat fi Garibi'l-Kur'an*” adlı ünlü eserin mukaddime kısmındaki şu açıklamalar yer almaktadır²³⁶: “Kur'an ilimlerinden en başta ve öncelikli olarak meşgul olunması ve incelenmesi gereken ilimler, lâfzî ilimler; lafızların anlam ve içeriklerini araştıran kelime ve kavram bilgileridir. Kur'an ifadelerinin manalarını anlamak isteyen kimse için en başta gelen araçlar olması hasebiyle Kur'an lafızlarının kök mânâlarını anlamak, bilmek bina inşa etmek

²³¹ Yakıt, İsmail, “Doğru Bir Kur'an Tercümesinde Semantik Metodun Önemi”, *Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Isparta 1995, s. 20.

²³² Miquel, Andre, Çev. Ahmet Fidan ve Hasan Menteş, *Doğuşundan Günümüze İslam ve Medeniyeti*, Gerçek Hayat, İstanbul 2003, s. 36.

²³³ Yakıt, İsmail, *a.g.m.*, s. 20.

²³⁴ Condon, J.R. ve John C., Çev. Murat Çiftkaya, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 57.

²³⁵ Gezgin, Ali Galip, *a.g.t.*, s. 45.

²³⁶ er-Râgıb el-İsfehânî, *Mufredatu Elfazi'l-Kur'an*, neşr. Safvan Adnan Davudi, Daru'l-Kalem, Dimeşk 1992, s. 54–55; Abduh, Muhammed ve Rıza, Reşid, *Tefsiru'l Menar-Tefsiru'l Kur'ani'l-Hâkim-*, Daru'l-Menar, Mısır 1954, c. 1, s. 7,16,17,31.

isteyen kimse için en başta gelen araçlar olan kerpiç mesabesindedir. Bu lafızla ilgili ilimlerin ve kök mânâları bilmenin faydası sadece Kur'an ilimlerine has değil, bütün İslamî ilimlere şamildir”.

Kur'an kelime ve ifadelerini, odak ve anahtar kavramlarını anlama, anlamlandırma ve yorumlamada, çağdaş anlama, anlamlandırma, yorumlama ve kavramsal tahlil ilkelerinden, yöntemlerinden ve bunların ulaştıkları verilerden de istifade edilmelidir. Zira dinî metinlerin ve kutsal kitapların anlaşılıp yorumlanması sürecinde kullanılan yöntem ya da yöntemlerin belirleyici oluşu kesintisiz bir süreç olarak devam edecektir. Çünkü Kur'an'ın anlaşılabilmesi için yorum olgusu kaçınılmaz ve vazgeçilmez bir gerekliliktir. Dolayısıyla yorumun dinamizmi ya da durağanlığı, tefsir veya yorum tekniklerine, yöntemlerine kazandırılacak yeni açılımlarla ve farklı yaklaşımlarla bağlantılı olacaktır.²³⁷

Kur'an kelime ve ifadelerini anlarken, Kur'an'ın inzal edildiği dönemdeki Arap toplumunun dilini çeşitli yönleriyle araştırmaya gerek vardır.²³⁸ Bu husus, anlamamanın ve anlamlandırmanın ilk merhalesini oluşturmaktadır. Bundan sonra anlama ve yorumlama merhalesi gelmektedir. Kur'an, apaçık bir Arapça ile indirildiğine göre onun, dil ve anlam açılarından incelenmesi bir zorunluluktur. Kur'an'ı anlamaya, anlamlandırmaya, açıklamaya ve yorumlamaya çalışan herkes, onu, dilbilimsel ve anlambilimsel yönlerden incelemişlerdir. Kur'an kelime ve ifadeleri, odak veya anahtar kavramları, etimolojik, lügavî, lengüistik, semantik,

²³⁷ Kılıç, Sadık, “Nesnellikle Öznelik Arasında Yorum”, İslami Araştırmalar, 1996/9, s. 103.

²³⁸ el-Hûlî, Emîn, çev. Mevlüt Güngör, *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metot*, Kur'an Kitaplığı Yay., İstanbul 1995, s. 84, 90.

hermenötik, Arap dili ve belagatı açılarından çeşitli yönleriyle incelenmiş ve tahlil edilmiştir.²³⁹

Kur'an'ın indiği devrin Arapları lûgat bakımından Kur'an'ı anlıyorlardı. Ancak, lugavî mânâları bilmekle birlikte, layıkıyla anlayamayacakları meseleler de vardı. Hadislerden de anlaşılıyor ki, Kur'an-ı Kerîm'deki bazı kelime ve âyetler hususunda bazı sahabiler, gerek Hz. Peygamber'e ve gerekse âlim sahabilere müracaat ederdi. Bir taraftan müteşabih âyetler, diğer taraftan Arap alfabesinin o zamanki büyük noksanlığı olan hareke ve noktaların bulunmayışı, nihayet muhtelif kıraatlerin mevcudiyeti, Kur'an-ı Kerîm'in bazı yerlerini tefsîr etmek ihtiyacını zaruri kılmıştır.²⁴⁰ Önceki geleneksel tefsirlerde de, Kur'an kelime ve ifadelerinin, dilbilimsel açıdan inceden inceye tahlil edildiğini görmekteyiz. Kur'an'ın, Arap dili ve edebîyatının zirve ve şaheseri olduğunu düşünürsek onun, filolojik ve edebî açıdan dikkatli bir incelemeye tabi tutulması bir zarurettir. Çünkü Kur'an'ın anlaşılması, anlamlandırılması, tefsir edilmesi ve yorumlanmasında, önce onun, metin, dilbilim ve anlambilim tahliline ihtiyaç vardır; ancak Kur'an'ı, nahiv ve belagat açısından, dil ve anlam yönünden analiz edip tetkik ederken, önceki klâsik tefsirlerde olduğu gibi aşırı derecede dil ve filoloji tahlillerine dalmamak ve asıl gayeden uzaklaşmamak, daha isabetli bir tutum olarak görülmelidir.²⁴¹ Çünkü dilbilimsel, anlambilimsel, etimolojik, filolojik, lengüistik, hermenötik açıklamalar ve gramatik(al) analizler, sonuçta, Kur'an'ın vermek istediği ilahî mesajının, muhataplara ulaştırılmasında birer araç konumundadır.²⁴² Asıl gaye, Kur'an kelime

²³⁹ *a.e.*, s. 76, 83- 84, 90; Albayrak, Halis, *a.g.e.*, s. 143- 146.

²⁴⁰ Okiç, M. Tayyib, *Tefsîr ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, Nun yay., İstanbul 1995, s. 144-145.

²⁴¹ Abduh, Muhammed ve Rıza, Reşid, *a.g.e.* c. 1, s. 17, 22; Albayrak, Halis, *a.g.e.*, s. 102- 104, 146, 147.

²⁴² Albayrak, Halis, *a.g.e.* s. 146- 147.

ve ifadelerinin anlamı, anlamlandırılması, tefsir edilmesi ve yorumlanmasıdır. Bir başka ifadeyle, Kur'an mesajının anlam ve yorumudur. Yorucu ve dikkatli bir semantik analiz çalışması ve kavram çözümlemesi ancak kavramların ve kelimenin gerçek anlamını verecektir.²⁴³

Esas anlamı, etimolojik ve semantik tanımı tespit edilecek odak ya da anahtar kelime ve ifadenin mümkün olduğu kadar erken dönem kaynaklarına, sözlüklere ve divanlara inilerek taranması, incelenmesi metodik açıdan bir gerekliliktir. Bazen bir kelime ve ifadenin esas ve gerçek anlamını ya da anlamlarını belirlemek, çok zaman alabilir. Ancak bu faaliyet ile kavramın yanlış anlaşılmasını, kavram kargaşasını önleme ve doğru anlamı bulma gibi önemli bir işin üstesinden gelinmeye çalışılmaktadır.²⁴⁴

Başarılı bir semantik analiz çalışması ve kavram çözümlemesi yapabilmek için bazı inceleme aşamalarını takip etmek gerekmektedir. Bunları maddeler halinde şu şekilde sıralamak mümkündür: Bir kelime ve ifadenin ya da bir kavramın, Kur'an ışığında semantik analizini ve kavramsal çözümlemesini yapabilmek için, öncelikle o kelime ve ifadenin etimolojisini, etimolojik yapısını ve kök anlamını veya ilk gerçek anlamını çok iyi belirlemek metodik açıdan bir zorunluluktur. Doğru ve temel kök anlamı ya da anlamları tespit edilecek ve ortaya çıkarılacak ilgili kelime ve ifadenin mümkün olduğu kadar erken dönem lügat ve kültür kaynaklarına inilerek taranması, belirlenmesi ve incelenmesi gerekir. Kur'an kelime ve

²⁴³ Yakıt, İsmail, "Sadreddin Konevi'nin Düşüncesinde İdrak ve Hakikat Bilgisi", *Felsefe Arkivi*, İstanbul 1991, s.193-195.

²⁴⁴ Soysaldı, Mehmet, "Kur'an'ı Doğru Anlamada Semantik Metodun Önemi", *Kur'an Dil - Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2001, Van 2001, s. 41-42; a.mlf., *Kur'an'ı Anlama Metodolojisi*, Fecr Yay., Ankara 2001, s. 32, 34; Yakıt, İsmail, "Semantik Analizler Işığında Kur'an'da 'Reyb' ve 'Yakın' Kavramları", *Kelam Araştırmaları*, c. 1:2, 2003, s. 51, 52.

ifadelerinin anlamlarının belirlenmesinde nüzul dönemindeki delalet ettiği ve kapsadığı anlam ya da anlamların ortaya çıkarılmasına çok büyük önem ve öncelik verilmelidir. Kur'an kelime ve ifadelerinin delalet alanlarının, kapsamlarının ve anlamlarının anlaşılmasında ve tespit edilmesinde birinci esas bu ilk anlam ya da anlamlar olmalıdır. Dolayısıyla da erken dönem kültürel kaynaklardan istifade edilmelidir. İlgili kelime ve ifadelerin etimolojik ve semantik analizlerine kolaylık sağlayabilecek ve yardımcı olabilecek temel kaynaklar, Arap Dili ve Edebîyatının bugünkü mevcut etimoloji sözlükleridir. Kur'an kelime ve ifadelerinin kavramlarının anlamlarını veren Kur'an müfredatıdır.²⁴⁵

Kur'an tefsirinde ve yorumunda yeni bir metod olan edebî - beyanî ve konulu tefsir yöntemini öneren, bunların yönetsel ilkelerini ve çalışma esaslarını metodolojik olarak ortaya çıkaran Emîn el-Hûlî'nin, bugün mevcut Arapça lügatlerin ve etimoloji sözlüklerinin erken dönemdekileri de dâhil olmak üzere metodolojik tutumlarına yönelik bazı kapsamlı ve analitik değerlendirmelerine, metodik eleştirilerine de değinmemiz gerekmektedir. el-Hûlî, konu ile ilgili metodolojik eserinde, araştırmacıların ve Kur'an kelime ve ifadelerinin, odak veya anahtar kavramlarının nüzul dönemindeki ilk delalet ettiği anlamları ve delalet alanlarını belirlemeye çalışan Kur'an müfessirlerinin ve yorumcularının mevcut lügatlerden etimolojik anlamları tespit etmede yararlanırken çok dikkatli olmalarını istemektedir. Bugün var olan Arapça lügatlerin sistematik ve bütünlüklü olmadıklarını, kelime ve ifadelerin, kavramların anlamlarını verirken zaman içinde meydana gelen anlam değişimlerini, gelişimlerini, dikkate almadıklarını ve birbiriyle uygunluk arz etmeyen, tarih açısından farklılık ve çelişki bulunan

²⁴⁵ a.m., s. 51- 52, 54; Okumuş, Mesut, "Kur'an'da 'Birr' Kavramı Üzerine; Semantik Bir Analiz", *Dinî Araştırmalar*, 2002/5, s. 98, 101.

anakronik bilgileri bir araya getirdiklerini ve bu sebeple de bir lügatte, aralarında birkaç asırlık zaman farkı olan, tarihin farklı devirlerinde yaşamış kimselerin, filologların ve lügatçilerin dil, din, etimoloji ile ilgili izahları, dilbilimsel çözümlenmeleri, Kur'an öncesi dönemin anlamları ile Kur'an sonrası dönemin anlamlarının bir arada, iç içe ve yan yana bir şekilde zikredilebildiğini önemle belirtmektedir.²⁴⁶

Dil ve etimolojinin; dinî metinlerin, Kur'an öncesi dönemdeki anlamlar ile Kur'an sonrası dönemdeki anlamlarının kronolojik değişim süreci ve dönem farkı, göz önünde bulundurulmadan meczedilmeye, bir arada verilmeye çalışıldığını ve bu hususun da kelime ve ifadelerin, kavramların etimolojik, semantik ve Arap dili açısından tahlil seyrini, araştırmanın ileriki merhalelerini ve yönlerini, anlamlarını etkileyeceğini özellikle vurgulamaktadır. el-Hûlî, Arapçanın günümüzde var olan ve yaygın olarak kullanılan lügatlerde sistematik eksiklikler, metodik yetersizlikler, düzensizliklerin olduğunu, kronolojik düzene ve sisteme yer verilmediğini tespit etmekte ve dikkatli olunmadığı takdirde var olan bu metodolojik durumun ve tespitin, kelime ve ifadelerin, kavramların etimolojik ve semantik analizlerinde ve kavram çözümlenmelerinde, nihayet ilk ve temel anlam ya da anlamları belirleyip ortaya çıkarmada bir kısım hatalara; metodolojik ve epistemolojik açıdan yanlışlara yol açacağını dile getirmektedir. Daha sonra ise bu konu ile alakalı olarak bir takım metodik teklifler, ilkeler ve öneriler sunmaktadır.²⁴⁷

²⁴⁶ el-Hûlî, Emîn, *a.g.e.*, s. 84- 85.

²⁴⁷ Albayrak, Halis, *a.g.e.*, s. 143,148; el-Hûlî, Emîn, *a.g.e.* s. 84, 90; Soysaldı, Mehmet, *a.g.m.*, s. 41, 42; Okumuş, Mesut, *a.g.m.*, s. 98- 99.

el-Hûlî'nin tespit ederek belirtmeye ve vurgulamaya çalıştığı üzere²⁴⁸ lügatlerdeki bu mevcut sistemsizlik ve kronolojik düzensizlik, kelime ve ifadelerin, kavramların etimolojik, semantik açısından Arap dilinin tahlil edilmesini, incelenmesini ve tarihî gelişimlerini, kronolojik olarak anlamsal değişimlerini ve ilk delalet alanlarını, anlamlarını belirlemede, Kur'an araştırmacılarını ve müfessirlerini çok güç ve zor bir durumla karşı karşıya getirmektedir. Çünkü Kur'an'ı doğru ve sıhhatli bir biçimde anlamamanın ve anlamlandırmanın temel şartlarından biri, onu, indiği dönemdeki Arap Dili'nin bütün özellikleri ve kullanım kuralları çerçevesinde incelemektir. Kelime ve ifadelerin, kavramların, Kur'an'ın indirildiği dönemde karşıladıkları ve delalet ettikleri, manaları tespit etmektir. Yani, Kur'an'ın ilk ve doğrudan muhataplarının, kelime ve ifadelerden anladıkları anlam ya da anlamlara ulaşmaktır²⁴⁹. Kur'an araştırmacısı ve Kur'an müfessiri, kelime ve ifadelerin tarihini, tarihsel değişim ve gelişim seyrini, etimolojik ve semantik analiz araştırmasını, sadece önceden yazılmış var olan lügatlerden yararlanarak ortaya koyamayabilir. Araştırmacının ve Kur'an müfessirinin, gerekirse bu konuda incelemesini derinleştirerek, Arap Kültürünün, Kur'an'dan sonraki temel kaynaklarından biri olan şiire veya Arap Kültürünü yansıtan erken dönem kültür ve bilim tarihî kaynaklarına başvurması gerekecektir.²⁵⁰

Kur'an araştırmacısı böylece, tefsirini ve yorumunu yapmak istediği ilgili kelime ve ifadenin, odak ya da anahtar kavramın lügavî manalarının araştırmasını bitirdikten sonra onun, Kur'an'daki kullanıldığı manasının, anlam alanı ve içeriğinin belirlenmesine geçer. Onun, Kur'an'da geçtiği ayetlerdeki çeşitli mânâlarını

²⁴⁸ *a.e.*, s. 87- 88.

²⁴⁹ Albayrak, Halis, *a.g.e.*, s. 143- 145; el-Hûlî, Emîn, *a.g.e.*, s. 84- 86.

²⁵⁰ Albayrak, Halis, *a.g.e.*, s. 144.

araştırır. Böylece o, ilgili kelime ve ifadenin Kur'an'da kullanıldığı manalar hakkında o kelime ve ifadelerin aynı manada mı kullanıldı; yok eğer böyle değilse, Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde kullanıldığı manaların neler olduğunu inceler. İşte müfessir bu suretle, bir kelime ve ifadenin, kavramın etimolojik manasından veya manalarından, Kur'an'ın bütünlüğü içinde kullanıldığı mânâ veya mânâlara ulaşır.²⁵¹

Bu işlemlerden sonra tespit edilen etimolojik anlam ya da anlamlar esas tutulmak kaydıyla, ilgili kelime ve ifadenin bütün türevlerinde ve tarih boyunca kazandığı anlamlarının hepsinde mündemiç olan bu etimolojik kök manası aranmalı, gözetilmeli ve etimolojisi ile anlam bağı kurulmalıdır. Şayet bu semantik anlam bağı herhangi bir kelime ve ifadede kurulamazsa o takdirde semantik analiz yapılamaz. Bu durumda ilgili kelime ve ifadenin bu etimolojik kök anlamlarına ve etimolojik tanım ya da tanımlarına uygun olmayanlar ve herhangi bir anlam bağı kurulamayanlar, tarih boyunca o kelime ve ifadeye sonradan yüklenmiş anlamlar olarak kabul edilir. Semantik analiz ve kavramsal çözümleme, sadece ilgili kelime ve ifadenin, kavramın anlam ya da anlamlarını oluşturan bu etimolojik kök manaya inmek ve belirlemek değil, aynı zamanda onun tespit edilen bu temel kök anlamlarından hareketle tarihsel süreç içinde kazandığı izafi anlamların artzamanlı semantik yöntemi ile bir anlam analizini yapmak ve gerek bu anlamların gerekse türevlerin, ilgili kelime ve ifadeden türeyen kelime ve ifadelerin içinde eşzamanlı semantik yöntemi ve yaklaşımı ile belirlenen bu etimolojik ilk temel kök mananın veya herhangi bir anlamsal bağlantının olup olmadığına bakmaktır. Semantik analiz bu anlamda etimolojik analizden sonra yapılmakta ve etimolojik analizin bir sonraki merhalesini oluşturmaktadır. Kelime ve ifadenin bu ilk kök anlamlarını tespit

²⁵¹ el-Hûlî, Emîn, *a.g.e.*, s. 85, 87.

etmekle kalmamakta aynı zamanda tarih boyunca yüklendiği anlamların da bir çözümlemesini gerçekleştirmektedir. Bu suretle de semantik analiz, etimolojik, lügavî ve gramatikal analizden daha ileri merhalelere uzanmaktadır. Ayrıca semantik analizini ve kavramsal çözümlemesini yaptığı ilgili kelime ve ifadenin, odak veya anahtar kavramın hangi kelime ve anlam gurupları içinde yer aldığını, çok anlamlı olup olmadığını belirlemesi gerekmektedir. İlgili kelime ve ifadenin, kavramın dâhil olduğu semantik alandaki ilişkiler ağını ve diğer kavramlarla arasındaki anlam bağına ortaya çıkarması da yönetsel açıdan bir gerekliliktir. Analizi yapılan kelimenin semantik alandaki; kelime ve anlam gurupları içerisindeki yeri ve önemi, odak kelime mi veya anahtar kavram mı, az önemli mi veya öncelikli mi, eş anlamlılık yakın anlamlılık zıt anlamlılık, karşıtlık anlam ilişkileri açısından ve diğer benzer ve karşıt anlamlı kelime ve ifadelerle, odak ya da anahtar kavramlarla arasındaki semantik anlam bağı ve benzeri diğer hususlar önemle ve öncelikle tespit edilmelidir. Çünkü bu özellik ve nitelikler, kavramsal çözümleme ve semantik analiz yönteminde çok büyük bir önem arz etmektedir. Bunlar semantik analizin belirleyici, etkileyici ve yönlendirici, metodik yönden temel prensipleridir. Bir diğer deyişle, bunlar semantik analiz ve kavram çözümlemesi kavram tefsiri yönteminin veya semantik metodolojinin olmazsa olmaz temel unsurlarıdır.²⁵²

Kur'an'ın nüzülü ile birlikte yeni anlam ya da anlamlar kazanan kelime ve ifade örgüsünün, kavram dokusunun önceki devirdeki anlamları, semantik alanı, içerikleri, kullanılışlarının bütün yönleri çok iyi ve sağlıklı bir biçimde belirlenmelidir. Bunun için cahili Arapların kültürünü yansıtan oldukça erken

²⁵² İzutsu., Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, s. 15, 25, 26, 31, 32, 46, 47 ; a.mlf., *Kur'an'da Dinî ve Ahlakî Kavramlar*, s. 26 , 62- 70, 109-110; a.mlf., *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, s. 9-10, 17-20, 276-280; Soysaldı, Mehmet, *a.g.m.*, s. 42; Yakıt, İsmail, *a.g.m.*, s. 193, 195.

dönem Arap şiirlerine, divanlarına başvurmak gerekir. Çünkü Kur'an'dan sonra ikinci sırada gelen cahiliyye dönemi Arap şiirleri ve erken dönem kültür-bilim tarihî kaynakları cahili Arap kültürünü ve dünya görüşünü yansıtan ve ortaya çıkaran kültürel kaynaklardır. Günümüze kadar gelebilen cahiliyye dönemi Arap şiirleri divanlarıdır.²⁵³

Kur'an kavramlarının anlaşılması çabasında her ne kadar da cahiliyye Araplarının referanslarına gitmek gerekse de, bu kavramların tümünün Kur'an anlam örgüsünde yeni istilâhî anlamlar kazandığı da göz önünde tutulmalıdır. Dil-kelime ve kavramlar, biçimsel olarak Araplarındır ama Kur'an kendine göre bir sistematiğe, dile ve kavram dünyasına sahiptir. Cahiliyye kavram dünyası ile Kur'an kavram dünyası –aynı kelimeler kullanılsa da- birbirinden farklıdır. Çünkü, kelimeler asıl kavramlarını bir sistem dahilinde ortaya koyarlar. Sistem değişince kavram da değişir. Kur'an'ın kendine has bir kavram dünyası olması, Onun evrenselliğine de bir delâlettir. Kur'an'ın kavram dünyasının anlaşılması ise, Onun bütünlüğünde saklıdır.²⁵⁴

Kelime ve ifadelerin, odak veya anahtar kavramların ilgili ayet ve ayet grubu çerçevesindeki mânâlarını ve anlam alanlarını tespit ederken de sibak-siyakına dikkat etmek ve göz önünde bulundurmaktır gerekmektedir. Çünkü gerçekten bağlam, ilgili kelime ve ifadelerin, kavramların anlamlarını tayin ve tespit etmede çok etkin ve belirleyici bir unsurdur. Kur'an kelime ve ifadeleri, odak veya anahtar kavramları esas anlamlarından daha kuvvetli ve daha önemli yeni izafi anlamlar

²⁵³ Albayrak, Halis, *a.g.e.*, 143- 145; el-Hûlî, Emîn, *a.g.e.*, s. 76, 88; İzutsu, Toshihiko, *a.g.e.*, s. 18, 25, 31, 46- 47; Soysaldı, Mehmet, *a.g.m.*, s. 42- 43.

²⁵⁴ Şimşek, Mehmet Ali, “İletişim Unsurları Açısından Vahiy”, *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c: V s: I, Sivas 2001, s. 402-403.

kazanabilmektedir. Dolayısıyla Kur'an kelime ve ifadelerini, odak veya anahtar kavramlarını, sadece Arap dili ve gramerine dayanarak anlamlandırmak, tefsir etmek ve yorumlamak hatalı bir tutum olacaktır.²⁵⁵ Bunun için de siyakın kazandırdığı ya da siyakta kazandıkları anlamları da göz önünde bulundurmak, kavram tefsiri ve semantik analiz yöntemi açısından metodik bir zorunluluktur. Kelime ve ifadelerin Kur'anî anlam alanını ortaya çıkarmada ve aydınlatmada, eşzamanlı semantik analizi yöntemi ve yaklaşımından çokça yararlanmak gerekir. Bu yöntemle, Kur'ani anlamlar tek tek tespit edilmeli ve ortaya konulmalıdır. Ayrıca diğer yakın anlamlı veya zıt anlamlı kelime ve ifadelerle, kavramlarla arasında bulunan semantik ilişkiler ve anlamsal münasebetler belirlenerek kelime ve kavramın semantik alanı açık bir şekilde aydınlatılmalıdır. İlgili kelime ve ifadenin, kavramın Kur'an'daki eş anlamlılarıyla ve zıt anlamlılarıyla arasındaki semantik bağlantı ortaya çıkarılmalıdır. Semantik alanında kelime ve ifadenin, kavramın yeri ve önemi, odak veya anahtar bir kavram oluşu ve benzeri hususları, eşzamanlı semantik analiz yöntemi ve yaklaşımı sonucunda tespit edilmelidir.²⁵⁶

Semantik metod, yapılacak tercümelerde Kur'an'ın vermek istediği mesajı doğru olarak yansıtmak kistasları ortaya koyar. Şu halde, "günümüzde yapılacak olan meal ve tefsirlerin, mutlaka Kur'an'ın kendi metodu olan semantik metodla yapılması gerekir."²⁵⁷ Geçmişte Tefsir Usulü çalışmaları arasında yer alan

²⁵⁵ Albayrak, Halis, *a.g.e.*, 43-56; Armağan, Mustafa, *Gelenek ve Modernlik Arasında*, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 185, 199; Bulaç, Ali, *Kutsala, Tarihe ve Hayata Dönüş*, İz Yay., İstanbul 1995, s. 107, 130; İzutsu, Toshihiko, *a.g.e.*, s. 18, 25, 26, 31, 32, 46; Kocabaş, Şakir, *İslam'da Bilginin Temelleri*, İz Yay., İstanbul 1997, s. 9, 10, 11, 27; Soysaldı, Mehmet, *a.g.m.*, s. 42- 43.

²⁵⁶ İzutsu, Toshihiko, *a.g.e.*, s. 18, 25, 26, 31, 32, 46, 47; a.mlf., *Kur'an'da Dinî ve Ahlakî Kavramlar*, s. 26, 62-70; a.mlf., *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, s. 9, 10, 276, 280.

²⁵⁷ Yakıt, İsmail, "Doğru Bir Kur'an Tercümesinde Semantik Metodun Önemi", s. 24; ayrıca bkz. Gezgin, Alip Galip, "Kur'an'ı Anlamak İçin Hermenötik mi Semantik mi?", *Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 200 sayı 7, Isparta, s. 123-147.

“Garibu’l-Kur’an” ve “el-Vucûh ve’n-Nezâir”, Semantik metoddan ayrı bir çalışma alanı oldukları için, onlarla, semantik metodu karıştırılmamalıdır.²⁵⁸

Kur’an kelimelerinin ilahî bir seçimle tesbit ve tanzim olduğunu belirten Sadık Kılıç, Kur’an sözcüklerinin hem vahiy anına yönelik bir söz (parole) olarak, hem de bütün zamanlara bir mesaj olan dil olarak (langue), bir özgünlüğe sahip olduğunu belirtir ve ekler:²⁵⁹ “*Bu Kur’an bana sizi ve kendilerine ulaştığı herkesi kendisiyle uyarmam için vahyolundu*²⁶⁰ ayetinde ifadesini bulan evrenselliğin bir neticesi olarak, lafızlardaki bereket her kuşak ve her toplum insanını, kendine özel ve genel koşullarında ilgi sahasına almaktadır.”

İzutsu ve Cündioğlu’nun Kur’an’ı anlama yöntemlerine bir takım eleştiriler getiren Kürşad Atalar, Arap dilinde tüm kelimelerin temel bir fiil anlamı olan kökten türediğine işaret ederek, kök-anlamlılığın Kur’an’ı anlamada geçerli ve başarılı bir yöntem olacağını öne sürer ve bu yöntemin belirleyici özelliklerini sıralar:²⁶¹

1. Herhangi bir metni anlamak için, anlamın en küçük birimi olan sözcüğe müracaat edilmelidir.
2. Her sözcüğün bir kök/öz/sabit anlamı vardır ve bu anlam zaman ve dışsal etkilere karşı dirençlidir.

²⁵⁸ Gezgin, Ali Galip, *a.g.t.*, s. 130.

²⁵⁹ Kılıç, Sadık, *İslam’da Sembolik Dil*, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 36.

²⁶⁰ En’am: 19

²⁶¹ Atalar, M. Kürşad, “Kur’an’i Kavramların Kök-Anlamlılık Özelliği –Ceala/Halaka Örneği-”, *İktibas Dergisi*, 15 Ekim 2005, < <http://www.kuranislami.com/kuran/kurankoek.html>>

3. Her eyleme karşılık tek bir kelime kullanılır. Yakın-anamlılık/çok anlamlılık sorunu, nefsi etkilerden/subjektiviteden kaynaklanmaktadır ve çözümlenebilir bir sorundur.

4. Deyimler, en az iki kelimedenden oluştukları için terkip özelliğindedir. Bu nedenle sözcük tahlilinde bir kriter olarak alınamazlar.

Dücan Cündioğlu'nun çalışmalarının tamamına serpiştirilmiş olan genel iddia, Kur'an'ın, filolojik ve semantik şifrelerinin çözülmesi anlamında, tüm anlam içerikleri çözüldüğü takdirde hiç kimsenin anlamazlık etmeyeceği yönündedir. İlk indiği dönemde insanların Kur'an'la ilgili hiç bir anlam-iletişim sorunu çekmemiş oldukları kesinlikle doğrudur. Hatta Kur'an'da söz konusu edilen müteşâbih olgusunun bile herhangi bir ayet için vâkî olmuş olduğuna dair en ufak bir işaretin bulunmaması olması, Kur'an'ın nüzûlü esnasında, belki de Derrida'nın inanamayacağı kadar, bir huzurla (peresence) muhataplarını buluyor olduğunu gösteriyor. Ancak, aynı Kur'an'ın bize veya çağımızın insanına hitap ederkenki, çokça yakındığımız, anlama sorununun filolojik engellerden kaynaklanıyor olduğuna çokça bel bağlanmaması gerekir. Zira orada sadece filolojik olmayan bir sorun vardır ve tüm filolojik engeller kaldırıldığında bile o sorun var olmaya devam eder gider.²⁶²

Kuşkusuz tüm kâfirler Kur'an'a muhatap olduklarında (tabî ki inatlarını bir an için bir kenara bırakarak, ne diyor kastıyla yaklaştıklarında) anlam içeriğini, içerdiği önermelerin ne anlama geldiğini çok iyi biliyorlardı. Filolojinin veya semantiğin dil analizleriyle yaklaşıldığı ve anlamın bir şekilde sabitlenmesine karşı

²⁶² a.m.

konulduğunda, sonuçta anlamı koruyan bir şey yapmış olmazsınız. O takdirde rölativizmin, şu anlam düşmanının (ateşinin), hepsi de kolay savuşturulamayacak olan tüm saldırılarına cepheden maruz kalırsınız. Kaldı ki metaforunu biraz daha ileri götürüp, bu kez daha canlı ve daha taze bir biçimde tekrar, fakat bu kez hepimizin üstüne yağmak suretiyle geri döneceğini umarak, anlamın buharlaşmasını çok da kötü görmeyebiliriz.²⁶³

Kılıç, ayetlerdeki sözcüklere yeni anlamlar hamlederken İbn Aşur tarafından belirlenen şu kaideye mutlaka riayet edilmesi gerektiğini belirtmektedir:²⁶⁴ “Lafzın, Arapça olarak uygun ve elverişli olduğu çerçevenin dışına çıkmamak, kesin bir delil olmaksızın zahir ve racih manadan uzaklaşmamak, apaçık bir zorlamaya (et-tekelluf) düşmemek ve nihayet, asli anlamdan udul etmemek.”

²⁶³ *a.m.*

²⁶⁴ Kılıç, Sadık, *a.g.e.*, s. 33.

2.2. SEMANTİK İNCELEMELERDE SAMÎ DİLLERİNİN VE KİTÂB-I MUKADDES'İN GÖZ ÖNÜNDE TUTULMASININ ÖNEMİ

Emîn el-Hûlî kadîm Arapça sözlüklerin kavramların kök anlamlarına ulaşmamızda yetersiz kaldığını öne sürmüştür. Ona göre kadîm Arapça sözlükler, Kur'an'da yer alan kavramların kök anlamlarını, Kur'an'dan öncesi ve sonrası kazandıkları anlamları tespit edip, ortaya koymakta yeterli değildir.²⁶⁵ el-Hûlî şöyle demektedir:²⁶⁶

Sahip olduğumuz en büyük lügatlerden, İbn Manzûr el-Misrî'nin "Lisânu'l- Arab"ı bile, çağdaş lügatçilerin dediği gibi, zaman itibariyle birbirine uygunluk arz etmeyen bilgilerin bir araya getirilmesiyle yazılmış olan bir eserdir. Bu sebeple, eserde, birbirlerinden birkaç asır farklı devirlerde yaşamış olan kimselerin metinleri yan yana zikredilmiştir. Mesela, dördüncü hicrî asrın başlarında yaşamış olan İbn Dureyd (ö.h. 321) ile hicrî yedinci asrın başlarında yaşamış olan İbnü'l-Esîr (ö.h. 606) yan yana zikredilerek, birincinin dil ile ilgili sözleri ile, ikincinin dinî sözleri mecz edilmeye çalışılmıştır. Yine mesela, "el-Kâmûsu'l-Muhît" bildiğimiz gibi, birbiriyle uyumlu olmayan, ayrı ayrı ve bir birine zıt kültürlerle ait bilgilerin bir özetidir... Görüldüğü gibi, lafızların zaman içinde gösterdikleri değişiklikler konusunda, sabit olan bu gerçeğin tahkik edilmesi için, lügatlerimiz, hiç bir surette yardımcı olacak bir hâlde değildirler... Bu durumda, bir Kur'an müfessirinin önünde, Kur'an kelimelerinin birisinin ilk manasını öğrenmek istediği zaman, bunun için, bizzat kendisinin bir araştırma yapmasından başka bir çare yoktur.

Yine el-Hûlî, Râgıb el-İsfehânî'nin Kur'an kelimelerinin mânâları için hazırladığı en eski Arapça Lügatini de Kur'an kelimelerinin, Kur'an dönemindeki

²⁶⁵ el-Hûlî, Emîn, çev. Mevlüt Güngör, *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*, Kur'an Kitaplığı, İstanbul 1995, s. 85-88.

²⁶⁶ el-Hûlî, Emîn, *a.g.e.*, s. 93-95.

anlamalarını tespit etmede yetersiz bulmaktadır ve el-İsfehânî ile ilgili olarak şunları söylemektedir:²⁶⁷ “O, lugavî takibi tam yapmamış, Kur’an’la ilgili araştırmanın hakkını tam vermemiştir. Bütün bunlarla birlikte o, çeşitli diller ve bu diller arasındaki karşılıklı ilişkiler hakkında onun zamanından bugüne kadar yapılmış olan araştırmalardan da tabiatıyla mahrumdur.” Ancak her ne kadar çeşitli eleştirilere hedef olmuşlar da kadîm sözlüklerin yapılacak her türlü semantik araştırmada sağlayacakları veriler göz ardı edilemez.²⁶⁸ Hicrî birinci yüzyılda “*Kitâbu’l-hayl*” örneğinde olduğu gibi, bazı küçük sözlükler hazırlanmış ve bu sözlükler daha sonra büyük sözlüklere alt yapı olmuştur. Bu sözlükler her ne kadar da art-süremler semantik açısından tertipli ve kronolojik veriler sağlamasalar da kelimelerin kök anlamları ile ilgili önemli ip uçları vermektedirler.²⁶⁹ Hüseyin Atay’a göre de Kur’an’ın inişi sırasında kullanılan Arapçayı kadîm sözlükler vasıtasıyla incelemek gerekir.²⁷⁰ İşte bu nedenlerle günümüzde semantik araştırmaların tümünde bu kaynaklara referansta bulunmaktadır.

Dolayısıyla yalnızca sözlüklerden hareketle yapılacak olan bir inceleme Kur’an sözcüklerinin Kur’an dönemindeki anlamlarını ortaya koymada ve uğradıkları değişiklikleri tespit etmede yetersiz olacaktır. Çünkü bir kökün anlamı tam olarak belirlenmeden uğradığı değişiklikler belirlenemez. Bu nedenle sözlüklerdeki bu eksikliği Kur’an dışında vahiy geleneği boyunca günümüze kadar ulaşan diğer dinî metinleri de kullanarak gidermek doğru bir yöntem olacaktır.²⁷¹

²⁶⁷ a.e., s. 97.

²⁶⁸ Gezgin, Ali Galip, “Kur’an’ın Doğru Çevirisinde Tarihsel – Etimolojik Sözlüklerin Önemi”, *Tabula Rasa Felsefe Teoloji*, yıl 3 sayı 8, Mayıs – Ağustos 2003, s. 261.

²⁶⁹ a.e., s. 262.

²⁷⁰ Atay, Hüseyin, *Kur’an’da İman Esasları*, Atay Yay., Ankara 1998, s. 21-22.

²⁷¹ Abdurrahman, Aliye, “Vahiy Geleneğinde Emr Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi”, *Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2002, s. 14.

Bu dinî metinler ise Yahudiliğin kutsal Kitâbı olan Eski Ahit ve Hıristiyanların kutsal Kitâbı olan Yeni Ahit'tir. Söz konusu metinlerin önemi ise Arapçanın da dahil olduğu Samî dil gurubuna ait dillerle yazılmış olmaları, Kur'an'dan daha önceki dönemlere dayanmaları, bu dillerin Arapça ile son derece benzerlik göstermeleri ve en önemlisi de bu dillerin Arapçadan türemiş diller olmalarındadır.²⁷² Arapça, Samî dil grubunun en eski üyesi olduğu halde Arapça ile ilgili olarak birkaç anıtta yer alan birkaç Kitâbe dışında, elimizde bulunan en eski yazılı metin 632 yılında inmesi tamamlanmış olan Kur'an-ı Kerîm'dir. Buna karşılık Samî dil gurubuna ait olan diğer dillerle ilgili yazılı belgeler M.Ö. 3000 yılına kadar dayanmaktadır. Bu nedenle Kur'an sözcükleriyle ilgili herhangi bir araştırmada Arapça dışındaki Samî dillerinden faydalanmak zorunludur.²⁷³

2.2.1. Arapça'nın Samî Dilleri İçerisindeki Yeri

Mezopotamya topraklarında iki asıl topluluk bulunuyordu; güneyde Samî topluluklar; kuzeyde ise Sümerler diye adlandırılanlar. Yukarı ve aşağı Mısır olarak bölünmüş iki topluluk arasında merkezi konfederatif bir yapının bulunması gibi, Kuzey ve Güney Mezopotamya'da da bir çeşit federatif bileşke bulunuyordu. Güney Mezopotamya'da bulunan Samî Araplar ile Kuzey de bulunan Sümerler olarak adlandırılanlar etnik köken bakımından birbirinden farklıydılar. Farklı iki dil konuşan ve farklı fiziki yapıya sahip iki topluluktur. Eski kiltabellerde Kuzey ve Güney toprakları "ki En-gi ki-uri" diye yazılırdı. Ki-en-gi, Sümerleri, Ki-uri ise kuzeydeki

²⁷² Akdemir, Salih, *a.g.e.*

²⁷³ *a.e.*; Koç, Mehmet Akif, "Sebeb-i Nüzule Bağlı Anlamın Aşılmasını Kolaylaştıran Bir Unsur Olarak 'Kur'an Metni' ", *İslamiyat*, Cilt 7 Sayı 1, s.120-121.

Samî toplulukları anlatıyordu. İlki, ‘Enki toprağı’, ikincisi ise ‘Ur toprağı’ anlamına geliyor: Bu ifadeler uzman konsensüsüyle ‘Sümer ve Akkad toprakları’ olarak tercüme edilmeye ve böyle tanıtılmaya başlanmıştır. Akkad uygarlığı, Aggade, Yasal Sar anlamına gelen Sarukan (Sargon) kraliyetinin başkentidir ve Kuzey topraklarının tüm Mezopotamya’da egemenliği ele geçirdiği dönemi ifade ediyor. Babil ve Bağdat, Kuzey topraklarının temsilcileridir. Samî-Arap toplum, Sümerler ile iç içe yaşamış; bu kültürden etkilenmiş, bu kültürü benimseyip ilerletilmesine katkıda bulunmuş olsa da, Sümer kültürünün başlangıçtaki yaratıcıları Sümerler olarak adlandırılan ve Samî topluluktan ayrı bir dile sahip olan topluluktur.²⁷⁴

2.2.1.1. Samî dilleri

Arabistan yarımadası ve ‘Bereketli Hilal’ diye tabir edilen bölgelerde miladi 18. ve 19. yüzyıllarda yapılan arkeolojik çalışmalarda o bölgede yaşayan insanların ve bu dillerinin bir soydan geldiği gözlemlenmiştir. Bu Eski Ahid’de geçen ve bu Kitâbın alimlerinin Sâmi adını verdikleri insanlar oldukları düşünülmektedir. Tekvin bölümünün 10. Babında bu ırkın şeceresi şu şekilde anlatılmaktadır: “*Nuh’un oğulları Sam ve Ham ve Yafes’in zürriyetleri bunlardır ve tufandan sonra onlara oğullar doğdu.*” 10. bölüme bu şekilde bir giriş yapıldıktan sonra oldukça teferruatlı olarak Hz. Nuh’un oğullarından olan çocukların bir bölümünü sayılmaktadır. Bu teferruatlı bahisten sonra bâb şu şekilde sona ermektedir: “*Milletlerinde zürriyetlerine göre Nuh oğullarının kabileleri bunlardır; ve Tufandan sonra yeryüzünde milletler bunlardan ayrıldılar.*” Hem Eski Ahid’de geçen bu pasaj hem

²⁷⁴ Kaçmaz, Safa, “Sümer Dil ve Kültürü”, 04 Kasım 2005, <<http://www.lotuskitap.com/dusunensiyaset/makale.asp?d=a&id=32>>

de yapılan araştırmalar, bu bölgede yaşayan insanlar ve bu insanların dilleri arasında sanıldığından çok daha sıkı bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Bölgede Akadca, Süryanice, Fenike dili, İncil İbranicesi, Kenani Lehçeleri, Arapça, Himyeri dili, Etiyopya dili gibi diller kullanıldığı saptanmıştır.²⁷⁵

²⁷⁵ Özkan, Musafa F., “Geçmiş Dönem Arap Yarımadasında Dil”, 14 Eylül 2006, <<http://www.patikalar.net/tefus1.htm>>

Tablo 1: Samî Dilleri²⁷⁶

Doğu Samî Dilleri	Güney Samî Dilleri	Orta Samî Dilleri
AKKADÇA (Eski Akkadça, Babil, Asurca, Çevresel, Eblaite)	ETİYOPYACA (HABEŞÇE) Güney: Ge'ez, Tigre, Tigrinya Kuzey: Amharik, Gafat, Guraj, Harari Güney Arap dilleri: Eski Yazıt lehçeleri (Sabean, Katabani, Hadramitik, Minean) Modern Güney Arapçası: (Mehri, Sokotri, Harsusi, Cibbâli)	ARAPÇA Klasik Öncesi Kuzey: (Dedanit, Lihyanit, Safaitik, Tamudik, Hasaitik) Klasik Arapça Modern Arapça: (Cezayir, Mısır, Irak, Habur, Fas, Nijer, Suriye, Tunus, Yemen ve Zanzibar Arapçası) KUZEY-BATI SAMİ Kenanca: İbranice (Klasik, Mişna, Ortaçağ, Modern) Fenikece (Standart, Babil, Punik) Aramîce: (Eski, Emperyal, Orta, Geç Batı -Yahudi ve Hristiyan Filistin-, Geç Doğu –Mandeyan, Yahudi Babil-, Yeni Aramîce – Batı, Orta, Doğu-) Ugaritçe

Kavramsal olarak Samî sıfatının ilk kez ortaya çıkması, A. L. Schlözer (1781) tarafından Aramîlerin, İbranilerin, Arapların vd. dillerini tanımlamak üzere

²⁷⁶ Robert Hetzron tarafından yapılan bu sınıflandırma John Huehnergard tarafından tekrar düzenlenmiştir. Aktaran: Wright, Edwina Maria, "Studies in Semitic historical semantics: Words for 'man' and 'woman' ", *Harvard University Unpublished PhD Thesis*, 1986. s. 1-2.

kullanılmasıyla başlamıştır.²⁷⁷ Samî dilleri kuzeydoğuda Babil'den güneybatıda Etiyopya'ya kadar uzanan bir coğrafyaya ait dil grubudur. Yahudilerin ve Müslümanların etkisiyle de dünyada bir çok bölgeye dağılmışlardır.²⁷⁸ Samî dilleri, Mezopotamya (modern dönemde Irak), Suriye, Filistin ve Arabistan'da yaşayan insanların kullandığı dillerdir. Arap fetihleri sayesinde Samî dil olan Arapça, Kuzey Afrika'da ve geçici olarak İspanya'da ve Güney Avrupa'nın diğer kısımlarında konuşma dili olmuştur.²⁷⁹

Arap yarımadasından Bereketli Hilal'e doğru M.Ö. 3000-1800'lerde Akad ve Amurru'luların göç dalgaları sonucu Akad dili bölgeye egemen olmuştur. M.Ö. 1400' e kadar yerliler ve Mısırlı efendileri tarafından konuşulan ve yazılan Akadça, resmî dil olduğu kadar sokaktaki insanın da konuştuğu dil olmuştur. Aramîce M.Ö. 1200'lerden itibaren yerini Akadça'ya bırakmaya başlamış ve bölgede bu dilin çeşitli lehçeleri ortaya çıkmıştır. Aramîce, Kenânilerin dili olan İbranice'yi yerinden etmiştir. Aramîcenin bu bölgedeki etkisi yüzyıllar sürmüştür ve Batı Asya'daki Yahudilerin konuştuğu dil olmuştur. Daha sonra ise bölgede Arapça ortaya çıkmış ve İslam'la birlikte tüm Batı Asya boyunca, Aramîceyi yerinden etmiştir.²⁸⁰

Araplar aynı bölgede birlikte yaşadıkları Samî dilleri konuşan Ehl-i Kitap ile dikkate değer bir dil ve kültür ortaklığına sahiptirler.²⁸¹ Bu nedenle Arapların dilinin Tivrât ve İncil diliyle çok önemli ortaklıkları bulunduğu söylenebilir. Müsteşriklerin

²⁷⁷ Moscati, S., Spitaler, A., Ullendorff, von Soden, E., W., *An Introduction to the Comparative Grammar of Semitic Languages*, Otto Harrassowitz Wiesbaden, 1980, s. 1.

²⁷⁸ *a.e.*, s.1

²⁷⁹ Kutscher, Eduard Yechezkel, *A History of the Hebrew Language*, The Magnes Press, The Hebrew University, Jerusalem 1984, s. 3 vd.

²⁸⁰ Özkan, Musafa F., *a.g.m.*

²⁸¹ Paçacı, Mehmet, *Kur'an ve Ben Ne kadar Tarihseliz*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, s. 155-156.

Peygamber'in Kur'an'ı Tevrât ve İncil'in etkisiyle oluşturduğu şekilde bir açıklamaya gitme eğiliminde olmalarının nedeni de budur.²⁸²

2.2.1.2. Bir Samî dili olarak Arapça

Arapça Kur'an'daki şekliyle Arabistan yarımadasının bütün yerlileri ve İslam'dan bin yıl önce onunla yan yana olan Bereketli Hilal'de yerleşmiş insanlar tarafından konuşulmuştur. Her ne kadar yazılı kaynaklar elde bulunmasa da sözlü gelenekten Kur'an'ın indiği dönemde Arapçanın gelişimini tamamlamış ve mükemmel bir dil olduğunu anlamaktayız. Onun Farsça, Mısır dili ve Sanskritçe'den de bazı kelimeler alarak geliştiğine hiç şüphe yoktur. Fakat bu kelimeleri kendi içinde Arapçalaştırmıştır.²⁸³

Peki Arapça nereden gelmiştir bölgeye? Bu konuyla ilgili çeşitli rivayetler vardır. Ancak Kur'an Arapçasının "Arabu'l-musta'rebe" veya kendilerini Araplaştırmış olan Kuzey Arabistan Araplarının dili olduğu konusunda birleşilmektedir. Rivayetler bu topluluğun kim olduğu ve Mekke civarına nasıl geldikleri noktasında farklılaşmaktadır. Bu rivayetlerden biri Kuzey Arabistanlıların Mekke'ye yerleşen ve bir tek Allah'a ibadet için mabet olarak Kâbe'yi inşa eden Hz. İbrahim'in ilk oğlu İsmail'in soyundan olduklarını söyler. Bunun yanında ilk Arap krallığının ilk kralı Ye'rub ile ilgili rivayetler de vardır.²⁸⁴

Arapça, çok geniş lehçeleri olan bir dildir. Dildeki en eski yerli yazıtlar ve Kitâbeler Hristiyan öncesi çağdan gelmektedir. Arapça İslam öncesi dönemde şiir

²⁸² Fazlurrahman, Çev. Alparslan Açıkgenç, *Ana Konularıyla Kur'an*, Ankara Okulu Yay., Ankara 1996, s. 31.

²⁸³ Özkan, Musafa F., *a.g.m.*

²⁸⁴ *a.m.*

dili idi. İslam sonrasında ise, Kur'an dili olması nedeniyle bir dünya dili haline geldi. Hz. Muhammed ve ondan sonraki dönemlerde yapılan fetihler ile de Arapça Asya ve Afrika kıtalarına taşındı.²⁸⁵ M.S. 512 yılında yazılmış olan *Zebed*, 568 yılında yazılmış olan Leca'daki *Harran* ve 600 yılında Suriye'de yazıldığı tahmin edilen *Ümmü'l-Cimâl Kitâbeleri*, Arap yazısının bugüne kadar bilinen en eski örnekleridir.²⁸⁶

Arap kelimesinin ilk olarak Yunanlılar tarafından verilmiş olduğu kaynaklarda geçmektedir. Güney Arabistan'daki Ma'rib Höyüğü'nün ilk Kitâbesinde rastlanan Arap kelimesi burada bedevi anlamında kullanılmıştır. Daha sonra M.Ö. VIII. yüzyıla ait Asur Kitâbelerinde Arapların ülkesi anlamında 'matu arbaai' ibaresi geçmektedir.²⁸⁷

Araplar Yakın Doğu'yu feth ettiklerinde ve Helenistik kültür ile karşılaştıkları zaman, bu onların aynı zamanda kendi dillerini tanımlamak için Yunanca gramer sistemini asimile etmede başarılı olmuş bir geleneği de bulmuş olmaları anlamına geliyordu. Bu gelenek, Süryanice geleneği idi. Süryaniler Yunan gramer terminolojisini kendi dillerinin kategorilerini belirlemek için kullanmışlardır. Hatta kendi sessiz harf yazılarındaki belirsizliği gidermek için Yunan ses işaretlerini Süryanice'nin yazım sistemine girdirmişlerdir. Ancak Süryanilerin erken dönem (M.S. VI. ve VII. yüzyıllar) gramer ve okuma çalışmaları hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Versteegh'e göre Arapça grameri, Süryanice'nin ve İbranicenin

²⁸⁵ Speyer, Heinrich, "Semitic Languages and Literature", *The Universal Jewish Encyclopedia*, c. IX, s. 475.

²⁸⁶ Tuzcu, Kemal, "Arap Yazısının Ortaya Çıkışı-1", *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, Yaz 2001; Karaçam, İsmail, *En Büyük Mucize: Kur'an'ı Kerim'in İlmî ve Edebî Sırları*, Yeni Şafak, İstanbul 2005, s. 58-59.

²⁸⁷ Margoliouth, D.S., çev. Suat Ertüzün, *İslamiyet Öncesi Arap-İsrailoğulları İlişkileri*, Kaknüs Yay., İstanbul 2003, s. 15-16.

gramer terminolojisinden izler taşımaktadır. Ona göre İslam'dan önce Hıristiyan Araplar ve Mekkeli tacirler Süryanice yazı sistemini bilmekteydiler. Cahiliyye döneminde ise Arap yazısı bilinmemekteydi, Araplar bütün pratik ihtiyaçları için Hıristiyan yazıcıları kullanmak zorundalardı. Bu yüzden başlangıçta Müslüman çocuklar okuma ve yazmayı Hıristiyanlardan öğreniyorlardı.²⁸⁸ Versteegh Arapça ile Süryanice arasında gramatik olarak bir çok paralellikleri sıraladıktan sonra bu iki dil geleneğinin morfoloji ve sentaks olarak kendi yollarına gittiklerini ve Süryanice'nin Yunan geleneğini izlediğini, Arapça'nın ise kendi teorisini geliştirdiğini kaydetmektedir.²⁸⁹ Bunda Kur'an'ın ve İslam'ın rolü büyüktür. Çünkü, özellikle eski zamanlar için, edebîyat veya belirli bir dinî kitap olmayınca yeni bir dil kurmak daha zor oluyordu. Örneğin, Mısır toplumu Arapça yazıyı kabul etmekten oldukça uzak olmasına rağmen şu anda Arapça konuşmaktadır.²⁹⁰

Hıristiyanların büyük bir çoğunluğu, İncillerin aslında Tanrının sözleri değil, İsa'nın havarilerinin sözleri olduğunu kabul etmektedir. Diğer yandan İslam'da kelimeler ile semantik bağlam arasında doğrudan ilahî bir bağ kurulmaktadır. Zira İslam'da vahiy, mutlak anlamda Tanrının elçisi Muhammed'e konuştuğu kelimelerdir. İşte bu inanç, Arapçayı tüm İslam dünyasında kültürler üstü bir güce sahip kılmaktadır. Tüm dünyada Müslümanlar Arapçayı dinî bir dil / dinlerinin dili olarak görmektedir.²⁹¹

²⁸⁸ Versteegh, C.H.M., *Arabic Grammar and Qur'anic Exegesis in Early Islam*, E.J. Brill, Leiden. New York. Köln 1993, s. 28-9; Yunanın ve Romanın Süryanice etkisi için ayrıca bkz. Smith, R., *The Religions of Semities*, Meridian Books, New York 1957, s. 11, 29-31.

²⁸⁹ Örnekler için bkz. Versteegh, C.H.M., *a.g.e.*, s. 29-31.

²⁹⁰ Smith, W. Robertson, *The Religion of Semities*, s. 14.

²⁹¹ Spyer, Patricia ed., *Border Fetishisms*, Routledge, New York 1998, pp. 13-34.

Arapça alfabenin kaynağının hangi dil olduğu konusunda iki temel görüş bulunmaktadır: Birincisi, Arapça yazısının birleşik harf sistemi (ligaturing system) Süryanice yazma sistemine benzemektedir. Dolayısıyla Arapçadaki harflerin başta, ortada ve sonda yazılışlarının farklı olması Süryanice yazı sistemi ile benzerdir.²⁹² Zaten tedvin asrıyla birlikte, çeşitli sebeplerle Arap nahvinin vâzedilmesi ihtiyacı; İslâm'dan önce Irak'ta oluşturulmuş Süryanice nahvinin etkisiyle Basra ve Kûfe gramer ekollerince başarıldığı da kaydedilmektedir.²⁹³ İkincisi, Arapça alfabe bir diğer Aramî lehçesi olan Nabatçadan gelmektedir. Dolayısıyla bu benzerlik Nabatça kaynaklı olmuştur. T. Nöldeke, Kûfî yazının kaynağını Nabatça ile ilişkilendirmektedir. Nöldeke'den yarım yüzyıl sonra aynı görüşü paylaşan J. Starcky, başka bir yaklaşım sergileyerek Arapça'nın köklerinin Süryanice'de olduğunu söylemiştir. O, bu teorisini ise Belâzûri rivayet aktarımına dayandırmaktadır. Bu geleneğe göre Tayy kabilesi mensubu üç kişi Lahmi Devletinin başkenti yakınlarında Baka'da görüşürler ve tamamı Süryanice alfabesinden oluşan Arap yazısını oluştururlar.²⁹⁴ Buna göre, Kur'an'da Süryanice ve Aramîce kaynaklı kelimeler İslam medenîyetinin başında Süryanilerle olan kültürel etkinin sonucu ortaya çıkmıştır.²⁹⁵

İslam kaynaklarında da bu konuda benzer bilgilere rastlamaktayız. İbn Sa'd (ö. 230) Araplar arasında yazının çok az bilindiğine de işaret etmektedir.²⁹⁶ Belâzûri

²⁹² Arapça ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Naveh, Joseph, *Early History of the Alphabet*, The Magnes Press, Jerusalem 1982, s. 153-161.

²⁹³ Benli, Yusuf, "Cabir b. Hayyan Külliyyatının Kültürel Kaynakları", *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, Şanlıurfa 2006, s. 300.

²⁹⁴ Gruendler, Beatrice, *The Development of the Arabic Scripts*, Scholar Press, Atlanta, Georgia 1993, s. 1-2. Bu kitap Arapça harflerin tek tek gelişimini göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *a.e.*, s. 32-118.

²⁹⁵ *a.e.*, s. 499.

²⁹⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, Beyrut 1985, c. III, s. 622'den nakleden Düccane Cündioğlu, *Anlamın Tarihi*, s. 107.

(ö. 279) ise yazının Ebu Süfyan'ın babası zamanında Mekke'ye girdiğini kaydetmektedir. Ayrıca Kur'an'ın nazil oluşunun, Arapların yazıyla yeni tanıştıkları ve önem verilen sözlü metinleri yazma alışkanlığı edindikleri döneme denk düştüğünü belirtmektedir.²⁹⁷ İbn Kuteybe ise bu konuda şunları ifade etmektedir: “Abdullah b. Amr (ö. 65) öncekilerin kitaplarını okur, Süryanice ve İbranice yazabilirdi. Onun dışındaki sahabe ümmi idi. Yazabilenler de yazdıkları zaman iyi yazamaz, hata yaparlardı.”²⁹⁸ Bununla birlikte erken dönem alimleri yazının ve yazılı metinlerin aleyhinde sözler söylemişlerdir. Bunun sebebi ise bu alimlerin yazı hakkında “İsrailoğulları tevarüs ettikleri kitaplar sebebiyle yoldan çıkmışlardır ve bu yüzden ilmin yazıya geçirilmesi iyi bir şey değildir” kanaatine sahip olmalarıdır.²⁹⁹ Buna göre ya yazı Hicaz'a Kur'an'dan kısa bir süre önce girmiş, dolayısıyla yeni bir durumdur; ya da bu bölgede yazı kullanılmaktaydı. Buna Ukaz panayırlarında okunup, yazılan ve sonra Kâ'be duvarlarına asılan şiirler de delil olarak gösterilebilir.³⁰⁰ Dolayısıyla bu bir taraftan Kur'an'ın indiği dönemde, yazınının kullanılmasının yerleşmiş bir olgu olmasına, diğer taraftan Kur'an ayetlerinin ilk dönemde hurma dalı ve deri malzemeler üzerine yazılmasında yazının bu bölgede kullanımının az olduğuna delil olarak gösterilebilir. Fuat Sezgin, İbn Abbâs'a dayanan fragmanların Kur'an'daki yabancı kelimelere dair açıklamalar içermesinin asılsız olmadığını, buna dayanarak İbn Abbâs öğrencisi Mücahid'in, kendi tefsirinde bazı kelimelerin Süryanice'den geldiğine dair izahlarda bulunduğunu

²⁹⁷ Belâzûri, çev. Mustafa Fayda, *Fütühu'l-Buldan*, Ankara 1987, s. 691-695.

²⁹⁸ İbn Kuteybe, *Te'vilü Muhtelifi'l-Hadis*, Beyrut 1985, s. 266'dan nakleden Düccane Cündioğlu, *Anlamın Tarihi*, s. 108

²⁹⁹ Düccane Cündioğlu, *Anlamın Tarihi*, s. 111.

³⁰⁰ Ömer Özsoy, *Kur'an'ın Metinleşme Tarihî*, İlahiyat, Ankara 2002, s. 37.

belirtmektedir.³⁰¹ İbn Hazm'a göre de Süryanice, Arapça ve İbranicenin aslıdır. Arapça, Hz. İsmail ve soyunun, İbranice ise Hz. İshak ve onun soyunun konuştuğu dildir. Süryanice ise Hz. İbrahim'in dilidir.³⁰²

2.2.1.3. Samî dillerinin ortak özellikleri

Mustafa F. Özkan, Samî dillerinin aynı kökten gelmeleri nedeniyle, bu gruba giren dillerin bir çok ortak özellikleri olduğunu belirterek bunları sıralamıştır:³⁰³

1- Triliteralizm: Samî diller triliteralizm dil karakteristiğini taşırlar, yani kelimeleri üç sessiz harfin köklerini ve bu köklerin türevlerini içerir. Bu özellik, yalnızca bu dil ailesine has bir özelliktir ve başka hiçbir dil ailesinde rastlanmaz. Gövdelerin veya köklerin listesi, bazıları kullanımdan çıkarıldığı, bazıları da belli bir geçmişe dayandığı, hayatın içinden geldiği ve diğer dillerden alıntılar yaptıklarından bir dilden diğerine farklılık gösterir. Bununla birlikte Samî diller, birbirleriyle en çok ortak köke sahip olan aile olma özelliğini sürdürürler. Kelimeler, üç sessiz harf taşıyan köklerden, kurala göre, üç sessiz harfin seslendirilişleri değiştirilerek, kelimenin başına ya da sonuna ya da ortasına bir ya da daha fazla harf ilave edilerek türetilir. 3 sestem oluşan kelimeler, tüm türevlerinde kök anlamından bir şey taşımak zorundadır. Bu dilin en önemli ve en temel kuralıdır.³⁰⁴

³⁰¹ Gözeler, Esra, "Samî Dinî Geleneğinde 'Salat', 'Savm' ve 'Zekat' Kavramlarının Semantik İncelemesi", Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 50.

³⁰² İbn Hazm, *el-İhkam fi Usûli'l-Ahkam*, Mısır 1345, c. I, s. 31-32.

³⁰³ Özkan, Mustafa F., *a.g.m.*, s. 4. Ayrıca bkz., Akdemir, Salih, "Kur'an-ı Kerim'de Geçen Köklerin Gerçek Anlamlarının Belirlenmesinde Art-Süremli Semantik Araştırmaların Önemi", Yayınlanmamış Makale, Ankara 2002.

³⁰⁴ Horowitz, Edward, *How the Hebrew Language Grew*, Ktav Publishing House Inc., USA 1960, s. 5-6

2- Fonetik: Samî diller altı gırtlak sesi (a,h,j,kh,'gh), iki damak sessizi (k,j), iki dudak sesi (p,b), beş küçük dil sesi (q,t,z,s,d) iki dil-diş sesi (t,c), üç safiri (ıslıksı) harfi (th,s,z), altı yarım harfli (r,y,l,w,m,n) ve altı sürtme sesi veren harf (m,g,t,d,p,b) olmak üzere söylenişi İngilizce'den biraz farklı seslerden oluşan bir alfabeyi paylaşırlar. Mevcut hiçbir Samî dil bunların hepsine birden sahip değildir. Arapça, toplam otuz iki harfin yirmi sekizine sahip olmakla en zenginleridir. İbranice ve Kenan dillerinin tarihî, zaman içinde z ile s, g ile ' gibi harflerin tek bir harf üretecek şekilde nasıl bir araya geldiklerini gösterir.

3- Gramer: Samî diller çekimli dillerdir; ismin sonunu içinde bulunduğu duruma bağlı olarak özne, dolaylı veya dolaysız nesne oluşuna göre ve filleri zamana göre çeker. Sadece üç dil bugün çekimlidir. Arapça, Habeşistan'ın resmî lisanı olan Amharik ve Almanca. Geçmişin birçok dili çekimli idi. Mesela Akad dili, Yunanca, Latince ve Sanskritçe. Modern diller çekimlerinin büyük çoğunluğunu düşürmüşlerdir. Çekim daha fazla titizliğin, kesinlik arayışının; yokluğu ise daha az titizliğin ve faydacılık eğiliminin işaretidir.

4- Kelime Hazinesi ve İfade Keskinliği: Samî diller aynı nesne için birçok kelimeyle pek çok kelime hazinesine sahiptir. Bu açıdan hepsi Avrupa dillerinden daha iyidir. Samî diller arasında da bu özelliği en çok ön plana çıkan dil Arapça'dır. Arapça, ışığa 21, yıla 24, güneşe 29, bulutlara 50, karanlığa 52, yağmura 64, suya 170, yılanı 100, deveye 255 ve aslana 350 isim vermiştir. Bu örnekler rahatlıkla uzatılabilir. Kelime çokluğunun yanı sıra Samî diller doğru seçilmiş kelimelerin kullanımında da çok büyük titizlik gösterirler. Sâmiîlerin sezdikleri mânâ nüansları diğerleri için çoğu zaman anlamsızdır. Yine Arapça gece ve gündüzün her saatine,

(Ay'ı esas alan) ayın her gecesine, insan vücudunun bölümlerine bağlı olan saçın her lülesine, görmenin, yürümenin, oturmanın, uyumanın, sevmenin her çeşidine ayrı isimler vererek bu özelliği de mükemmel derecesine yükseltti.

5- Sentaks, Stil, Edebîyat: Samî dillerde sentaks, rahat anlaşılabilir bir sadelik ve idrak açısından açıklığı içerir. Arapça'da güzel söz söyleme sanatı ahenk, kesinlik ve açıklık terminolojisi ile tanımlanır. İfadenin açıklığı her zaman edebî bir kıymet taşır. Kolaylıkla anlaşılabilen ve akılda kalan birkaç kelimenin içine büyük anlamlar sıkıştırma bütün Samî edebîyat ürünlerinin gücünün bir parçasıdır. Bu özelliği özellikle ilahî metinlerde çok ön plana çıkmaktadır.

6- Samî dillerde birleşik kelimeler yok denecek kadar azdır. Her seviyede ayırt edici ve çağrıştırmacı anlamlar için ayrı kelimelerin kullanılıyor olması kelimeleri birleştirme ihtiyacını önlemiştir. Yazının bulunuşundan itibaren Sâmililer, nesirde ve nazımda edebî eserler vermede, bunları yazmada ve gelecek nesiller için balçık tabletler saklamada öncülük yapmışlardır. Edebî, dinî ve ticarî metinlerin yanı sıra ilmî, tarihî ve ticarî konularda da geniş muhteviyata sahip koleksiyonlarıyla dünyaya ilk Edubba ya da kütüphaneleri armağan ettiler.

7- Bıraktıkları eserde estetik, güzellik ve duygusal etkilerle beraber açıklık kesinliğin bir bileşimini de ihtiva eder. Konu birliğine sıkı sıkıya bağlanmışlığın yerine bütün Samî edebîyat ürünleri analistik ve tekrarlıdır. Tanınmış bazı edebî ürünleri şu şekilde sıralayabiliriz: İbrani Krallar Kitâbı, Şarkıların Şarkısı, Akad Kraliyet Kitâbeleri, Gılgamış Destanı, Arap Kasidesi, Binbir Gece Masalları. Bütün kompozisyonlar kendi sonsuzluklarının başlangıç ya da sonuç yokluğunun izlenimlerini verirler.

8- Bütün Samî edebîyatın başka bir özelliği de ahlâkî tonudur. Sâmî, ister dış dünya, insan hayatını ve hareketlerini, isterse geçmiş tarihi tanımlasın, gayesi sırf tanımlamış olmak değildir. Herhangi bir tanımın doğru, kesin ve yeterli olması isteği çok yüksektir. Bununla beraber, daima okuyucusuna ve dinleyicisine ahlâkî bir değer götürmeyi ve faziletle ona rehber olmayı hedefler. Sâmîye göre estetik ve ahlâk, hangi değer dikkate alınırsa alınsın, beyan ve talimatın bir olduğu yerde ayrılmaz ikizlerdir; gerçekte bir birlik meydana getirirler. Sâmî her zaman değeri anlamının harekete geçirilmesi ve beğenisi tarafından etkilenmesi gerektiği görüşüne bağlı kalmıştır.

2.2.1.4. Arapçanın prototip Samî dili olması

Her ne kadar Samî dilleri arasında en geç ortaya çıkan Arapça olduğu görülse de, Arapça hepsinin türediği arketipe (ursemitsch) diğerlerinden daha yakındır. Coğrafik durumları ve tek düze çöl hayatı cahiliyyesi onların Samî karakterini aynı ailenin diğer insanlarından saf olarak korumuş ve böylece bozulmamıştır.³⁰⁵ Ayrıca Samî dilleri içinde en zengin kelime hazinesine Arapça sahiptir. Arapça, Samî dilinin en eski formlarını en iyi şekilde korumuştur.³⁰⁶

Arapça'nın Samî dilleri içerisinde prototipe en yakın dil olduğunu ortaya koyan Salih Akdemir, kendisinden önce de Eberhard Schrader, C. Brockelmann, G. Contenau, Winckler, Tiele, Jacques de Morgan, L. Caetani gibi araştırmacıların da

³⁰⁵ Nicholson, Reynold A., *A Literary of the Arabs*, Cambridge University Press, Cambridge 1969, s. XVI.

³⁰⁶ Speyer, Heinrich, "Semitic Languages and Literature", *The Universal Jewish Encyclopedia*, New York 1948, c. IX, s. 474.

Arapçanın prototip Samî dili olduğunu tesbit ettiklerini dile getirmektedir.³⁰⁷ Akdemir ayrıca, son dönemlerde bir çok bilim adamının bu önemli tesbitinin yürütülmeye çalışıldığını kaydetmektedir. Salih Akdemir, hazırladığı tablolar vasıtasıyla fonetik açıdan da Arapçanın Samî dillerinin prototipi olmaya en layık dil olduğunu ortaya koymuştur:³⁰⁸

Aşağıdaki tablo diğer Samî dillerinin Arapçaya oranla daha fazla harf /ses kaybına uğradığını göstermektedir:

³⁰⁷ Akdemir, Salih, *Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu*, Basılmamış Kitap.

³⁰⁸ a.e.; ayrıca bkz. Dartma, Bahattin, "Kur'an Kelimesinin Semantik Ahalizi Üzerine", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 4 Sayı 3, 2004, s. 14-15.

Tablo 2: Samî Dillerinde Ses Kayıpları³⁰⁹

Proto-Samî	Akkadça	Arapça	İbranice	Aramîce-Süryanice
ا é	é	ا	א	ܐ
ب b/v	b	ب	ב	ܒ
ت t	t	ت	ת	ܬ
ث th	-	ث	-	-
ج j	g	ج	ג	ܟ
ح ḥ	h	ح	ח	ܥ
خ kh	-	خ	-	-
د d	d	د	ד	ܕ
ذ dh	-	ذ	-	-
ر r	r	ر	ר	ܪ
ز z	z	ز	ז	ܙ
س s	s	س	ס	ܨ
ś	-	-	-	-
ش sh	š	ش	ש	ܫ
ص ṣ/s	ā	ص	צ	ܨ
ض ḍ	-	ض	-	-
ط ṭ	ù	ط	ט	ܦ
ظ ḏ	-	ظ	-	-
ع ʿ	é ò	ع	ע	ܘ
غ gh	g	غ	-	-
ف f/p	p	ف	פ	ܦ
ق q	q	ق	ק	ܩ
ك k	k	ك	כ	ܩ
ل l	l	ل	ל	ܠ
م m	m	م	מ	ܡ
ن n	n	ن	נ	ܢ
ه h	h	ه	ה	ܣ

Tablo 2 incelendiğinde açıkça görüleceği üzere Akkadça, İbranice ve Aramîcede önemli ölçüde harf / ses kaybının meydana geldiği görülecektir.

³⁰⁹ a.e.; ayrıca bkz. Wright, Edwina Maria, "Studies in Semitic historical semantics: Words for 'man' and 'woman'", *Harvard University Unpublished PhD Thesis*, 1996, s. 12-13.

Arapçada ise yalnızca s ile ş sesleri arasındaki bir sesin ortadan kalktığı görülmektedir.

Arapça fiil sistemi açısından da prototipe en yakın dildir. Buna göre Arapçada 15, Akadçada 11, İbranicede 5, Aramîcede ise 3 tane fiil kalıbı vardır³¹⁰. Salih Akdemir'e göre İbranice ve Aramîcede fiil kalıplarının Arapçaya nispetle azalmış olmasının nedeni, diğer kalıplara günlük hayatta sık sık gereksinme duyulmaması ve her fiil kökünün, genel olarak, her kalıpta kullanılmamasıdır.³¹¹

Akdemir, Samî dillerinin en önemli özelliklerinden birisinin üç harften oluşan köklerden türeyen kelimelerle bu dillerin sözcük varlıklarının oluştuğunu belirterek örnekler vermektedir:³¹²

Samî dillerin en önemli özelliği, genelde üç harften oluşan fiil köklerinden oluşmalarıdır. Bu kökler aynı zamanda oluşturdukları fiillerin anlamlarını da belirlerler. Yine bu kök anlamları, köklere verilen seslerle yada ilave edilen harflerle çok zengin anlam ağları oluştururlar. Örneğin, Arapçada “ق د س”, İbranice'de “ק ד ש” ve Aramîce'de “ܩ ܕ ܣ” olarak var olan üçlü fiil kökleri “*kutsallık*” anlamı taşır. Bu anlam, bu kökten türemiş olan hemen bütün sözcüklerde bulunur. Örneğin Arapçada “mukaddes, takdîs, kuddûs, makdis vb” sözcükler hep “ق د س” kökünden türemiş olan sözcüklerdir. Burada sözcük girmiş olduğu kalıba göre yeni anlamlar kazanır. Ama şurasını hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, bu kökten türemiş olan bütün sözcükler, bir şekilde kökün anlamını bünyelerinde barındırırlar. Bu bakımdan fiillerin kök anlamlarının doğru olarak belirlenmesi hayatî bir önem taşır; çünkü, birçok fiilin asli, gerçek kök anlamı, bugün, zaman içinde meydana gelmiş olan anlam değişimleri yüzünden, -ne yazık ki- kaybolmuştur. Bu anlam değişmelerinin en önemli nedeni, kök anlamdan çıkmış olan türev

³¹⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Akdemir, Salih, *a.g.e.*,

³¹¹ *a.e.*

³¹² *a.e.*

anlamaların, zamanla kök anlamların yerlerini almalarıdır. İşte Karşılaştırmalı Samî dilleri araştırmaları, bu bağlamda fiillerin kaybolmuş olan gerçek kök anlamlarını yeniden bulmada bize çok önemli katkılar sağlayabilirler.

Arapçanın Samî dilleri arasında prototipe en yakın dil olması ve diğer Samî dilleri ile yukarıda belirtilen ortak özelliklere sahip olması, Arapçadaki bazı köklerin ilk şeklinden bu yana hem gösteren hem gösterilen açısından geçirdikleri evreleri, kendisi daha eski bir dil olmasına rağmen, kendinden daha önceki dönemlere dayanan diğer Samî dillerle yazılmış bazı metinler yardımıyla ortaya konulabileceğini göstermektedir.³¹³

2.2.2. Semantik Kur'an Araştırmalarında Kitâb-ı Mukaddes'e Başyurmanın Önemi

Kur'an kendisinden önce gelen kutsal kitaplara sıklıkla atıfta bulunan ve aynı zamanda o kitaplara doğrulayıcı bir metindir:

*“Şüphesiz Tevrât'ı biz indirdik. Onda hidayet ve nur vardır.”*³¹⁴

*“Onların arkalarından yanlarında bulunan Tevrât'ı doğrulayıcı olarak Meryem oğlu İsa'yı gönderdik. Ona, sakınanlara öğüt ve yol gösterici olarak içinde hidayet, nur ve kendisinden önce gelen Tevrât'ı doğrulayan İncil'i verdik.”*³¹⁵

*“Sana da kendinden önceki Kitâbı doğrulayıcı ve onu kollayıp koruyucu olarak Kitâb'ı gerçekte indirdik.”*³¹⁶

³¹³ Abdurrahman, Aliye, *a.g.t.*, s. 18.

³¹⁴ Mâide: 44

³¹⁵ Mâide: 46

Yukarıdaki ayetlerde de görüldüğü üzere Kur'an, kendisinden önceki Kitapları doğrulayıcı bir anlamda onların mesajlarını taşıyıcı bir metindir. Kur'an'ın bir dinî gelenek içerisinde tanımlanması halinde, O'nu Samî din geleneği içerisinde değerlendirmemiz gerektiğini belirten Mehmet Paçacı, bunun en önemli delillerinden birisinin de Kur'an kıssaları olduğunu ve –her ne kadar da israiliyat eleştirisi ön planda olsa da- bu kıssaların bir çok detaylarının Kitâb-ı Mukaddes vasıtasıyla elde edilebildiğini belirtmektedir. Diğer yandan Paçacı'ya göre müslüman gelenekte, muharref kabul edilen Tevrât ve İncil'in Kur'an ile karşılaştırılmasının kabul görmemesi sebebiyle bu arkaplan göz ardı edilmiştir.³¹⁷ Kur'an'ın daha iyi anlaşılması için kendisinden önceki kutsal kitaplara müracaat edilmesinin önemli olduğunu belirten Baki Adam, Tevrât, İncil ve Kur'an'ın orijinallikleri bakımından vahiy ürünü metinler olduklarını ifade etmektedir.³¹⁸

Şüphesiz vahiy sürecinin bir bütün olarak görülmeye çalışılması Kur'an'ın daha sağlıklı ve doğru anlaşılmasına büyük katkı sağlayacaktır. Buna rağmen Kur'an öncesi kutsal metinlerin muharref olması eleştirisi ile bu istifadeden kaçınanların sap ile samanı karıştırdıkları ortadır. Zira Hz Ömer Kur'an kelimelerinin tefsiri anlamında Cahiliyye şiirinin en önemli referans olduğunu dile getirirken,³¹⁹ kastı şiirlerde aktarılan dünya görüşünün, telkinlerin, öğretilerin, kuralların, duyguların, vb içeriksel doğruluğu / geçerliliği değildi. Onun amacı, kelimelerin doğru anlaşılması noktasında, her ne mesaj içeriyorsa içersin kelimelerin şiirdeki anlamlarının ayetleri doğru anlamalarına hizmet edeceğini

³¹⁶ Mâide: 48

³¹⁷ Paçacı, Mehmet, *a.g.e.*, s. 155-156.

³¹⁸ Adam, Baki, "Kur'an'ın Anlaşılmasında Tevrat'ın Rolü", *İslami Araştırmalar*, c. 9, s.167, 1996

³¹⁹ ez-Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vucuhi't-Te'vîl, Daru'l Fikr*, tsz, s. 411.

vurgulamaktı. Aynı şekilde Tevrât ve İncil, her ne türlü bir içerik / anlam bozumuna uğramış olursa olsun, kelimelerde gerçek ve doğru anlamlar taşınmaya devam etmekteydi. Dolayısıyla metin üzerinde yapılan değişiklikler kelimelerin mânâlarının değiştirildiği anlamına gelmez. Diğer yandan kutsal metinlerin içerikleri arasındaki açık paralellikler de ortadır.³²⁰

Yahûdî ve Hıristiyanlara ait Kutsal Kitapların İslam öncesi peygamberlerin hayat ve aksiyonları, Hz. Peygamber ve toplumunun kaderi, ve ayrıca meydana gelecek olaylar hakkında bilgiler içerdiği fikri geniş çapta kabul görmüştür.³²¹ Ayrıca Kur'an'ın muhtevasının Muhammed'den önceki peygamberlerin Kitaplarında yer aldığı yaygın bir inançtı.³²² Diğer yandan Kur'an, önceki peygamberlere vahyedilen Kitapların muhtevasını da içerir. Suyutî bunu "Kur'an'ın muhtevası önceki Kitaplarda da mevcuttur" şeklinde formüle eder.³²³

Hikmetli sözler, kıssalar ve İbrahîm, Mûsâ, Eyyûb, Dâvûd, Süleyman, İsâ, Yahyâ b. Zekeriyyâ ve Lokmân'ın (a.s.) öğütlerini ihtiva eden çok erken bir derleme, Ebû Ubeyd el-Kasım b. Sellâm'ın (ö. 224) *Kitâbu'l-mevâiz* adlı eseridir.³²⁴ İsnad zinciri ile temin edilen ve Hicretin ikinci yüzyılının en büyük alimlerinden biri tarafından senedleri ile birlikte kaydedilen pek çok rivayet, söz ve kıssanın, bu dönemde Yahûdî ilmî ve Hıristiyan geleneğinin bir hayli yaygın olduğunu ve bunun da ciddi bir muhalefetle karşılaşmaksızın İslam dinî geleneği ile birleştirildiğini ispat eder. Heyseme b. Abdurrahman, "Ey İnsanoğlu, benim hizmetimde gayret et ki

³²⁰ Paçacı, Mehmet, *a.g.e.*, s. 174; ayrıca bkz. Mutahhari, Murtaza, "Understanding the Uniqueness of the Qur'an", *Al-Tawhid, Vol I No. 1-3 (Muharram - Rajab 1404 AH)*.

³²¹ es-Suyûtî, *el-Hâvî*, c. 2, s. 283; ayrıca bkz. Abdulcebbar, *Tesbîtu delâilî'n-nubuvve*, nşr. Abdülkerim Osman, Beyrut, 1966-68, c. 2, s. 413.

³²² *a.e.*, s. 284.

³²³ *a.e.*, s. 285.

³²⁴ es-Suyûtî, *ed-Durr*, c. 6, s. 341.

ben de senin kalbini itminan ile doldurayım, isteğini yerine getireyim; eğer bunu yapmazsan gönlünü meşgul ederim ve isteğini yerine getirmem” ifadesinin Tevrât'ta yazılı olduğunu söyler.³²⁵

İsrailoğulları, Mûsa'dan kendileri için Tevrât'tan ezbere öğrenebilecekleri bir söz seçmesini isterler. Bunun üzerine o şu sözü söyler: “Halkın size nasıl muamele etmesini istiyorsanız onlara öyle muamele edinîz”. ez-Zemahşerî, “bu ifade, Tevrât'tan seçilen sözlerin en güzelidir” der.³²⁶ Sa'lebe b. Ebî Mâlik şöyle söyler: “Ömer, Yahûdî alimlerini davet etti ve dinî konuları tartışmalarını istedi. İslama dönen bir Yahûdî olan Sa'lebe'nin babası Ebû Malik de onlarla beraber geldi.”³²⁷ Evladın ana-babaya yapması gereken hürmetin bir parçası olarak, bir kimsenin, ölümünden sonra babasının dostlarına faydalı olmak zorunda olduğu kaidesi, Tevrât'tan iktibas edilmiştir.³²⁸ Bir fâkih, Tevrât'tan şöyle bir nakilde bulunur: “Günahkar olup da sonra Benden mağfiret isteyen kimseye yazıklar olsun...”³²⁹ Bir Şi'î rivayet Tevrât'ta şöyle yazılı olduğunu söyler:”Ey insanoğlu, kızdığın zaman Beni hatırla ki Ben de öfkelendiğimde seni hatırlayayım, helak edeceklerim arasında seni mahvetmeyeyim; eğer haksız bir muameleye maruz kalırsan benim sana olan yardımımınla yetin, zira benim sana olan yardımım, senin kendine olan yardımından daha iyidir”.³³⁰ Tevrât'ta ayrıca şöyle bir ibare yazılıdır: “Kim bir gayri menkulü veya bir su üzerindeki haklarını, topraktan veya sudan

³²⁵ Ebû Ubeyd, el-Kasım b. Sellâm, *Kitâbu'l-mevâiz*, el yazma, Yahuda Koleksiyonu, Hebrew Üniversitesi, Ar. 95; el-Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, c. 13, s. 357 (yeni nş.); el-Âmilî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, Necef 1384/1964, s. 48.

³²⁶ ez-Zemahşerî, *Rebîu'l-ibrâr*, el yazma, British Müz.. no. 6511, vr. 132b.

³²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. 6, s. 169.

³²⁸ es-Sulemî, *Âdâbu's-sohba*, Filistin, 1954, s. 83.

³²⁹ İbn Ebi'd-Dunyâ, *Kitabu't-tevbe*, el yazma, Chester Beatty, 3863, vr. 20b.

³³⁰ el-Meclisî, *a.g.e.*, c. 13, s. 358.

kazanılmamış bir meblağa satarsa kazanılan para çarçur edilir, boşa gider”.³³¹ Peygamberden, buna benzer şöyle bir rivayetin nakledildiği söylenebilir: “Değerinden fazla satılan yerin veya evin kazancına Allah bereket vermesin!”³³² Ka’b, Zemzem kuyusunun “bazı Kutsal Kitaplar”da zikredildiğini söyler.³³³ Ayrıca Ka’b, beş vakit namazı Mekke Mescidinde (Mescid-i haram) kılanlara Allah’ın on iki milyon beş yüz bin namaz mükafatı yazacağı haberini Tevrât’ta bulduğunu ifade eder.³³⁴ Hatta el-Hutay’a ait, “Kim hayır yaparsa o hayrın mükafatı zayi olmaz; Allah ile kul arasındaki örf de yok olmaz” şeklindeki beytin, Tevrât’tan bir cümle olduğu Ka’b tarafından ifade edilmiştir.³³⁵ Tevrât’tan yapılacak ilave iktibaslar, kolayca artırılabilir.³³⁶

Ebû Ubeyd, aşağıdaki pasajı, “Hikmetü’-d-Dâvûd” (Dâvûd’un Hikmetli Sözlerin)dan iktibas eder:³³⁷

Akıllı bir adamın dört vaktini ihmal etmemesi gerekir: Vaktinin bir kısmında kendinî Rabbine verir, bir kısmında nefs muhasebesi yapar, bir kısmında kötü huy ve davranışları hakkında kendisini dostça uyararak arkadaşları ile oturup sohbet eder, bir kısmında da kendinî meşru eğlencelere bırakır; bu en son zaman dilimi kişinin, diğer üç vakitteki sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olacak bir dinlenme vaktidir. Akıllı bir adamın vaktini iyi bilmesi ve işlerini de ona göre ele

³³¹ el-Meclisî, *a.g.e.*, c. 13, s. 360.

³³² et-Tâberî, *el-Muntehâb min zeyli'l-muzeyyel*, Kahire 1358/1939, s. 59.

³³³ el-Fakihî, *Târihu Mekke*, Leydin, no: 463, vr. 342a.

³³⁴ *a.e.*, vr. 453a.

³³⁵ Usâme b. Munqız, *Lubâbu'l-âdâb*, nşr. Ahmed Muh. Şâkir, Kahire 1353/1935, s. 424.

³³⁶ bkz. ez-Zehabî, *el-Uluww li-l-'aliyyi'l-ğaffâr*, nşr. Abdurrahman Muh. Osmân, Kahire 1388/1968, s. 95; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, Kahire, 1351/1932, c. 4, s. 48, 38, 58; es-Suyûtî, *ed-Durr*, c. 4, s. 192, İbn Ebi'd-Dunâ, *el-İşrâf*, vr. 76a-b; el-Meclisî, *a.g.e.*, c. 13, s. 331, 342, 348, 357, 340; et-Tûsî, *Emâlî*, Necef 1384/1964, c. 1, s. 233; el-'Âmilî, *el-Kaşkûl*, nşr. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Kahire 1380/1961, c. 2, s. 132, 153.

³³⁷ es-Suyûtî, *ed-Durr*, c. 4, s. 189; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Mûdihu evhâm*, c. 1, s. 147 (*fî hikmeti'l-dâvûda*); İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, c. 2, s. 15 (*fî hikmeti'd-dâvûda*). Ayrıca bk. İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, *İğasetü'l-lehfân min mesâvidi's-şeytân*, Kahire 1358/1939, c. 1, s. 79; İbn Ebî'-Dunyâ, *el-'Akl ve fadluhu*, nşr. Muhammed Zâhid el-Kevserî, Kahire 1365/1946, s. 15.

alması gerekir. Akıllı bir adam, yaşam ve meşru eğlence vasıtalarını da değerlendirerek sadece gelecek hayat için hazırlanan azıkla yolculuğuna devam etmelidir.

Diğer bazı kaynaklarda bu sözler, İbrahim'in sahifelerinden iktibas edilmiştir.³³⁸

İşaya, Jeremiya ve Habakuk gibi peygamberlerden veya Hz. İsa'nın İncil'inden alıntılar ilave etmeye gerek yoktur. Ebû Ubeyd'in derlediği eser, Müslüman çevrelere nüfuz eden ve Müslüman alimler tarafından memnuniyetle kabul gören Yahûdî ve Hıristiyan nakillerinin yaygınlığını gösteren en iyi delil olarak hizmet edebîlir.³³⁹

Tevrât'ı okumak Peygamberin izni ile meşru kılındı. Abdullah b. Amr b. el-'As, gördüğü bir rüyayı Peygambere anlatır. Rüyasında parmaklarından birinin üzerinde bal, diğerinin üzerinde yağ olduğunu görür. Peygamber rüyayı tefsir ederek şöyle der: “Sen iki Kitâbı; Tevrât'ı da Furkân'ı (Kur'an) da okuyacaksın”. Abdullah b. Amr b. el-'As, gerçekten her iki Kitâbı da okumuştur.³⁴⁰ Hicrî 8. Yüzyılda yaşayan Zehebî bu rivayete şiddetle karşı çıkarak, “Tevrât'ı okumak Kur'an'ın vahyinden sonra hiç kimseye müsaade edilmedi”, demektedir. ez-Zehebî, Tevrât'ın değiştirilip tahrif edildiğini, hakikatle yanlışın birbirine karıştırıldığını iddia eder ve bu Kitâbı okumanın ancak Yahûdîlere cevap vermek amacıyla câiz olduğunu

³³⁸ el-Meclisî, *a.g.e.*, c. 12, s. 71; es-Suyûtî, *ed-Durr*, c. 6, s. 341.

³³⁹ Kister, M. J., Çev. Cemal Ağırman, “İsrailoğullarından Nakilde Bulunma Meselesi”, *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 Ekim 2006, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/akademik/fak_ilahiyat/der51/07.htm>

³⁴⁰ ez-Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, Kahire 1367, c. 3, s. 38; Ebû'l-Mehâsin Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî, *el-Mu'tasar*, Haydarabad 1362, c. 2, s. 265; krş. el-Mavsilî, *Gâyetu'l-wesâil*, el yazma, Cambridge, Forma 33 (10), vr. 42 vd. Ayrıca bk. el-Hargûşî, *el-Bişâre we'n-nizâra fî ta'bîri'r-ru'yâ*, el yazma, Forma 6262, vr. 121a; İbn Nâsruddîn, *Câmi'u'l-âsâr*, vr. 8a; el-Fâsî, *el-'Iqtu's-semîn*, c. 5, s. 224; İbn 'Abdi'l-Hakem, *Futûhu musr*, s. 254.

söyler.³⁴¹ Fakat Tevrât'ı okuyup araştırmakla ilgili fikirler, I. Yüzyılda oldukça farklıydı. İbn Sa'd bir mescitte oturan 'Âmir b. 'Abd b. Kays ve Ka'b'la ilgili şöyle bir olay nakleder: Ka'b, 'Âmir'e Tevrât'tan bazı ilginç pasajlar okudu ve açıkladı.³⁴² Ebu'l-Celd el-Cevnî, Kur'an ve Tevrât'ı okurdu. Tevrât'ı her hatmettiğinde (ki onu altı günde okurdu) insanları davet ederek hatmini kutlar ve Tevrât'ın her hatmi sonucunda Rahmân'ın (Yeryüzüne) indiği sözünü naklederdi.³⁴³

Şi'î bir rivayet, Tevrât ile Peygamberi, Ali ve sonra gelen imamların doğru bilgileri arasındaki bağlantıyı açık bir şekilde şöyle vurgulamaktadır: Mûsâ'nın Levhalar'ı Peygamber'e ulaştı ve o, onları Ali'ye verdi.³⁴⁴ Mûsâ'nın Levhalar'ı, İncil, İbrahim'in Sahifeleri ve Zebur, Şi'î İmamların elindedirler.³⁴⁵

Yahûdilere gelen vahiy ile Müslümanlara gelen vahiy arasındaki muhteva birliği fikrini, bu ayniyeti tesis edenin iki halk arasında ki kader birliği olduğu fikri takip etmiştir. İbn Abbâs, İsrailoğulları arasında vukû bulan her şeyin Müslüman toplumda da olacağını ifade eder.³⁴⁶ Peygamber, İslam toplumunun, İsrailoğulları ile Hıristiyanların yolunu aynen takip edeceklerini önceden haber verdi.³⁴⁷

Diğer yandan başka bir rivayette kaydedildiği gibi, Peygamberin bundan çok az farklı şöyle bir başka sözü vardır. Ömer, Peygambere, Yahûdîlerden duyup

³⁴¹ *Şiyeru a'lâmi'n-nubelâ*, nşr. Es'ad Talas, Kahire 1962, c. 3, s. 57.

³⁴² *Tabakât*, c. 7, s. 110. Tevrat ve İncil'i okuyan başka bir tâbiî de Evs b. Bişr'dir; Abdullah b. Ömer'le eşit bilgiye sahip olduğu söylenir. Me'âfir'i bilen birisi olması dikkate değerdir (İbn Asâkir, *Târîh [tehzîb]* c. 3, s. 158).

³⁴³ *a.e.*, c. 7, s. 222.

³⁴⁴ el-Meclisî, *a.g.e.*, c. 13, s. 225 (yeni bs.); ayrıca bkz. eş-Şaffâr el-Kummî, *Besâiru'd-derecât*, 1285, s. 37-38.

³⁴⁵ el-Meclisî, *a.g.e.*, c. 13, s. 180, 189 (yeni bs.).

³⁴⁶ Nu'aym b. Hammâd, *a.g.e.*, vr. 4b.

³⁴⁷ el-Muttâkî el-Hindî, *Kenz*, c. 11, s. 123; İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, c. 4, s. 28; İbn Tâvûs, *Sa'd*, s. 64, 65, 116; el-Ayyâşî, *a.g.e.*, el yazma, vr. 93a-b; ayrıca bkz. M. Talbî, "Les Bida", *Studia Islamica*, XII, 50.

hoşuna giden rivayetleri yazmasına izin verip vermeyeceğini sorar. Peygamber şöyle der: “Onlar bozulmuş iken Yahûdî ve Hıristiyanlara mı uymak istiyorsunuz? Ben onu (dinî, veya Kur’an’ı) bembeyaz ve temiz olarak getirdim; eğer Mûsâ hayatta olsaydı bana uymak zorunda olacaktı”.³⁴⁸ Bu problemle bağlantılı olarak özel bir ayet nazil oldu. Bir rivayette belirtildiğine göre bazı Müslümanlar, Peygambere, Yahûdîlerden kopya ettikleri belirli kitaplar getirirler. Peygamber şöyle der: “Bir halk, kendi peygamberlerinin getirdiğini bırakıp da başka bir halkın peygamberleri tarafından getirilene tercih ederse, bu onlar için oldukça tehlikeli bir yanlış olur”. Bunun üzerine “*Kendilerine okunmakta olan bir Kitâb’ı sana indirmiş olmamız onlara yetmiyor mu?...*”³⁴⁹ ayeti nâzil oldu.³⁵⁰ Tevrât’ın öğrenilmesi ile ilgili şu soru Ömer tarafından sorulduğunda Peygamber, son ve kesin sözünü şu şekilde ifade eder: “Tevrât’ı öğrenmeyin, size gereken, size indirilen (Kur’an)i öğrenmeniz ve onun içindekilere inanmanızdır”.³⁵¹

İbn Kesîr, Ehl-i Kitâb alimlerine danışmayı yasaklayan rivayetleri iktibas ederek şöyle der: “Bu rivayetler, onların kendi Kutsal kitaplarında değişiklikler yaptıklarının bir delilidir, hem onları değiştirdiler ve hem de uygunsuz bir tarzda yorumladılar”. Onlar Kutsal kitapları hakkında şümulü bir bilgiye sahip olamadılar; Arapça çevirilerinde çok hata ve yanlışlar yaptılar. Üstelik onların maksatlı ve hatalı görüşleri de vardı. Tevrât’ın bir kısmı, bellidir ve aleni olarak vahyedilmiştir, fakat onun büyük bir kısmı belli değildir. Tevrât’ın açık olan kısımları; değişiklikler,

³⁴⁸ ez-Zemahşerî, *el-Fâ’iq*, nşr. ‘Alî Muh. el-Bicâwî- Muh. Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Kahire 1367/1948, c. 3, s. 218; Ebû Ubeyd, *Garîbu'l-hadîs*, Hayradabad 1385/1966, c. 3, s. 28-29; krş. İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, *hwk* mad.; el-Meclisî, *a.g.e.*, c. 8, s. 211 (taş basma neşri). Ayrıca bk. Ebû Nu’aym, *Hilye*, c. 5, s. 136.

³⁴⁹ Ankebut: 51

³⁵⁰ es-Suyûtî, *Lubâbu'nuqûl*, Kahire 1373/1954, s. 170; İbn Şenrâşûb, *Menâqib âli ebî tâlib*, Necef 1376/1956, c. 1, s. 48; İbn Abdilberr, *Câmi’u beyâni'l-’ilm*, c. 2, s. 40-41.

³⁵¹ el-Muttaqî el-Hindî, *Kenzu'l-ummâl*, c. 1, s. 133.

farklılıklar, hatalı ifadeler ve anlaşılması zor fikirler içermektedir. İbn Kesîr, bir çoğu yazıldığı mürekkep kadar değer taşımayan ve bir kısmı da yanlış olan rivayetleri nakletmesinden dolayı Ka'b'ı suçlamaktadır.³⁵² “İsrailiyatın bir kısmı, onların zındıkları tarafından uydurulmuştur. Bir kısmı sağlam ve güvenilir olabilir, fakat onlara ihtiyacımız yoktur: Allah'ın Kitâbı'nda (Kur'an'da) yazılanlar bize yeterlidir, onu daha önce vahyedilen kitaplarda aramaya ihtiyacımız yoktur. Onların bilgilerini kaybetmelerine ne Allah ne de elçisi, bizi sebep kılmamıştır”.³⁵³

Hicrî altıncı yüzyılın velûd müellifi İbnu'l-Cevzî, benzer görüşler açıklar. Önceki kavimler hakkındaki rivayetler, özellikle İsrailoğulları ile ilgili olanlar, nadiren güvenilir bilgiler içerirler. İbnu'l-Cevzî, İslam Hukûkunun (şeriat) yeterli olduğunu, (bu yüzden) Peygamber'in, Ömer'e, kendisine getirdiği Tevrât'tan bazı pasajları atmasını emrettiğini, söyler. Karısıyla evlenmek için Uriyah'ı ölüme gönderen Davud hakkındaki rivayet gibi, İsrailiyyat ile ilgili bazı rivayetler tamamen saçmadırlar.³⁵⁴

Buhârî tarafından nakledilen bir rivayet, “Yahûdîlerin Tevrât'ı İbranice okuduklarını ve onu Müslüman halka Arapça tefsir ettiklerini” açıkça ifade etmektedir.³⁵⁵ es-Suddî, bazı Yahûdîlerin Allah tarafından ilham edildiğini iddia ettikleri kitaplar derlediklerini ve onları ucuz fiyatlarla Araplara sattıklarını ifade eder.³⁵⁶

³⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, c. 2, s. 132-134.

³⁵³ İbn Kesîr, *Tefsîr*, c. 4, s. 283.

³⁵⁴ İbnu'l-Cevzî, *Kit. el-Kussâs*, el-yazma, Leydin mecmua no. 988, vr. 20a.

³⁵⁵ Buhari, *es-Sahîh*, c. 6, s. 25.

³⁵⁶ es-Suyûtî, *ed-Durru'l-mensûr*, c. 1, s. 83.

Yahudi ve Hıristiyanların kitaplarından istifade edilmesi konusunda, Ehl-i Sünnete uygun çözüm, bir Müslümanın, Tevrât ve İncil'e inanmak mecburiyetinde olduğu fakat bu kitaplarda yer alıp emredilen uygulamaları yerine getirmemesi gerektiği şeklinde ortaya konmuştur. Bu konuda Peygamber şöyle der: “Tevrât, Zebûr ve İncil'e inanın, fakat Kur'an size yeterlidir”.³⁵⁷ Bir uzlaşma havası veren bu formül, gerçekte Yahûdî ve Hıristiyan rivayetlerinin nakline imkan veriyor. “Haddisû ‘an benî isrâil” sözü ile izin verilen bu gelenek, tefsir, zühd ve âdâb literatüründe bolca yansıtıldığı gibi, İslam literatürünün bir parçası haline gelmiştir.³⁵⁸

Klasik dönemde ‘israiliyyat’ diye tanımlanan bilgi birikimine yapılan referansların, Muhammed Abduh, Reşid Rıza gibi ilk dönem modernistlerince de eleştiriye tabi tutulduğunu belirten Mehmet Paçacı, aslında bu referansların büyük önemine dikkat çekmektedir: “Ancak Kur'an'ın Samî din geleneğinden gelen bir karaktere sahip olduğu gerçeği karşısında onu daha iyi açıklama amacıyla izlenecek yollardan önemli birisi, bu geleneğin Kur'an öncesi malzemelerine başvurmak olacaktır. Böyle bir yaklaşımın gerek linguistik ve gerekse tarihî bilgi bakımından sağlayabileceği katkılar göz ardı edilemeyecek nitelik ve niceliktedir... Bugün tarihsel ve filolojik metotlarla yönlendirilen çalışmalar sonucunda zenginleşen bu ‘yeni israiliyyat’ malzemesini Kur'an vahyini anlama yolunda kullanabilme fırsatı değerlendirilmelidir.”³⁵⁹

Bir çok İslam âliminin Kur'an vokabularisine geçen yabancı kelimeleri tesbit ettiğini dile getiren Mingana, bunların büyük bir çoğunluğunun diğer Samî

³⁵⁷ es-Suyûtî, *e-Durr*, c. 2, s. 225-226.

³⁵⁸ Kister, M.J., *a.g.m.*

³⁵⁹ *a.e.*, s. 156 - 157.

dillerinden gelen sözcükler olduğunu kaydetmektedir: “Arapçaya yabancı dillerden geçen kelimelerin yüzdesini verecek olursak, güvenle şöyle bir oranlama yapabiliriz: %5 Habeşçe, %10 İbranice, %10 Greko-Romen diller, %5 Farsça ve %70 Süryanice (Aramîce ve Filistin Süryanicesi)”.³⁶⁰ Özellikle Süryanicenin Arap dili üzerindeki baskınlığını ve Kur’an öğretisinin temelinde Süryani Hıristiyanlığının materyalinin bulunduğunu ispatlamaya çaba sarf eden Mingana, diğer yandan ortak kelimeleri kullanan Samî dillerinden hangisinin bu kelimeleri ilk kullandığını belirlemenin güç olacağını da belirtmek zorunda kalmıştır.³⁶¹

Mingana’nın yolunu izleyen, Arthur Jeffry³⁶² ve Christoph Luxenberg³⁶³ de hem Arapça sözcüklerin hem de Arap alfabesinin temelinde Süryanicenin var olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır. Bunlarla birlikte bu oryantalist dalga daha da saçma ve bilimsellikten uzak fikirler ortaya atmış, işi Arap toplumunun varlığını dahi inkar etmeye, Mekke’nin bir Arap yerleşimi olmayıp, Aramî kolonisi olduğunu öne sürmeye kadar götürmüştür.³⁶⁴ Kur’an’ın kutsal Kitap etkisiyle oluşturulmuş, Süryo-Aramîce bir metin olduğunu ispat etmeye çalışan bu bilimsellikten uzak kimseler, Kur’an öncesinde Arapçanın mükemmel bir alfabeyle sahip bir dil olduğunu ortaya koyan yazıtları görmezlikten gelmişlerdir.³⁶⁵ Dahası bu iddiaların ortaya konulduğu en önemli eserin (Die syro-aramäische Lesart des Koran: Ein

³⁶⁰ Mingana, Alphonse, “Syriac Influence on the Style of The Kur’an”, *Bulletin Of The John Rylands Library Manchester*, 1927, Volume II, s. 77–98; Ayrıca bkz. Mingana, Alphonse, “An Ancient Syriac Translation of the Kur’an Exhibiting New Verses and Variants”, *Bulletin Of The John Rylands Library Manchester*, 1925, Volume IX, s. 188-235.

³⁶¹ a.m.

³⁶² Jeffery, Arthur, *The Foreign Vocabulary of the Qur’an*, Oriental Institute: Baroda, India 1938.

³⁶³ Luxenberg, Christoph, *Die syro-aramäische Lesart des Koran: Ein Beitrag zur Entschlüsselung der Koransprache*, Das Arabische Book: Berlin 2000.

³⁶⁴ Bkz. a.g.e.

³⁶⁵ Saifullah, M. S., Mohammad Ghoniem and Shibli Zaman, “From Alphonse Mingana to Christoph Luxenberg: Arabic Script & the Alleged Syriac Origins of the Qur’an”, 20 Ocak 2007, <<http://www.islamic-awareness.org/Quran/Text/Mss/vowel.html>>

Beitrag zur Entschlüsselung der Koransprache- Kur'an'ın Süryo-Aramî Okunuşu: Kur'an Dilinin Çözümlemesine Bir Katkı) kapağında bile, şaşkırtıcı bir biçimde verilmeye çalışılan mesajın aksine Paris'teki Bibliothèque Nationale'den alınan elyazması bir Kur'an sayfasının resmî yer almaktadır.³⁶⁶

³⁶⁶ *a.m.*

III.BÖLÜM

'BRK' KÖKÜ

Bu bölümde 'brk' kökünün leksikografik, etimolojik ve semantik incelemesine yer verilecektir. Öncelikli olarak Kitâb-ı Mukaddes'te 'brk' kökünün türevleri ve anlamları üzerinde durulacak, Eski Ahit'te geçen türevler İbranice sözlükler, Yeni Ahit'te geçen türevler ise Aramice (Süryanice) sözlükler kullanılarak aydınlatılmaya çalışılacaktır. Bu kökün, Kitâb-ı Mukaddes'in uzun yıllar boyunca ifade edildiği iki önemli dil olan Latince ve Yunancada hangi kelimelerle karşılandığı tesbit edilecektir. Daha sonra kadîm ve modern Arapça, Arapça-Türkçe, Arapça-İngilizce, Osmanlıca ve Türkçe sözlüklerde 'brk' kökü ve türevlerine yer verilecek, ardından Kur'an'da bu kökten türeyen kelimelerin hangi anlamlarda kullanıldıkları ve müfessirlerin değerlendirmeleri ele alınacaktır. Son olarak derlenen bilgilerden hareketle kökün semantik analizi ortaya konulacaktır.

3.1. KİTÂB-I MUKADDES'TE 'BRK' KÖKÜ

3.1.1. Eski Ahit'te 'BRK' Kökü

'Brk' kökü Eski Ahit'te 96 fiil ve 57 isim olmak üzere 153 değişik formda ve toplam 408 kere olmak üzere çok sık tekrar eden bir köktür.

3.1.1.1. İbranice sözlüklerde 'brk' kökü

“ברך” kökü fiil olarak şu anlamlarda kullanılmıştır.³⁶⁷

Seçmek, işaret etmek; çökmek, diz üstü çökmek; tanrıya dua etmek, af dilemek, bereket istemek; tapmak, yakarmak; kutlamak, övmek, takdir etmek; birisi için tanrıdan bolluk, iyilik, esenlik, mutluluk temenni etmek; şükretmek, hamd etmek; tanrının bolluk, esenlik, mutluluk, iyilik vermesi, lütufta bulunması; bolluk, bereket için bazı şeyleri kutsamak (Şabat günü gibi); birini kendisi için esenlik ve bolluk isteyerek selamlamak (arapça السلام علیك gibi); beddua etmek, lanet okumak, tanrıdan birinin kötülüğünü istemek; kutsanmış, bereketli olmak; çöktürmek, diz üstü oturtmak ve tanrıdan iyilik ve bolluk niyazında bulunmak; genişlemek, yayılmak, büyümek.

Bu kökten türeyen; בָּרַךְ³⁶⁸ (dişil isim) diz, korkudan zayıf düşen;

בְּרַכָּה³⁶⁹ (dişil isim) bolluk, bereket; בְּרַכָּה³⁷⁰ (dişil isim) kutsama, takdis,

³⁶⁷ Blue Letter Bible, “Dictionary and Word Search for 'barak (Strong's 01288)' ”, Blue Letter Bible 1996-2002, 6 Aug 2006, <<http://www.blueletterbible.org/cgi-bin/words.pl?word= 01288&page= 1>>; Jastrow, Marcus, *Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*, Pardes Publishing House, New York 1950, c.1, s. 194 – 195; Shachter, Haim, *The New Universal Hebrew English Distionary*, Yahneh Publishing House, Tel Aviv 1962, c. 1, s. 81; *The Dictionary of Torah*, Compiled from Torah Light Classes of Bet HaShem Midrash, Woodburn 2003, s. 45.

kutsallık kaynağı, lütuf, cömertlik, refah, tanrıyı övmek, hediye, barış anlaşması;
 בְּרִכְיָהּ³⁷¹ (dişil isim) havuz, gölet anlamında kullanılmıştır.

3.1.1.2. Eski Ahit'te 'brk' kökünün türevleri

Eski Ahit'te 'brk' kökü; בָּרַךְ (barek) 289 ayette 331 kere, בָּרַךְ (barak) 5 ayette 5 kere, בְּרַךְ (berek) 25 ayette 25 kere, בְּרַכְאֵל (Barakel) 2 ayette 2 kere, בְּרַכָּה (brakah) 64 ayette 69 kere, בְּרַכָּה (Braka) 2 ayette 3 kere, בְּרַכָּה (breka) 15 ayette 17 kere, בְּרִכְיָהּ (Berekya) 11 ayette 11 kere ve בְּרִכְיָהּ (Yiberekya) 1 ayette 1 kere olmak üzere toplam 464 kere kullanılmıştır³⁷².

3.1.1.3. Eski Ahit'te 'brk' kökünün anlamları

Eski Ahit'te 9 değişik formda toplam 464 kere geçen 'brk' kökü şu anlamlarda kullanılmıştır:

1- בָּרַךְ (barek): Kutsamak, takdis etmek, övmek, övgü, tebrik etmek, kutlamak; lütuf, iyilik, hediye; bolluk, bereket; iyi niyet temennisinde bulunmak, birisinin iyiliğini dilemek; selam vermek, selamlamak; lanet etmek, beddua etmek, sövmek; çökmek, diz çökmek anlamlarında kullanılmıştır:

³⁶⁸ Brown, Driver, Briggs and Gesenius, "Hebrew Lexicon entry for Berek". "The KJV Old Testament Hebrew Lexicon", 6 Aug 2006 <<http://www.biblestudytools.net/Lexicons/Hebrew/hebrew.cgi?number=1290&version=kjv>>.

³⁶⁹ Jastrow, Marcus, *a.g.e.*, c.1, s. 195.

³⁷⁰ Brown, Driver, Briggs and Gesenius, "Hebrew Lexicon entry for B@rakah", *a.g.e.*

³⁷¹ Brown, Driver, Briggs and Gesenius, "Hebrew Lexicon entry for B@rekah", *a.g.e.*

³⁷² Brown, Driver, Briggs and Gesenius. "Hebrew Lexicon entry for Berek", *a.g.e.*

וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לְאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ
אֶת־הַמַּיִם בַּיָּמִים וְהַעֹף יִרְבֵּ בָאָרֶץ

Tanrı, "Verimli olun, çoğalın, denizleri doldurun, yeryüzünde kuşlar çoğalsın" diyerek onları kutsadı.³⁷³

וְאָעֲשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל וְאַבְרָכְךָ וְאַגְדִּלְהָ שְׁמֶךָ
וְהָיָה בְרָכָה

Seni büyük bir ulus yapacağım, Seni kutsayacak, sana ün kazandıracacağım, Bereket kaynağı olacaksın.³⁷⁴

וַיְבָרֶכְהוּ יְאֹמֵר בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֵלְיוֹן
קִנְיַת שָׁמַיִם וְאָרֶץ

Avram'ı kutsayarak şöyle dedi: "Yeri göğü yaratan YüceTanrı Avram'ı kutsasın."³⁷⁵

בְּרוּךְ טֶנְאֶךָ וּמִשְׁאֲרֶיךָ

Sepetiniz ve hamur tekneniz bereketli olacak.³⁷⁶

וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בְּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ

Tanrı adamı Musa, ölümünden önce İsraililer'i kutsadı.³⁷⁷

לְבֵי לְחֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל הַמְתַּנְדְּבִים בְּעַם בְּרַכּוֹ יְהוָה

Yüreğim İsrail'i yönetenlerle ve halkın arasındaki gönüllülerledir.

RAB'be övgüler sunun!³⁷⁸

³⁷³ Yaratılış: 1-22

³⁷⁴ Yaratılış: 12-2

³⁷⁵ Yaratılış: 14-19

³⁷⁶ Yasa Kitabı: 28-5

³⁷⁷ Yasa Kitabı: 33-1

וּבִרְךְ עָלַי אֶת-אֶלְקָנָה וְאֶת-אִשְׁתּוֹ וְאָמַר
 יְשֵׁם יְהוָה לְךָ זֶרַע מִנִּי-הָאִשָּׁה הַזֹּאת תַּחַת
 הַשָּׂאֵלָה אֲשֶׁר שָׂאֵל לַיהוָה וְהָלַכְוּ לְמִקְמוֹ

Kâhin Eli de, Elkana ile karısına iyi dilekte bulunarak,

*"Dilediği ve RAB'be adadığı çocuğun yerine RAB sana bu kadından
 başka çocuklar versin" derdi. Bundan sonra evlerine dönerlerdi.³⁷⁹*

וּבְרוּךְ טַעַמְךָ וּבְרוּכָה אַתְּ אֲשֶׁר כָּלַתְנִי
 הַיּוֹם הַזֶּה מִבּוֹא בְדָמַיִם וְהַשְׁעִידֵי לִי

*Anlayışını kutlarım! Bugün kan dökmemi ve öcümü elimle
 almamı engellediğin için seni kutlarım.³⁸⁰*

וַיִּשְׁלַח אֶת-הַדּוֹרָמִי בְּנוֹ אֶל-הַמֶּלֶךְ-דָּוִד
 לְשִׂאוֹל לְשָׁלוֹם וְלִבְרִכּוֹ עַל אֲשֶׁר גָּלַחַם
 בַּהַדְדָּעֹזֵר וַיִּכְהֹוּ כִּי-אִישׁ מִלְחָמָה תֵּעוֹ
 הָיָה הַדְדָּעֹזֵר וְכָל כְּלָי זָהָב וְכֶסֶף וְנַחֲשֶׁת
 חַי-יְהוָה וּבְרוּךְ צְוּרֵי וַיְרֵם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעֵי

*Tou Kral Davut'u selamlamak ve Hadadezer'le savaşıp yendiği için
 kutlamak üzere oğlu Hadoram'ı ona gönderdi. Çünkü Tou Hadadezer'le
 sürekli savaşmıştı. Hadoram Davut'a her türlü altın, gümüş, tunç
 armağanlar getirdi.³⁸¹*

חַי-יְהוָה וּבְרוּךְ צְוּרֵי וַיְרֵם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעֵי

³⁷⁸ Hakimler: 5-9

³⁷⁹ 1. Samuel: 2-20

³⁸⁰ 1. Samuel: 25-33

³⁸¹ 1. Tarihler: 18-10

RAB yaşıyor! Kayam'a övgüler olsun!

Yücelsin kurtarıcım, Kayam Tanrım!³⁸²

כֵּן אֲבָרְכֶךָ בְּחַיֵּי בְּשִׁמְךָ אִשָּׁא כִפִּי

Ömrümce sana övgüler sunacağım,

Senin adınla ellerimi kaldıracam.³⁸³

הַעוֹד הַזֶּרַע בְּמַגְוָרָה וְעַד-הַגֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה

וְהַרְמוֹן וְעֵץ תְּזִית לֹא נִשְׂא מִנ־הַיּוֹם הַזֶּה אֲבָרְכֶךָ

Ambarda hiç tohum kaldı mı? Asma, incir, nar, zeytin

ağaçları bugüne dek ürün verdi mi?

'Bugünden başlayarak üzerinize **bolluk** yağdıracağım.³⁸⁴

וַיְהִי כְּכֹלְתּוֹ לְהַעֲלוֹת הָעֵלָה וְהַנָּה שְׂמוֹאֵל

בָּא וַיֵּצֵא שְׂאוֹל לְקָרְאֵתוֹ לְבָרְכּוֹ

Saul yakmalık sununun sunulmasını bitirir bitirmez Samuel

geldi. Saul **selamlamak** için onu karşılamaya çıktı.³⁸⁵

וַיֹּאמֶר לְגִיחִזִּי חֲגַר מִתְּנִיךָ וְקַח מִשְׁעִנְתִּי בְיָדְךָ

וְלֹךְ כִּי-תִמְצָא אִישׁ לֹא תִבְרַכְנוּ וְכִי-יְבָרְכֶךָ:

אִישׁ לֹא תִעַנְנוּ וְשִׂמְתָּ מִשְׁעִנְתִּי עַל-פְּנֵי הַנֶּעַר

Eliša Gehazi'ye, "Hemen kemerini kuşan, değneğimi al, koş"

dedi, "Biriyle karşılaşırsan **selam verme**, biri seni **selamlarsa**

karşılık verme. Git, değneğimi çocuğun yüzüne tut."³⁸⁶

³⁸² 2. Samuel: 22-47

³⁸³ Zebur: 63-4

³⁸⁴ Hagay: 2-19

³⁸⁵ 1. Samuel: 13-10

³⁸⁶ 2. Krallar: 4-29

וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יָמֵי הַמְּשֻׁתָּה וַיִּשְׁלַח אִיּוֹב
 וַיִּקְדָּשׁם וְהִשְׁכִּים בַּבֶּקֶר וְהִעֲלָה עֹלוֹת מִסֶּפֶר
 כָּלֶם כִּי אָמַר אִיּוֹב אֱלֹהֵי חֲטָאִי בְּנִי וּבִרְכֹּי
 אֱלֹהִים בְּלִבְבְּכֶם כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב כָּל-הַיָּמִים

Bu şölen dönemi bitince Eyüp onları çağırıp kutsardı. Sabah erkenden kalkar, "Çocuklarım günah işlemiş, içlerinden Tanrı'ya sövmüş olabilirler" diyerek her biri için yakmalık sunu sunardı. Eyüp hep böyle yapardı.³⁸⁷

וְאֹלָם שָׁלַח- נָא יָדְךָ וְגַע בְּכָל-אֲשֶׁר-לִי
 אִמְ-לֵא עַל-פְּנֶיךָ יְבָרְכֶךָ

*Ama elini uzatır da sahip olduğu her şeyi yok edersen,
 yüzüne karşı sövecektir.³⁸⁸*

וַיְבָרֶךְ הַגִּמְלִים מַחוּץ לְעִיר אֶל- בָּאֵר
 הַמַּיִם לְעֵת עָרֵב לְעֵת צֹאת הַשָּׁאֵבֶת

*Develerini kentin dışındaki kuyunun yanına çöktürdü.
 Akşamüzeriydi, kadınların su almak için dışarı çıkacakları zamandı.³⁸⁹*

בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרַעַה וְנִבְרָכָה לְפָנֶי- יְהוָה שְׁנוֹ

Gelin, tapınalım, eğilelim, Bizî yaratan RAB'bin önünde diz çökelim.³⁹⁰

2- בָּרַךְ (barak): Kutsamak, övmek ve diz çökmek anlamlarında

kullanılmıştır:

³⁸⁷ Eyüp: 1-5

³⁸⁸ Eyüp: 1-11

³⁸⁹ Yaratılış: 24-11

³⁹⁰ Zebur: 95-6

ענה דניאל ואמר להוא שמה די-אלהא מבךך

מנ-עלמא ועד- עלמא די חכמתא וגבורתא די לה-היא

Şöyle dedi: "Tanrı'nın adına öncesizlikten sonsuzluğa dek övgüler olsun!

Bilgelik ve güç O'na özgüdür.³⁹¹

ודניאל כדי ידע די-רשים כתבא על

לביתה וכיין פתיחן לה בעליתה נגד

ירושלם וזמנין תלתה ביומא הוא ברך

על-ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהא

כל- קבל די-הוא עבד מנ-קדמת דנה

Daniel yasanın imzalandığını öğrenince evine gitti. Yukarı

odasının Yeruşalim yönüne bakan pencereleri açtı. Daha önce

yaptığı gibi her gün üç kez dizleri üzerine (diz) çöküp dua etti,

Tanrısı'na övgüler sundu.³⁹²

3- ברך (berek): Diz anlamında kullanılmıştır:

יככה יהוה בשחין רע על-הברכים ועל-השקים

אשר לא-תוכל להרפא מכך רגלך ועד קדקדך

RAB dizlerinizi, bacaklarınızı tepeden turnağa iyileşmeyen

ağrılı çıbanlarla vuracak.³⁹³

ויהי מספר המלקקים בידם אל-פיהם שלש מאות

איש וכל יתר העם פרעו על-ברכיהם לשפות מים

Ellerini ağızlarına götürerek dilleriyle su içenlerin sayısı üç yüzü buldu.

Geri kalanların hepsi su içmek için dizleri üzerine çöktüler.³⁹⁴

³⁹¹ Daniel: 2-20

³⁹² Daniel: 6-10

³⁹³ Yasa Kitabı: 28-35

בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יֵצֵא מִפִּי צְדָקָה דְבָר
וְלֹא יָשׁוּב כִּי-לִי תִכְרַע כָּל- בְּרֶךְ תִּשְׁבַּע כָּל- לְשׁוֹן

*Kendi üzerime ant içtim,Ağzımdan çıkan söz doğrudur, boşa çıkmaz:
Her **diz** önümde çökecek,Her dil bana ant içecek.*³⁹⁵

4- בְּרַכְאֵל (Barakel): Barakel Elihu'nun babasıdır. Tanrının övdüğü

anlamındadır:

וַיַּחַר אֶף אֱלֹהִים בְּנִבְרַכְאֵל הַבּוֹזֵימִשְׁפַּחַת
רָם בְּאִיּוֹב חָרָה אָפוּ עַל-צְדִיקוֹ נִפְשׁוּ מֵאֲלֹהִים

*Ram ailesinden Bûzlu **Barakel** oğlu Elihu Eyüp'e çok
öfkeleni. Çünkü Eyüp kendini Tanrı'dan haklı görüyordu.*³⁹⁶

5- בְּרַכָּה (brakah): Bereket, bolluk; kutsama; armağan, hediye ve

cömert anlamlarında kullanılmıştır:

וְאַעֲשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל וְאַבְרַכְךָ וְאַגְדִּלָּה שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרַכָּה

*Seni büyük bir ulus yapacağım, Seni kutsayacak, sana ün
kazandıracığım, **Bereket** kaynağı olacaksın.*³⁹⁷

וְלִנְפֹתָי אָמַר נִפְתָּלִי שֶׁבַע רְצוֹן וּמְלֵא

בְּרַכַּת יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרֵשָׁה

*Naftali için de şöyle dedi: "Ey sen, RAB'bin lütfu ve
Kutsamasıyla dolu olan Naftali!
Sen batıyı ve güneyi mülk edineceksin."*³⁹⁸

³⁹⁴ Hakimler: 7-6

³⁹⁵ Yeşaya: 45-23

³⁹⁶ Eyüp: 32-2

³⁹⁷ Yaratılış: 12-2

³⁹⁸ Yasa Kitabı: 33-23

וְהֵאמַר תְּנֶה-לִּי בְרָכָה כִּי אֶרְץ הַנֶּגֶב
 נִתְתַּנִּי וְנִתְתָּה לִּי גֵלֶת מַיִם וַיִּתְּנֵנּוּ-לָהּ
 אֶת גֵּלֶת עֲלִיּוֹת וְאֶת גֵּלֶת תַּחְתִּיּוֹת

Kız, "Bana bir armağan ver" dedi, "Madem Negev'deki toprakları bana verdin, su kaynaklarını da ver." Böylece Kalev yukarı ve aşağı su kaynaklarını ona verdi.³⁹⁹

נֶפֶשׁ- בְּרָכָה תִּדְרֹשׁן וּמְרוּהָ גַם-הִוא יוֹרָא

*Cömert olan bolluğa erecek,
 Başkasına su verene su verilecek.⁴⁰⁰*

6- בְּרָכָה (Braka): Davud'un savaşçılarından bir tanesi ve Tekoa

yakınlarında vahşi yaşamın sürdüğü bir vadinin adı olarak kullanılmıştır:

הָרֵאשׁ אַחִיעֶזֶר וַיּוֹאֵשׁ בְּנֵי הַשְּׁמֶעָה הַגְּבֵעֵתִי
 וַיּוֹאֵל וַפֶּלֶט בְּנֵי עֲזַמֹּוֹת וּבְרָכָה וַיִּהְיֶה הָעֵנֶתְתִּי

*Givalı Şemaa'nın oğulları Ahiezer'le Yoaş'ın komutası altındaydılar.
 Adları şunlardı: Azmavet'in oğulları Yeziel'le Pelet, Braka,
 Anatotlu Yehu,⁴⁰¹*

וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי נִקְהָלוּ לְעֵמֶק בְּרָכָה כִּי-שָׁם
 בְּרַכּוּ אֶת-יְהוָה עַל-כֵּן קָרְאוּ אֶת-שָׁם
 הַמָּקוֹם הַהוּא עֵמֶק בְּרָכָה עַד-הַיּוֹם

*Dördüncü gün Braka Vadisi'nde toplanarak RAB'be övgüler sundular.
 Bu yüzden oranın adı bugün de Braka Vadisi olarak kaldı.⁴⁰²*

³⁹⁹ Yeşu: 15-19

⁴⁰⁰ Özdeyişler: 11-25

⁴⁰¹ 1. Tarihler: 12-3

⁴⁰² 2. Tarihler: 20-26

7- בְּרֵכָה (breka): Küçük su birikintisi, gölet, havuz anlamında

kullanılmıştır:

וַיֹּאב בְּנֵי-צְרוּיָה וְעַבְדֵי הָוּד יֵצְאוּ
וַיִּפְגְּשׂוּם עַל-בְּרֵכַת גִּבְעוֹן יַחְדָּו וַיֵּשְׁבוּ
אֵלֶּה עַל-הַבְּרֵכָה מֵזָה וְאֵלֶּה עַל-הַבְּרֵכָה מֵזָה

*Seruya oğlu Yoav'la Davut'un adamları varıp Givon Havuzu'nun yanında onları karşıladılar. Taraflardan biri havuzun bir yanına, öteki havuzun öbür yanına oturdu.*⁴⁰³

וַיִּשְׁטֹף אֶת-הַרְקֵב עַל בְּרֵכַת שְׁמֵרוֹן וַיִּלְקֹן
הַכְּלָבִים אֶת-דָּמוֹ וְהַזְנוֹת רָחֲצוּכְדָּבָר יְהוָה אֲשֶׁר דָּבָר

*Arabası fahişelerin yıkandığı Samîriye Havuzu'nun kenarında temizlenirken RAB'bin sözü uyarınca köpekler kanını yaladı.*⁴⁰⁴

וַיֵּתֶר דָּבָרֵי חֲזֻקֵיהֶוּ וְכָל-גִּבּוֹרָתוֹ וְאֲשֶׁר עָשָׂה
אֶת-הַבְּרֵכָה וְאֶת-הַתְּעָלָה וַיָּבֵא אֶת-הַמַּיִם הָעִירָה
הַלְאֵהֶם כְּתוּבִים עַל-סֵפֶר דָּבָרֵי תַיִמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה

*Hizkiya'nın krallığı dönemindeki öteki olaylar, bütün başarıları, bir gölet ve tünel yaparak suyu kente nasıl getirdiği, Yahuda krallarının tarihinde yazılıdır.*⁴⁰⁵

8- בְּרֵכְיָה (Berekya): Zerubbabel'in oğlu; Kudüs'n duvarlarının

yeniden inşa edilmesine yardımcı olan Nehemya'nın yardımcılarında birisi ve

Meşullem'in babası; Zekeriya'nın babası; Levi kabilesinden sürülen bir kimse;

⁴⁰³ 2. Samuel: 2-13

⁴⁰⁴ 1. Krallar: 22-38

⁴⁰⁵ 2. Krallar: 20-20

Anlaşma Sandığının bulunduğu yerin kapı bekçisi; Ahaz döneminde Efraimilerin liderlerinden birisi ve diğer bir çok tarihî kişiliğin ismi olarak Eski Ahit'te yar almaktadır:

וְעִבְדִּיהָ בְּנ־שִׁמְעִיָּה בְּנ־גָלָל בְּנ־יְדוּתוּן
וּבְרָכְיָה בְּנ־אָסָא בְּנ־אֶלְקָנָה הַיּוֹשֵׁב בְּחֲצָרֵי נְטוּפָתִי

*Yedutun oğlu Galal oğlu Şemaya oğlu Ovadya ve Netofalılar'ın köylerinde yaşayan Elkana oğlu Asa oğlu Berekya.*⁴⁰⁶

וַיַּעֲמִידוּהֶלְוִיִּם אֶת הַיָּמֵן בְּנ־יֹאֵל וּמִנ־אֲחִיו אָסָרָה
בְּנ־בְּרָכְיָהוּ וּמִנ־בְּנֵי מְרָרִי אֲחִיהֶם אֵיתָן בְּנ־קִישִׁיָּהוּ

*Levililer de Yoel oğlu Heman'ı, akrabalarından Berekya oğlu Asaf'ı, akrabaları Merarioğulları'ndan Kuşaya oğlu Etan'ı atadılar.*⁴⁰⁷

וּבְרָכְיָה וְאֶלְקָנָה שְׁעָרִים לְאֲרוֹן

*Berekya ile Elkana Antlaşma Sandığı'nın bulunduğu yerin kapı nöbetçileriydi.*⁴⁰⁸

כִּי־רַבִּים בִּיהוֹרָה בַּעֲלֵי שְׁבוּעָה לֹו כִּי־חָתָן
הָיָא לְשִׁכְנִיָּה בְּנ־אֲרָח וַיְהוּחָנָן בְּנוֹ
לָקַח אֶת־בֵּת־ מְשֻׁלֵּם בֶּן בְּרָכְיָה

*Birçok Yahudalı Toviya'ya bağlı kalacağına ant içmişti. Çünkü Toviya, Arah oğlu Şekanya'nın damadıydı. Oğlu Yehohanan da Berekya oğlu Meşullem'in kızını almıştı.*⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ 1. Tarihler: 9-16

⁴⁰⁷ 1. Tarihler: 15-17

⁴⁰⁸ 1. Tarihler: 15-23

⁴⁰⁹ Nehemya: 6-18

בַּחֲדָשׁ הַשְּׁמִינִי בְּשָׁנַת שְׁתַּיִם לְדַרְרִיּוֹשׁ הָיָה דְבַר-יְהוָה
אֶל-זִכְרְיָה בֶן-בְּרַכְיָה בֶן-עֵדוּ הַנְּבִיא לֵאמֹר

*Darius'un krallığının ikinci yılının sekizinci ayında RAB İddo oğlu
Berekya oğlu Peygamber Zekeriya aracılığıyla şöyle seslendi:⁴¹⁰*

9- בְּרַכְיָהוּ (Yiverekya): Tanrının kutsadağı anlamında olan bu kelime

Zekeriya'nın babasının ismi olarak kullanılmıştır:

וְאֶעֱיֶדָה לִי עֲדִים נְאֻמָּנִים אֶת אֲרִיָּה
הַכֹּהֵן וְאֶת-זִכְרְיָהוּ בֶן יְבִרְכְיָהוּ

*Kâhin Uriya ile Yiverekya oğlu Zekeriya'yı kendime
güvenilir tanık seçiyorum.⁴¹¹*

3.1.2. Yeni Ahit'te 'BRK' Kökü

'Brk' kökü Yeni Ahit'te 20 fiil ve 24 isim olmak üzere 44 değişik formda ve toplam 78 kere kullanılmıştır.

Yeni Ahit'te 'brk' kökünün türemiş biçimleri; **בִּרְיָק** (biryik), **בִּרְיָקָא** (abriyk'a), **בִּרְיָקָא** (briyk'a), **דַּמְבַּרְקִינָא** (dambarkiyn), **בִּרְיָקִינָא** (obarkiyn), **אֲמַבַּרְקָא** (ambarak), **אֲמַבַּרְקִינָא** (ambarkiyn), **מִבְרָקָא** (mibarek), **מִבְרָקִינָא** (mibarkiyn), **מֵתְבַרְקָא** (metbarak), **מֵתְבַרְקִינָא** (metbarkiyn), **מִבְרָקָא**

⁴¹⁰ Zekeriya: 1-1

⁴¹¹ Yeşaya: 8-2

(barkiyın), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (dibarek), **𐭅𐭆𐭇** (biryk), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (birykat), **𐭅𐭆𐭇𐭈**

(abriy'á), **𐭅𐭆𐭇** (biryka), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (abarkak), **𐭅𐭆𐭇** (barek), **𐭅𐭆𐭇**

(bareko), **𐭅𐭆𐭇** (bireko), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (dibarkan), **𐭅𐭆𐭇𐭈𐭉** (dambaraku), **𐭅𐭆𐭇𐭈**

(obarek), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (abrek), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (obarke), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (abrako), **𐭅𐭆𐭇𐭈**

(obarkiyın), **𐭅𐭆𐭇𐭈𐭉** (netbarkun), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (netbarkan), **𐭅𐭆𐭇𐭈**

(mibaraku), **𐭅𐭆𐭇** (birek), **𐭅𐭆𐭇** (barkiyın), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (burkan), **𐭅𐭆𐭇𐭈**

(burkt'á), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (burkat'á), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (burkteh), **𐭅𐭆𐭇** (biryk'á),

𐭅𐭆𐭇𐭈𐭉 (dambark'á), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (mibarakt'á), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (buork'á),

𐭅𐭆𐭇𐭈 (burk'ay), **𐭅𐭆𐭇𐭈** (birok), ve **𐭅𐭆𐭇𐭈** (burkea) olmak üzere toplam

44 değişik biçimde geçmektedir. Bu biçimlerden bazıları aynı kökün farklı çekimlerini ifade etmelerine rağmen, harekesiz yazılışları ve Türkçe transkripsiyonları aynı olduğundan tekrar edilmemiştir.

Öyle ki, İsa'nın adı anıldığında gökteki, yerdeki ve yer altındakilerin hepsi diz çöksün.⁴¹⁴

2- **כבוד** (burkt'a): Kutsama, takdis, yüceltme, övgü; lütuf, iyilik,

cömertlik, bereket anlamlarında kullanılmıştır:

כבודי לא אהבתי להעביר בלתי צדקה
כבודי לא אהבתי להעביר בלתי צדקה

Övgü ve sövgü aynı ağızdan çıkar. Kardeşlerim, bu böyle olmamalı.⁴¹⁵

אשר לא יתנו לאלהינו כבוד
אשר לא יתנו לאלהינו כבוד
אשר לא יתנו לאלהינו כבוד

Tanrı'yla ilgili gerçeğin yerine yalanı koydular. Yaradan'ın yerine yaratığa tapıp kulluk ettiler. Oysa Tanrı sonsuza dek övülmeye layıktır! Amin.⁴¹⁶

אשר לא יתנו לאלהינו כבוד
אשר לא יתנו לאלהינו כבוד
אשר לא יתנו לאלהינו כבוד

Yanınıza geldiğimde, Mesih'in bereketinin doluluğuyla geleceğimi biliyorum.⁴¹⁷

⁴¹⁴ Filipililer: 2-10

⁴¹⁵ Yakup: 3-10

⁴¹⁶ Romalılar: 1-25

⁴¹⁷ Romalılar: 15-29

𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣
 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣
 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣
 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣

Bu nedenle önce yanınıza gelmeleri ve **cömertçe** vermeyi vaat ettiğiniz armağanları hazırlamaları için kardeşlere ricada bulunmayı gerekli gördüm. Öyle ki, armağanınız cimrilik değil, **cömertlik** örneği olarak hazır olsun.⁴¹⁸

𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣
 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣

İbrahim'e sağlanan **kutsama** Mesih İsa aracılığıyla uluslara sağlansın ve bizler vaat edilen Ruh'u imanla alalım diye.⁴¹⁹

𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣
 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣
 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣
 𐎠𐎡𐎢𐎣

Kötülüğe kötülükle, sövgüye sövgüyle değil, tersine, **kutsamayla** karşılık verin. Çünkü kutsanmayı miras almak için çağrıldınız.⁴²⁰

𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣

⁴¹⁸ 2. Korintliler: 9-5
⁴¹⁹ Galatyalılar: 3-14
⁴²⁰ 1. Petrus: 3-9

ܩܘܨܢܘܬܐ ܕܠܗܐ ܕܡܘܠܐܢܐ

*Her şeyin kaynağı O'dur; her şey O'nun aracılığıyla ve O'nun için var oldu. O'na sonsuza dek yücelik olsun! Amin.*⁴²¹

3- ܩܘܨܢܐ (briyk'a): Kutsanmış, kutsal, mübarek, yüce

anlamlarında kullanılmıştır:

ܩܘܨܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ

ܩܘܨܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ

*Bu arada, mübarek umudumuzun gerçekleşmesini, ulu Tanrı ve Kurtarıcımız İsa Mesih'in yücelik içinde gelmesini bekliyoruz.*⁴²²

ܩܘܨܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ

ܩܘܨܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ

ܩܘܨܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ

*"O zaman Kral, sağındaki kişilere, 'Sizler, Babam'ın kutsadıkları, gelin!' diyecek. 'Dünya kurulduğundan beri sizin için hazırlanmış olan egemenliği miras alın!'*⁴²³

ܩܘܨܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ

ܩܘܨܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ

ܩܘܨܢܐ ܕܡܘܠܐܢܐ

⁴²¹ Romalılar: 11-36

⁴²² Titus: 2-13

⁴²³ Matta: 25-34

Ne var ki, İsa susmaya devam etti, hiç yanıt vermedi.

*Başkâhin O'na yeniden, "Yüce Olan'ın Oğlu Mesih sen misin?"
diye sordu.⁴²⁴*

4- **ܦܪܐܩ** (barak): Kutsamak, takdis etmek; övmek; diz çökmek, baş eğerek selamlamak; şükretmek; anmak, hatırlamak; birinin iyiliğini istemek, birisi için dua etmek anlamlarında kullanılmıştır:

ܦܪܐܩܢܝܢ ܕܥܠܡܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ

ܦܪܐܩܢܝܢ ܕܥܠܡܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ

Size şunu söyleyeyim: 'Rab'bin adıyla gelene övgüler olsun!' diyeceğiniz zamana dek beni bir daha görmeyeceksiniz.⁴²⁵

ܦܪܐܩܢܝܢ ܕܥܠܡܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ

ܦܪܐܩܢܝܢ ܕܥܠܡܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ

ܦܪܐܩܢܝܢ ܕܥܠܡܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ

*Tanrı'ya şükrettiğimiz şükran kâsesiyle Mesih'in kanına
paydaş olmuyor muyuz? Bölüp yediğimiz ekmekle
Mesih'in bedenine paydaş olmuyor muyuz?⁴²⁶*

ܦܪܐܩܢܝܢ ܕܥܠܡܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ

ܦܪܐܩܢܝܢ ܕܥܠܡܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ ܕܡܫܝܚܝܢ

*Onlarla sofrada otururken İsa ekmek aldı,
şükretti ve ekmeği bölüp onlara verdi.⁴²⁷*

⁴²⁴ Markos: 14-61

⁴²⁵ Matta: 23-39

⁴²⁶ 1. Korintlililer: 10-16

ܘܥܡܩܪܘܢܝܢ ܥܢܢܢ ܥܡܩܪܘܢܝܢ ܥܡܩܪܘܢܝܢ ܥܡܩܪܘܢܝܢ ܥܡܩܪܘܢܝܢ
 ܥܡܩܪܘܢܝܢ ܥܡܩܪܘܢܝܢ ܥܡܩܪܘܢܝܢ ܥܡܩܪܘܢܝܢ ܥܡܩܪܘܢܝܢ

*Başına bir kamyşla vuruyor, üzerine tükürüyor,
 diz çöküp önünde yere kapantıyorlardı.*⁴²⁸

ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ
 ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ

*Tanrı, sizleri kötü yollarınızdan döndürüp kutsamak için Kulu'nu ortaya
 çıkarıp önce size gönderdi.*⁴²⁹

ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ

*Hiç kuşkusuz, kutsayan kutsanandan üstündür.*⁴³⁰

ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ

*Böylece iman edenler, iman etmiş olan İbrahim'le birlikte kutsanırlar.*⁴³¹

ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ

ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ ܕܥܡܩܪܘܢܝܢ

Ben artık senin oğlun olarak anılmaya layık değilim.

*Beni işçilerinden biri gibi kabul et.*⁴³²

⁴²⁷ Luka: 24-30

⁴²⁸ Markos: 15-19

⁴²⁹ Elçilerin İşleri: 3-26

⁴³⁰ İbraniler: 7-7

⁴³¹ Galatyalılar: 3-9

⁴³² Luka: 15-19

בְּרַכְוּתָם לְעַמְּהֵם לְעַלְמָהּ
בְּרַכְוּתָם לְעַמְּהֵם לְעַלְמָהּ

*Size zulmedenler için iyilik dileyin. İyilik dileyin, lanet etmeyin.*⁴³³

אֲנִי אֶשְׂכַּח אֶת־עֵצָה
אֲנִי אֶשְׂכַּח אֶת־עֵצָה
אֲנִי אֶשְׂכַּח אֶת־עֵצָה

*Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin,
size zulmedenler için dua edin.*⁴³⁴

3.1.3. Yunanca ve Latince ‘BRK’ Kökünü Karşılaman Sözcükler

Bu bölümde Yunanca ve Latince ‘brk’ kökünü karşılamak üzere kullanılan sözcüklere yer verilmiştir. Batı dillerinin sözcük valıklarının, özellikle de dini terminolojinin kutsal metinlerin ifade edildiği klâsik Yunanca ve Latince dillerine dayanmasından ötürü bu dillerin incelenmesi önem taşımaktadır.

3.1.3.1. Yunancada ‘brk’ kökünü karşılayan sözcükler

Yunancada ‘brk’ kökünü karşılamak üzere “εὐλογέω” (eyulogeyo) ve “ἐνευλογέω” (enyulogeyo) kelimeleri kullanılmıştır.

“εὐλογέω” kelimesi iyi anlamına gelen “εὖ” (yu) söz anlamına gelen “λόγος” (logos) kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur⁴³⁵.

⁴³³ Romalılar: 12-14

⁴³⁴ Matta: 5-44

“ἐνευλογέω” kelimesi ise ile anlamına gelen “ἐν” (en) edatı ve “εὐλογέω” kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur⁴³⁶.

Bu kelimelerin anlamları, türevleri ve Kitâb-ı Mukaddes'te kullanımları şöyledir:

1- “εὐλογέω” (eulogeyo); aşağıdaki anlamlarda 44 kere kullanılmıştır.⁴³⁷

a) Övmek, övgülerle kutlamak; şükretmek

b) İyilik istemek, başkası için dua etmek

c) Dini ritüeller vasıtasıyla bir şeyi, kişiyi kutsamak; tanrıdan bir şeyi kutsamasını istemek, birisi için tanrının bereket vermesini niyaz etmek, iyilik duasında bulunmak

d) Tanrının başarılı kılması, kutsaması, mutluluk vermesi, iyilikler ve bereket bağışlaması; tanrıdan lütufta bulunduğu, bereketli kılınmış anlamlarında kullanılmıştır.

οι δε οχλοι οι προαγοντες αυτον και οι
ακολουθουντες εκραζον λεγοντες, Ωσαννα τω υιω
Δαυιδ· **Ευλογημενος** ο ερχομενος εν ονοματι
κυριου· Ωσαννα εν τοις υψιστοις.

⁴³⁵ Thayer and Smith. “Greek Lexicon entry for Eulogeo”. “The New Testament Greek Lexicon”. 6 Aug 2006 <<http://www.studylight.org/lex/grk/view.cgi?number=2127>>; Leon-Dufour, Xavier, *Dictionary of the New Testament*, Harper & Row, San Fransisco 1983, s. 115-116.

⁴³⁶ Thayer and Smith. “Greek Lexicon entry for Eneulogeo”, *a.g.e.*

⁴³⁷ Blue Letter Bible. “Lexicon and Strong’s Concordance Search for 2127”. Blue Letter Bible. 1996-2002. 29 Oct 2006. <<http://www.blueletterbible.org/cgi-bin/strongs.pl?strongs=2127&page=1>>, Souter, Alexander, *a.g.e.*, s. 83.

Önden giden ve arkadan gelen kalabalıklar şöyle bağırtıyorlardı:
 "Davut Oğlu'na hozana! Rab'bin adıyla gelene övgüler olsun,
 En yücelerde hozana!"⁴³⁸

τοτε ερει ο βασιλευς τοις εκ δεξιων αυτου,
 Δευτε, οι ευλογημενοι του πατρος μου,
 κληρονομησατε την ητοιμασμενην υμιν
 βασιλειαν απο καταβολης κοσμου·

*O zaman Kral, sağındaki kişilere, 'Sizler, Babam'ın kutsadıkları,
 gelin!' diyecek. 'Dünya kurulduğundan beri sizin için hazırlanmış olan
 egemenliği miras alın!'*⁴³⁹

Εσθιοντων δε αυτων λαβων ο Ιησους αρτον και
ευλογησας εκλασεν και δους τοις μαθηταις ειπεν,
 Λαβετε φαγετε, τουτο εστιν το σωμα μου.

*Yemek sırasında İsa eline ekmek aldı, şükredip ekmeği böldü ve
 öğrencilerine verdi. "Alın, yiyin" dedi, "Bu benim bedenimdir."*⁴⁴⁰

ευλογειτε τους καταρωμενους υμας,

προσευχεσθε περι των επηρεαζοντων υμας.

*Sizden nefret edenlere iyilik yapın, size lanet edenler için iyilik dileyin,
 size hakaret edenler için dua edin.*⁴⁴¹

Εξηγαγεν δε αυτους [εξω] εως προς Βηθανιαν,
 και επαρας τας χειρας αυτου ευλογησεν αυτους.
 και εγενετο εν τω ευλογειν αυτον αυτους διεστη
 απ' αυτων και ανεφερετο εις τον ουρανον.

⁴³⁸ Matta: 21-9

⁴³⁹ Matta: 25-34

⁴⁴⁰ Matta: 26-26

⁴⁴¹ Luka: 6-28

*İsa onları kentın dışına, Beytanya'nın yakınlarına kadar götürdü. Ellerini kaldırarak onları **kutsadı**. Ve onları **kutsarken** yanlarından ayrıldı, göğe alındı.⁴⁴²*

2- “**εὐλογητός**” (yulogetos); kutsanan, övülen anlamlarında 8 kere

kullanılmıştır:

ων οι πατερες, και εξ ων ο Χριστος το κατα
σαρκα· ο ων επι παντων θεος **ευλογητος** εις τους
αιωνας, αμην.

Büyük atalar onların atalarıdır. Mesih de bedence onlardandır.

*O her şeyin üzerinde hüküm süren, sonsuza dek **övülecek** Tanrı'dır! Amin.⁴⁴³*

3- “**εὐλογία**” (yulogiya); kutsama; tatlı, güzel sözler, övgü; cömertlik,

bolluk, zenginlik, bereket anlamlarında 16 kere kullanılmıştır:

οιδα δε οτι ερχομενος προς υμας εν
πληρωματι **ευλογιας** Χριστου ελευσομαι.

*Yanınıza geldiğimde, Mesih'in **bereketinin** doluluğuyla
geleceğimi biliyorum.⁴⁴⁴*

οι γαρ τοιουτοι τω κυριω ημων Χριστω ου
δουλευουσιν αλλα τη εαυτων κοιλια,
και δια της χρηστολογιας και **ευλογιας**
εξαπατωσιν τας καρδιας των ακακων.

*Böyle kişiler Rabbimiz Mesih'e değil, kendi midelerine kulluk
ediyorlar. Saf kişilerin yüreklerini kulağı okşayan **tatlı sözlerle**
aldatıyorlar.⁴⁴⁵*

⁴⁴² Luka: 24-50,51

⁴⁴³ Romalılar: 9-5

⁴⁴⁴ Romalılar: 15-29

αναγκαιον ουν ηγησαμην παρακαλεσαι τους αδελφους ινα προελθωσιν εις υμας και προκαταρτισωσιν την προεπηγγελμενην ευλογιαν υμων, ταυτην ετοιμην ειναι ουτως ως ευλογιαν και μη ως πλεονεξιαν.

*Bu nedenle önce yanınıza gelmeleri ve **cömertçe** vermeyi vaat ettiğiniz armağanları hazırlamaları için kardeşlere ricada bulunmayı gerekli gördüm. Öyle ki, armağanınız cimrilik değil, **cömertlik** örneği olarak hazır olsun.*⁴⁴⁶

Τουτο δε, ο σπειρων φειδομενωσ φειδομενωσ και θερισει, και ο σπειρων επ' ευλογιαισ επ' ευλογιαισ και θερισει.

*Şunu unutmayın: Az eken az biçer, **çok** eken **çok** biçer.*⁴⁴⁷

λεγοντες, Αμην· η ευλογια και η δοξα και η σοφια και η ευχαριστια και η τιμη και η δυναμις και η ισχυς τω θεω ημων εις τους αιωνας των αιωνων· αμην.

*"Övgü, yücelik, bilgelik, şükran, saygı, güç, kudret, Sonsuzlara dek Tanrımız'ın olsun! Amin!"*⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ Romalılar: 16-18

⁴⁴⁶ 2. Korintliler: 9-5

⁴⁴⁷ 2. Korintliler: 9-6

⁴⁴⁸ Vahiy: 7-12

4- “ἔνευλογέω” (enyulogeyo); kutsama, kutsanma anlamlarında 2

kere kullanılmıştır:

ὕμεις ἔστε οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθηκῆς
ἧς διεθετο ὁ θεὸς πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν, λέγων
πρὸς Ἀβραάμ, Καὶ ἐν τῷ σπέρματι σου [ἐν]
ἐυλογηθήσονται πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῆς γῆς.

*Sizler peygamberlerin mirasçıları, Tanrı'nın atalarınızla yaptığı
antlaşmanın mirasçılarısınız. Nitekim Tanrı İbrahim'e şöyle demişti:*

*'Seninsoyunun aracılığıyla yeryüzündeki bütün halklar **kutsanacak**.'*⁴⁴⁹

3.1.3.2. Latince ‘brk’ kökünü karşılayan sözcükler

Latince ‘brk’ kökünü karşılamak üzere “**benedico**” kelimesi ve türevleri kullanılmıştır.

“Benedico”; benedictus, benedica, benedicum gibi sıfat biçimleri ve benedico, benedicere, benedixi, benedictus fiil biçimleri bulunmakta ve övmek, yüceltmek, kutsamak, kutlamak, tebrik etmek, birisinden iyi bahsetmek, yerinde söz söylemek, bereketli olmak, şükretmek; bereket, övgü, lütuf, merhamet, terfi; bereketli, cömert, kutlu, nazik, kibar, dost, faydalı, Samîmi söz söyleme, güzel söz söyleme gibi anlamlara gelmektedir⁴⁵⁰.

Latince Vulgate’de kelimenin örnek kullanımları:

faciamque te in gentem magnam et **benedicam** tibi et
magnificabo nomen tuum erisque **benedictus**

⁴⁴⁹ Elçilerin İşleri: 3-25

⁴⁵⁰ Kabağağaç, Sina ve Erdal Alovera, *Latince Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1995, s. 58

"Seni büyük bir ulus yapacağım, Seni **kutsayacak**, sana ün kazandıracacağım, **Bereket** kaynağı olacaksın."

benedicam benedictibus tibi et maledicam

maledicentibus tibi atque in te **benedicentur** universae
cognitiones terrae

"Seni **kutsayanları kutsayacak**, Seni lanetleyeni lanetleyeceğim.
Yeryüzündeki bütün halklar Senin aracılığıyla **kutsanacak**."⁴⁵¹

aperiet Dominus thesaurum suum optimum caelum ut
tribuat pluviam terrae tuae in tempore suo **benedicet**
cunctis operibus manuum tuarum et fenerabis gentibus
multis et ipse a nullo fenus accipies

RAB ülkenize yağmuru zamanında yağdırmak ve bütün emeğinizi
verimli kılmak için göklerdeki zengin hazinesini açacak. Birçok ulusa
ödünc vereceksiniz; siz ödünç almayacaksınız.⁴⁵²

incipere igitur et **benedic** domui servi tui ut sit in sempiternum
coram te quia tu Domine Deus locutus es et **benedictione** tua
benedicetur domus servi tui in sempiternum

Şimdi önünde sonsuza dek sürmesi için kulunun soyunu
kutsamanı diliyorum. Çünkü, ey Egemen RAB, sen böyle söz verdin
ve kulunun soyu **kutsamanla** sonsuza dek **kutlu** kılınacak."⁴⁵³

et ingressi servi regis **benedixerunt** domino nostro regi
David dicentes amplificet Deus nomen Salomonis super
nomen tuum et magnificet thronum eius super thronum
tuum et adoravit rex in lectulo suo

⁴⁵¹ Yaratılış: 12-3

⁴⁵² Yasa Kitabı: 28-12

⁴⁵³ 2. Samuel: 7-29

Ayrıca efendimiz Kral Davut'u **kutlamaya** gelen görevlileri,
 'Tanrın, Süleyman'ın adını senin adından daha yüce, krallığını senin
 krallığından daha başarılı kulsın diyorlar.
 Kral yatağının üzerine kapanarak,⁴⁵⁴

et coepisti **benedicere** domui servi tui ut sit semper coram
 te te enim Domine **benedicente benedicta** erit in
 perpetuum

"Şimdi önünde sonsuza dek sürmesi için kulunun soyunu **kutsamayı**
 uygun gördün. Çünkü, ya RAB, onu **kutsadığın** için sonsuza dek **kutlu**
 kılınacak."⁴⁵⁵

benedicite persequentibus **benedicite** et nolite maledicere
 Size zulmedenler için **iyilik dileyin. İyilik dileyin, lanet etmeyin.**⁴⁵⁶

necessarium ergo existimavi rogare fratres ut praeveniant
 ad vos et praeparent repromissam **benedictionem** hanc
 paratam esse sic quasi **benedictionem** non quasi avaritiam
 Bu nedenle önce yanınıza gelmeleri ve **cömertçe** vermeyi vaat
 ettiğiniz armağanları hazırlamaları için kardeşlere ricada
 bulunmayı gerekli gördüm. Öyle ki, armağanınız cimrilik değil,
cömertlik örneği olarak hazır olsun.⁴⁵⁷

dicentes amen **benedictio** et claritas et sapientia et
 gratiarum actio et honor et virtus et fortitudo Deo nostro in
 saecula saeculorum amen

"**Övgü, yücelik, bilgelik, şükran, saygı, güç, kudret,**
 Sonsuzlara dek Tanrımız'ın olsun! Amin!"⁴⁵⁸

⁴⁵⁴ 1. Krallar: 1-47

⁴⁵⁵ 1. Tarihler: 17-27

⁴⁵⁶ Romalılar: 12-14

⁴⁵⁷ 2. Korintliler: 9-5

⁴⁵⁸ Vahiy: 7-12

huiusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt sed
suo ventri et per dulces sermones et **benedictiones**
seducunt corda innocentium

*Böyle kişiler Rabbimiz Mesih'e değil, kendi midelerine kulluk ediyorlar. Saf kişilerin yüreklerini kulağı okşayan **tatlı sözlerle** aldatıyorlar.⁴⁵⁹*

cenantibus autem eis accepit Iesus panem et **benedixit** ac
fregit deditque discipulis suis et ait accipite et comedite
hoc est corpus meum

*Yemek sırasında İsa eline ekmek aldı, **şükredip** ekmeği böldü ve öğrencilerine verdi. "Alın, yiyin" dedi, "Bu benim bedenimdir."⁴⁶⁰*

⁴⁵⁹ Romalılar: 16-18

⁴⁶⁰ Matta: 26-26

3.2. KUR'AN-I KERİM'DE 'BRK' KÖKÜ

3.2.1. Arapça Sözlüklerde 'BRK' Kökü

Lisânu'l-Arab ve *Muhtâru's-Sihâh*'da “برك” kökünün şu türevlerine yer verilmiştir:⁴⁶¹

الْبِرْكَاة - Nema, fazlalık.

التَّبْرِيك - İnsan veya diğer varlıklar için kullanılan bereket duası.

طَعَامُ بَرِيك - Bereketli (mübârek) yemek.

Ferrâ, “ورحمة الله وبركاته عليكم” ifadesinde yer alan *berekâtuhu* ifadesinin mutluluk, saadet olduğunu belirtmiştir.

Ebû Mansûr da teşehhütte (السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته) geçen *bâreketuhu* ifadesinin aynı şekilde mutluluk, saadet olduğunu belirtmiştir.

Peygambere salavat getirirken kullanılan وبارك على محمد وعلى آل محمد ifadesinde yer alan *bâreke'nin* de verilen şan ve şerefın devamlı olması, aynı deve çöküp bir yerde sabit kaldığı gibi şerefın de devamlı kalması anlamında olduğu belirtilmiştir.

Ümmü Selim'in aktardığı, فحَنِّكُه وَبَرَكَ عَلَيْهِ hadisinde ise “Onun için bereket istedi” anlamı vardır.

تَبَرَّكْتُ بِهِ - Birinden uğurluluk istemek. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

“Ateşin yanında ve çevresinde bulunanlar mübârek kılınmıştır”⁴⁶²,

⁴⁶¹ İbn Manzûr, *a.g.e*; *brk* maddesi, *Muhtaru's-Sihâh*, c. 1, s. 20.

Arapça'da, 'Allah sana bereket / iyilik / hayır versin' anlamında بَارِكْ اللهُ Arapça'da, 'Allah sana bereket / iyilik / hayır versin' anlamında بَارِكْ اللهُ sözleri kullanılmaktadır.

Eğer birisi, بَارِكْ اللهُ لَنَا فِي الْمَوْتِ derse, bu 'ölümün bizi götüreceği yer bereketli / mübârek olsun' anlamındadır.

“Şüphesiz onu mübârek bir gecede indirdik”⁴⁶³ : إِنْ أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ ayetinde kastedilen mübârek gece, kadir gecesidir.

تَبَارَكَ اللهُ – Temizlemek, temiz kılmak anlamlarındaki bu ifade sadece Allah için kullanılır.

Ebu'l-Abbâs'a, تَبَارَكَ اللهُ 'ın tefsiri sorulduğunda; 'yücelmek' anlamında olduğunu söyledi.

الْمُتَبَارَكُ – Yücelmiş, yükselmiş.

İbn Abbâs, الْبَرَكَةُ için her türlü hayrın çok olmasıdır; bir başka yerde ise تَبَارَكَ için Allah'ı yüceltmektir, demiştir.

Leys ise, تَبَارَكَ اللهُ ifadesini tefsir ederken, “Allah'ı ta'zim (büyüklemek) ve temcid (ululamak) etmektir” demiştir.

إِنْ أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ Zeccac, تَبَارَكَ بِالشَّيْءِ – Bir şeyden umutlanmak. ayetinde geçen mübârek için, “çok hayır getiren yöndür” demiştir.

Leyhanî, بَارَكْتُ عَلَى التَّجَارَةِ وَغَيْرِهَا ifadesindeki bereketin ise 'düzenlilik' anlamında olduğunu belirtmiştir.

بَارَكُ الْبَعِيرُ bu ifade pek kullanılmaz. Daha çok فَاسْتَاخَ أَنْحْتَهُ ifadesi kullanılmaktadır.

⁴⁶² Neml: 8

⁴⁶³ Duhan: 44

وَبَرَكَ – Göğsünü yere koydu.

الْبِرْكُ – Çok deve. Çoğulu, البروك

الْبِرْكُ – Çökmüş deve topluluğu.

Leys, deve topluluğu için الْبُرُوكُ kelimesinin kullanıldığını söyledi.

“Falancanın çok devesi yok” anlamında فَالَانٌ لَيْسَ لَهُ مَبْرُوكٌ جَمَلٌ ifadesi kullanılır.

Sabitleşen ve yerleşen her şeye بَرَكَ denir.

الْبِرْكَةُ – Sütünü sağmak üzere kaldırılmış deveye denir.

رَجُلٌ مُبْتَرِكٌ – Bir şeye güvenen (itimat eden) kimseye denir.

رَجُلٌ بُرْكٌ – Bir şeye çökmüş kimse.

الْبِرْكُ وَالْبِرْكَةُ - Göğüs, sadr.

الْبِرْكُ 'in insan göğsü için, الْبِرْكَةُ 'nin ise diğer canlıların göğsü için kullanıldığı söylenmiştir.

الْبِرْكُ tekil, الْبِرْكَةُ çoğuldur diyenler olmuştur.

الْبِرْكُ göğsün içi, الْبِرْكَةُ göğsün dışıdır, da denilmiştir.

الْبِرْكَةُ - Atın göğsü.

Yakub; “ الْبِرْكُ göğsün ortasıdır” demiştir.

Ali İbn'ül Hüseyin'in bir sözünde: “ اِبْتَرَكَ النَّاسُ عَثْمَانَ : İnsanlar Osman'a küfrettiler / onu alçakladılar.” ifadesi yer almıştır.

اِبْتَرَكَهُ – Güreşerek onu göğsünün altına aldı.

أَبْتَرَكَ الْقَوْمَ فِي الْقِتَالِ – Savaşan toplum diz çöktü.

الْبُرَاكَاءُ – Savaşta sabit durmak.

الْبُرَاكَاءُ – Savaş alanı.

Savaşta, بَرَاكِ، بَرَاكِ denilir; yani “diz üstü çökün!”

الْبِرَاكِيَّةُ – Bir tür gemi.

الْبُرْكَ وَالْبَارُوكُ – Kâbus.

بَرْكُ الشِّتَاءِ – Kışın berki, yani başı.

أَبْرَكَ – Koşarken hızlandı.

إِبْتَرَكَ – Hızlandı.

أَبْتَرَكَ الْفَرَسَ – Atın hızlı koşması.

أَبْتَرَكَتِ السَّحَابَةُ – Buluttan çok yağmur yağması.

أَبْتَرَكَتِ السَّمَاءُ وَأَبْرَكَتْ – Göğün yağmura devam etmesi.

الْبِرْكَةُ – Su biriken yer.

الْبِرْكَةُ – Süt veren koyun.

الْبِرْوُوكُ – Yetişmiş çocuğu varken tekrar evlenen kadın.

الْبِرَاكُ – Bir çeşit deniz balığı.

الْبُرْكَةُ – Bir çeşit (beyaz) su kuşu.

الْبُرْكُ – Kurbağa.

الْبِرْكَان – Necd’de bulunan bir bitki çeşidi.

الْبُرَيْكَان – Araplarda, بَارِك ve بُرَيْك isimli iki kardeşe verilen ortak isim.

ذو بُرْكَان – Bir yer ismi.

بُرْكَ – Zilhicce ayının bir başka ismi.

بُرْكَ – Yemen’de bir yer ismi.

بُرْكَ الْعَمَاد – Yemen’de bir yer ismi. İbn Haleveyh’e göre bu isim Cehennem’de bir yerin ismidir. Başkaları ise Mekke’den beş gece uzaklıkta bir yerin ismidir, demişlerdir.

Firuzâbâdî, *Kâmusu’l-Muhîr’inde* bunlardan farklı olarak şu kullanımlara yer vermiştir:⁴⁶⁴

الْبُرَيْكَة و الْبُرَيْك – Tereyağı ile yenilen bir tür hurma.

الْبُرَاكِيَة – Bir tür gemi.

مَبْرَكَان و تَبْرَاك – Zilhicce ayının bir ismi.

الْبُرُوكَة – Kirpi.

el-Misbâhu’l-Munîr’de ise, çok bilinen bir giysi anlamında الْبُرْكَان ’a yer verilmiş olup, bunun için ayrıca بُرْكَانِي – بُرْكَان kelimelerinin de kullanıldığı yer almıştır.⁴⁶⁵

el-Mu‘cem’ul-Vasîr’te, korkak, kâbus anlamında بُرْكَ^o vardır.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ Firuzâbâdî, *a.g.e.*, c. 1, s. 20.

⁴⁶⁵ Feyyûmî, *a.g.e.*, s. 18.

er-Râid'te ise farklı olarak şu kullanımlara yer verilmiştir:⁴⁶⁷

الْبُرْكَار – Daire çizmeye yarayan mühendislik aleti, pergel.

الْبُرْكَان – Ateş dağı. Çoğulu; براكين

الْبُرْكَاة – Değirmencinin taşı.

3.2.2. Arapça – Türkçe Sözlüklerde 'BRK' Kökü

el-Mevârid'de '*brk*' kökü ile ilgili olarak şu türev ve anlamlara yer verilmiştir:⁴⁶⁸

تَبْرَاكَ الْجَمَلُ، بُرُوكَا – بَرَكَ: Deve çökmek. Göğsünü yere koymak, yerleşmek, sabit olmak. Çalışmak.

واظَبَ : بَرَكَ عَلَى الْأَمْرِ Devam etmek. Sebat etmek.

دَامَ مَطْرُهَا : بَرَكَتِ السَّمَاءُ Devamlı yağmur yağmak.

تَزَوَّجَتْ وَلَهَا وَلَدٌ كَبِيرٌ : بَرَكَتِ الْمَرْأَةُ Yetişmiş oğlu varken kadın evlenmek.

أَبْرَكَ الْبَعِيرَ إِبْرَاكَ Deveyi çöktürmek.

بَرَكَ : بَرَكَ الْبَعِيرَ تَبْرِيكَاً Deve çökmek.

اشْتَدَّ مَطْرُهُ : بَرَكَ السَّحَابُ Yağmur şiddetlenmek.

بَرَكَ فِيهِ أَوْ عَلَيْهِ: Bereketle dua etmek.

⁴⁶⁶ *el-Mu'cem'ul-Vasit*, c. 1, s. 51.

⁴⁶⁷ Mesûd, *Cubrân, a.g.e.*, s.318.

⁴⁶⁸ Sarı, *Mevlûd, a.g.e.*, s. 91-92.

بَارِكُ مُبَارَكَةٌ : Bereket, bolluk ile dua etmek. Rızı olmak.

وَاطْبٌ : بَارِكُ عَلَى الْأَمْرِ Devam etmek, sebat etmek.

بَارَكُهُ اللَّهُ أَوْ لَهُ أَوْ فِيهِ أَوْ عَلَيْهِ : Bereketli, mübârek kılmak. Bereket vermek.

اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ

بَرَكَ : ابْتَرَكَ ابْتِرَاكًا الْبَعِيرُ Deve çökmek.

ابْتَرَكَ الْقَوْمُ فِي الْقِتَالِ : Diz üzerine çökerek savaşmak.

ابْتَرَكَ فِي عَدُوِّهِ : Seğirtmekte çabalayıp sü'at etmek.

ابْتَرَكَهُ : Birini yere vurup göğsünün altına almak.

ابْتَرَكَهُ فِي عَرَضِهِ أَوْ عَلَيْهِ : Namusu ve ırzına sövmek.

- : Kılıcın pasını açan pas açacak aletin üzerine yamanıp çökmek.

ابْتَرَكَ السَّحَابُ : Bulutun yağmuru sağanaklı yağmak.

ارْتَفَعَ : تَبَارَكَ تَبَارُكًا Ulu olmak, yüksek olmak.

تَبَارَكَ اللَّهُ : Münezzeh, mukaddes ve yüce olmak.

فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ: تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ

- : Bereket istemek

تَفَاعَلَ وَتَيَّمَنَ : تَبَارَكَ بِهِ Hayra tefâül etmek.

تَيَّمَنَ : تَبَرَكَ تَبْرُكًا بِهِ Hayır ve uğur ummak.

اسْتَبْرَكَ اسْتَبْرَاكَ بِهِ : Hayır, bereket ummak.

أَنَاخَ فِي مَوْضِعِهِ : اسْتَبْرَكَ الْجَمَلُ Deve çökmek

بَرَاكَ : أثبتُ Isim – fiil olup devamlı, sabit ol anlamında kullanılır.

بِرَاكُ ج بُرَاكُ : Deniz balığı olup siyah gagası vardır.

بِرَاكُ : Değirmenci.

بِرَاكَاءُ : Savaş meydanı. Harpte sebat etme.

بِرَاكُ ج بُرَاكُ : Göğüs. Deve sürüsü.

بِرَاكُ : Korkak. Kabus.

بِرَاكَةٌ ج بَرَكَاتٌ : Bolluk. Ziyade. Saadet. Bir şeyin artıp çoğalması.

بِرَاكَةٌ ج بَرَكَ : Su birikintisi. Yapma havuz.

بِرَاكَةٌ ج بَرَكَاتٌ : Süt veren koyun.

بِرَاكَةٌ ج بَرَكَ : Martı. Değirmenci ücreti un.

بِرَاكٌ ج بَرَكَاتٌ : الخبيصُ Hurma ve sade yağla yapılan bir çeşit tatlı. Un helvası.

بِرَاكٌ ج بَرَكَ : البريكُ Mübârek. Bol. Kaymakla birlikte yenen bir çeşit hurma.

Hayırlı bereketli şey.

بِرَاكٌ ج مَبَارَكٌ : Çökme yeri.

Bu türev ve anlamların yanı sıra *Arapça – Türkçe Büyük Sözlük*'te ج البرَاكَةُ،

”بَرَكَاتٌ“ için şu anlamlara yer verilmiştir:⁴⁶⁹

1- Bereket, bolluk.

⁴⁶⁹ Erkan, Arif, *a.g.e.*, c.1, s.592.

2- Saadet, mutluluk,

3- Artma, fazlalaşma, artaganlık, ziyâde.

3.2.3. Osmanlıca ve Türkçe Sözlüklerde 'BRK' Kökü

Türkçede *bereket* kelimesinin kökeni, Arapçadaki برك 'dir. برك Arapça'da diz çökmek, eğilmek, yere kapanmak, dua etmek ve kutsanmak anlamlarındadır. Akkadçada *birku* diz, Fenikece, Aramice ve İbranicede *barakât* kutsama, kutsanma anlamlarına gelmektedir.⁴⁷⁰

Şemseddin Samî, *Kamus-ı Türkî*'de 'brk' kökü ile ilgili şu bilgilere yer vermiştir:⁴⁷¹

Berk; Yaprak, varak: *Berk-i gül* : Gül yaprağı; *Gül-i Sadberk* : bir nev'i gül; *Berk-ü bar* : yaprak ve meyve; *Bi Berk-ü neva* : elde avuçta yok.

Berk; Pek, katı, sağlam, metin, muhkem, pek sağlam ('pek' lafzı bunun muhaffifi olsa gerek)

Bürkan; Yanar dağ, küh-u ateş, feşan.

Bürkani; Yanar dağa mensub ve müteallik: Alaim-i bürkaniye.

Bereket; 1. Nimet, ihsan-i ilâhî, mevhibe-i sübhaniye. 2. Bolluk, feyz. *Bu sene zehayirde çok bereket vardır.* 3. Mübâreklik, meymenet, saâdet: *felan zatın*

⁴⁷⁰ Nişanyan, Sevan, *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, Adam Yay., İstanbul 2002.

⁴⁷¹ Samî, Şemseddin, *Kamus-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1899 – 1900, s. 289.

sohbeti bereketiyle, duanızın bereketiyle. 4. Azı çok yerine geçecek suretde takdîs-i ilahîyeye mazhariyet: *Helal kazanılmayan malda bereket yoktur.* Bereket versin = 1. Hamd olsun, Allah’a şükür olsun, hele, bari : *Bereket versin hava bulutlu idi, yoksa sıcaktan bayılırdık.* 2. Alınan bir şey için dua makamında irad olunur. Cevabında “*bereketini gör*” derler.

Bürke; Su birikintisi, havuz, gölcük. Devellioğlu, bu kelimenin martı ve kurbağa anlamına da geldiğini yazmıştır.⁴⁷²

Devellioğlu’nun lûgatında, mübârek, tebârek ve tebrîk kelimeleriyle ilgili olarak şunlara yer verilmiştir:⁴⁷³

Mübârek; 1. Bereketli, feyizli, verimli. 2. Uğurlu, hayırlı, mutlu, kutlu. 3. Beğenilen, sevilen, kızılan, şaşılan kimse veya şey hakkında söylenir. Ayrıca karşılıklı kutlama anlamında **mübâreke**, “kutlu olsun!” anlamında **mübârek-bâd** ve mübâreklik, kutlama anlamında **mübârekî** kullanılır.

Tebrîk; kutlama, uğurlu olmasını dileme, “mübârek, kutlu olsun!” deme. Ayrıca **tebrîkat**, tebrîkler, kutlamalar anlamındadır.

Tebârek; “mübârek etsin!”, **tebârek-Allah;** “Allah mübârek etsin!”, **tebâreke;** Mülk Sûresi (Kur’an’da 67. sûre).

Devellioğlu ayrıca, su birikintisi, gölcük ve göğüs anlamlarına gelen **birke**, un helvası anlamında **bürük**, kelimelerine de yer vermiştir.⁴⁷⁴

⁴⁷² Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2006, s. 119.

⁴⁷³ *a.e.*, s. 700, 1046, 1048.

⁴⁷⁴ *a.e.*, s. 109, 119.

Büyük Türkçe Sözlük'te 'brk' kökünden türeyen ve Türkçe'de kullanılan *berekât, bereket, bereketlenmek, bereketli, bereketsiz, bereketsizlik, berk, berkiye, berkuk, barika, mübârek, mübâreklik, tebrîk, tebrîkat, tebrîkleşmek* ve *tebrîknâme* kelimelerine yer verilmiştir⁴⁷⁵:

Bereket; 1. Nimet, Allah'ın ihsanı. 2. Bolluk, gürlük, feyiz. 3. Uğur, hayır, Mübâreklik. 4. Neyse, iyi ki: *Bereket versin ben oradaydım*. 5. Yağmur, rahmet. 6. Artma, bollaşma, çoğalma.

Mübârek; 1. Feyiz ve bereket kaynağı olan, bereketli. 2. Hayırlı, uğurlu, kutlu: *Bayramın mübârek olsun*. 3. Hürmete layık, azîz, muhterem: *O mübârek gemiler hangi seherden geliyor* - Kemal 4. Beğenilen, sevilen şeyleri tavsifte kullanılır. 5. Alay yollu da kullanılır: *mübârek hamsi*.

Tebrîk; 1. Uğurlu, mübârek olmasını dileme, kutlama. 2. Tebrîk maksadıyla gönderilen küçük kart.

⁴⁷⁵ Doğan, Mehmet D., *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 132-133, 800, 1053.

3.2.4. Arapça – İngilizce Sözlüklerde ‘BRK’ Kökü

İngilizce’de ‘brk’ kökü şu sözcüklerle karşılanmaktadır:⁴⁷⁶

برك *baraka u* **I.** to kneel down, to couch **II.** to make the camel kneel down
III. To invoke a blessing (on s.th., on s.o.), to give one’s blessing on, sanction (s.th.)
 / برك الله فيك God bless you! **IV.** to be blessed (by); to enjoy (s.th.), find a
 pleasure, delight (in); to ask s.o.’s blessing; to seek a blessing (from a Saint) **VI.** to
 be blessed, be praised; تبارك *tabâraka* blessed God, to be blessed.

البركة *birka* pl. برك *birak* pond, small lake; puddle, pool/ البركة السباح
 swimming pool

البركة *baraka* pl. –ât blessing, benediction / البركة قلة misfortune, bad luck

أبرك *abrak* more blessed

تَبْرِيك *tabrîk* pl. – ât good wish; blessing, benediction

مبارك *müibârek* blessed; fortunate, lucky / مبارك يا عزيزي congratulations,
 my friend!

بركار *birkâr* compass, (pair of) dividers

⁴⁷⁶ Wehr, Hans, ed. by J Milton Cowan, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Buchdruckerei Hubert & Co., Harrasowitz 1979, s. 67; Mutçalı, Serdar, *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul 2001, s. 45, 95.

بركان *burkân* pl. براكين *barâkîn* volcano, بركاني *burkânî* volcanic

3.2.5. Kur'an-ı Kerîm'de 'BRK' Kökünün Türevleri ve Anlamları

'brk' kökünün Kur'an-ı Kerîm'de şu türevleri kullanılmıştır:⁴⁷⁷ بَارِكْنَا ، بَارِكْ

مُبَارَكَةٌ ve مُبَارَكًا ، مُبَارِكٌ ، بَرَكَتُهُ ، بَرَكَاتٌ ، تَبَارَكَ ، بُورِكٌ

Kur'an-ı Kerîm'de 'brk' kökü şu anlamlara gelmektedir:⁴⁷⁸

الْبَرَكَاتُ Bereket : Hayır ve bolluk. Çoğulu بَرَكَاتٌ 'dir. بَارِكْ fiili: Hayırlı ve

mübârek kılmak, bolluk vermek mânâsına gelir. İsm-i mefulu مُبَارَكٌ , müennesi

مُبَارَكَةٌ 'dür.

قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمَّمٍ مِّمَّنْ
مَعَكَ وَأُمَّمٌ سَنُنْتَعِبُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selam ve **bereketlerle** in! Ayrıca kendilerini (dünyada) faydalandıracağımız, sonra da bizden kendilerine can yakıcı bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır” denildi⁴⁷⁹.

⁴⁷⁷ Çanga, Mahmûd, *a.g.e.*, s. 82.

⁴⁷⁸ *a. e.*, s. 82.

⁴⁷⁹ Hud: 48

وَجَعَلَ فِيهَا رِوَاسِيَ مِّنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا
فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ

Yeryüzünün üstüne dağlar yerleştirdi. Orada bereketler yarattı ve orada dört günde arayan herkes için gıdalar takdir etti⁴⁸⁰.

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِّلْعَالَمِينَ

Onu ve Lût'u içinde âlemlere bereketler verdiğimiz yere çıkararak kurtardık⁴⁸¹.

بُورِكُ : Mübârek kılındı mânâsındadır:

فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَن بُورِكُ مَن فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ
اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Oraya varınca ona şöyle seslenildi: Ateşin bulunduğu yerde ve çevresinde olanlar Mübârek kılınmıştır! Âlemlerin Rabbi olan Allah her türlü eksiklikten münezzehtir⁴⁸²!

وَهَذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

İşte bu kitap, bizim indirdiğimiz Mübârek bir kitaptır. Ona uyun ve Allah'tan korkun ki size merhamet olunsun⁴⁸³.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ

Şüphesiz biz onu Mübârek bir gecede indirdik; doğrusu Biz uyarıcıyız⁴⁸⁴.

⁴⁸⁰ Fussilet: 10

⁴⁸¹ Enbiya: 71

⁴⁸² Neml: 8

⁴⁸³ En'am: 155

⁴⁸⁴ Duhan: 3

تَبَارَكَ fiili: Mukaddes ve münezzeht olmak, (hissi yahut manevî) hayrı bol

olmak, şanı yüce olmak.

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ*

*Mutlak hükümranlık elinde olan ve her şeye gücü yeten Allah ne yücedir*⁴⁸⁵.

3.2.6. Tefsirlerde ‘BRK’ Kökünün Anlamları

Bereket, hayrın bir yerde karar kılması demektir. Eğer deve bir yere çakılıp kalır da oradan ayrılmazsa, bunun için *brk* kökünün kullanılması buradan gelmektedir.⁴⁸⁶ Hayrın kalıcı olmasına örnek olarak, verilen sadaka ve zekâtı örnek gösteren Rağıb el-İsfehani, maldan verilen sadaka ve zekâtın malı azaltmayacağını, zira onda bereket, kalıcı bir hayr olduğunu vurgulamıştır.⁴⁸⁷ es-Sabûnî بركات kelimesini açıklarken, bir görüşe göre yerlerin bereketinin meyveler, göklerin bereketinin yağmur olduğunu kaydetmiştir.⁴⁸⁸

وَنَجَّيْنَاهُ وُلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ⁴⁸⁹ İbnu'l Cezvî bu ayetin

yorumunda şöyle der:⁴⁹⁰ “Oranın bereketi şudur; Yüce Allah, peygamberlerin

⁴⁸⁵ Mülk: 1

⁴⁸⁶ İmam Kurtubî, *a.g.e.*, c. 11, s. 515; *a.e.*, c.12, s. 503; Fahrüddin er-Razî, *a.g.e.*, c. 6, s. 489; *a.e.*, c.17, s. 170.

⁴⁸⁷ Rağıb el-İsfehânî, *Müfredat-u Elfazi'l-Kur'an*, برك maddesi, Daru'l-Kalem, Dimeşk 1997.

⁴⁸⁸ es-Sabunî, Muhammed Ali, *a.g.e.*, c.2, s. 325. Suddî şöyle der: Rızık vermek üzere onlara göklerin ve yerin kapılarını açardık. (el-Bahr, 4/348)

⁴⁸⁹ Enbiya: 71

⁴⁹⁰ el-Cezvî, Abdurrahman b. Ali, *Zadu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, Beyrut 1404, C. V, s. 368.

çoğunu oradan çıkarmış, oraya bolluk ve çok akarsu vermiştir”. İbnu'l Cevzi'nin yorumunda bereketin kaynağının bir nedeni maddi temeller, diğer nedeni ise manevî temellerdir. Kurtubî'ye göre de “Bereketlendirdiğimiz” kendisinden ekinler ve mahsuller bitirip nehirler akıttığımız yer demektir.⁴⁹¹ Yüce Allah'ın: “Biz ise, o arzda zayıf düşürülenlere lütfetmek, onları önderler yapmak ve onları mirasçılar kılmak istiyorduk”⁴⁹² buyruğunda sözü edilen lütuf ta bu bereketle aynıdır. Alemler için bereketli kılınması, alemlere rahmet olan peygamberlerin ordan çıkmasına istiareidir. Mevdudî ise, bu ayette sözü edilen ‘bereketli yer’ ile, hem maddi hem de manevî değere sahip olan Suriye ve Filistin topraklarının kastedildiğini, buraların dünyanın en verimli bölgeleri olduğunu ve bir çok peygamberlerle de şerefendirildiğini belirtmiştir.⁴⁹³ Muhammed Esed de, Filistin'in pek çok peygamberin çıktığı bir ülke olduğu için kendisinden ‘bereketli/kutlu yer’ olarak bahsedildiğini dile getirmiştir.⁴⁹⁴ Razî de, bereketin dinî anlamda olduğunu belirtmiştir.⁴⁹⁵ Bazı müfessirler bu yerin Mısır olduğunu dile getirmiş olsalar da, İsrailoğullarının tarihte Filistin ve Şam yöresine hakîm oldukları dikkate alınırsa bu görüşün zayıf kaldığı söylenebilir.⁴⁹⁶ İbn Abbâs'a göre ise Mübârek topraklardan kasıt Mekke'dir. Beytu' l-Makdîs olduğu da söylenmiştir.⁴⁹⁷

Ebu Hayyan, *بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا*⁴⁹⁸ ayetini açıklarken, “Bu ifade

ateşin çevresindekilerin mübârek kılınmaya layık olduğunu göstermektedir. Çünkü

⁴⁹¹ İmam Kurtubî, *a.g.e.*, c. 7, s. 441.

⁴⁹² Kasas: 5

⁴⁹³ Mevdudî, Ebu'l-Ala, *a.g.e.*, c. 3, s. 317.

⁴⁹⁴ Esed, Muhammed, *a.g.e.*, s. 296, 657, 659.

⁴⁹⁵ Fahreddin Razî, *Tefsir-i Kebîr*, Akçağ Yayınevi, Ankara 1989, C. 16, s.174.

⁴⁹⁶ Döndüren, Hamdi, *a.g.e.*, c. 1, s. 301, c. 2, s. 530-531.

⁴⁹⁷ İmam Kurtubî, *a.g.e.*, c. 11, s. 515.

⁴⁹⁸ Neml: 8

burada çok büyük bir olay meydana gelmiş; Allah (cc) Musa (as) ile konuşmuş ve ona peygamberlik görevini vermiştir” demiştir.⁴⁹⁹ Dolayısıyla burada da bereketlenmenin sebebi manevî anlamda büyük bir olaya tanıklık etmekle ilgili olarak düşünülmüştür. Razî de; “O mintıkanın, ateştekilerin ve onun etrafındakilerin mübârek kılınma sebebi, bu büyük hadisenin orada vaki olmasıdır. Ki, bu büyük iş de, Yüce Allah’ın Hz Musa ile konuşması, onu peygamber kılması ve onun elinden mucizeler izhâr etmesidir. O toprakların böyle olması da gerekir; çünkü o topraklar peygamberler otağı, vahyin indiği mekân olup onların, ölülerini de, dirilerini de içinde bulunduran yerdir” demiştir.⁵⁰⁰ Razî, ayetin açıklamasında farklı görüşlere de yer vermiştir.⁵⁰¹

Ebu Hâtim’in naklettiğine göre Ubeyy, İbn Abbâs ve Mücahid’in kıraati; “Ateş ve onun etrafındakiler mübârek kılındı” şeklindedir. en-Nehhâs dedi ki: Böyle bir rivayet sahih bir isnad ile elimizde bulunmamaktadır. Bulunsa dahi bu bir tefsir olarak kabul edilir. Bu durumda “bereket” ateşe ve onun etrafında bulunan melekler ile Musa’ya raci olur.

es-Salebî dedi ki:

Araplar: “Allah seni mübârek kılsın” anlamında dört türlü söylerler. Şair de dedi ki: “Yeni doğmuş bebekken de mübârek kılındın yetişkinde de mübârek kılındın, Ve sen saçların ağarmışken de yaşlanmışken de mübârek kılındın.”

Taberî dedi ki: Yüce Allah: “Ateşin yanında... olanlar da mübârek kılındı” diye buyurup da “Ateşin içinde bulunanlar mübârek kılındı” diye buyurmaması, “Allah seni mübârek kılsın” şeklindeki kullanıma uygun gelmiştir. Nitekim aynı anlamda olmak üzere: “Allah onu mübârek kılsın” denilir. Bu ateşin etrafında bulunanlar mübârek kılındı, demektir.

⁴⁹⁹ Ebu Hayan, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru’l-Muhit*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1993, c. VII, s.56.

⁵⁰⁰ Fahreddin Razî, *a.g.e.*, c. 17, s. 403.

⁵⁰¹ *a.e.*, c. 13, s. 136.

Bu da Musa'dır ya da ateşin yakınında bulunanlar mübârek kılındı, demektir. Çünkü o, ateşin ortasında idi.

es-Süddî dedi ki: Ateşte melekler vardı. Dolayısıyla mübârek kılınma Musa ve meleklerle aittir. Yani, ey Musa, sen ve onun etrafında bulunan melekler mübârek kılındınız. Bu da yüce Allah'ın Musa (as)'ya selâmı ve lutfudur. Tıpkı meleklerin İbrahim (as)'ın huzuruna girdiklerinde ona selam verdikleri gibi. Yüce Allah (melekler vasıtasıyla) şöyle buyurmuştu: “Allah'ın rahmet ve bereketleri sizin üzerinize olsun, ey hane halkı”⁵⁰²

503 *إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ* Ayet-i Kerîmede,

Mescid-i Harâm, “mübârek” olarak sıfatlandırılmıştır. Bunun sebebi, Mescid-i Harâm'da Kâbe'yi tavaf etmenin, günahların affına sebep olmasıdır⁵⁰⁴. Razî de ‘mübârek’ sıfatıyla ilgili şu açıklamaları yapmıştır⁵⁰⁵:

⁵⁰² Hud: 73

⁵⁰³ Al-i İmran: 96

⁵⁰⁴ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *a.g.e.*, c. 2, s. 319.

⁵⁰⁵ Fahrüddin Razî, *a.g.e.*, c. 6, s. 489. Razî, ‘mübârek’ kelimesiyle ilgili ilaveten şu bilgilere de yer vermiştir: Eğer biz “bereket”!, artma ve çoğalma manasına alır isek, Beytullah şu bakımlardan mübarek olmuş olur: 1- Taatlar orada yapıldığında, sevapları daha fazla olur. Nitekim Hz. Peygamber (s.as): “Mescid-i Haramın, mescidime üstünlüğü, mescidimin diğer mescidlere üstünlüğü gibidir” buyurmuştur. Daha sonra Hz. Peygamber (s.as): “Bu mescidimde kılman tek namaz, başkalarında kılınan bin namazdan daha faziletlidir” buyurmuştur. Bu, namaz hakkında böyledir. Hacca gelince, Hz. Muhammed (s.as): söylemeden ve günah işlemeden bacanı tamamlarsa, anasının onu doğurduğu günahlarından sıyrılmış olur” buyurmuştur. Diğer bir hadiste ise “Kabul edilmiş haccın mükafaatı ancak cennettir” buyurmuştur. Mağfiret ve rahmeti elde etmekten daha bereketli bir şeyir Böylece bu, “Etrafına bereket verdiğimiz Mescid-i Aksa'ya...” (İsrâ, 1) âyetinde ifâde edilen husus gibi olur.” 3- Akıllı olanın, zihninde Kâ'be'nin bir nokta gibi, namazlarda ona yönelen insanların saflarının da merkezi kuşatan dâireler gibi olduğunu düşünmesi ve namaz kılarken bu noktayı kuşatan safların ne kadar çok olduğunu tasavvur etmesi gerekir. Böylece hiç şüphesiz, o namaz kılanlar içinde, yüce ruhlu, kutsî kalbli, nurânî sırlara sahip ve gönülleri rabbani şahıslar bulunur. Sonra o saf ruhlar, marifetullah Kâ'be'sine yönelip, bedenleri de şu maddî Kâ'be'ye yöneldiği zaman, o esnada Mescid-i Haram'da bulunan kimseler ruhunun nuru ile, Kâ'be'ye böylece yönelmiş olan kimselerin ruhlarının nurlarıyla birleşirler de o ilâhî nurlar, o kimsenin kalbinde artar ve o ruhanî ışıkların parıltıları, onun gönlünde büyür. İşte bu çok büyük bir derya ve şerefli bir makam olup senin dikkatini, Kâ'be'nin mübarek olduğu hususuna çeker. Fakat biz bu bereketi, “devamlı olma” manasında tefsir edersek, durum yine aynıdır. Çünkü Kâ'be'de, tavaf edenler, ziyaretçiler ve namaz kılanlar eksik olmaz. Yeryüzü küre şeklindedir. Yeryüzü böyle olunca, her saatin, bir kavim için sabah vakti; diğer bir

Daha sonra Cenâb-ı Hak, “Alemler için mübârek olup hidayet vesilesi rehber olmak üzere...” buyurmuştur. Şunu bil ki, Cenâb-ı Hak bu beyti muhtelif faziletlerle vasfetmiştir:

Birincisi: Burası, insanlar için (ibâdet amacıyla) kurulmuş ilk evdir. Bunun, fazilet bakımından ilk olmak mânâsına geldiğini daha önce söylemiştik. Biz buna, şu izahları da ilâve edebiliriz:

- a) Ali (r.a) “O, ‘bereket’ sıfatı kendisine tahsis edilmiş ve kendisine giren herkesin emin kılınmış olduğu ilk evdir” demiştir.
- b) Hasan el-Basrî, “O, yeryüzünün, içinde Allah’a ibâdet edilen ilk mescididir” demiştir.
- c) Kutrûb ise, “O, kible kılınan ilk evdir” demiştir.

İkincisi: Allah Teâlâ, Kâ’be’yi “mübârek” olmakla vasıflandırmıştır. Bu hususta iki mesele vardır:

Birinci Mesele; “Mübârek” kelimesi, hal olduğu için mansub gelmiştir. Buna göre ifâdenin takdiri, “O, mübârek olduğu halde Mekte’de yerleşmiş olan evdir” şeklindedir.

İkinci Mesele; “Bereket”in iki mânâsı vardır:

- a) Artmak ve çoğalmak;
- b) Devamlı olmak... Allah Teâlâ devamlı, ezeli ve ebedî olduğu için “Tebârekallah” denilir. Bereket, içinde su bulunan havuza benzer. Deve, göğsünü yere koyup çöküp kaldığında “burûku’l-ba’îr” denilir.

kavim için öğle; üçüncü bir kavim için ikindi; dördüncü bir kavim için akşam; beşinci bir kavim için de yatsı vakti olduğunu düşünmek mümkündür. Durum böyle olunca, Kâ’be, farz namazlarını edâ etmek için, dünyanın her tarafından kimselerin bulunmasından asla ayrı kalmaz. İşte bu bakımdan, bir devamlılık söz konusudur. Yine Kâ’be binlerce yıldır aynı hal üzere devam etmiştir. Binâenaleyh Kâ’be’nin bu iki bakımdan da “mübârek” olduğu sabit olmaktadır. Üçüncüsü: Beytulâh’ın üçüncü vasfı, “Alemler için hidayet rehberi” olmasıdır. Bununla ilgili iki mesele vardır: Birinci Mesele: Bunun şu manalarda olduğu söylenmiştir: a) “O, bütün âlemlerin namazlarında kendisine yöneldikleri kiblesidir “ b) “Kâ’be, kendisinde bulunan zikrettiğimiz deliller ve anlattığımız harikulade halleri sebebi ile, irâde sahibi bir yaratıcının varlığına ve Mz. Muhammed (s.as)’in nübüvvetinin doğruluğuna bir delildir. Çünkü Hz. Peygamber’in nübüvvetine delâlet eden herşey, aynı zamanda bir yaratıcının varlığına, ilmine, hikmetine, kudretine, herşeyden müstağni oluşuna ve bütün sıfatlarına delâlet eder.”c) Kâ’be, bütün âlemi cennete hidayet edip götürür. Çünkü farz namazlarını edâ eden herkes cennete girmeye hak kazanır.

⁵⁰⁶ “Gökten mübârek bir

su indirdik ve onunla bahçeler, biçilecek taneler yetiştirdik” ifadesinde de görüleceği üzere, yağmur bereketin kaynağı olarak ele alınmıştır. Bu suyla, insanlar, güzel bahçeler, meyveli ağaçlar, türlü türlü sebzeler, buğday, arpa ve ekip biçilen tüm diğer hububata sahip olmaktadır.⁵⁰⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır da, bu mübârek su ile Kur’an arasında benzerlik kurmuş, Kur’an’ın da insanlara hayat verdiğini, onları dirilttiğini belirtmiştir.⁵⁰⁸

⁵¹¹ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ, ⁵¹⁰ وَهَذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ, ⁵⁰⁹ وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ

ayetlerinde de Kur’an-ı Kerîm, *mübârek kitap*, *mübârek zikir*, olarak tanımlanmaktadır. Razî, bu tamlamalarla ilgili olarak şu açıklamalara yer vermiştir:⁵¹²

Âyetteki “Mübârek olarak” (bir feyz kaynağı olarak) tabiridir. Me’ânî âlimleri “Mübârek bir kitap”, bereketi ve menfaati devamlı olan, hayrı çok, sevap ve mağfiretle müjdeleyip, kötü fiillerden ve günahlardan insanı alıkoyan bir kitaptır” demişlerdir. Ben de diyorum ki: “İlimler ya nazari (teorik)tir, ya da ameli (pratik)tir. Nazarî ilimlerin en şerefli ve mükemmeli, Allah’ın zatını (varlığını), sıfatlarını, fiillerini, hükümlerini ve isimlerini bilmektir. Görmez misin ki bunlar en mükemmel ilimlerdir ve bu kitapta bulduğun ilimlerden daha şerefli yoktur. Amelî ilimlere gelince, buradaki amelden maksad, ya azaların amelleridir, ya da kalbin

⁵⁰⁶ Kaf: 9

⁵⁰⁷ es-Sabûnî, Muhammed Ali, *a.g.e.*, c. 2, s. 320.

⁵⁰⁸ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 7, s. 228.

⁵⁰⁹ En’am: 92, 155

⁵¹⁰ Enbiya: 50

⁵¹¹ Sad: 29

⁵¹² Fahrüddin er-Razî, *a.g.e.*, c.10, s. 24.

amelleridir. Kalbin amelleri, “ahlakı temizlemek” ve “nefsi tezkiye etmek” diye isimlendirilir. Sen bu iki ilmî, bu kitapta bulduğun tarzda başka hiçbir yerde göremezsin.

el-Ferrâ bu ayetleri, “Biz onu mübârek olarak indirdik” anlamında olmak üzere; “Bizim kendisini mübârek olarak indirdiğimiz bir zikirdir bu” diye okumanın (nahiv bakımından) caiz olduğunu söylemiştir.⁵¹³

514 Kurtubî bu ayeti, “Bu

selamda dua anlamı ve kendilerine verilen selamı alanların dostluğunu kazanma mânâsı bulunduğu için, Yüce Allah (cc) bu selama mübârek demiştir” diye yorumlamıştır.⁵¹⁵

516; *إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ*

tavsif edilmesi, Kadir Suresinde de ifade edildiği gibi, bu gecenin “*bin gecedен daha hayırlı olması*⁵¹⁷” sebebiyledir. Kurtubî, “Yüce Allah (cc) o gece kullarına çokça hayır, bereket, iyilik ve sevap indirdiği için o geceyi mübârek olarak tanımlamıştır” şeklinde bu ifadeye açıklık kazandırmıştır.⁵¹⁸ Razî, ‘mübârek gece’ ifadesinde alimlerin ihtilaf ettiklerini, bu geceye kimilerinin Kadir Gecesi, kimilerininse Beraat Gecesi dediklerini kaydetmiştir.⁵¹⁹

⁵¹³ Kurtubî, *a.g.e.*, c. 11, s. 500.

⁵¹⁴ Nur: 61

⁵¹⁵ Aktaran: Kurtubî, *a.g.e.*, c. 12, s.319.

⁵¹⁶ Duhan: 3

⁵¹⁷ Kadir: 3

⁵¹⁸ Kurtubî, *a.g.e.*, c. 16, s.126.

⁵¹⁹ Fahrüddin er-Razî, *a.g.e.*, c.19, s. 564-567.

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ⁵²⁰; Bu ayette, göklerin ve yerin mülkiyetini elinde tutan yüce Allah (cc)'ın, kullarına her türlü iyilikten bol bol verdiğine işaret edilmektedir.⁵²¹

تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ⁵²² “Bereket” sözcüğünün kök anlamı, büyüklük, yücelik, süreklilik ve sağlamlıkla birlikte büyüme, artma ve gelişme demektir. Bütün bu anlamlara ek olarak kelime, iyilik ve refah mânâlarını da taşır. Buna göre ayet, “Onun iyilikleri ve faziletleri hudutsuzdur. O'nun hayrı her yere ulaşır. O sınırı olmayan yüce bir mevki sahibidir. Üstelik, O'nun iyilikleri ve faziletleri için bir bozulma veya eksilme sözkonusu değildir, sürekli ve sabittir.”⁵²³

“تَبَارَكَ الَّذِي” Furkan Suresinde, Yüce Allah için 3 kere⁵²⁴ kullanılan bu ibare ile ilgili olarak Mevdudî şunları kaydetmiştir:⁵²⁵

Arapça “tebâreke” kelimesi son derece kapsamlı olup ‘Mübârektir’ kelimesi ile karşılanamayacağı gibi, bir cümleyle bile ifade edilemez. Bununla birlikte, belki birinci ve ikinci ayetlerin anlamları göz önüne alındığında kavranabilir. Burada şu anlamları ifade ettiğini söyleyebiliriz:

- 1) Allah, en lütufkâr olandır. Bu yüzdendir ki, tüm insanlığı uyarsın diye Kuluna “el-Furkan” nimetini derece derece bahşetmiştir.
- 2) Allah, en büyük ve en yüce olandır. Çünkü, göklerin ve yerin hakimiyeti O'nundur.

⁵²⁰ Mülk: 1

⁵²¹ es-Sabunî, Muhammed Ali, a.g.e., c. 6, s. 511.

⁵²² A`raf: 54

⁵²³ Mevdudî, Ebu'l-Ala, a.g.e., c.2, s. 43.

⁵²⁴ Furkan: 1, 10, 61

⁵²⁵ a.e., c. 3, s. 570-571.

3) Allah, en kutsal, en pâk ve en kâmil olandır. Şirkin her türlüsünden uzak bulunup ilâhlığında bir ortağı olmadığı gibi, yerini alacak bir oğula da muhtaç değildir. Çünkü O, ebedî olandır.

4) Allah, rütbe bakımından da en yüce ve en ulu olandır. Mülk ve hükümlerlik bütünüyle ve yalnızca O'na aittir ve kudret ve otoritesinde kimsenin payı yoktur.

5) Allah kâinatın yegane yaratıcısı olup kâinattaki her bir şeyi yaratmış ve takdir etmiştir.

تَبَارَكَ nin mâzî fiil olduğunu belirtilen Elmalılı M. Hamdi Yazır, kelimenin

tasrif olunmaz, yani diğer sîgaları çekilmez ve Allah'tan başkasına isnad edilemez olduğunu belirtmiştir. Bu bapta mübalağa vardır ve kendisinden meydana geldiğini ifade eder. “Bereket” ise bir şeyde ilâhî hayrın devamlı ve kararlı olması demektir ki, “suyun havuzda birikip yükselerek durması” anlamından türemiştir. İlâhî hayrın bulunduğu şeye “mübârek” denilir. İlâhî hayır, dar bir kalıba sokulup sayılamayacak ve hislerle bilinemeyecek bir şekilde meydana geldiğinden, kendisinde beş duyu ile bilinemeyen bir ziyadelik tesbit edilen şeye de “mübârek” denilir. Şu halde تَبَارَكَ

kelimesi, mübâreklik, bizzat kendisinden zuhur etmek üzere, mübâreklikte büyük bir yükseklik ile kararlılık ifade eder. Ve bunun yani mübârekliğin Allah Teâlâ hakkında sonradan olma veya değişme şüphelerinden uzak bir şekilde düşünülmesi gerekir.⁵²⁶

⁵²⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 6, s. 46-48; Yazır, buradaki ikili anlamı detaylandırmaktadır: Bu tahlilde düşünceye dayanak olacak iki kavram vardır: Biri subût, biri de ziyâdelik'tir. Bunun için geçmiş müfessirler de bunu, başlıca iki mânâyı esas alarak tefsir etmişlerdir.

Elmalılı M. Hamdi Yazır, bu kavramı açıklarken, “ulu” kelimesinin “ulmak” masdarından olması nedeniyle, bu sıfatın Yüce Allah için kullanılmasının uygun olmayacağını düşündüğünü ifade etmiştir⁵²⁷:

‘Tebâreke’ için Türkçe’de ‘ululuk’ diye ifade edilebilse de, ‘ulu’ sıfatı, ‘ulmak’ masdarından emir kipine de ihtimali olduğu için, hoş olmayan bir mânâyı düşündürmekten uzak olmadığından, dilin inceliğine dikkat eden edebiyatçılarca kullanılması uygun bulunmayıp ‘yüksek’ sıfatı buna tercih edilmiştir. Bununla beraber binasından anlaşılan ile mübalağa inceliklerini ifade edebilecek bir sığa da bulamadığımızdan kelimenin Türkçe bir fiil ile tam tercümesi mümkün olamamıştır. Mesela ‘Yükseldi’ denilse yahud demek olabilirse de anlaşılmaz. Özellikle sıfat olarak da kullanılmaz.

Yazır, diğer yandan ‘bereket’ kelimesi için böyle bir zorluk söz konusu olmadığını altını çizmektedir⁵²⁸:

Hâlbuki “bereket” kelimesinin ayrıca bir Türkçe karşılığını kullanmadığımız gibi fiilin tercümesine de hiç imkan bulamıyoruz... Mübârek olsun yerinde “kutlu olsun” denirse de “bereket” yerine “kut” demiyoruz. İşte bu gibi sebeplerden dolayı biz de meâlde ‘brk’ fiilini aynen muhafaza ile beraber “ne yüce feyyaz O” (ne yüce feyiz, bolluk ve bereket veren O) tabiriyle bir tefsir ifade etmek istedik, bunun yerinde “yüksek, çok yüksek O”, yahud “çok pek çok feyiz ve bereket sahibi O”, yahud “ne yüce kutlu O” demek mümkün olabilirdi.

Birisi mânâsıdır ki, varlığı ezeli ve ebedi olarak gerekli olan mânâsıdır. Bunda devam ve karar mânâsı esas olarak alınmıştır. Diğerinde ise tezayüd (çoğalma) mânâsı esas alınarak iki vecih söylenmiştir. Bazıları, Allah Teâlâ’nın zatında yüceliğini ve Allah’tan başka şeylerin noksanlığını düşünerek “yüce oldu” mânâsıyla tefsir etmişlerdir. Allah Teâlâ’nın zatında her şeyden yüksek olduğunu ifade eder. Zatında yüksek, çok yüksek demek olur. Bazıları da fiil sıfatı olarak düşünüp “hayır ve ihsanı arttı ve çoğaldı.” diye hayır ve ihsanının artıp çoğalmasıyla tefsir etmişlerdir. Bazı yerde bu mânâların birisi, diğer bazısında diğeri daha uygun olmaktadır. Şu halde İbnü Abbas Hazretlerinden de iki rivayet olduğuna göre, hem Allah’ın zatı sıfatını ve hem de fiilî sıfatını düşünerek bütün bu mânâları toplamak daha uygun olacağından yani “hem zatında, hem sıfatında, hem fiillerinde en mükemmel ve en olgun olmak üzere şanı yüksek ve yücedir” mânâsıyla tefsir olunmuştur.

⁵²⁷ a.e., c. 6, s. 46-48.

⁵²⁸ a.e., c. 6, s. 46-48.

Zeccac şöyle der: “Tebâreke kelimesi, “bereket” masdarından olup, “tefâül” vezninde bir fiildir.” Bereket, hayrın bol ve fazla olması demektir. Burada şu iki mânâ düşünülebilir.⁵²⁹

a) Bu, “O’nun hayrı çoğaldı ve arttı” demektir ve “Eğer Allah’ın nimetlerini (tek tek) saymaya kalkışsanız, sayamazsınız”⁵³⁰ ayetiyle kastedilen mânâdır.

b) Bu, “Allah, zâtı, sıfatları ve fiilleri hususunda, herşeyden münezzehtir ve müstağni oldu” demek olup, “O’nun benzeri yoktur” ayetiyle kastedilen mânâdır. Bunun, Cenâb-ı Hakk’ın zâtı hususunda herşeyden müstağni ve münezzehtir olması mânâsı oluşuna gelince, mânânın “varlığının vâcib ve kadîm olması sebebiyle, yok olmaktan ve değişikliğe uğramaktan uzaktır, yücedir, münezzehtir ve beridir” şeklinde olması muhtemel olduğu gibi; “Tekliği ve birliği sebebiyle, mümkün (mahlûk) varlıklardan herhangi birisine benzemekten uzaktır, yücedir, münezzehtir ve beridir” şeklinde de olabilir.

Hak Teâlâ’nın, sıfatları hususunda herşeyden münezzehtir oluşuna gelince, bunun mânâsının, “O’nun ilmî, zaruri veya kesbî veya tasavvuri, yahut da tasdikî olmaktan münezzehtir” şeklinde olması muhtemeldir. Cenâb-ı Hakk’ın, kudreti hususunda herşeyden münezzehtir olmasına gelince; bu, “O, maddeye, zamana, bir modele ve bir maksad ve gayeye ve bir bağışa muhtaç olmaktan münezzehtir” demektir. Cenâb-ı Allah’ın, fiilleri hususunda herşeyden münezzehtir olması hususunda bu varlığın, bekanın, varlığın salahının (elverişli tarzda olmasının) ancak kendisi tarafından olması demektir.⁵³¹

⁵²⁹ Fahrüddin er-Razî, *a.g.e.*, c.17, s. 169.

⁵³⁰ Nahl: 18

⁵³¹ Fahrüddin er-Razî, *a.g.e.*, c.17, s. 170.

Diğer bazıları şöyle demişlerdir: “Tebâreke”nin asıl mânâsı, bekaya ve devamlılığa delâlet edip, devenin veya kuşun su üzerine çöküp yumulması mânâsına gelen ‘burûku’l-ba’îr’ ve ‘burûku’t-tayr’ deyimlerinden alınmıştır. Çukura da içinde su biriktiği için, birke denilir. Buna göre “tebâreke”, “Allah Teâlâ, zâtı hususunda ezeli ve ebedî olarak bakidir, değişmesi imkansızdır. Yine sıfatları hususunda da bakidir ve bunların değişmesi de imkansızdır” mânâsına gelir. Hak Teâlâ her türlü menfaat ve maslahatların yegâne yaratıcısı ve sürdürücüsü olduğuna göre, O’nun “Tebâreke ve teâlâ” : “O, yüce ve münezzehdir” diye tavsif edilmesi gerekir.⁵³²

İmam Kurtubî de “Tebâreke”nin anlamı hususunda farklı görüşler olduğunu belirtmiştir.⁵³³ el-Ferrâ der ki: Arapça’da bu kelime ile “tekaddese” buyruğu anlam itibariyle aynıdır ve her ikisi de azameti anlatmak için kullanılır.

“Tebâreke”nin, teâla (pek yüce) anlamında olduğu söylendiği gibi, bağışı pek yücedir, yani çok ve fazladır anlamında olduğu söylendiği gibi, nimetler ihsan etmesi, devamlı ve kesin sabittir, anlamında olduğu da söylenmiştir.⁵³⁴

en-Nehhâs dedi ki: Bu açıklama, bu kelimenin dildeki anlamı ve türeyişi bakımından en uygun olanıdır. Çünkü bir şeyin sabit oluşunu anlatmak için “bereket”in de kökünü teşkil eden “çöktü” fiili kullanılır. “Deve çöktü, kuş suyun kenarına kondu” tabirleri de buradan gelmektedir ki bu da devamlı kalışı ve sabit oluşu ifade eder. (Mukaddes oldu anlamına geldiğini belirten) ikinci görüş ise

⁵³² *a.e.*, c.17, s. 170.

⁵³³ Kurtubî, *a.g.e.*, c.12, s. 501.

⁵³⁴ *a.e.*, c.12, s. 502.

yanlıştır. Çünkü takdîs (mukaddes bilme, kutsama) temizlikten gelmektedir. Anlam itibariyle bununla bir ilgisi yoktur.⁵³⁵

Kurtubî ayrıca, bereket ile takdîs arasındaki farkı ortaya koymak için es-Sa'lebî'nin görüşünü ve bazı şairlerin beyitlerini kullanmıştır.⁵³⁶

es-Sa'lebî şöyle dedi: “Tebârekallah” denilir, ancak “mütebârek” ve “mübârek” denilmez. Çünkü yüce Allah'ın isim ve sıfatları hususunda konu ile ilgili gelen nakillerin sınırında durulması gerekir. Şair et-Tirimmah der ki:

“Ne Mübârektir şânın! Vermediğine yoktur verecek, Ya Rab, senin verdiğini de yoktur engelleyecek.”

Bir başka şair de şöyle demektedir:

“Sen ne mübârek, ne yücesin, ne takdir edersen o olur, şükürler olsun Sana.”

Kurtubî, bazı alimlerin yüce Allah'ın güzel isimleri arasında “el-Mübârek” adını da saydıklarını belirterek; “Biz de bu ismi Kitâbımızda (*el-Esmâ fi Şerhi Es-mai'llahi'l-Hüsnâ* adlı eserimizde) zikretmiş bulunuyoruz” demiştir.⁵³⁷

⁵³⁵ *a.e.*, c.12, s. 503.

⁵³⁶ *a.e.*, c.12, s. 503-504.

⁵³⁷ *a.e.*, c.12, s. 505.

3.3. 'BRK' KÖKÜNÜN SEMANTİK ANALİZİ

'Brk' kökü Kutsal metinlerde yaratan ile kul arasındaki ilişkiyi doğru anlamlandırmak açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu kök ve köke ait türevler, özellikle Eski Ahit'te yoğun bir biçimde kullanılmakta, metnin çevresinde örüldüğü anahtar terimlerden biri olma özelliği kazanmaktadır. Kökün Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an'da kullanılma sıklıkları ve biçimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 3 : Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerîm'de 'brk' kökü sayısı

<i>'brk' kökü</i>				
	Eski Ahit	Yeni Ahit	Kur'an-ı Kerîm	Toplam
İsim Türevleri	57	24	8	89
Fiil Türevleri	96	20	7	123
Toplam Türev	153	44	15	212
Toplam Kullanım	408	78	32	518

'Brk' kökünün kutsal metinlerde kullanım sayıları incelediğinde, Eski Ahit'te 408 kere olmak üzere önemli bir sayıda tekrar ettiği görülmektedir. Yeni Ahit'te bu kökün türevlerinin kullanım sayısı 78, Kur'an'da ise sadece 32'dir. Aynı şekilde Eski Ahit'te bu kök 153 değişik türevle kullanılmıştır. Kutsal metinlerde toplam 128 kere kullanılan 'brk' kökünün kullanım sırasıyla en fazla Eski Ahit, sonra Yeni Ahit (78) ve Kur'an'da (32) kullanıldığı açıktır. Bu nedenle Kur'an öncesi vahiy geleneğinde bu denli merkezi bir öneme sahip bu kökün anlaşılmasında bu birikime müracaat etmek te büyük önem arz etmektedir.

Etimolojik olarak, ‘*brk*’nin kök anlamı “(diz) çökmek”tir. Samî dillerinde *b-r-k* seslerinden oluşan bu kök, Akkadçada *burku*, İbranicede *berekh*, Süryanicede *burka*, yeni (Yahudi) Aramîcede *birka*, Harsusi dilinde *bark*, Amharikçede *temberekkeke*, Tigre dilinde *berek*, Ugaritçede *brk* olarak kullanılır.⁵³⁸

Arapça ‘bereket’ (*brk*) kelimesi, Fulanice *barka*, Hintçe *barkat*, Endonezyaca *berkat*, Farsça *barakat*, Swahilicede *baraka*, Türkçe *bereket*, Malayca *berkat* olarak diğer dillere geçmiştir.⁵³⁹ Arapçada kutsal kılınmış anlamındaki *mubarak (barraka)* ise Hintçe *mubarak*, Malayca *mubarak*, Farsça *mobarak*, Türkçe *mübarek* olarak diğer dillerde yer almaktadır. Aynı kökten kutlama anlamındaki *tabrik (barraka)* ise Azerice *tebrik*, Farsça *tabrik*, Tatarca *tebrik*, Türkçe *tebrik*, Özbekçe *tabrik* olarak kullanılmaktadır.⁵⁴⁰

Arapçada ‘*brk*’ kökü *devenin çökmesi* anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla bu kökten türeyen bir çok kelime develerle ilişkilidir. Ayrıca kök anlamının *çökmek* olduğu açık olan ‘*brk*’ kökünün türevleri bir biçimde bu anlamla da irtibatlıdır. Kök anlam çökmek, devamlı olmak, sabitlenmek fiileriyle ilişkilendirilmiştir. Örneğin *الْبُرَاكَاءُ* kelimesi, savaşta askerın sabit durması için kullanılır. *بَرَكَ عَلَى الْأَمْرِ* ifadesi ise, bir işe devam etmek, bir işte sebat göstermek anlamındadır. İsfehanî de *devenin* bir yerde çakılıp kalmasından kök anlamını alan bereket kelimesinin, hayrın kalıcı olmasına delâlet ettiğini belirterek, verilen sadaka ve zekâtı örnek göstermekte, maldan verilen sadaka ve zekâtın malı azaltmayacağını, zira onda bereket, kalıcı bir hayr olacağını vurgulamaktadır.

⁵³⁸ Rajki, Andras, *Arabic Etymological Dictionary*, ‘baraka’, byy., 2002.

⁵³⁹ a.e.

⁵⁴⁰ a.e.

Dolayısıyla devenin çökmesi için kullanılan bu kök, zamanla ilahî nimetler / hayır için kullanılmaya başlanmıştır. Böylelikle bereket (الْبَرَكَهَة) kelimesi, ziyadelik, fazlalık, nemâ, bolluk, uğur, mutluluk, hayır, rahmet, vb anlamlardadır. Türkçede de kelime ilahî kaynaklı bolluğun, nimetin ve hayrın çokluğunu ve devamlı olmasını ifade etmektedir. Bu devamlılık, hayrın, rahmetin bir yere *çökmesi* suretiyle sabitlenmesi, devamlı olması mânâsınadır. Dolayısıyla kök anlamından hareketle bereket, ilahî nimetin, hayrın, saadetin, rahmetin kullara çökmesi suretiyle sabit, devamlı hale gelmesi olarak anlaşılmıştır.

İlahî nimetlerin dışında olmak üzere şahıslar için kullanıldığında ise bu kelime nimet yerine şan ve şerefi ifade etmektedir. Bu durumda şanın, şerefin şahıslar üzerine çöken sıfatlar olarak devamlı olması anlaşılmıştır. Nitekim peygambere getirilen salâvattaki (بارك على محمد) *bâreke* ifadesi de bu anlamda düşünülmüştür. باركك الله ifadesinde ise başkaları için yapılan bol ihsan, nimet talebi / temennisi için kullanılmıştır. Bol süt veren (verimli) koyuna البِرْكَة denilmiştir. Yine Arapçada 'brk' kökü yağmurun bol olması ve devam etmesi için de kullanılmıştır. Yağmur bir rahmet, bereket kaynağı olarak, yere çökmekte ve devam etmektedir. Kur'an'da bu anlamda kullanılmıştır. البِرْكَة kelimesi de yerde biriken suyu, küçük havuzu ifade eder.

تبارك الله ifadesine gelince, bu ifade için temizlemek, temiz kılmak diyenler olduğu gibi, yücelmek, yüce olmak, Allah'ı tâ'zim ifadesi anlamları verilmiştir. Bu ifadeyi karşılamak üzere Arapça - Türkçe sözlüklerde mukaddes olmak, münezzeht olmak anlamları da kullanılmıştır. Razî, Allah Teâlâ devamlı, ezeli ve ebedî olduğu için 'tebârekallah' ifadesinin kullanıldığını kaydetmektedir.

مباركة kelimesi de çok hayrın, ilahî nimetin, bolluğun, uğrun, saadetin, nimetin kaynağı anlamındadır. Bu nedenle bu kelime, Kur'an'ın ve Kadir gecesinin sıfatı olarak kullanılmıştır. Müfessirler, mübârek bir kitap olarak Kur'an'ın hayrının bol ve devamlılığına işaret çekmektedirler. Razî bu kelimenin dini yönüne işaret etmektedir. Mübârek ile mukaddes (kutsal) arasında bağlantı kurmaktadır. Nitekim Elmalılı Hamdi Yazır da mübârek olanın sürekli ilahî hayır kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır.

'Brk' kökünün Arapçada kullanılan temel anlamları İbranicede de bulunmaktadır. ב רך Eski Ahit'te diz çökmek, çökmek; kutsamak, takdis etmek, övmek, tebrik etmek, lütuf, iyilik, hediye; bolluk, bereket; iyi niyet temennisinde bulunmak, birisinin iyiliğini dilemek; selam vermek, selamlamak; lanet etmek, beddua etmek, sövmek; küçük göl, su birikintisi gibi anlamlarda kullanılmıştır. Beddua, armağan, hediye, lanet etmek ve sövmek anlamları hariç, bu anlamların hepsi Arap dilinde de yer almaktadır.

Yeni Ahit'te برك kelimesi, diz çökmek, kutsama, takdis, yüceltme, övgü; lütufta bulunmak, iyilik yapmak; kutsanmış, kutsal, mübarek, yüce; kutsamak,

takdis etmek; övmek; diz çökmek, baş eğerek selamlamak; şükretmek; anmak, hatırlamak; birinin iyiliğini istemek, birisi için dua etmek anlamlarında kullanılmıştır. İbranice ve Süryanicenin aksine Arapçada bu kökün övmek, şükretmek, anmak, hatırlamak anlamlarına gelecek türevleri bulunmamaktadır.

Bu kök Yunancaya aktarılırken “εὐλογέω” (eyulogeyo); kelimesi kullanılmıştır. *Eyulogeyo*, kelimesi güzel anlamındaki *eyu* ile söz anlamındaki *logos* kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir ve övmek, kutlamak; şükretmek; dini ritüeller vasıtasıyla bir şeyi, kişiyi kutsamak; tanrıdan bir şeyi kutsamasını istemek, birisi için tanrının bereket vermesini niyaz etmek, iyilik duasında bulunmak; Tanrının başarılı kılması, kutsaması, mutluluk vermesi, iyilikler ve bereket bağışlaması; Tanrının lütufta bulunduğu, bereketli kılınmış anlamlarında kullanılmıştır.

Latince ise ‘*brk*’ kökü *benedico* kelimesi ile karşılanmakta ve övmek, yüceltmek, kutsamak, kutlamak, tebrik etmek, birisinden iyi bahsetmek, yerinde söz söylemek, bereketli olmak, şükretmek; bereket, övgü, lütuf, merhamet, terfi; bereketli, cömert, kutlu, nazik, kibar, dost, faydalı, Samîmi söz söyleme, güzel söz söyleme gibi anlamlara gelmektedir.

Türkçede *bereket* kelimesi, ilahî nimet, ihsan, hayır; bolluk, çokluk, ziyadelik; mutluluk, saadet, baht; kutluluk, ululuk, yücelik için kullanılmaktadır. Türkçede de *bereket*, yağmur anlamında da kullanılmaktadır. *Mübârek* ise feyizli, verimli, bol; kutlu, mutlu, bahtlı, uğurlu, hayırlı anlamlarında kullanılmaktadır. *Tebrik* ise kutlama, kutlu, uğurlu, bahtlı olmasını dileme anlamındadır. Diğer

yandan Osmanlıcada kullanılan *bürke, bürkan, bikre, bürük* kelimeleri günümüz Türkçesinde kullanılmamaktadır.

Modern İngilizcede ise bu kökü karşılamak üzere en yaygın biçimde kullanılan *bless* fiilidir. Bu fiil ise; *takdis etmek* (consecrate, hallow, sanctify), *kutsamak* (canonize, consecrate, hallow, revere, sanctify), *kutsal saymak* (hallow), *şükretmek* (be grateful for, be thankful, praise, return thanks, thank) anlamlarına gelebilmektedir. Bu anlamların aslında ‘*kds*’ köküne karşılık olduklarına dikkat etmek gerekir. *Bless* fiili, eski İngilizce *bletsian, bledsian* kelimesindedir.

Dolayısıyla ‘*brk*’ kökünün türevleri, Kur’an’da bereket, hayır, bolluk ve mukaddes, münezzeh olmak, hayrı bol olmak, yüce olmak gibi daha sınırlı bir anlam alanına tekabül ederken, Eski ve Yeni Ahit’te çok daha fazla türev ve tekrarlarla kullanılan bu kök, çok daha geniş bir anlam alanını ifade etmektedir. Buna bağlı olarak ta, Türkçede *bereket* kelimesi, İngilizcede *blessing* kelimesinden daha dar bir anlam alanına sahiptir.

Burada dikkatimizi çeken ilginç noktalardan bir tanesi de ne Arapça sözlüklerde ne de tefsirlerde *bereket* kelimesinin *şükür* anlamı yer almazken, Türkçe / Osmanlıca sözlüklerde bu anlama da yer verilmiş olmasıdır. Hâlbuki Kitâb-ı Mukaddes’te ve ifade edildiği diğer tüm dillerde (İbranice, Süryanice, Yunanca, Latince, İngilizce) bereket kelimesi ve karşılığında kullanılan kelimelerde şükür anlamı da yer almaktadır. Aslında Kur’an’da yer alan Arapça kullanımları dikkate alındığında dolaylı olsa da şükretme anlamı bu kök için kullanılabilir. Örneğin ayeti şöyle anlamak mümkün olabilir “ *اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ* “

وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ

yerleşim alanı, göğü bir bina kılan, size en güzel şekli veren ve sizi temiz besinlerle rızıklandıran Allah'tır. İşte O Allah, sizin Rabbinizdir. Âlemlerin Rabbi Allah'a **şükürler olsun!**⁵⁴¹

⁵⁴¹ Mümin: 64

IV. BÖLÜM

‘SBH’ KÖKÜ

Bu bölümde, bir önceki bölümde (‘brk’ kökü) izlenen yöntem / sıralama kullanılarak ‘sbh’ kökünün leksikografik, etimolojik ve semantik incelemesine yer verilecektir.

4.1. KİTÂB-I MUKADDES’TE ‘SBH’ KÖKÜ

4.1.1. Eski Ahit’te ‘SBH’ Kökü

‘Sbh’ kökü Eski Ahit’te 33 fiil ve 44 isim olmak üzere 77 değişik formda ve toplam 155 kere kullanılmıştır.

4.1.1.1. İbranice sözlüklerde ‘sbh’ kökü

“שבח” kökü fiil olarak şu anlamlarda kullanılmıştır.⁵⁴²

Yumuşatmak, sakinleştirmek, susturmak; okşamak; vurmak, çarpmak, darbetmek; övmek, yüceltmek, tesbih etmek; takdir etmek; tebrik etmek; övünmek, böbürlenmek; aşırı derecede övmek, pohpolamak ve tapmak, bayılmak; gelişmek, geliştirilmek, bir şeyin kimsenin değerinin artması; mükemmel olmak, düzeltmek, iyileştirmek; Tanrıya şükranda bulunmak, Tanrıyı övmek.

⁵⁴² Brown, Driver, Briggs and Gesenius. “Hebrew Lexicon entry for Shabach”. “The KJV Old Testament Hebrew Lexicon”. 6 Aug 2006<<http://www.biblestudytools.net/Lexicons/Hebrew/hebrew.cgi?number=7623&version=kjv>>; Jastrow, Marcus, *Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*, Pardes Publishing House, New York, 1950. c. 2, s. 1511; Shachter, Haim, *The New Universal Hebrew English Distionary*, Yahneh Publishing House, Tel Aviv, 1962, c. 2, s. 737.

4.1.1.2. Eski Ahit'te 'sbh' kökünün türevleri

Eski Ahit'te 'sbh' kökü; שְׁבַחַךְ (şabakh) ve שְׁבַחַי (şebakh) kelimelerinin türevleri şeklinde 155 kere kullanılmıştır.⁵⁴³

4.1.1.3. Eski Ahit'te 'sbh' kökünün anlamları

Eski Ahit'te 2 değişik formda türevleri yer alan 'sbh' kökü şu anlamlarda kullanılmıştır:

1- שְׁבַחַי (şabkha): **Övmek, yüceltmek, tesbih etmek; yatıştırmak, sakinleştirmek; şan, ün; zafer; takdir etmek, övmek anlamlarında kullanılmıştır:**

כִּי־טוֹב חֶסֶדְךָ מִחַיִּים שְׁפָתַי יִשְׁבַּחֶנְךָ

Senin sevgin yaşamdan iyidir,

*Bu yüzden dudaklarım seni **yüceltir**.*⁵⁴⁴

שְׁבַחֵי יְרוּשָׁלַם אֶת־יְהוָה הַלְלֵי אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן

*RAB'bi **yücelt**, ey Yerus̄alim! Tanrın'a övgüler sun, ey Siyon!*⁵⁴⁵

מִשְׁבִּיחַ שְׂאוֹן יָמִים שְׂאוֹן גְּלִיהֶם וְהַמּוֹן לְאֲמִים

Denizlerin kükremesini, Dalgaların gümbürtüsünü,

*Halkların kargaşasını **yatıştıran** sensin.*⁵⁴⁶

⁵⁴³ Brown, Driver, Briggs and Gesenius. "Hebrew Lexicon entry for Shabakh", *a.g.e.*

⁵⁴⁴ Zebur: 63-3

⁵⁴⁵ Zebur: 147-12

⁵⁴⁶ Zebur: 65-7

אַתָּה מוֹשֵׁל בְּנֵאוֹת הַיָּם בְּשׂוֹא גְלִיּוֹ אַתָּה הַשְּׂבַחִם

*Sen kudurmuş denizler üzerinde egemenlik sürer,
Dalgalar kabardıkça onları dindirirsin.⁵⁴⁷*

וְאָמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ
מִנְּהַגְוִים לְהַדוֹת לְשֵׁם קְדוֹשְׁךָ לְהַשְׂתַּבַּח בְּתַהֲלֻתְךָ

*Şöyle seslenin: "Kurtar bizi, ey kurtarıcımız Tanrı, Topla bizi, ulusların
arasından çıkar. Kutsal adına şükredelim, Yüceliğinle şereflenelim."⁵⁴⁸*

הוֹשִׁיעֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִנְּהַגְוִים
לְהַדוֹת לְשֵׁם קְדוֹשְׁךָ לְהַשְׂתַּבַּח בְּתַהֲלֻתְךָ

*Kurtar bizi, ey Tanrımız RAB, Topla bizi ulusların arasından.
Kutsal adına şükredelim, Yüceliğinle şereflenelim.⁵⁴⁹*

וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת-הַשֶּׁמֶחַ אֲשֶׁר אֵינִי-טוֹב לְאָדָם
תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אִמֵּל-לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ וְהוּא
יִלְוֶנִי וְבַעֲמָלוֹ יָמֵי חַיָּי אֲשֶׁר-נָתַן-לִּי הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ

*Mutluluğu takdire değer buldum. Çünkü güneşin altında insan
için yiyip içmekten, mutlu olmaktan daha iyi bir şey yoktur.
Çünkü Tanrı'nın güneşin altında kendisine verdiği ömür boyunca
çektığı zahmetten insana kalacak olan budur.⁵⁵⁰*

2- שֶׁבַח (şebakh): Övmek, yüceltmek, tesbih etmek anlamında

kullanılmıştır:

⁵⁴⁷ Zebur: 89-9

⁵⁴⁸ 1. Tarihler: 16-35

⁵⁴⁹ Zebur: 106-47

⁵⁵⁰ Vaiz: 8-15

לְדַאֲלָה אֲבֹהֵתִי מִהוֹדָא וּמִשְׂבַּח אֲנָה דִּי
 חֲכֻמָּתָא וְגִבּוֹרְתָא יְהִבְתָּ לִּי וְכַעַן הוֹדַעְתָּנִי
 דִּי־בַעֲיָנָא מִן־דִּי־מִלַּת מְלָכָא הוֹדַעְתָּנָא

Ey atalarımın Tanrısı, Sana şükreder, seni överim.

*Sen ki, bana bilgelik ve güç verdin, Senden istediklerimizi bana bildirdin
 Ve kralın düşünüyü bize açıkladın.⁵⁵¹*

כַּעַן אֲנָה נְבוּכַדְנֶצַּר מִשְׂבַּח וּמְרוֹמִם וּמַהֲדַר
 לְמַלְךְ שְׂמִיָּא דִּי כָּל־מַעֲבָדוּהִי קִשְׁטָא וְאַרְחָתָהּ
 דִּין וְדִי מַהֲלָכִין בְּגִנְהָ יָכֹל לְהַשְׁפִּילָהּ

*Ben Nebukadnessar Göklerin Kralı'na şükrederim. O'nu över,
 yüceltirim. Çünkü bütün yaptıkları gerçek, yolları doğrudur;
 kendini beğenmişleri alçaltmaya gücü yeter.⁵⁵²*

אַשְׁתִּיו חֲמָרָא וְשִׁבְחוּ לְאֱלֹהֵי דְהָבָא וְכֹסֶפָא
 נְחָשָׂא פְּרֻזָּא אֲעָא וְאַבְנָא

*Şaraplarını içerken altından, gümüşten, tunçtan, demirden,
 ağaçtan, taştan ilahları övdüler.⁵⁵³*

4.1.2. Yeni Ahitte ‘SBH’ Kökü

Yeni Ahit’te ‘sbh’ kökü 12 fiil ve 4 isim olmak üzere 16 değişik biçimde ve toplam olarak 22 kere kullanılmıştır,

4.1.2.1. Aramice (Süryanice) sözlüklerde ‘sbh’ kökü

⁵⁵¹ Daniel: 2-23

⁵⁵² Daniel: 4-37

⁵⁵³ Daniel: 5-4

“ܫܒܚܐ” kökünün sözlük anlamları şunlardır:⁵⁵⁴

Sıfat olarak; şanlı, şerefli, görkemli, parlak, güzel; ünlü, meşhur; mükemmel, çok iyi, çok parlak; kıymetli, değerli; debdebeli, tantanalı, abartılı; övülmeye değer, mükemmel, kusursuz. İsim olarak; şan, ün, görkem, güzellik; görkemli ve güzel işler. Fiil olarak; övmek, şükretmek; ululamak, yüceltmek, takdis etmek; şükran ilahîleri söylemek; onurlu olmak, itibar, iyi isim ve ün sahibi olmak; övülmek; takdis edilmek, çınlamak, yankı yapmak; kendine hayran olmak; ululanmak, yüceltilmek.

4.1.2.2. Yeni Ahit'te 'sbh' kökünün anlamları

Yeni Ahit'te 4 temel yapıdan türeyerek 101 değişik biçimde yer alan 'sbh' kökü şu anlamlarda kullanılmıştır:

1- ܫܒܚܐ (şubkha'a): Görkem, şan, ün; zenginlik; yücelik, ululuk;

övgü, yüceltme, övme, ululama anlamlarında kullanılmıştır:

ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ

ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ

Güneşin görkemi başka, ayın görkemi başka, yıldızların görkemi başkadır.

*Görkem bakımından yıldız yıldızdan farklıdır.*⁵⁵⁵

ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ ܫܒܚܐ

⁵⁵⁴ Smith, R. Payne, *A Compendious Syriac Dictionary*, Clarendon Pres, Oxford, 1903. s. 555-556.

⁵⁵⁵ 1. Korintliler: 15-41

ᠭᠡᠴᠢ ᠣᠨ ᠶᠦᠴᠡᠯᠢᠬᠡ ᠵᠢᠨᠳᠡ ᠭᠡᠳᠢᠶᠢᠰᠡ,

*Geçici olan, yücelik içinde geldiyse,
kalıcı olanın yüceliği çok daha büyüktür.⁵⁵⁶*

ᠪᠠᠪᠠ, ᠳᠦᠨᠶ᠋ᠠ ᠪᠠᠷ ᠣᠯᠮᠠᠳᠠᠨ ᠣᠨᠵᠡ ᠪᠡᠨ ᠰᠡᠨᠢᠨ ᠶᠠᠨᠤᠨᠳᠠᠶᠠᠬᠡᠨ ᠰᠠᠬᠢᠭ ᠣᠯᠳᠦᠭᠤᠮᠤ

ᠶᠦᠴᠡᠯᠢᠬᠡ ᠰᠢᠮᠢᠳᠢ ᠪᠡᠨᠢ ᠶᠠᠨᠤᠨᠳᠠ ᠶᠦᠴᠡᠯᠡᠲᠡ.⁵⁵⁷

*Baba, dünya var olmadan önce ben senin yanındayken sahip olduğum
yücelikle şimdi beni yanında yücelt.⁵⁵⁷*

ᠪᠢᠷᠪᠢᠷᠢᠨᠢᠵᠢᠳᠠᠨ ᠣᠪᠦᠭᠦᠯᠡᠷ ᠬᠠᠪᠤᠯ ᠡᠳᠢᠶᠠᠷ, ᠠᠮᠠ ᠲᠡᠭ ᠣᠯᠠᠨ ᠲᠠᠨᠷᠢ'ᠨᠠᠨ ᠣᠪᠦᠭᠦᠰᠦᠨᠠᠨᠠ

ᠬᠠᠵᠠᠨᠮᠠᠶ᠋ᠠ ᠴᠠᠯᠢᠰᠢᠮᠢᠵᠢᠷᠠᠨᠠᠵᠤᠨᠠ. ᠪᠤ ᠳᠤᠷᠣᠮᠳᠠ ᠨᠠᠰᠢᠯ ᠢᠮᠠᠨ ᠡᠳᠡᠪᠢᠯᠢᠷᠰᠢᠨᠢᠵᠤ?⁵⁵⁸

ᠪᠢᠷᠪᠢᠷᠢᠨᠢᠵᠢᠳᠠᠨ ᠣᠪᠦᠭᠦᠯᠡᠷ ᠬᠠᠪᠤᠯ ᠡᠳᠢᠶᠠᠷ, ᠠᠮᠠ ᠲᠡᠭ ᠣᠯᠠᠨ ᠲᠠᠨᠷᠢ'ᠨᠠᠨ ᠣᠪᠦᠭᠦᠰᠦᠨᠠᠨᠠ

*Birbirinizden övgüler kabul ediyor, ama tek olan Tanrı'nın övgüsünü
kazanmaya çalışmıyorsunuz. Bu durumda nasıl iman edebilirsiniz?⁵⁵⁸*

ᠣ'ᠨᠠ, "ᠪᠦᠲᠦᠨ ᠪᠤᠨᠯᠠᠷᠢᠨ ᠶᠠᠨᠡᠳᠢᠮᠢᠨᠢ ᠮᠡ ᠵᠡᠨᠭᠢᠨᠯᠢᠭᠢᠨᠢ ᠰᠠᠨᠠ ᠪᠡᠷᠡᠴᠡᠭᠢᠮᠤ" ᠳᠡᠳᠢ.

"ᠪᠤᠨᠯᠠᠷ ᠪᠠᠨᠠ ᠲᠡᠰᠯᠢᠮ ᠡᠳᠢᠯᠢᠳᠢ, ᠪᠡᠨ ᠳᠡ ᠳᠢᠯᠡᠳᠢᠭᠢᠮ ᠬᠢᠰᠢᠶᠡ ᠪᠡᠷᠢᠷᠢᠮ."ᠤ⁵⁵⁹

O'na, "Bütün bunların yönetimini ve zenginliğini sana vereceğim" dedi.

"Bunlar bana teslim edildi, ben de dilediğim kişiye veririm."⁵⁵⁹

⁵⁵⁶ 2. Korintliler: 3-11

⁵⁵⁷ Yuhanna: 17-5

⁵⁵⁸ Yuhanna: 5-44

⁵⁵⁹ Luka: 4-6

2- **תְּשׁוּבָה** (tešbukhta): Görkem, ün, yücelik; övünme, övme,

yüceltme, övgü, övünç; onurlandırmak anlamlarında kullanılmıştır.

תְּשׁוּבָה תְּשׁוּבָה אֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 אֲנִי וְכָל הַבְּשָׂרָה כִּי אֵין לָנוּ צְדָקָה
 וְאֵין לָנוּ מַעֲשֵׂה נְטוּרִים

Hiçbir şeyi bencil tutkularla ya da boş övünmeyle yapmayın.

Her biriniz alçakgönüllülükle öbürünü kendinden üstün sayın.⁵⁶⁰

אֲנִי וְכָל הַבְּשָׂרָה תְּשׁוּבָה אֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 אֲנִי וְכָל הַבְּשָׂרָה כִּי אֵין לָנוּ צְדָקָה

Bu nedenle, İsa aracılığıyla Tanrı'ya sürekli övgü kurbanları,

yani O'nun adını açıkça anan dudakların meyvesini sunalım.⁵⁶¹

אֲנִי וְכָל הַבְּשָׂרָה תְּשׁוּבָה אֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 אֲנִי וְכָל הַבְּשָׂרָה כִּי אֵין לָנוּ צְדָקָה

Onur ve yücelik sonsuzlara dek bütün çağların Kralı,

ölümsüz ve görünmez tek Tanrı'nın olsun! Amin.⁵⁶²

אֲנִי וְכָל הַבְּשָׂרָה תְּשׁוּבָה אֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 אֲנִי וְכָל הַבְּשָׂרָה כִּי אֵין לָנוּ צְדָקָה

⁵⁶⁰ Filipeliler: 2-3

⁵⁶¹ İbraniler: 13-15

⁵⁶² 1. Timoti: 1-17

Rab'bin bir meleği onlara göründü ve Rab'bin görkemi
çevrelerini aydınlattı. Büyük bir korkuya kapıldılar.⁵⁶³

רַב־בִּן אֶחָד מֵאֵלֵי הַמַּלְאָכִים הֵרָא לָהֶם אֶת-כְּבוֹדוֹ וְהֵאֵר
לְפָנֵיהֶם לֵבְשׁוֹתָיו וְהֵאֵר לְפָנֵיהֶם אֶת-כְּבוֹדוֹ וְהֵאֵר
לְפָנֵיהֶם אֶת-כְּבוֹדוֹ וְהֵאֵר לְפָנֵיהֶם אֶת-כְּבוֹדוֹ

Bir yere çağrıldığın zaman git, en arkada otur. Öyle ki, seni çağıran
gelince, 'Arkadaşım, daha öne buyurmaz mısın?' desin. O zaman seninle
birlikte sofrada oturan herkesin önünde **onurlandırılmış** olursun.⁵⁶⁴

אָמַרְתִּים וְהֵאֵר לְפָנֵיהֶם אֶת-כְּבוֹדוֹ וְהֵאֵר לְפָנֵיהֶם אֶת-כְּבוֹדוֹ

Evet, övüncümüz ve sevincimiz sizsiniz.⁵⁶⁵

3- מִשְׁבַּכְּהָ (mişabkhe): Mükemmel, kusursuz, şahane anlamlarında

kullanılmıştır:

וְהֵאֵר לְפָנֵיהֶם אֶת-כְּבוֹדוֹ וְהֵאֵר לְפָנֵיהֶם אֶת-כְּבוֹדוֹ
וְהֵאֵר לְפָנֵיהֶם אֶת-כְּבוֹדוֹ וְהֵאֵר לְפָנֵיהֶם אֶת-כְּבוֹדוֹ
וְהֵאֵר לְפָנֵיהֶם אֶת-כְּבוֹדוֹ וְהֵאֵר לְפָנֵיהֶם אֶת-כְּבוֹדוֹ

Söyleyin, ne görmeye gittiniz? Pahalı giysiler giymiş bir adam mı?
Oysa **şahane** giysiler giyip bolluk içinde yaşayanlar
kral saraylarında bulunur.⁵⁶⁶

⁵⁶³ Luka: 2-9

⁵⁶⁴ Luka: 14-10

⁵⁶⁵ 1. Selanikliler: 2-20

⁵⁶⁶ Luka: 7-25

ܕܠܗܘܐ ܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ
 ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ
 ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ

Öyle ki, kiliseyi üzerinde leke, buruşukluk ya da buna benzer bir şey
 olmadan, görkemli biçimde kendine sunabilsin. Amacı kilisenin kutsal
 ve kusursuz olmasıdır.⁵⁶⁷

4- ܫܒܚܬܐ (şabakh): Övmek, övünmek, övülmek, ululamak, yüceltmek,

yüceltilmek, tesbih etmek anlamlarında kullanılmıştır:

ܫܒܚܬܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ
 ܫܒܚܬܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ

Sıçrayıp ayağa kalktı, yürümeye başladı. Yürüyüp sıçrayarak, Tanrı'yı
 överek onlarla birlikte tapınağa girdi.⁵⁶⁸

ܫܒܚܬܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ
 ܫܒܚܬܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ

Mademki birçokları ne olduklarıyla övünüyorlar, ben de övüneceğim.⁵⁶⁹

ܫܒܚܬܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ
 ܫܒܚܬܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ ܕܠܗܘܐ

Tanrı O'nda yüceltiildiğine göre, Tanrı da O'nu kendinde

⁵⁶⁷ Efesliler: 5-27

⁵⁶⁸ Elçilerin İşleri: 3-8

⁵⁶⁹ 2. Korintliler: 11-18

*yüceltecek. Hem de hemen yüceltecektir.*⁵⁷⁰

رآه اذ كان قد اذبح لله ذبيحة
 رآه اذ كان قد اذبح لله ذبيحة

*Adam o anda yeniden görmeye başladı ve Tanrı'yi yücelterek
 İsa'nın ardından gitti. Bunu gören bütün halk Tanrı'ya övgüler sundu.*⁵⁷¹

كان في ذلك الوقت
 كان في ذلك الوقت

*Gece yarısına doğru Pavlus'la Silas dua ediyor, Tanrı'yi ilahîlerle
 yüceltiyorlardı. Öbür tutuklular da onları dinliyordu.*⁵⁷²

كان في ذلك الوقت
 كان في ذلك الوقت

*Oranın havralarında öğretiyor, herkes tarafından övülüyordu.*⁵⁷³

كان في ذلك الوقت
 كان في ذلك الوقت

*Sürekli tapınakta bulunuyor, Tanrı'yi övüyorlardı.*⁵⁷⁴

⁵⁷⁰ Yuhanna: 13-32

⁵⁷¹ Luka: 18-43

⁵⁷² Elçilerin İşleri: 16-25

⁵⁷³ Luka: 4-15

⁵⁷⁴ Luka: 24-53

4.1.3. Yunanca ve Latince ‘SBH’ Kökünü Karşılayan Sözcükler

Bu bölümde Yunanca ve Latince ‘sbh’ kökünü karşılamak üzere kullanılan sözcüklere yer verilmiştir.

4.1.3.1. Yunancada ‘sbh’ kökünü karşılayan sözcükler

Yunanca’da ‘sbh’ kökünü karşılamak üzere “αἰ νέ ω” (ayneo) ve “ἐ παίνέ ω” (epayneo) kelimeleri kullanılmıştır.

“ἐ παίνέ ω” kelimesi “ἐ πι” (epi) edatı ile “αἰ νέ ω” kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur.⁵⁷⁵ Bu kök; övmek, takdir etmek, yüceltmek; teşekkür etmek; tanrı için şükür ilahîleri okumak; tesbih etmek; yemin etmek, söz vermek; tavsiye etmek, önermek; özlü söz, güzel söz gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁷⁶

Bu kelimelerin anlamları, türevleri ve Kitâb-ı Mukaddes’te kullanımları şöyledir:

1- “αἴνεσις” (aynesis); övgü anlamında 1 kere kullanılmıştır:

δι’ αὐτοῦ [οὖν] ἀναφερωμεν θυσίαν αἰνεσεως δια παντος τῷ θεῷ, τουτ’ ἐστιν καρπον χειλεων ομολογουντων τῷ ὀνοματι αὐτοῦ.

*Bu nedence, İsa aracılığıyla Tanrı’ya sürekli övgü kurbanları, yani O’nun adını açıkça anan dudakların meyvesini sunalım.*⁵⁷⁷

⁵⁷⁵ Thayer and Smith. “Greek Lexicon entry for Epaino”. “The New Testament Greek Lexicon”. 6 Aug 2006<<http://www.studydrive.org/lex/grk/view.cgi?number=1867>>; Souter, Alexander, *a.g.e.*, s. 89.

⁵⁷⁶ Thayer and Smith. “Greek Lexicon entry for Aineo”, *a.g.e.*

⁵⁷⁷ İbraniler: 13-15

2- “αἰνέω” (ayneo); övmek, yüceltmek anlamlarında 9 kere

kullanılmıştır:

Εγγιζοντος δε αυτου ηδη προς τη καταβασει του Ορους των Ελαιων ηρξαντο απαν το πληθος των μαθητων χαιροντες **αινειν** τον θεον φωνη μεγαλη περι πασων ων ειδον δυναμεων,

*İsa Zeytin Dağı'ndan aşağı inen yola yaklaştığı sırada, öğrencilerinden oluşan kalabalığın tümü, görmüş oldukları bütün mucizelerden ötürü, sevinç içinde yüksek sesle Tanrı'yi **övmeye** başladılar.*⁵⁷⁸

και εξαλλομενος εστη και περιεπατει, και εισηλθεν συν αυτοις εις το ιερον περιπατων και αλλομενος και **αινων** τον θεον.

*Sıçrayıp ayağa kalktı, yürümeye başladı. Yürüyüp sıçrayarak, Tanrı'yi **överek** onlarla birlikte tapınağa girdi.*⁵⁷⁹

3- “αἶνος” (aynos); övgü anlamında 2 kere kullanılmıştır:

και παραχρημα ανεβλεψεν, και ηκολουθει αυτω δοξαζων τον θεον. και πας ο λαος ιδων εδωκεν **αινον** τω θεω.

*Adam o anda yeniden görmeye başladı ve Tanrı'yi yücelterek İsa'nın ardından gitti. Bunu gören bütün halk Tanrı'ya **övgüler** sundu.*⁵⁸⁰

⁵⁷⁸ Luka: 19-37

⁵⁷⁹ Elçilerin İşleri: 3-8

⁵⁸⁰ Luka: 18-43

4- “ἔ παινέ ω” (epayneō); övmek, yüceltmek, takdir etmek anlamlarında

6 kere kullanılmıştır:

μη γαρ οικιας ουκ εχετε εις το εσθειν και
πινειν; η της εκκλησιας του θεου καταφρονειτε,
και καταισχυνετε τους μη εχοντας; τι ειπω υμιν;
επαινεσω υμας; εν τουτω ουκ **επαινω**.

*Yiyip içmek için evleriniz yok mu? Tanrı'nın topluluğunu hor mu görüyorsunuz, yiyeceği olmayanları utandırmak mı istiyorsunuz? Size ne diyeyim? Sizi **öveyim** mi? Bu konuda **övemem!***⁵⁸¹

και παλιν, **Αινειτε**, παντα τα εθνη, τον κυριον,
και **επαινεσατωσαν** αυτον παντες οι λαοι.

*Ve, "Ey bütün uluslar, Rab'be **övgüler** sunun!
Ey bütün halklar, O'nu **yüceltin!**"*⁵⁸²

και **επηνεσεν** ο κυριος τον οικονομον της αδικιας
οτι φρονιμως εποιησεν· οτι οι υιοι του αιωνος
τουτου φρονιμωτεροι υπερ τους υιους του φωτος
εις την γενεαν την εαυτων εισιν.

*Efendisi, dürüst olmayan kâhyayı, akıllıca davrandığı için **takdir etti**.
Gerçekten bu çağın insanları, kendilerine benzer kişilerle ilişkilerinde,
ışıkta yürüyenlerden daha akıllı oluyorlar.*⁵⁸³

⁵⁸¹ 1. Korintliler: 11-22

⁵⁸² Romalılar: 15-11

⁵⁸³ Luka: 16-8

4.1.3.2. Latince de ‘sbh’ kökünü karşılayan sözcükler

Latince’de ‘sbh’ kökünü karşılayan “**laudo**” kelimesidir. Kelimenin çekimleri ve türevleri şöyledir:⁵⁸⁴

- 1- “**laudo –are**”; geçişli fiil: (övmek, yüceltmek, göklere çıkarmak, methetmek, takdir etmek, kutlamak, onurlandırmak, tavsiye etmek, salık vermek, bahsetmek, adından söz etmek, anmak, zikretmek);
- 2- “**laudatus -a –um**”, sıfat: (övgüye değer, saygın, itibarlı, mükemmel, kusursuz).
- 3- “**laudabilis –e**”; (övgüye değer, saygın); zarf: laudabiliter.
- 4- “**laudatio –onis**”; dişil, (övgü, takdir, yüceltme, saygı gösterme, onurlandırma; takdirname, başarı belgesi, cenaze konuşması).
- 5- “**laudator –oris**”; eril, (methiyeci, övgücü; methiye veya kaside yazan); özellikle (takdir belgesi sunan kimse veya cenaze konuşması yapan kimse).
- 6- “**laudatrix –icis**” dişil, (bayan methiyeci, övgücü).

Vulgate çevrisinde “laudo” kelimesinin örnek kullanımları:

sed qui in abscondito **Iudaeus** et circumcisio cordis in spiritu
non littera cuius laus non ex hominibus sed ex Deo est
*Ancak içten Yahudi olan Yahudi'dir. Sünnet de yürekle ilgilidir; yazılı
yasanın değil, Ruh'un işidir. İçten Yahudi olan kişi, insanların değil,
Tanrı'nın övgüsünü kazanır.*⁵⁸⁵

⁵⁸⁴ University of Notre Dame. “Latin Dictionary and Grammar Aid”. William Whitaker. 09 Kasım 2006. < <http://www.archives.nd.edu/cgi-bin/lookup.pl?stem=laud&ending=>>; Kabağaç, Sina ve Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1995, s. 339.

⁵⁸⁵ Romalılar: 2-29

et iterum **laudate** omnes gentes Dominum et magnificate
eum omnes populi

Ve, "Ey bütün uluslar, Rab'be övgüler sunun! Ey bütün halklar, O'nu yüceltin!"⁵⁸⁶

sive ducibus tamquam ab eo missis ad vindictam
malefactorum **laudem** vero bonorum

iyilik edenlerin onurlandırılması için kral tarafından gönderilen valilere Rab adına bağımlı olun.⁵⁸⁷

tibi Deus patrum meorum confiteor teque **laudo** quia
sapientiam et fortitudinem dedisti mihi et nunc ostendisti
mihi quae rogavimus te quia sermonem regis aperuisti nobis

Ey atalarımın Tanrısı, Sana şükreder, seni överim.

*Sen ki, bana bilgelik ve güç verdin, Senden istediklerimizi bana bildirdin
Ve kralın düşünüyü bize açıkladın.⁵⁸⁸*

bibebant vinum et **laudabant** deos suos aureos et
argenteos et aereos ferreos ligneosque et lapideos

*Şaraplarını içerken altından, gümüşten, tunçtan, demirden,
ağaçtan, taştan ilahları övdüler.⁵⁸⁹*

⁵⁸⁶ Romalılar: 15-11

⁵⁸⁷ 1. Petrus: 2-14

⁵⁸⁸ Daniel: 2-23

⁵⁸⁹ Daniel: 5-4

laudate gentes populum eius quia sanguinem servorum
suorum ulciscetur et vindictam retribuet in hostes eorum et
propitius erit terrae populi sui

*"Ey uluslar, O'nun halkını **kutlayın**, Çünkü O kullarının kanının öcünü
alacak, Düşmanlarından öç alacak, Ülkesinin ve halkının günahını
bağışlayacak."*⁵⁹⁰

laudate eum in cymbalis sonantibus **laudate** eum in
cymbalis tinnientibus

*Bütün canlı varlıklar RAB'be **övgüler** sunsun!
RAB'be **övgüler** sunun!*⁵⁹¹

et comedetis vescentes et saturabimini et **laudabitis** nomen
Domini Dei vestri qui fecit vobiscum mirabilia et non
confundetur populus meus in sempiternum

*Bol bol yiyip doyacak, Ve sizin için harikalar yaratan
Tanrınız RAB'bin adını **öveceksiniz**. Halkım bir daha
utandırılmayacak.*⁵⁹²

ego autem in voce **laudis** immolabo tibi quaecumque
vovi reddam pro salute Domino

*Ama **şükran** sesiyle kurban sunacağım sana,
Adağımı yerine getireceğim. Kurtuluş senden gelir, ya RAB!"*⁵⁹³

⁵⁹⁰ Yasa Kitabı: 32-43

⁵⁹¹ Zebur: 150-6

⁵⁹² Yoel: 2-26

⁵⁹³ Yunus: 2-10

lauda et laetare filia Sion quia ecce ego venio et habitabo in
medio tui ait Dominus

*RAB, "Ey Siyon kızı, **sevinçle bağır!** Çünkü aranızda yaşamaya
geliyorum" diyor.⁵⁹⁴*

⁵⁹⁴ Zekeriya: 2-10

4.2. KUR’AN-I KERÎM’DE ‘SBH’ KÖKÜ

4.2.1. Arapça Sözlüklerde ‘SBH’ Kökü

Lisâni’l-Arab, ve *Muhtar-us Sihah*’da “سبح” kökünün şu türevlerine yer verilmiştir:⁵⁹⁵

يسبح – سبحا – سباحة – Su üstünde durmak, yüzmek. السَّبْحُ والسَّبَّاحَةُ şeklinde çekimlenir. Yüzene / yüzücüye سباح veya سُبَّحاء ‘dan türeyen سُبُّوح denir.

سَبَّحُ الفرس – Atın koşması.

السَّوَابِح – Atlardır. Çünkü onlar da yüzer gibi hareket giderler.

والنجوم تَسْبَحُ في الفلك سَبَّحاً – Yıldızların belirli bir dairede dönmesi.

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا – Boş zaman. Yüce Allah Kur’an’da, والسَّبَّحُ :

سبحا *Çünkü gündüz uzun bir meşguliyetin vardır.*⁵⁹⁶ İbn’ül Arâbî, buradaki سبحة kelimesinin, geçimini kazanmak için çaba harcamak olduğunu belirtmiştir.

“والسَّابِحَاتُ سَبَّحْنَ وَالسَّابِقَاتُ سَبَّحْنَ” ayette geçen *sâbihât* ile yıldızlar kastedilmiştir. Ezherî, *sâbihâtın* gemiler, *sâbikâtın* ise atlar olduğunu söylemiştir. Kimileri, *sâbihâtın* müminlerin kolayca çıkan ruhları olduğunu, bazıları ise gökler ile yer arasında hızla hareket eden melekler olduğunu söylemişlerdir.

وسَبَّحَ اليربوع في الأرض – Tavşanın yeri kazması.

وسَبَّحَ في الكلام – Çok konuşmak anlamındadır.

⁵⁹⁵ İbn Manzûr, *a.g.e.*, c.2, s. 470-475; *Muhtar-us Sihah*, c. 1, s. 226-227.

⁵⁹⁶ Müzemmil: 7

والتَّسْبِيح – Tenzîh.

وَسُبْحَانَ اللَّهِ – Allah'ı arkadaş veya evlat edinmekten tenzîh etmek. Allah'ı uygun olmayan her türlü sıfattan tenzîh etmek anlamında olduğu söylenmiştir.

وَسُبْحَانَ اللَّهِ – Allah'a hızla yönelmek ve O'na itaatta hafiflik.

Sibeveyhî, İbn'ül Hattab'tan “ أن سبحان الله كقولك براءة الله ” : Sübhanallah, Allah'ı temize çıkarmak gibidir” sözünü aktarmıştır.

سُبْحَانَكَ – Seni kötülüklerden tenzîh eder, temize çıkarırım, demektir.

Araplar bir şeye şaşırıldıklarında, “ سبحان من كذا ” derler.

İbn'ül Cinnî; سبحان 'nin Allah'ı temize çıkarmak, tenzîh etmek için kullanılan bir ismi olduğunu belirtmiştir.

وَسَبَّحَ الرَّجُلُ – Sübhanallah dedi.

سَبَّحْتُ اللَّهَ – Allah'ı tesbîh ettim. تسبيحا ve سبحانا aynı anlamdadır.

سُبُّوحٌ ve السُّبُّوح – Allah'ın sıfatlarındandır. Ebu İshak, bu sıfatların her kötülükten uzak anlamında olduğunu söylemiştir. *Kitâbu'l-'ayn*'da القدوس ile السُّبُّوح ile aynı anlamda olduğu belirtilmiştir.⁵⁹⁷

وَسُبُّحَاتُ وَجْهِ اللَّهِ – *Kitâbu'l-'ayn*'da ‘Allah'ın nuru’ anlamında geçmiştir⁵⁹⁸.

İbn Şümeyl şöyle dedi: “سُبْحَاتُ وَجْهِهِ، أَي نُوْر وَجْهِهِ” : Yüzünün subuhatı, yüzünün nurudur.” Yine şöyle denilmiştir: “سُبُّحَاتُ الْوَجْهِ مَحَاسِنُهُ” : Yüzünün subuhatı, yüzünün güzelliğidir.” Ayrıca, سُبُّحَاتٌ için secde yerleridir, de denilmiştir.

⁵⁹⁷ *Kitabu'l-'ayn*, s. 405.

⁵⁹⁸ *a.e.*, s. 405.

وَالسُّبْحَةِ – Belirli sayıda tanesi olan tesbîh aleti.

التَّسْبِيحِ – Namaz ve zikir anlamındadır. *Kitâbu'l-'ayn*'da “ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ ”⁵⁹⁹ ayetinde tesbîh kelimesinin namaz anlamında olduğu vurgulanmıştır.⁶⁰⁰

وَالسُّبْحَةِ – Dua ve nafilî namaz. Namaz, Allah'ı her türlü kötülükten tenzîh etmek ve yüceltmek olduğundan namaza tesbîh denilmiştir.

İbn'ül Esîr, التمجيد ve التحميد gibi başka zikirlerle de tesbîh dedi.

وَالسَّيْحِ – Sükunet, ya da tam tersi bir anlamla yeryüzünde hareketlilik.

Abdestle ilgili bir hadiste (فأدخل اصبعيه السباحتين في أذنيه) İki tesbîh parmağını kulağına soktu), işaret parmaklarına ‘sebbaha’ denilmiştir.

وَالسَّبْحَةِ – Deriden yapılan bir giysi. Ebu Amr, “ كساءٌ مُسَبَّحٌ ” yani çok sağlam bir giysi ifadesini kullandı.

وَالسُّبْحَةِ – Pamuk parçası.

وَسَبُّوحَةٍ – Haram Belde. Arafat'ta bulunan bir vadi olduğu da söylenmiştir.

el-*Misbâhu'l-Munîr*'de, “ سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا، ”⁶⁰¹ ayetinde التسبيح ile التَّسْبِيحِ in aynı anlamda olduğu belirtilmiştir. Yani buradaki *sübhan*, ‘elhamdulillah’ demektir.⁶⁰²

⁵⁹⁹ Rum: 17

⁶⁰⁰ *Kitâbu'l-'ayn*, s. 405.

⁶⁰¹ Zuhurf: 13

⁶⁰² el-*Misbâhu'l-Munîr*, s. 100.

er-Râid'te, "هو أعلم بما في سبحانه" : *İçindeki kendisi bilir*" ifadesinde *سبحان*'nın nefis / kendi anlamında olduğu belirtilmiştir.⁶⁰³

4.2.2. Arapça – Türkçe Sözlüklerde 'SBH' Kökü

El-Mevarid'de '*sbh*' kökü ile ilgili olarak şu türev ve anlamlara yer verilmiştir:⁶⁰⁴

سَبَّحَ - سَبَّحًا فِي الْبَحْرِ أَوْ النَّهْرِ: Denizde, gölde veya nehirde yüzmek.

سَبَّحَ - سَبَّحًا عَنِ الْأَمْرِ: Bir işten fariğ olmak, ayrılmak.

سَبَّحَ: تَقَلَّبَ مُتَصَرِّفًا فِي مَعَاشِهِ: Geçimini elde etmek hususunda beri öte koşmak.

Uyumak. Dinlenmek. Sakinleşmek.

Kur'an-i Hakim'de (إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا) "*Doğrusu sana gündüz gece uzun bir meşguliyet var.*"⁶⁰⁵

حَفَرَ: سَبَّحَ فِي الْأَرْضِ: Yeri kazmak..

سَبَّحَ النَّاسُ: İnsanlar her tarafa dağılıp beri öte gezinmek.

سَبَّحَ: تَبَاعَدَ: Uzak gitmek. Uzaklaşmak.

أَكْثَرَ: سَبَّحَ الرَّجُلُ فِي الْكَلَامِ: Sözü çok söylemek.

سَبَّحَ الْفَرَسُ: مَدَّ يَدَيْهِ فِي الْجُرِيِّ: At ellerini koşarken uzatmak.

سَبَّحَتِ النُّجُومُ: جَرَتْ فِي الْفَلَكِ: Yıldız gökyüzünde hareket etmek.

⁶⁰³ Mesûd, *Cubrân, a.g.e.*, s. 801.

⁶⁰⁴ Sarı, *Mevlûd, a.g.e.*, s.729-730.

⁶⁰⁵ Müzzemmil: 7

Kur'an-i Hakim'de "كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ" "Hepsi bir felekte yüzerler, devirlerini tamamlarlar."⁶⁰⁶

سُبْحَانًا - سَبَّحَ: Subhanallah demek.

عَوْمَهُ : أسْبَحَهُ اسْبَاحًا فِي الْمَاءِ Suda yüzdürmek.

تَسْبِيحًا سَبَّحَ Subhanallah demek. Tesbih etmek, söylemek.

لَهُ : سَبَّحَ اللَّهَ أَوْ لَهُ : Hak taâlayı tenzih ve takdîs etmek. Temizlemek, arılamak.

Kur'an-i Hakim'de "سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ" "Göklerde ve yerde ne varsa hep Allah'ı tesbih etmektedir."⁶⁰⁷

صَلَّى : سَبَّحَ الرَّجُلُ Namaz kılmak.

السَّابِحَةُ: Planör.

السَّابِحَاتُ: Melâikeler. Gemiler. Yıldızlar.

السَّابِحُونَ : العَوَامُ : السَّابِحُ ج سَبَّاحُونَ Yüzücü.

السَّابِحَةُ : السَّبَابَةُ Şehadet parmağı.

السَّبُوحُ , السَّبُوحُ : Allah Teâla'nın sıfatlarından olup her kötülükten münezzehtir.

سُبْحَانَ : Aslında mastardır, fakat tesbihte alem olmuştur. Tenzih etmek için kullanılan kelime.

الثَّوْبُ مِنَ الْجِلْدِ : السَّبَّحَةُ ج سَبَّاحُ Deri elbise.

السُّبُحَةُ ج سُبَّحُ : Tesbih daneleri. Dua. Nafile namaz.

⁶⁰⁶ Yasin: 40

⁶⁰⁷ Hadid: 1

الخَيْلُ : السَّوَابِحُ Atlar.

المُسَبِّحَةُ مِنَ الْأَصَابِعِ : Şehadet parmağı.

المُسَبِّحَةُ : Namaz tesbihi.

السَّابِحُ ، السَّبُوحُ ج سُبْحَاءُ : Yüzücü.

سُبْحَانَ اللَّهِ : Allah teâla'yı tesbih ve her türlü eksiklik kötülükten tenzih ederim. Selahaddin Yılmaz, fiillerin yerine mansub olarak kullanılan mastarlardan bahseden çalışmasında سُبْحَانَ اللَّهِ ifadesinde mastarların amillerinin hafzolunduğunu ve bu mastarın onun yerine geldiğini belirtmiştir. Yılmaz, aslında bu ifadenin açık şeklinin أُسَبِّحُ اللَّهَ سُبْحَانًا olması gerektiğini belirtmiş, سُبْحَانَ mastarının gayr-i mutasarrıf olduğunu ve başına lam-ı tarif getirilemeyeceğini vurgulamıştır.⁶⁰⁸

السُّبُحَاتُ : Secde yerleri.

المُسَبِّحُ : Kuvvetli, şiddetli ve metin olan şey.

4.2.3. Osmanlıca ve Türkçe Sözlüklerde 'SBH' Kökü

Şemseddin Samî, *Kamus-ı Türki*'de 'sbh' kökü ile ilgili şu bilgilere yer vermiştir:⁶⁰⁹

Sebbah; Ar. 'sbh'dan suda yüzen, yüzücü, yüzgeç.

Sebahat; suda yüzme; sebahat etmek = yüzmek.

⁶⁰⁸ Yılmaz, Selahaddin, "Arapça'da Fiillerin Yerine Mansub Olarak Kullanılan Mastarlar", Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 6 Sayı 2, Sivas 2002, s. 226.

⁶⁰⁹ Sami, Şemseddin, *Kamus-ı Türki*, Akdam Matbaası, Dersaadet 1899 – 1900, s. 402, 704-705.

Sübhan; ‘sbh’dan, her nev avârizdan ve evsaf-ı beşeriyeden beri ve menüzzeh olan Hakk celle ve âla Hazretleri. (Bu mâna ile çok kullanılmayıp, ‘ya’ nisbetle isti’mal olunur: lütf-u sübhan gibi) = Hak Celle ve Âla hazretlerini her nev’i avarızdan ve evsaf-ı beşeriyeden tebriye ve tenzîh ederim: Sübhanallah! –lafz-ı celal ile beraber hayret ve taaccüb makamında zikir ve tesbîhde kullanılır – “sübhan ve teâla” tabiri dahi gerek sübhanallah makamında ve gerek Cenâb-ı Hallak’a sıfat olarak isti’mal olunur: Hakk Sübhane ve Teâla Hazretleri.

Sübhanî, sübhaniyye; Her nev’i avarızdan münezzehe olan Cenâb-ı Hallak’a mensub ve müteallik, ilâhî, rabbanî : lütf-u sübhâni, eltaf-ı sübhâniye.

Sübha; 1. Cenâb-ı Hakkı takdîs ve tenzîh için Sübhanallah cümle-i şerifesini ve sair virdleri çekip saymağa mahsus doksan dokuz daneden mürekkep ma’ruf dizi, ki bizce tesbîh ismiyle müteariftir. 2. Tesbîh danesi. Sübha-i mercan.

Tesbîh, tesbîhat; (Sübhan’dan mass tef’il) 1. Sübhanallah diyerek Hakk Teâla Hazretlerini tenzîh ve takdîs etmek. 2. Ezkâr ve evrâdı saymak için hazırlanmış daneler dizisi: tesbîh çekmek (bunun asıl ism-i Arâbîsi ‘sübha’ olup, alet-i tesbîh olmak münasebetiyle lisanımızda tesbîh denilmiştir.) tesbîh ağacı = tesbîh danelerine müşabe ve ipliğe geçirilip tespîh gibi kullanılır; daneler verir büyük bir ağaç, azad-ı dürr-i hat. tesbîh böceği = tesbîh danesine benzer bir böcek, kanefçe.

Ayrıca kökün bu biçimlerine ilaveten Devellioğlu, yüzgeç anlamına gelen **misbah**, yüzücü anlamında **sâbih**, gemi anlamında **sâbiha** (çoğulu **sâbihât**) sözcüklerine yer vermiştir.⁶¹⁰

Büyük Türkçe Sözlük'te 'sbh' kökünden türeyen ve Türkçe'de kullanılan *sabih, sâbih, sabiha, sâbiha, subh, sübhan, Subhan, subhanallah, tesbîh, tesbîhağacı, tesbîhböceği, tesbîhçi* ve *tesbîhçilik* kelimelerine yer verilmiştir.⁶¹¹

Sabih⁶¹²; güzel, latif, şirin.

Sâbih; yüzen, yüzücü, suyun üstünde duran.

Sabiha; sabah vakti, güneşin doğma vakti.

Subhan; her çeşit hata ve insani vasıfların üstünde olan, Allah.

Subhanallah; "Allah'ı her çeşit hata ve insani vasıflardan tenzîh ederim" mânâsında söz, şaşkınlık ifadesi olarak ta kullanılır.

Tesbîh; 1. Allah'ı noksan sıfatlardan tenzîh etme ve ululama. 2. "Subhanallah" deme. 3. Allah'ın sıfatlarını tesbîh ederken sayı saymak için kullanılan ve 33 veya katları kadar tanenin ipe dizilmesiyle meydana gelen halka.

⁶¹⁰ Devellioğlu, Ferit, *a.g.e.*, s. 652, 905.

⁶¹¹ Doğan, Mehmet D., *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 939, 1001, 1005, 1068-1069.

⁶¹² Bu kelime صبوح kökünden değil, صبح kökündendir.

4.2.4. Arapça – İngilizce Sözlüklerde ‘SBH’ Kökü

İngilizce’de ‘sbh’ kökünü karşılamak üzere kullanılan sözcükler şunlardır:⁶¹³

سبح *sabaha a* (sabh, سباحة *sibâha*) **I** to swim (in); to float; to spread **II**

praise, glorify (الله *allâha*, لله *li-llâhi* God, by saying سبحان الله *subhâna llâh* praise

the Lord!); to praise, extol (s.th.) / سبح بحمده (*hamdihî*) to sing s.o.’s praise,

glorify s.o.

سباحة *sabha* (n. un.) a swim, swimming

سبحة *subha* pl. سباحة *subuhât*, سبح *subah* beads of the muslim rosary;

supererogatory salat (Isl. Law)

سبحة *subha*, *sabha* pl. سباحة *subuhât*, *sabahât* majesty (of God) / سبحات

سبحان الله *subuhâtı wajhi llâh* the sublimity, or the august splendor, of God’s

countenance

سبحان الله *subhanâ llâh* exclamation of surprise, good gracious! etc. (prop.:

praise the Lord! God be praised!); سبحان الله عن God is far above..., God is

beyond...

⁶¹³ Wehr, Hans, ed. by J Milton Cowan, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Buchdruckerei Hubert & Co., Harrasowitz 1979, s. 457; Mutçalı, Serdar, *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul 2001, s. 37, 194, 360, 414, 481.

سباح *sabbâh* swimmer

سبوح *sabûh* a good swimmer; swift and smooth running (lit.; floating; of horses)

سباحة *sibâha* (art of) swimming / سباحة حرة free-style swimming

مسبح *masbah* pl. مسابح *masâbih* swimming pool

مسبحة *misbaha* pl. مسابح *masâbih* rosary

تسبيح *tasbîh* pl. -ât, تسابيح *tasâbih* glorification of God (by exclaiming

(سبحان الله

تسبيحة *tasbîha* pl. -ât, تسابيح *tasâbih* glorification of God; hymn, song of

praise

تسبيحة *tasbîha* hymn, song of praise

سباح *sâbih* pl. -ûn, سبح *subbâh*, سبحاء *subahâ* swimmer; bather /

سباح في افكاره lost in thought

سباحة *sâbihât* and سوابح *sawâbih* floating ones (epithet for race horses)

مسيبحة *musabbîha* index finger

وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا

*Gezdikçe gezenlere*⁶¹⁷.

= **سُبْحَانَ اللَّهِ** : tesbîh (takdîs ve tenzîh) etmek. **سَبَّحَ** - **يُسَبِّحُ** - **تُسَبِّحُ**
 = **المُسَبِّحُونَ** : **المُسَبِّحُ** olup, cemisi **المُسَبِّحُونَ** Allah'ı tesbîh (tenzîh) ederim, demek. İsm-i faili **المُسَبِّحِينَ**
 ve **المُسَبِّحِينَ** dir.

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

*Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbîh ederler. O, azîzdir, hakîmdir*⁶¹⁸.

قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ

*İçlerinden mutedil bir kimse şöyle dedi: Ben size “Rabbinizi tesbîh ediniz” dememiş miydim*⁶¹⁹?

كَيْ تُسَبِّحَكَ كَثِيرًا

*ki Seni çok tesbîh edelim*⁶²⁰.

فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تَرْفَعَ وَيُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ

*Allah o evlerin yüceltilmesine ve kendi adının içlerinde anılmasına izin vermiştir. O evlerde sabah ve akşam O'nu tesbîh ederler*⁶²¹.

⁶¹⁷ Naziat: 3

⁶¹⁸ Hadid: 1

⁶¹⁹ Kalem: 28

⁶²⁰ Taha: 33

⁶²¹ Nur: 36

فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ
وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ

Onların sözlerine sabret; güneşin doğmasından ve batmasından önce
Rabbini hamd ile **tesbîh et**; gece saatlerinde ve gündüzleri de **tesbîh et** ki
Rabbinin hoşnutluğunu kazanasın⁶²².

وَسَبِّحْهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا

Ve O'nu sabah akşam **tesbîh edin**⁶²³.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ
صَافَاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

Görmez misin ki göklerde ve yerde olanlar, sıra sıra uçan kuşlar Allah'ı
tesbîh etmektedir? Her biri kendi duasını ve **tesbîhini** bilir. Şüphesiz
Allah, onların yaptıklarını bilendir⁶²⁴.

وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ

Ve elbette ki biz;(Allah'ı) **tesbîh edenleriz**⁶²⁵.

سُبْحَانَ - سُبْحَانَهُ - سُبْحَانَكَ ; Münezzehe olma, kusursuzluk anlamlarıdır.

سُبْحَانَ اللَّهِ ; Allah'ı noksan sıfatlardan tenzîh etmek için kullanılır. Allah
kusursuzdur anlamındadır.

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

Dediler ki: Sen **münezzehsin**. Bizim senin öğrettiğinden başka bir
ilmimiz yok, şüphesiz sen her şeyi bilen her şeye hükmedensin⁶²⁶.

⁶²² Taha: 130

⁶²³ Ahzab: 42

⁶²⁴ Nur: 41

⁶²⁵ Saffat: 166

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ
وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ

Cinleri Allah yaratmış olmasına rağmen, onları Allah'a ortak koştular.
Bilmeden O'na oğullar ve kızlar isnat edindiler. Allah onların
vasıflandırdıklarından yüce ve **münezzeh**⁶²⁷.

سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يُصِفُونَ

Göklerin ve yerin Rabbi onların vasıflandırdıklarından **münezzeh**⁶²⁸.

4.2.6. Tefsirlerde 'SBH' Kökünün Anlamları

وَالسَّابِحَاتِ سَبِّحًا⁶²⁹ Buradaki “yüzdükçe yüzenler” ifadesi, Allah'ın emrini

uygulamak için hızla hareket eden melekler veya suda yüzen balıklara teşbih edilmiştir⁶³⁰. Elmalılı M. Hamdi Yazır, 'sebh'in, suda yüzmek ve kolayca uzağa gitmek demek olduğunu ve *yüzdükçe yüzenler* ifadesinin hakikat ve mecâz olarak iki mânâsının bulunduğunu belirtmiş, bu kelimelerin birçok mânâyâ gelme ihtimalinden dolayı tefsircilerin de birçok yorum yaptıklarını aktarmıştır. Başlıca yorumlara gelince:⁶³¹

1- Hepsi meleklerdir: “boğa boğa, daldıra daldıra şiddetle can alan melekler”, yahut “kâfirlerin canını alan azap melekleridir.” Sâbihât, ilâhi

⁶²⁶ Bakara: 32

⁶²⁷ En'am: 100

⁶²⁸ Zuhruf: 82

⁶²⁹ Naziat: 3

⁶³⁰ es-Sabûnî, Muhammed Ali, *a.g.e.*, c. 7, s. 203.

⁶³¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 8, s. 511-512.

emir ile ufuklardan gelip giderek iş yapan veya can alırken nefislerde dalgıç gibi dalıp yüzen meleklerdir. Sâbikât, kâfirlerin ruhlarını cehenneme, müminlerin ruhlarını cennete götürmek için yarışıp giden meleklerdir.

2- İnsanların nefisleridir: Bunun da iki ayrı yorumu vardır. Birisi, bedenlerinden ayrılan erdemli nefisler ki alışıp kaynaştıkları ve hayır kazanmak için araçları ve binitleri olan bedenlerinin şiddetle her noktasından ayrılır ve bununla beraber melekler ve ruhlar âlemine arzu ve neşe ile çıkar, orada yüzer ve sonra geçip mukaddes bölgeye gider, sonra da şeref ve kudreti nedeniyle iş yöneten melekler sırasına ve hatta onlardan ileri geçerler. Çünkü ölümden sonra ruhların bu âlemde bile nice eser ve halleri görünür. Onların manevî ve ruhî özelliklerinden istifade edilir. İkincisi, ölümden önce bir tarikata katılarak ibadet edip nefis mücadelesi vermek suretiyle içini ve dışını temizleyen ve ilâhî bilgilerde yükselen erdemli nefisler denilmiştir ki, bunlar shevi arzularından sıyrılır, mukaddes âlemin hasretini çeker. Olgunluklara yükselme mertebelerinde yüzer, sonra kusurlu ve eksik nefislerin terbiyecisi ve olgunlaştırıcısı olur.

3- Gâziler veya elleri veya atları ki, elleri silahlarını doldurur çeker, oklarını, mermilerini kolayca atarlar, karada ve denizde yüzer giderler, düşmanla savaşta yarışıp ileri geçerler, sonra onların işlerini yönetirler. Bu özellikler gazilerin atlarında da düşünülebilir. Şu kadar var ki, atların iş yöneticisi olmaları, sebebiyet alakası ile mecaz olur. Yani atlar iş çevirip yönetmeye sebep oldukları için, mecaz olarak onlara da iş çevirici denilebilir. Antere şöyle demiştir: “Ve atlar bilirler, ölüm havuzlarında Alabildiğine yüzdüklerinde.”

4- Yıldızlar denilmiştir: Fakat bunlar hakkında “iş çevirici” nitelemesini yapmak doğru olmaz.

Bu, yine melekler olmalıdır. Bunları çeşitli şekillerde düşünmek isteyenler de olmuştur. En açığı melekler veya erdemli nefisler veya dilimizce daha kapsamlı olmak üzere kuvvetler demektir. Bunlara yemin edilerek kıyamet ve öldükten sonra dirilme olayının meydana geleceği vurgulu bir şekilde kesin olarak haber verilmiştir.

Yukardaki “atlardır” açıklamasına paralel olarak Razî, Arapların iyi cins atlara (yarış atlarına), *sabin* (yüzen) dediklerini kaydetmektedir.⁶³² El-Kuseyri ise yıldızların iş yürütücü olmasını savunarak, insanların işlerinin yürütülmesiyle ilgili pek çok hususu yıldızların hareketlerine bağlı olarak gerçekleştirdiğini, bundan dolayı işlerin yürütülmesi (tedbiri) Allah’tan olsa bile, tedbir yıldızlara izafe edildiğini belirtmiştir.⁶³³

Bu dört görüşe ilaveten, Taberî, Ata’nın *yüzdükçe yüzenler* için “Denizde yüzen vapurlar” yorumu yaptığını aktarmış; ancak Taberî âyetin genel anlamda olduğu ve bütün bunları ve benzeri yüzen herşeyi kapsadığını söylemiştir.⁶³⁴ İbn Abbâs şöyle demiştir: *Yüzenler* çıktıkları vakit yüce Allah’a ve O’nun rahmetine kavuşmaya şevk duyarak yüzen mü’minlerin ruhlarıdır. İbn Mesud da şöyle demiştir: Bunlar, kendi ruhlarını kabzedenden melekleri gördüklerinde, karşılaştıkları sevindirici haller sebebiyle yüce Allah’a ve Onun rahmetine kavuşmak şevki ile meleklerle hızlıca koşuşan mü’minlerin canlarıdır. Benzer bir açıklama er-Rabi’den nakledilmiştir. O şöyle demiştir: Ölüm halinde çıkmakta acele eden canlardır.⁶³⁵

وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ⁶³⁶ *Hepsi belli bir felekte yüzmektedir.* Seyyid Kutub’a

göre bu ifadeden kasıt, uçsuz bucaksız uzayda hareket eden devasa cisimlerin,engin denizlerde serbestçe yüzen gemiler gibi, birbirine çarpmadan hareket etmesidir.⁶³⁷

⁶³² Fahreddin Razî, *a.g.e.*, c. 22, s. 452.

⁶³³ İmam Kurtubî, *a.g.e.*, c. 18, s. 366.

⁶³⁴ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *a.g.e.*, c. 8, s. 558.

⁶³⁵ İmam Kurtubî, *a.g.e.*, c. 18, s. 365-380.

⁶³⁶ Yasin: 40, ayrıca *bkz.* Enbiya: 33

⁶³⁷ Kutub, Seyyid, *Fi Zilal-il Kur’an*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1991, c. 8, s. 474.

es-Sabûnî تسبیح (*tesbîh*) terimi ile ilgili olarak şunları kaydetmiştir:⁶³⁸

“Tebîh, Allah’ı kötülükten uzak tutmak ve tenzîh etmektir. Bu kelime koşmak, gitmek, yüzmek anlamlarına gelen sebh kelimesinden türemiştir. *Zira gündüz vakti senin uzun boylu koşuşturman (meşguliyetin) vardır*, mealindeki ayet de bu mânâda kullanılmıştır. Tebîh eden kimse, Allah’ı tenzîhe koşan kimse anlamındadır.” Mevdudî de tebîh kelimesinin, “takdîs etmek / kutsamak ve isteyerek çalışıp, elinden geleni yapmak”⁶³⁹ olmak üzere iki anlamının olduğunu belirtmiştir.

Tebîh kelimesinin, Allah’ı tenzîh ile zikretmek olduğunu kaydeden Razî, kelimenin anlamı ile ilgili olarak şunları söylemiştir:⁶⁴⁰

Hz Peygamber (sav.)’e bundan sorulduğunda, cevaben, “tebîh, Allah’ı bütün kötü şeylerden tenzîh etmektir” buyurmuştur. Kelimenin aslı ise “yüzdü” kelimesinden gelir. Şöyle ki: Yüzen kimse, tıpkı kuşun havada uçuşu gibi, suda yüzer ve kendisini, suya batıp da boğulmaktan ya da, su yatağındaki kötü şeylere takılıp da onlarla kirlenmekten korur. Kelimenin şeddeli şekli de, “uzaklaştırmak” anlamına gelir. Çünkü, senin Allah’ı tebîh etmen demek O’nu, hakkında layık ve caiz olmayan şeylerden uzak tutman demektir. Şüphe yok ki bu kelimenin, Allah’ı, nefy ve isbat yönünden, gerek zati, gerek fiili sıfatlar itibarıyla hakkında caiz olmayan şeylerden tenzîh etmek için kullanılması güzel ve uygun olmuştur. Çünkü, nasıl ki balık necaset kabul etmezse, bunun gibi, Hak Sübhanehû da, Kendisi hakkında asla uygun olmayan şeyleri kabul etmez. O halde “tebîh” kelimesi, hem zat, hem sıfat, hem de fiiller hususunda Allah’ın tenzîh edilmesini ifade eder.

⁶³⁸ *a.e.*, c.1, s. 81. es-Sabûnî ayetle ilgili olarak şunu aktarmaktadır: Talha b. Ubeydullah şöyle rivayet etmiştir: “Sübhena’llah’ın tefsirini Resullah (sav)’e sordum. Şöyle cevap verdi: O, her türlü kötülükten Allah (cc)’ı tehzih etmektir.” Kurtubî, I/276.

⁶³⁹ Mevdudî, Ebu’a-Ala, *a.g.e.*, c. 1, s. 62.

⁶⁴⁰ Fahreddin Razî, *a.g.e.*, c. 23, s.523.

سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ⁶⁴¹ es-Sabûnî bu ayeti, “Kainatta bulunan her

ne varsa - insan, hayvan, bitki- hepsi Allah’ı yüceltir ve kötü şeylerden uzak tutarlar” diyerek açıklamıştır.⁶⁴²

سَبِّحَ لِلَّهِ ifadesiyle ilgili olarak İbn Kesîr şöyle demiştir.⁶⁴³ “Yüce Allah,

göklerde ve yerde bulunan her şeyin, kendisini birlediğini, O’nu tesbîh edip takdîs ettiğini ve yücelttiğini bildirmektedir.” Fahreddin Razî ise bu ifade için şunları demiştir⁶⁴⁴: “Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nun ilahlığına, birliğine ve övülen diğer sıfatlarına şahitlik eder.” Evrende ne varsa Allah’ı tesbîh ederler. Bu tesbîh manevî anlamda olup, şu ayetteki secdeyle aynıdır⁶⁴⁵: “Göklerde ve yerde olan herşey Allah’a secde eder...”⁶⁴⁶

⁶⁴¹ Hadid: 1

⁶⁴² es-Sabûnî, Muhammed Ali, *a.g.e.*, C.6, s. 320. es-Sabûnî, bu düşüncesini açıklamak için şunları kaydetmiştir: “Savî şöyle der: Tesbih, Yüce Allah’ı kendisine layık olmayan her şeyden, sözle, fiille ve inançla uzak tutmaktır. Bir kimse karada veya suda gidip uzaklaştığında سَبِّحَ فِي الْأَرْضِ وَالْمَاءِ işte tesbih bundan alınmıştır. Akıl sahiplerinin tesbihi dil ile, cansız varlıkların tesbihi ise hal lisanı ile olur. Yani o varlıkların zatlari, yaratıcılarının, her türlü noksandan uzak olduğunu gösterir. Bir görüşe göre, bunların tesbihi de dil iledir. Nitekim yüce Allah İsra Suresi 44. ayetinde mealen, “Ne var ki siz onların tesbihlerini anlamazsınız” buyurmuştur. Hazin şöyle der: Akıl sahiplerinin tesbihi, Yüce Allah’ı her türlü kötü şeyden ve O’nun azametine layık olmayan şeylerden uzak tutmalarıdır. Konuşan ve cansız varlıklardan akıl sahibi olmayanların tesbihi hususunda alimler ihtilaf etmiştir. Bir görüşe göre, akılsızların tesbihi, yaratıcısına delalet etmesidir. Sanki o, Yüce Allah’ı tesbih ettiğini söylemektedir. Bir görüşe göre de, akılsızların tesbihi söz iledir: Yüce Allah’ın yukardaki ayetle dile getirdiği budur. Gerçek şu ki, tesbih, sadece akıl sahibi ve Allah’ı bilen kimsenin söylediği sözdür. Akıllıların dışındakilerin tesbihine gelince, bunların tesbihi iki türlü yorumlanabilir: Biri, bu varlıklar Yüce Allah’ın büyüklüğünü ve noksan sıfatlardan uzaklığını gösterir. İkincisi, bütün varlıklar toptan Yüce Allah’a boyun eğmiştir. Yüce Allah nasıl isterse onlar da tasarruf eder. Eğer tesbihi sözle olur diye yorumlarsak, “Göklerde ve yerde ne varsa Allah’ı tesbih eder” mealindeki ayette tesbih edenlerden maksat, melekler va Allah’ı bilen mü’minlerdir. Eğer tesbihi, manevi tesbih diye yorumlarsak, bütün gökler ve onlarda bulunan güneş, ay, yıldızlar ve diğerleri, yerlerin her zerresi ve onlarda bulunan dağlar, denizler, ağaçlar, hayvanlar ve diğer varlıklar... Evet bütün bunlar Yüce Allah’ın büyüklüğünü tesbin eder, O’na boyun eğler.

⁶⁴³ es-Sabûnî, Muhammed Ali, *Muhtasar-ı İbn Kesîr*, Darü’l-Kur’an-il-Kerim, Beyrut 1981, c.3, s.469.

⁶⁴⁴ Fahreddin Razî, *a.g.e.*, c. 29, s.310.

⁶⁴⁵ *a.e.*, c. 21, s. 278.

⁶⁴⁶ Neml: 49

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ : (Allah'ı) Gök gürültüsü hamd ile,

melekler de korkudan tesbîh ederler.⁶⁴⁷ Gök gürültüsünün de tesbîhi gerçektir. Kur'an bunu göstermektedir. Biz o seslerden tesbîhe dair bir anlam çıkarmasak ta o seslerin Allah'ın tesbini olduğuna inanırız. Çünkü Yüce Allah böyle buyurmuştur.⁶⁴⁸

Bu bağlamda Seyyid Kutub, تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

ayetini⁶⁴⁹ şu sözlerle açıklamaktadır:⁶⁵⁰

Kalp bu olayı zihninde, içinde canlandığında, onun eşsiz bir kainat tablosu olduğunu görecektir. Bütün taşlar ve bütün çakıllar, bütün tohumlar ve bütün yapraklar, bütün çiçekler ve bütün meyveler, bütün bitkiler ve beten ağaçlar, bütün böcekler ve bütün sürüngünler, bütün insanlar ve bütün hayvanlar, yeryüzünde bulunan bütün canlılar, suda yüzen bütün canlılar, havada uçan bütün canlılar, bunun yanında göğün sakinleri... Evet bütün bu varlıklar, Allah'ı noksan sıfatlardan uzak görmekte ve yüceliği için de O'na yönelmektedirler.

Ruh arınp, temizlendiğinde hareket halinde bulunan veya yerinde duran varlıklara kulak verdiğiğinde, onların bir ruh ile canlandıklarını ve Allah'ı tesbîhe yöneldiklerini görecektir...

Razî, peygamberlerin de yeryüzündeki tesbîh ediciler olduğunu belirtmiş ve örnekler vermiştir:⁶⁵¹ “Yeryüzündeki tesbîh edicilere gelince, meselâ peygamberler bunlardandır. Nitekim Zünnûn Yunus (as) “Senden başka hiçbir İlah yoktur. Seni

⁶⁴⁷ Ra'd: 13

⁶⁴⁸ es-Sabûnî, Muhammed Ali, a.g.e., C.3, s. 212.

⁶⁴⁹ İsra: 44

⁶⁵⁰ Kutub, Seyyid, a.g.e., C. 7, s. 45.

⁶⁵¹ Fahreddin Razî, a.g.e., C. 21, s. 277-278.

tesbîh ederim...”⁶⁵², Musa (as) ise, “Seni tesbîh ederim. Tevbe ettim sana...”⁶⁵³ demiştir. Sahâbe-i kiram da tesbîhatta bulunmuşlardır. Nitekim “Sen pâk ve münezzehsin. Bizi ateşin azabından koru...”⁶⁵⁴ buyurulmuştur.

وَالْأَصَالِ : يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْعُدُوِّ وَالْأَصَالِ⁶⁵⁵ : Orada sabah akşam O’nu tesbîh ederler,

ayetiyle ilgili olarak İbn Abbâs, Kur’an’da geçen her tesbîhte namaz mânâsı olduğunu söylemektedir.⁶⁵⁶

وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ...geceleyin O’na secde et ve uzunca

tesbîh et⁶⁵⁷. Mevdudî, buradaki tesbîhin gece namazına (teheccüt) işaret ettiğini söylemiştir.⁶⁵⁸ Burada “fâ” ile “secde et” emri, bir önceki ayette yer alan “zikret” emrini (وَأَذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا)⁶⁵⁹ de beyan ederek ondan da maksadın namaz olduğunu anlatır.⁶⁶⁰ Bu ayette (sabah akşam rabbini zikret) yer alan zikr de tüm müfessirlerce namaz olarak kabul edilmektedir. Müfessirlerin çoğunluğu, buradaki gece namazı emrinin beş vakit namazın farz kılınması ile birlikte nesh olduğu görüşündedir. Bazılarına göre ise bu emirin muhatabı sadece peygamberdir.⁶⁶¹ Nitekim İbn-i Zeyd de benzeri şeyleri söylemiştir.⁶⁶² “Geceleyin namaz kılmak ve Allah’ı uzun uzun tesbîh etmek, önceleri Resulullah’a farz kılınmıştı. Müzzemmil

⁶⁵² Enbiya: 87

⁶⁵³ A’raf: 143

⁶⁵⁴ Al-i İmran: 191

⁶⁵⁵ Nur: 36

⁶⁵⁶ Tefsir-i Kebir, C. 26, s.3.

⁶⁵⁷ İnsan: 26

⁶⁵⁸ Mevdudî, Ebu’l-Ala, a.g.e., c. 6, s. 571.

⁶⁵⁹ İnsan: 25

⁶⁶⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, a.g.e., c. 8, s. 517.

⁶⁶¹ Fahreddin Razî, a.g.e., c. 22, s. 361.

⁶⁶² Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, a.g.e., c. 8, s. 525.

suuresinde de Resulullahın, gecenin yarısında veya yarısından biraz azında yahut daha fazlasında namaz kılması farz kılınmıştı. Daha sonra Allah teâla, Müzzemmil suresinin son âyetiyle bu farzı Resulullahtan ve diğer insanlardan kaldırdı ve bu namazları nafile ibadet kıldı ve şöyle buyurdu: “*Ey Muhammed, gecenin bir bölümünde, sadece sana mahsus nafile namazı kıl.*”⁶⁶³

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا

وَحِينَ تَضَعُونَ أَرْسَالَكُمْ : O halde sabah akşam tesbîh Allah'ındır (Allah'ı tesbîh edin).

Göklerde ve yerde hamd O'na aittir. İkindileyin ve öğlen de (tesbîh edin).⁶⁶⁴

Mevdudî de, İbn Abbâs, Mücahid, Katâde, İbn Zeyd ve diğer müfessirlerin buradaki “tesbîh” ile namazın kastedildiğini söylediklerini aktararak; “Bu yorumu ayetin kendisi de desteklemektedir. Ayet, Allah'ı tesbîh etmek için belirli vakitler bildirmektedir. Eğer burada sadece, Allah'ın her tür eksiklik ve zayıflıktan uzak olduğuna inanmak kastedilmiş olsaydı, bu, sabah, akşam, öğle gibi vakitlerle sınırlanmazdı; çünkü bir müsülman her zaman bu inancı taşır. Aynı şekilde eğer Allah'ı, söz ile tesbîh edip, yüceltmek kastedilmiş olsaydı, yine vakit belirlenmesi anlamsız olurdu; çünkü bir müslüman her zaman Allah'ın yüceliğini ifade edip O'nu tesbîh etmelidir. O halde zamanlarla sınırlanmış böyle bir tesbîh emri, belirli, uygulamalı bir şekle, yani namaza işaret etmektedir” demiştir.⁶⁶⁵ Benzeri bir şekilde,

سَبِّحُوا – سَبِّحْ ‘tesbîh edin’ biçiminde emir olarak kullanıldığı yerlerde, tesbîh

kelimesini müfessirler namaz olarak yorumlamış ve ifadeyi ‘namaz kılın’ diye

⁶⁶³ İsra: 79

⁶⁶⁴ Rum: 17-18

⁶⁶⁵ Mevdudî, Ebu'l-Ala, a.g.e., c. 4, s. 289.

anlamışlardır.⁶⁶⁶ Ayrıca “Eğer tesbîh edenlerden olmasaydı”⁶⁶⁷ sözleri de “namaz kılanlardan” diye tefsir edilmiştir.⁶⁶⁸

“Ebu'l-Baka Külliyyâtı”nda da şöyle söylenmiştir:⁶⁶⁹ “Kur’ân’da tezekkî, İslâm mânâsına olduğu gibi, tesbîh de hep salâttır. Bununla birlikte Kur’ân’da tesbîh, çeşitli vecihlerle tenzîh mânâsına da gelmektedir. tesbîhten tenzîh ve yalnız zikir kastedildiğinde harf-i cer ile teaddi etmez (geçişli olmaz), denilmez. Fiil, yani salâta makrûn (yakınlaştırılmış) tenzîh kastedildiği zaman ise bu kasda tenbih için harf-i cer ile müteaddî (geçişli) olur. Bir de tesbîh, taat ve ibadet ile, takdîs (kutsama) de bilgiler ve inançlarla olur. tesbîh layık olmayanı reddetmek; takdîs, layık olanı isbattır, mânâsınadır.” Abdurrezzak, Mamer senediyle Katade’den nakleder ki “Biz seni hamd ile tesbih, takdîs ederken” ayetinin tefsirinde Katade şöyle demişti: Tesbih: bilenen tesbihtir. Takdîs ise namazdır.

قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْ لَا تُسَبِّحُونَ : İçlerinden mutedil bir kimse şöyle dedi:

“Ben size “Rabbinizi tesbîh ediniz dememiş miydim”.⁶⁷⁰ Ebû Salih dedi ki; Onların istisna yapmaları: “Subhanallah” demeleri idi. Mutedil olanları onlara: Allah’ı tesbîh etmeli değil miydiniz, dedi. Yani siz subhanallah demeli ve size verdiklerine karşı şükretmeli, değil misiniz. en-Nehhas dedi ki: tesbîhin asıl anlamı yüce Allah’ı tenzîh etmektir. Bundan dolayı Mücahid tesbîhi “inşaallah” demenin yerinde kullanmış ve böylece açıklamıştır. Çünkü buyruğun anlamı O’nun iradesi, dilemesi olmadan

⁶⁶⁶ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ (Taha: 130), bu ayette geçen سَبِّحْ ifadesi namaz emri olarak görülmüştür. Hatta Kurtubî, bu ayetin müfessirlerin çoğunluğunca beş vakit namazın delili olarak görüldüğünü dile getirmiştir. (Kurtubî, C.15, s.261)

⁶⁶⁷ Saffat: 143

⁶⁶⁸ Elmalılı M. Hamdi Yazır, a.g.e., c. 10, s. 26-41.

⁶⁶⁹ a.e., c. 10, s. 26-41.

⁶⁷⁰ Kalem: 28

herhangi bir şeyin olabileceğinden yana yüce Allah'ı tenzîh etmektir.⁶⁷¹ Razî de, buradaki tesbîhin ulemanın çoğunluğunca “inşallah” diye anlaşıldığını dile getirmiştir:⁶⁷² “Ekseri ulemaya göre bu, “İstisna yapmalı, yani inşaallah demeli değil miydiniz?” demektir.⁶⁷³ Çünkü Allah Teâlâ bunları, istisna yapmadıkları için ayıplamıştır. “İnşaallah” demenin, tesbîh olarak ifade edilmesi mümkündür. Zira tesbîh, Allah Teâlâ'yı, her türlü eksiklik ve kötülükten tenzîh etmekten, uzak olduğunu söylemekten ibarettir. Binaenaleyh eğer herhangi bir şey, Allah'ın iradesinin aksine var olacak olsaydı, bu, Allah'ın kudretinde bir noksanlığın olduğunu ifade ederdi. Dolayısıyla senin, “İnşaallah” (eğer Allah dilerse...) demen, bu noksanlığın olmadığını ifade eder ve böylece bu, bir tesbîh olmuş olur.” Maverdi de buradaki tesbîhin İbn Ceriyh tarafından ‘inşallah’ anlamında anlaşıldığını, bunun da Allah'ın zikredilmesi ve Allah'ın verdiği nimetlerin hatırlanarak hakkının verilmesi (şükür) anlamlarına geleceğini aktarmıştır.⁶⁷⁴

Ayet, şöyle de açıklanmıştır: Yaptığınızdan dolayı Allah'tan mağfiret dilemeli ve kötü niyetinizden dolayı O'na tevbe etmeli değil misiniz? Çünkü onlar bu işi kararlaştırdıklarında mutedil olanları onlara bunu söyledi ve yüce Allah'ın günahkârlardan intikam alışımları onlara hatırlattı. “Rabbimiz münezzehdir... dediler.” Bu sözleriyle günahlarını itiraf ettiler ve yüce Allah'ı yaptığı bu işte zalim olmaktan tenzîh ettiler. İbn Abbâs onların “Rabbimiz münezzehdir” sözlerinin günahımızdan ötürü Allah'tan mağfiret dileriz, anlamında olduğunu söylemiştir.⁶⁷⁵

⁶⁷¹ Kurtubî, *a.g.e.*, c. 17, s. 559-560.

⁶⁷² Fahreddin Razî, *a.g.e.*, c. 22, s. 59.

⁶⁷³ Rağîb el-İsfehani, *a.g.e.*, *سبح* maddesi

⁶⁷⁴ el-Maverdî, ed. Es- Seyyid b. Abdu'l- Maksud b. Abdurrahim, *en-Nuketü ve'l-Uyûnu*, Dar'ül Kütüb'ül İlmiye, Beyrut 1992, c. 2, s. 15-16.

⁶⁷⁵ Kurtubî, *a.g.e.*, c. 17, s. 560.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ

وَتَسْبِيحُهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ : Göklerde ve yerde bulunan kimselerin, dizi dizi uçan

kuşların Allah'ı tesbîh ettiklerini görmez misin? Her biri kendi duasını ve tesbîhini bilmektedir. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarını bilir.⁶⁷⁶ Bu ayette de

kuşların tesbîhinden bahsedilmektedir. Kuşlar da, Allah'ın kendilerine ilham ettiği ve gösterdiği tesbîh ile Allah'a kulluk etmektedir.⁶⁷⁷ يسبح : tesbîh eder, şeklinde

geniş zaman kipinin kullanılmasının nedeni ise, tesbîhin yenilenen ve sürekli olan bir eylem olmasıdır.⁶⁷⁸ Benzeri bir görüşü ortaya koyan Razî de şöyle demiştir:⁶⁷⁹

“Bazı sûrelerin başında, mazî sigasıyla, “tesbîh etti”; bazılarında ise, muzari sigasıyla “tesbîh ediyor, eder” şeklinde gelmiştir ki bu, bu nesnelere tesbîh etmelerinin, herhangi bir vakte tahsis edilmediğine, tam aksine mazide de hep tesbîh edici olduklarına, gelecekte de tesbîh ediciler olacaklarına bir işarettir. Bu böyledir, zira bu şeylerin teşbih edici olmaları, kendi mahiyetlerinin, ayrılmaz bir vasfıdır. Dolayısıyla, o mahiyetlerinde bu tesbîh etmekten ayrılmaları imkânsız olur.”

وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُودَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ : Dağları ve kuşları Davud'a

boyun eğdirdik ki birlikte tesbîh etsinler.⁶⁸⁰ İbn Kesîr, burada geçen kuşların ve

dağların tesbîhini şöyle açıklamaktadır: “Davud (as) güzel sesiyle Zebur'u okurdu.

Onu terennüm ederken kuşlar havada durur, onunla birlikte tesbîh ederlerdi. Dağlar

⁶⁷⁶ Nur: 41

⁶⁷⁷ es-Sabûnî, Muhammed Ali, a.g.e., C.4, s. 240.

⁶⁷⁸ a.e., c. 6, s. 434.

⁶⁷⁹ Fahreddin Razî, a.g.e., c. 21, s. 276.

⁶⁸⁰ Enbiya: 79

da bu tesbîhi yansıtırlardı.”⁶⁸¹ Yine Sâd Suresi 18. ayette, Davud’un emrine verilen dağların, onunla birlikte sabah akşam Allah’ı tesbîh ettikleri anlatılmaktadır.

Bunların yanı sıra, Yüce Allah; *وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ :*

*Andolsun ki, Davud’a tarafımızdan bir üstünlük verdik. “Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbîh edin” dedik*⁶⁸² buyurmaktadır.

Talha b. Ubeydullah şöyle diyor:⁶⁸³ “SübhaneAllah’ın tefsirini Resulullah (sav)’a sordum. Şöyle cevap verdi: O, her türlü kötülükten Allah’ı tenzîh etmektir.” Bunun yanısıra, “Subhanallah” demenin bir de taaccüb yanı vardır. Akıl almayan bir iş vukubulduğunda insan “subhanallah” der. Onun anlamı, ancak Allah’ın kudretinin böyle hayret verici bir işi meydana getirebileceği, başka hiçbir gücün bunu başaramayacağıdır.⁶⁸⁴

Şu ayetlerde de Allah’a yakıştırılan çeşitli çirkin ithamlara ve kötülöklere cevap verilirken *سُبْحَانَ* kelimesi kullanılmıştır:

*وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ : Allah çocuk edindi dediler. Haşa, Allah bundan münezzektir.*⁶⁸⁵

وَبَنَاتٍ بَغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ
يَصِفُونَ : Cinleri de Allah yaratmışken, onları Allah’a ortak koştular. Körü köriine

⁶⁸¹ *Muhtasar-ı İbn Kesîr*, c.2, s. 516.

⁶⁸² Sebe: 10

⁶⁸³ Kurtubî, *a.g.e.*, C.1, s. 276.

⁶⁸⁴ Mevdudî, Ebu’l-Ala, *a.g.e.*, c. 7, s. 290.

⁶⁸⁵ Bakara: 116

*O'na oğullar ve kızlar isnad ettiler. Haşa, O onların vasıflandırmalarından münezzehdir.*⁶⁸⁶

سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ : *O, onların ortak koştuklarından münezzeh ve yücedir.*⁶⁸⁷

Yukarıdaki ayetlerde Allah'ın kutsal yüceliğine uygun olmayan sıfatlardan, Allah münezzeh görülmektedir. Allah'ı en mükemmel sıfatlarla düşünüp, O'nu her türlü noksan sıfattan tenzîh etmek (uzak tutmak) tesbîhtir. Aynı kökten gelen Sübhan Allah'ın isimlerindedir. Yani, çok tenzîh edilen, Allah'a inanmayanların O'nun hakkında düşündüklerinden ve söylediklerinden, her türlü kusurdan uzak olan demektir.⁶⁸⁸ Sübhan kelimesi Allah için sıfat olarak kullanılırken, *Sabbuh* ya da *Subbuh* formlarında görülmektedir. Ebu Zeyd, Allah'ın sıfatları olarak kullanılan 'Subbuh', 'Kuddûs' kelimelerinin damme ile okunmasının fetha ile okunmasından daha kibar olduğunu söylemiştir.

Elmalılı M. Hamdi Yazır, *tesbîh* kelimesi ile ilgili anlam ve değişik kullanımları özetlemiştir.⁶⁸⁹

...tesbîh, esasen balığın suda, kuşun ve atın havada, yıldızların yörüngelerinde hızla geçişleri gibi süratle geçmek, yani hızla yüzmek mânâsına "sibahat"dan tef'îl babında olduğu için çok yüzdürmek mânâsının gereği olarak çok uzaklaştırmak veya paklıkta, temizlikte çok ileri götürmek mânâsından alınarak tenzîhte meşhur olmuştur. Râgib der ki: tesbîh, Allah'ı Teâlâyı tenzîhtir, bunun aslı da Allah'a ibadette süratle gidiştir. ...hamdin özel bir ifadesi olduğu gibi, demek tesbîhin de bir özel ismi olduğundan dolayı "Kamus"ta zikredildiği üzere tesbîh,

⁶⁸⁶ Enam: 100

⁶⁸⁷ Rum: 40

⁶⁸⁸ Ece, Hüseyin K., *İslam'ın Temel Kavramları*, Beyan Yayınları, İstanbul 2000, s. 697.

⁶⁸⁹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 10, s. 26-41.

“sübhânallah” demek mânâsına da gelir ve yerine göre demek taaccüb (şaşmak) yerine de söylenir. Eğer taaccüb (şaşma) fevkalade bir güzellik münasebetiyle istihsan (güzel görme) yerinde ise yaratana bu güzel sanatıyla tenzîh mânâsında olur. Eğer bir münasebetsizliğe şaşmak suretiyle istihcan (kötü ve çirkin bulma) yerinde ise yüce yaratıcıyı ondan tenzîh ederim, mânâsında olur.

Maverdi, tesbîhin dinde, Allah’tan başkasının layık olmadığı en yüce mertebelerin bir alameti olduğunu kaydetmiş,⁶⁹⁰ Yazır ise, bu bağlamda tesbîhin Allah’a izafeten kullanıldığında, paklık, temizlik, nezahet anlamlarının ön plana çıktığı belirtmiştir.⁶⁹¹

... tesbîh, Allah Teâlâ’nın zatında, sıfatında, fiillerinde, isimlerinde nezahet ve paklığını ifade eder. Bu da olaylar ve mümkün olan şeylerin şanından olan çirkinliklere, eksikliklere ve Allah’ın kemâline aykırı olan hallere karşı fiil sıfatından olan kızma ve celâl sıfatının tecellisini ve zatında hiçbir noksan kabul etmeyen cemâl sıfatının, en yüksek güzelliğin bütün paklığıyla tahakkukunu gerektirir. Bundan dolayıdır ki “*Gök gürültüsü, övgüsüyle; melekler de korkusundan O’nu (Allah’ı) tesbîh ederler*”⁶⁹² ilâhî kavli tesbîhin celâl sıfatı ile ilgisini açık olarak ifade etmektedir. O halde tesbîhin hakikati, hamdin hakikati gibi doğrudan doğruya Allah Teâlâ’nın kendisine mahsus olan ve Subbûh, Kuddüs, Hamîd şerefli isimlerinin gereği bulunan fiildir. Yaratılmışlara ait olan tesbîh ise her birinin fitrî verilerine mümkün olabilen özel yetenekleri oranında gerek fiilen ve gerek sözlü olarak ve gerek itikâdî bakımdan onun açıklanma ve ilanı için ilâhî emre uymaktan ibarettir. Bundan dolayıdır ki tesbîh söz, fiil, niyet ve itikadî içermek üzere ve özellikle namaz mânâsına ve “sübhâneke” ve “sübhânallah” gibi tenzîhi ifade eden zikirler ile övme mânâlarına gelmektedir. Onun için burada tefsircilerin çoğu mutlak tenzîh ile, bazıları da namaz ile, diğer bazıları da “sübhânallah” demekle tefsir etmişler, bazıları da “*Bunu bizim*

⁶⁹⁰ el-Maverdî, *en-Nuketü ve'l-Uyûnu*, Beyrut 1992, c. 1, s. 38.

⁶⁹¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 10, s. 26-41.

⁶⁹² Ra’d: 13

*hizmetimize veren (Allah)in şânı yücedir.*⁶⁹³” gibi tesbîhi taaccüb olarak bu başarının hayrete değer bir şekilde büyüklüğünü kutlamak için olduğunu anlatmışlardır.

Elmalılı M. Hamdi Yazır, Ebu’s-Suud’dan tesbîh kelimesinin farklı vecihlerini özetle aktarmıştır:⁶⁹⁴ “Rabbine hamdederek “sübhaneke” de, yahut kimsenin kalbine gelmeyecek vechile sana o hayrete şâyân üstünlük ve başarıları kolaylaştırdığından dolayı onun o güzel, o mükemmel sanatına hamd ederek taaccüb et (şaşırp kal), yahut çok nimet vermesinden dolayı çok ibadet ve sena olmak üzere onu tesbîh ve hamd ederek zikret. Yahut nimetine hamd ederek onun için namaz kıl, Kâbe’nin kapısını açtığı zaman Resulullah (sav)’ın sekiz rekat kuşluk namazı kılmış olduğu rivayet edilmiştir. Yahut vaadini yerine getirdiğinden dolayı hamd ederek onu zalimlerin söylediklerinden tenzîh et, yahut ikram sıfatlarına hamd ederek celâl sıfatlarıyla senâ et!”

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ : “Dediler ki:

Sübhaneke. Bizim senin öğrettiğinden başka bir ilmimiz yoktur. Sen âlimsin, hakîmsin.”⁶⁹⁵ Ahfeşu’l-Evsat şöyle demiştir: “Sübhaneke” nasbtir. Çünkü seni tesbih ediyoruz murad edilmiştir. Bunu fiille, lafızdan bedel yapmış sanki şöyle demiş: Seni subhanekeyle tesbih ediyoruz.” Sonra böyle demiş: “Seni subhanekeyle tesbih ediyoruz. Lakin burada subhaneke gayri munsarîf bir mastardır.⁶⁹⁶

⁶⁹³ Zuhruf: 13

⁶⁹⁴ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 10, s. 26-41.

⁶⁹⁵ Bakara: 32

⁶⁹⁶ Ebu’l-Hattab el-Ahfeş, *Meani’l-Kur’an*, c. 1, s. 57.

Yazır, Allah'ın çeşitli sıfatları çerçevesinde hamd ile tesbîh arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur.⁶⁹⁷

Şu muhakkaktır ki, Allah Teâlâ'nın celâl ve ikram tecelliyatı hiçbir an kesilmediğinden dolayı her zaman ona tesbîh ve hamd vazifedir. Hamd, Fâtiha'da açıklandığı üzere yalnız ulaşılmayan nimetten dolayı değil, ulaşılan nimetten dolayı da olur. Ve o zaman hamd, şükür mânâsında olur. Şu halde celâl ve ikram tecellileri arttığı oranda da tesbîh ve hamdin artması gerekir. Zira nimet ve ikrama erince, ihsan edeni ve celâl sıfatını unutmak ve celâl eseri karşısında cemâl ve ikram tecellilerini unutmak hüsrana götüren cahillik ve küfür huylarındandır. Yardım ve fetihle ise bir taraftan celâlin ortaya çıkarılması, bir taraftan da ikram ile vaade vefa vardır. Şu halde bunların tahakkukuyla tesbîh ve hamd vazifesinin ifası kastedilmiştir. En yüksek paklık ile en yüksek hamd ve şükür zevki asıl o zamandır. Ve asıl o zamandır ki kalbin daha yüksek bir ferağat ve temizlikle Hak Teâlâ'nın celâl ve cemâl neş'esini duyarak ona yönelmesi lazımdır. Nitekim *“Boşaldığım zaman uğraş (ibadetle meşgul ol) yorul. Ve Rabbine rağbet et.”*⁶⁹⁸ buyurmuştu. Ve onun için cennet ehlinin bütün davası da tesbîh ve hamddir.

Yazır'ın dikkat çektiği önemli hususlardan bir tanesi de, şirkin karşıtı olarak, tesbîhin hem zahir ve hem de bâtının temizlenmesini kapsadığıdır.⁶⁹⁹

İşte *“Allah'ı hamd ile tesbîh ederim.”* diye zikre devamda bu zevk ve neşe ile Hakk'ın cemâline olan o şevk ve rağbetin ilan ve izharı ve ruhun tam bütünüyle ona dönmesi demek olduğu gibi, ta peygamberliğin başlangıcında *“Pislikten (Allah'a eş tutmak, puta tapmak gibi şeylerden) kaçın.”*⁷⁰⁰ buyurulmuş olan putların bu fetih ve zafer üzerine kırılması ve açıkta kapalıda şirk eserlerinin, ahlâkının ve âdetlerinin silinmesi için temizlik yapılması da tesbîh ve tenzîhin gereğidir. Bundan dolayı burada *“tesbîh et”* emri, Allah Teâlâ'yı zikir ve tenzîhin çoğaltulmasını ifade ederken zahir ve bâtının temizlenmesi emrini de ifade etmiş olur. Fakat

⁶⁹⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 10, s. 26-41.

⁶⁹⁸ İnşirah: 7-8

⁶⁹⁹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 10, s. 26-41.

⁷⁰⁰ Müddessir: 5

biraz önce hatırlatıldığı üzere tesbîh ve tahmîdin hakikati yine Allah'a mahsus olduğu için her kim olursa olsun dünyada hiçbir yaratığın onu bütün kemaliyle yerine getirmesi kabil olmaz, kul, masum olsa da münezzeh, sübhan olamaz.

Maverdî de tesbîhin zikrin bir çeşidi olduğunu belirtmiştir: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا : “Ey imân edenler! Allah'ı çokça zikredin ve

O'nu sabah akşam tesbîh edin”⁷⁰¹ Bu ayette Yüce Allah, imân sahibi olan insanlardan hem Allah'ı zikretmelerini ve hem de tesbîhte bulunmalarını talep etmiştir. Zikir ve tesbîh, beraber işlenmiştir. Zaten tesbîh, zikrin bir çeşididir. Zikir kelimesi, çeşitli tasavvufi kavramları kapsamaktadır. Bunlardan biri de tesbîhtir. Bu ayette geçen tesbîh için, alimlerin çeşitli açıklamaları vardır. Bazı alimler bunu, esas manası olan Allah'ı her türlü noksanlıklardan berî kılma diye yorumlamışlardır. Bunu namaz ve dua manalarında kabul eden alimler de vardır.⁷⁰²

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَاللَّنَّا لَهُ الْحَدِيدَ “

Davud'a bir üstünlük verdik. ‘Ey dağlar, çınlayın (tesbih edin), siz de ey kuşlar!’ dedik ve ona demiri yumuşattık.”⁷⁰³ Ebu Meysere şöyle demiş: “Habeş lisanına göre buradaki *evvibî* kelimesi tesbîh etmektir. Bir rivayete göre mânâsı: Onunla beraber dilediği yere gidin demektir. Et-Te’vib’tendir. Öyleki gündüzün bitmesi gecenin gelmesi demektir.”⁷⁰⁴

⁷⁰¹ Ahzab: 41- 42

⁷⁰² el-Maverdî, *en-Nuketü ve'l-Uyûnu*, Beyrut 1992, c. 4, s. 409.

⁷⁰³ Sebe: 10

⁷⁰⁴ İmam Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Buruç Yayınları, İstanbul 1997, c. 14, s. 265.

4.3. ‘SBH’ KÖKÜNÜN SEMANTİK ANALİZİ

‘Sbh’ kökü, Kitâb-ı Mukaddes’te ‘brk’ ve ‘kds’ kökleri ile karşılaştırıldığında çok daha az kullanılmakla birlikte, aksine Kur’an-ı Kerîm’de diğer iki köke nazaran çok daha sıklıkla tekrar etmiştir. Dolayısıyla Kur’an’ın anlam dünyasında bu kökün türevlerinin diğerlerinden daha belirleyici olduğu söylenebilir. Kökün Kitâb-ı Mukaddes ve Kur’an’da kullanılma sıklıkları ve biçimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 4 : Kitâb-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerîm’de ‘sbh’ kökü sayısı

<i>‘sbh’ kökü</i>				
	Eski Ahit	Yeni Ahit	Kur’an-ı Kerîm	Toplam
İsim Türevleri	44	4	10	58
Fiil Türevleri	33	12	22	67
Toplam Türev	77	16	32	125
Toplam Kullanım	155	22	91	268

‘Sbh’ kökünün kutsal metinlerde kullanım sayıları incelediğinde, Eski Ahit’te 155 kere tekrar ettiği görülmektedir. Kur’an’da bu kökün türevlerinin kullanım sayısı 91 iken, Yeni Ahit’te ise sadece 22’dir. Görüldüğü gibi Eski Ahit ve Kur’an’da önemli bir sayıda tekrarı olan bu kök türevleri, Yeni Ahit’te çok az geçmektedir.

Etimolojik olarak ‘sbh’ (*sabahha*)’nin kök anlamı “yüzmek”tir. *Sabbahha* ise övmek anlamında olup, Samî dillerinde *sh-b-hh* seslerinden oluşur. İbranice *shibbeach*, Süryanice ise *shubcha*’dır.⁷⁰⁵

Arapça *subhha* (*sabbahha*) ise tesbih anlamında olup Farsçada *sobhhe* olarak kullanılır. *Tasbihh* (*sabbahha*) ise tesbih ismini / aletini ifade eder ve Hintçede *tasbi*, Malaycada *tasbih*, Farsçada *tasbihh*, Türkçede *tesbih* ve Swahilicede *tasbihi* olarak kullanılmaktadır. *Subhhan* (*sabbahha*) ise övülen anlamında olup Hintçede *subhan*, Türkçede *Sübhan* ve Farsçada *sobhhan* olarak kullanılmıştır.⁷⁰⁶

Arapçada ‘sbh’ nin kök anlamı *yüzmektir*. Kökün mastarı su üstünde durmak, yüzmek anlamlarındaki السَّبْحُ وَالسَّبَّاحَةُ kelimeleridir. Bu nedenle yüzene / yüzücüye, gemiye سَابِح veya سَبَّاحاء ‘dan türeyen سَبُّوح denir. Bu kök aynı zamanda yüzer gibi hareket eden atların, yıldızların, meleklerin hareketlerini tasvir etmek için de kullanılmıştır.

Bu kök terimsel anlama büründüğünde ise *tenzîh* anlamına sahip olmaktadır. Dolayısıyla التَّسْبِيح tenzîh – temize çıkarma anlamındadır. Bu anlamda olmak üzere اللهُ وِسُبْحَانَ اللهِ ifadesinin de Allah’ı zâtına yakışmayan, uygun olmayan her türlü sıfattan tenzîh etmek, temize çıkarmak anlamında olduğu belirtilmiştir. Nitekim سُبْحَانَكَ de “Seni kötülüklerden tenzîh eder, temize çıkarırım” anlamındadır.

⁷⁰⁵ Rajki, Andras, *Arabic Etymological Dictionary*, ‘baraka’, byy., 2002.

⁷⁰⁶ a.e.

Allah'ın ismi olarak kullanılan سُبْحَانَ ve sıfatları olarak kullanılan السُّبُوح ve سُبُوح کelimelerinin hepsinde de Allah'ın her türlü kötülükten ve eksiklikten uzak, temiz, münezzehtir olduğu anlamları çıkarılmıştır. Bu nedenle *Kitâbu'l-'ayn*'da السُّبُوح ile القُدُّوس کelimelerinin aynı anlamda olduğu kaydedilmiştir.

Müfessirler, nasıl ki suda yüzen balık hiç bir kir kabul etmeyecekse, Allah da her türlü kötülükten münezzehtir, arîdirdiye düşünerek yüzmek ile temizlik arasında ilişki kurmuşlardır.

Tesbîh kelimesi Kur'an terminolojisinde özel bir anlam kazanarak namaz ve zikir türü ibadetleri de ifade eder duruma gelmiştir.

Eski Ahit'te ise שָׁבַח kelimesi övmek, yüceltmek, takdir etmek, tesbih etmek; yatıştırarak, sakinleştirmek ve şan, ün, görkem anlamlarında kullanılmıştır. Diğer yandan Yeni Ahit'te çok az kullanılmasına rağmen شَبَّح kökü, çok geniş bir anlam yelpazesine tekabül etmektedir. Bu kelime görkem, şan, ün; zenginlik; yücelik, ululuk; övgü, yüceltme, övme, tesbîh etme, ululama; mükemmel, kusursuz, şahane gibi anlamlara gelmektedir. Ancak ne Kitâb-ı Mukaddes metninde ne de İbranice – Süryanice sözlüklerde kelimenin Arapçadaki kök anlamına (yüzmek) rastlanılmamıştır. Ayrıca Kur'an'da kavramsal olarak büyük oranda tenzîh ile ilişkili olan bu kök, Kitâb-ı Mukaddes'te daha ziyade övgü ile ilişkilidir. Müfessirler

tesbihin Kur'an'da da hamdetmek / övmek anlamlarına da işaret etmişlerdir. Ancak bu kök Kur'an'da, şan, ün, görkem anlamlarında kullanılmamıştır.

Aslında iyi analiz edildiğinde bu anlamların birbirleriyle doğrudan ilgili oldukları görülmektedir. Her türlü eksiklikten uzak tutulan, temize çıkarılan ve bu sebeple övülen şüphesiz mükemmel / kusursuz olacaktır ve bu sebeple ululuk, görkem, şan gibi payeleri nefsinde taşıyacaktır.

Yunancada 'sbh' kökünü karşılamak üzere kullanılan "ἔπαινέω" kelimesi "ἐπι" (epi) edatı ile "αἶνεω" kelimesinin birleşmesinden oluşmuştur ve övmek, takdir etmek, yüceltmek; teşekkür etmek; tanrı için şükür ilahîleri okumak; tesbih etmek; yemin etmek, söz vermek; tavsiye etmek, önermek; özlü söz, güzel söz gibi anlamlara gelmektedir.

Latince'de 'sbh' kökünü karşılayan "laudo" kelimesi de övmek, yüceltmek, göklere çıkarmak, methetmek, takdir etmek, kutlamak, onurlandırmak, tavsiye etmek, salık vermek, bahsetmek, adından söz etmek, anmak, zikretmek; övgüye değer, saygın, itibarlı, mükemmel, kusursuz gibi anlamları taşımaktadır. Görüldüğü gibi Yunanca ve Latince'de 'sbh' kökünü karşılayan sözcükler, Samî dillerindeki aynı anlam alanına tekabül etmektedirler. Ancak bu dillerde de Arapçadaki kök anlama (yüzmek) rastlanılmamıştır.

Türkçede *tesbih* kelimesinin kökeni, Arapçadaki سبّح'dir. Sübhâneke duasını söylemek anlamındadır. *Sübhan* ise övme, yüceltme anlamındadır.⁷⁰⁷

⁷⁰⁷ Nişanyan, Sevan, *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, Adam Yay., İstanbul 2002.

Osmanlıca sözlüklerde Arapça ‘sbh’ kökünden türeyen, sebbah, sebahat, sübhan, sübhanî, sübhaniyye, sübha, tesbîh, tesbîhat, misbah, sâbih, sâbiha (çoğulu sâbihât) sözcüklerine yer verilmiş olup, bu sözcüklerin hepsi yüzmek ve tenzîh ile ilişkilendirilmiştir.

Günümüzde Türkçede tesbîh; Allah’ı noksan sıfatlardan tenzîh etme ve ululama; “Subhanallah” deme; Allah’ın sıfatlarını tesbîh ederken sayı saymak için kullanılan ve 33 veya katları kadar tanenin ipe dizilmesiyle meydana gelen halka anlamlarında kullanılmaktadır. Her ne kadar da Türkçe sözlüklerde yer verilmemişse de, Türkçede tesbîh kelimesi övme, hamdetme (“Elhamdulillah” deme) anlamını da içermektedir. Zira tesbih ibadetinin üç halkasından bir tanesi de bu sözdür.

Günümüz İngilizcesinde ‘sbh’nın kök anlamına karşılık gelen *to swim (in); to float; to spread* filleri olup, kavramsal anlam karşılığı ise *praise, glorify, extol, vb* fiillerle ifade edilebilir. Bu fiillerin hepsi yüceltmek, ululumak, övmek, şükretmek, vb. anlamlara karşılık gelmekle birlikte, hiç biri tenzîh anlamı taşımamaktadır. Yine modern İngilizcede kullanılan ve Yunanca kökenli *kudos* kelimesi de şeref, ün, övgü anlamı taşımaktadır ve bu kelime şekil / ses olarak Samî dillerindeki ‘kds’ kökü ile aynıdır.⁷⁰⁸ Ancak anlam alanı itibariyle ‘kds’ kökünden daha çok ‘sbh’ kökü ile örtüşmektedir.

⁷⁰⁸ *Websters-Oline-Dictionary*, <<http://www.websters-online-dictionary.org/definition/kudos>>

V. BÖLÜM

'KDS' KÖKÜ

Bu bölümde, önceki iki bölümde ('brk' ve 'sbh' kökleri) izlenen yöntem / sıralama kullanılarak 'kds' kökünün leksikografik, etimolojik ve semantik incelemesine yer verilecektir. Bu kök, Eski Ahit'te en fazla tekrar eden kelimelerden bir tanesidir.

5.1. KİTÂB-I MUKADDES'TE 'KDS' KÖKÜ

5.1.1. Eski Ahit'te 'KDS' Kökü

'Kds' kökü Eski Ahit'te 65 fiil ve 127 isim olmak üzere 192 değişik formda ve toplam 840 kere kullanılmıştır.

5.1.1.1. İbranice sözlüklerde 'kds' kökü

“קדש” kökü fiil olarak şu anlamlarda kullanılmıştır:⁷⁰⁹

Saf, temiz, pak, ari, olmak; kutsamak, kutsallaştırmak, takdis etmek; hazırlamak, adamak, tanrıya vakfetmek; kutsanmak, kutsal kabul etmek, takdis edilmek; ayrılmak, kesmek, mahrum etmek, farklı olmak; bir şeyin yasaklanmasına

⁷⁰⁹ Blue Letter Bible. “Dictionary and Word Search for 'qadash (Strong's 06942)' ” . Blue Letter Bible. 1996-2002. 6 Aug 2006. <<http://www.blueletterbible.org/cgi-bin/words.pl?word=06942&page=1>>; Jastrow, Marcus, *Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*, Pardes Publishing House, New York, 1950. c. 2, s. 1319 – 1321; Shachter, Haim, *The New Universal Hebrew English Dictionary*, Yahneh Publishing House, Tel Aviv, 1962, c. 2, s.668-669.

neden olmak, kınanmaya sebep olmak; evlenmek, nişanlanmak, nişanlamak. İlan etmek, duyurmak, açığa vurmak.

- a. (Kal)
 - 1. ayırmak, tahsis etmek, kutsal olmak
 - 2. kutsanmış olmak
 - 3. kutsanmış, tabulaştırılmış
- b. (Nifal)
 - 1. kendini kutsanmış veya soylu olarak göstermek
 - 2. onurlandırmak, kutsanmış olarak muamele edilmek
 - 3. kutlu olmak
- c. (Piel)
 - 1. kutlu olarak farklılaşmak, adamak, vakfetmek
 - 2. kutsal olarak görmek, kutsal olduğunu duyurmak
 - 3. kutsal olarak onurlandırmak, aziz gözüyle bakmak
 - 4. kişileri, nesnelere kutsamak
- d. (Pual)
 - 1. kutsanmış olmak, rahiplerin veya nesnelere kutsanması
 - 2. vakfedilmek, adanmak
- e. (Hipil)
 - 1. ayrılmak, adanmak, kutsamak
 - 2. kutlu veya aziz olarak kabul etmek ve muamele etmek
- f. (Hitpael)
 - 1. ayrı olmak, farklı olmak
 - 2. günahlardan arınmak, temiz olmak

3. tanrının kendisini takdis ettirmesi
4. kutlu olarak görülmek
5. kendini kutsamak
6. (bayram) kutlamak

Bu kökten türeyen; **מִקְדָּשׁ**⁷¹⁰ (eril isim) kutsal yer, tapınak, mabet, korunak, sığınak, Tanrı Mabedi, Hezekyel'in tapınağı, gezici Yahudi tapınağı; **קָדוֹשׁ**⁷¹¹ (sıfat) kutsal, Tanrı, aziz; **קָדְיִשׁ**⁷¹² (sıfat, isim) kutsal, melek, aziz; **קְדֻשָּׁה**⁷¹³ (eril isim) kutsallık, kudsiyet, farklılık ve nesnelere, mekanların veya Tanrının kudsiyeti, kutsallığı, farklılığı; **קְדֻשָּׁה**⁷¹⁴ (eril isim) erkek tapınak fahişesi, ibne; **קְדֻשָּׁה**⁷¹⁵ (dişil isim) ise bayan tapınak fahişesi anlamındadır. **שָׁדֵד** işlediği günah **שָׁדֵד**'in işlediği günah ile kayıslanmışında çok daha büyüktür.⁷¹⁶ **קְדֻשָּׁה**⁷¹⁷ (eril isim) küpe (kulak veya burun küpesi) anlamındadır. Diğer yandan **קָדוֹשׁ** kelimesinin, tamamıyla farklı, ayrı, ayrılmış, ayrı tutmak (*set apart*) anlamlarında olup, kutsal (*holy*) kelimesi ile karşılanmasının yanlış olduğu da belirtilmiştir.⁷¹⁸

⁷¹⁰ Brown, Driver, Briggs and Gesenius. "Hebrew Lexicon entry for Miqdash". "The KJV Old Testament Hebrew Lexicon". 6 Aug 2006<<http://www.biblestudytools.net/Lexicons/Hebrew/hebrew.cgi?number=720&version=kjv>>.

⁷¹¹ Brown, Driver, Briggs and Gesenius. "Hebrew Lexicon entry for Qadowsh ", *a.g.e.*

⁷¹² Brown, Driver, Briggs and Gesenius. "Hebrew Lexicon entry for Qaddiysh ", *a.g.e.*

⁷¹³ Brown, Driver, Briggs and Gesenius. "Hebrew Lexicon entry for Qodesh", *a.g.e.*

⁷¹⁴ Brown, Driver, Briggs and Gesenius. "Hebrew Lexicon entry for Qadesh ", *a.g.e.*

⁷¹⁵ Brown, Driver, Briggs and Gesenius. "Hebrew Lexicon entry for Q@deshah", *a.g.e.*

⁷¹⁶ Jastrow, Marcus, *a.g.e.*, c. 2, s. 1321.

⁷¹⁷ *a.g.e.*, c. 2, s. 1321.

⁷¹⁸ *Expository Glossary of Terms Used in Messianic Teaching*, Helderberg, South Africa 2001, s. 168. 14 Jan 2007 <www.messiahtruth.com/messianic.pdf>

5.1.1.2. Eski Ahit'te 'kds' kökünün türevleri

Eski Ahit'te 'kds' kökünün temel türevleri; מִקְדָּשׁ (mikdaş), קְדוֹשׁ (kadoş), קְדוֹשׁ (kaddiș), קְדָשׁ (kadaş), קְדֵשׁ (kedeş), קֹדֶשׁ (kodeş), קֶדֶשׁ (kadeş), קְדֵשׁ בְּרִנֵּי (kadeş barneya) ve קְדֵשׁהּ (kdeša) olmak üzere toplam 840 kere kullanılmıştır.

5.1.1.3. Eski Ahit'te 'kds' kökünün anlamları

Eski Ahit'te 'kds' kökü şu anlamlarda kullanılmıştır:

1- מִקְדָּשׁ (mikdaş): Kutsal yer; tapınak, şapel; kutsanmış anlamlarında ⁷¹⁹ şu ayetlerde geçmektedir.

תְּבֹאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְהַר גִּחְלֹתָךְ מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ
 פְּעֻלַּת יְהוָה מִקְדָּשׁ אֲדָנִי כֹנְנִי־דִיךָ

Ya RAB, halkını içeri alacaksın.

Kendi dağıma, yaşamak için seçtiğin yere,

*Ellerinle kurduğun kutsal yere dikeceksin, ya Rab!*⁷²⁰

וְשִׁלְשִׁים יוֹם וְשִׁלְשֵׁת יָמִים תֵּשֵׁב בְּדָמִי
 טְהַרָה בְּכָל-קֹדֶשׁ לֹא-תִגַּע וְאֶל-הַמִּקְדָּשׁ
 לֹא תָבֵא עַד-מְלֵאת יָמֵי טְהַרָה

⁷¹⁹ Blue Letter Bible. a.g.s.

⁷²⁰ Çıkış: 15-17

*Kadın kanamasından paklanmak için otuz üç gün bekleyecek. Pak sayılması için geçmesi gereken bu günler doluncaya dek kutsal bir şeye dokunmayacak, tapınağa girmeyecek.*⁷²¹

אַת־שַׁבְּתַתִּי תִשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִירְאוּ אֲנִי יְהוָה

*Şabat günlerimi tutacaksınız. Tapınağıma saygı göstereceksiniz. RAB benim.*⁷²²

וְאֲנִי אֶתֵּן אֶת־פָּנַי בְּאִישׁ הַהוּא וְהִכַּרְתִּי אֹתוֹ
מִקְרָב עִמּוֹ כִּי מִזִּרְעוֹ נָתַן לְמֶלֶךְ לְמַעַן
טַמֵּא אֶת־מִקְדָּשִׁי וְלַחֲלֹל אֶת־שֵׁם קִדְּשִׁי

*Kim çocuğunu Molek'e sunarak tapınağımı kirletir, kutsal adıma leke sürerse, ona öfkeyle bakacağım. Onu halkımın arasından atacağım.*⁷²³

יִשְׁלַח- עֲזָרָךְ מִקְדָּשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדְכָּ

*Yardım göndersin sana kutsal yerden, Siyon'dan destek versin.*⁷²⁴

וּבֵית- אֵל לֹא־תוֹסִיף עוֹד לְהִנָּבֵא כִּי
מִקְדָּשׁ- מֶלֶךְ הוּא וּבֵית מִמְלָכָה הוּא

*Bir daha Beytel'de peygamberlik etme. Çünkü burası kralın kutsal yeri (şapel), krallık tapınağıdır."*⁷²⁵

⁷²¹ Levililer: 12-4

⁷²² Levililer: 19-30

⁷²³ Levililer: 20-3

⁷²⁴ Zebur 1: 20-2

⁷²⁵ Amos: 7-13

מכל מתנתיכם תרימו את כל-תרומת
יהוה מכל-חלבו את-מקדשו ממנו

*Aldığınız bütün armağanlardan RAB için bir armağan ayıracaksınız;
hepsinin en iyisini, en kutsalını ayıracaksınız.⁷²⁶*

2- קדוש (kadoş): Kutsal; kutsal olan, kutsal Rab; aziz, sadık kul,

anlamlarında kullanılmıştır:

ואתם תהיו-לי ממלכת כהנים וגוי קדוש
אלה הדברים אשר תדבר אל-בני ישראל

*Siz benim için kâhinler krallığı, kutsal ulus olacaksınız. İsraililer'e
böyle söyleyeceksin.⁷²⁷*

יאכלנו במקום קדוש יאכל קדש קדשים הוא
כל-זכר בכהנים

*Kâhinler soyundan gelen her erkek bu sunuyu yiyebilir. Sunu kutsal bir
yerde yenecek, çünkü çok kutsaldır.⁷²⁸*

כי אני יהוה אלהיכם והתקדשתם והייתם
קדשים כי קדוש אני ולא תטמאו את-נפשתיכם
בכל-השרץ הרמש על-הארץ

*Tanrınız RAB benim. Kendinizi kutsayın ve kutsal olun. Çünkü ben
kutsalım. Küçük kara hayvanlarının hiçbirisiyle kendinizi kirlitemeyin.⁷²⁹*

⁷²⁶ Sayılar: 18-29

⁷²⁷ Çıkış: 19-6

⁷²⁸ Levililer: 7-6

⁷²⁹ Levililer: 11-44

וְקִדְשָׁתוֹ כִּי-אֶת-לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מְקַרֵּיב
קָדֹשׁ יִהְיֶה-לְךָ כִּי קָדוֹשׁ אָנִי יְהוָה מְקַדְשְׁכֶם

*Onu kutsal sayın. Çünkü yiyecek sunusunu Tanrınız'a o sunuyor. Sizin için kutsaldır. Çünkü ben kutsalım, sizi kutsal kılan RAB benim.*⁷³⁰

כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִתְחַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחְנֶךָ לְהַצִּילְךָ
וּלְתַת אֵיבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְתִיה מַחְנֶיךָ קָדוֹשׁ
וְלֹא-יִרְאֶה בְּךָ עֲרֹת דָּבָר וְשָׁב מֵאֲחֶרֶיךָ

*Tanrınız RAB sizi kurtarmak ve düşmanlarınızı elinize teslim etmek için ordugahın ortasında dolaşır. Ordugahınız kutsal olsun ki, RAB aranızda yakışsız bir şey görüp sizden ayrılmasın.*⁷³¹

אֵינִי-קָדוֹשׁ כִּיְהוָה כִּי אֵין בְּלִתְךָ וְאֵין צִוֵּר כְּאֱלֹהֵינוּ

Kutsallıkta RAB'bin benzeri yok,

Evet, senin gibisi yok, ya RAB!

*Tanrımız gibi dayanak yok.*⁷³²

וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי בֵּית-שֹׁמֶשׁ מִי יוּכַל לְעֹמֵד
לְפָנָי יְהוָה הָאֱלֹהִים הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה וְאֵל-מִי
יַעֲלֶה מֵעַלְיָנוּ

Beytşemeşliler, "Bu kutsal Tanrı'nın, RAB'bin önünde kim durabilir?"

*Bizden sonra kime gidecek?" diyorlardı.*⁷³³

וְהַלּוֹיִם מַחֲשִׂים לְכָל-הָעָם לְאֹמֹר הַסּוּ
כִּי הַיּוֹם קָדוֹשׁ וְאֵל-תַּעֲצְבוּ

⁷³⁰ Levililer: 21-8

⁷³¹ Yasa Kitabı: 23-14

⁷³² 1. Samuel: 2-2

⁷³³ 1. Samuel: 6-20

Levililer, "Sakin olun, bugün **kutsal** bir gündür, üzülmeyin"
diyerek halkı yatıştırdılar.⁷³⁴

נָהַר פְּלִגְיוֹ יִשְׁמַחַן עִיר- אֱלֹהִים קָדוֹשׁ
מִשְׁכְּנֵי עֲלִיּוֹן

Bir ırmak var ki, suları sevinç getirir Tanrı kentine,
Yüceler Yücesi'nin **kutsal** konutuna.⁷³⁵

רוֹמְמוֹי־הַתְּהָה אֱלֹהֵינוּ וְהַשְׁתַּחֲוִי־לָהֶם
הַגְּלִיּוֹ קָדוֹשׁ הוּא

Yüceltin Tanrımız RAB'bi,
Ayaklarının taburesi önünde tapının!
O **kutsaldır**.⁷³⁶

וְקָרָא זֶה אֶל-זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ
יְהוָה צְבָאוֹת מְלֵא כָל-הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ

Birbirlerine şöyle sesleniyorlardı:
"Her Şeye Egemen RAB
Kutsal, kutsal, kutsaldır.
Yüceliği bütün dünyayı dolduruyor."⁷³⁷

אִף חֶבֶב עַמִּים כָּל-קִדְשׁוֹ בִּיָּדְךָ וְהֵם
תִּכְוִלְהֶנְגֶלְךָ יִשָּׂא מִדְּבַרְתֶּיךָ

Ya RAB, halkları gerçekten seversin,
Bütün **azizler** elinin altındadır.

⁷³⁴ Nehemya: 8-11

⁷³⁵ Zebur: 46-4

⁷³⁶ Zebur: 99-5

⁷³⁷ Yeşeya: 6-3

Ayaklarına kapanır,
Sözlerini dinlerler.⁷³⁸

וַיִּוְדוּ שָׁמַיִם פְּלֶאֶךְ יְהוָה אֶפְ-אַמּוֹנֶתְךָ בְּקִהְלֵךְ קְדוֹשִׁים

Ya RAB, gökler över harikalarını,
*Kutsallar topluluğunda övülür sadakatin.*⁷³⁹

וְנִסְתָּם גִּיא־הָרִי כִי-יִגִיעַ גִּי-הָרִים אֶל-אַצֵּל
וְנִסְתָּם כְּאֲשֶׁר נִסְתָּם מִפְּנֵי הָרֵעַשׁ בִּימֵי עֲזִיָּה
מִלֶּכְ-יְהוּדָה וְבֵא יְהוָה אֱלֹהֵי כָל-קְדוֹשִׁים עִמָּךְ

Yarılan dağımın oluşturduğu vadiden kaçacaksınız, çünkü vadi
Asal'a dek uzanacak. Yahuda Kralı Uzziya döneminde depremden
nasıl kaçtıysanız, öyle kaçacaksınız. O zaman Tanrım RAB bütün
azizlerle birlikte gelecek!⁷⁴⁰

3- קַדְדִישׁ (kaddiṣ): Aziz, kutsal, kutsal Rab anlamlarında

kullanılmıştır:

וְעַד אַחֲרָיִן עַל קְדָמֵי דְנִיְאֵל דֵּי-שָׁמַיָּה
בְּלִטְשָׁאֲצַר כְּשֵׁם אֱלֹהֵי וְדֵי רוּחַ-אֱלֹהֵי
קַדְדִישִׁין בֵּיהּ וְחִלְמָא קְדָמוּהֵי אֲמַרְתָּ

Sonunda ilahımın adından gelen Belteşassar adıyla çağrılan
ve kendisinde *kutsal* ilahların ruhu bulunan Daniel yanıma geldi.
Gördüğüm düşü ona anlattım.⁷⁴¹

⁷³⁸ Yasa Kitabı: 33-3

⁷³⁹ Zebur: 89-5

⁷⁴⁰ Zekeriya: 14-5

⁷⁴¹ Daniel: 4-8

בְּגִזְרַת עִירִין פִּתְגָמָא וּמֵאמַר קִדְיִשִּׁין
 שְׁאַלְתָּא עַד- דְּבֵרַת דֵּי יַנְדְּעוֹן חֵיָא דֵּי-שְׁלִיט
 עֲלֵיא בְּמַלְכוּת אַנוּשָׂא וְלִמְנ- דֵּי יִצְבָּא
 יִתְנַנְה וְשִׁפְל אַנְשִׁים יְקִים עֲלֵיהּ

*Bu yargıyı gözcüler, kararı **kutsallar** verdi. Öyle ki, her canlı Yüce Olan'ın insan krallıkları üzerinde egemenlik sürdüğünü ve onları dilediği kişiye, en hor görülen birine bile verebileceğini bilsin*⁷⁴²

דְּנָה חֲלָמָא חַוִּית אָנָה מְלָכָא נְבוּכַדְנֶצַּר
 וְאַנְתָּה בִלְטִישְׂאֶצַּר פִּשְׂרָא אֱמַר כָּל- קָבֵל
 דֵּי כָל-חַכְמֵי מְלְכוּתֵי לָא- יְכַלִּין פִּשְׂרָא
 לְהוֹדְעַתְנִי וְאַנְתָּה כְּהֵל דֵּי רוּחַ- אֱלֹהִין
 קִדְיִשִּׁין בְּךָ

*"İşte ben Kral Nebukadnessar'ın gördüğü düş! Şimdi, ey Belteşassar, bunun ne anlama geldiğini söyle. Çünkü krallığımdaki bilgelerin hiçbiri bu düşün ne anlama geldiğini bana açıklayamadı. Ama sen açıklayabilirsin, çünkü **kutsal** ilahların ruhu var sende."*⁷⁴³

חֲזָה הָוִית בְּחֻזֵי רֵאשֵׁי עַל- מִשְׁכְּבֵי וְאַלֹ
 עִיר וְקִדְיִשׁ מִנְ-שְׁמֵיָא נְחַת

*Yatağında yatarken gördüğüm görümlerde gökten inen bir gözcü, **kutsal** bir varlık gördüm.*⁷⁴⁴

חֲזָה הָוִית וְקִרְנָא דְכֵן עֲבָדָה קָרַב עַמ־קִדְיִשִּׁין
 וְיִכְלָה לְהוֹן

⁷⁴² Daniel: 4-17

⁷⁴³ Daniel: 4-18

⁷⁴⁴ Daniel: 4-13

*Ben baktığım sırada bu boynuz **azizlerle** savaşıyor ve onları yeniyordu.⁷⁴⁵*

עַד דֵּי־אַתָּה עֲתִיק יוֹמֵיָא וְדִינָא יְהִיב לְקַדְיָשִׁי
עַל־יוֹנִין וְזַמְנָא מְטָה וּמַלְכוּתָא חֲסוּנִי־קַדְיָשִׁין

*Eskiden beri var Olan -Yüceler Yücesi- gelip **azizlerin** lehine yargı verene dek bu böyle sürdü. **Azizlerin** krallığı alma zamanı gelmişti.⁷⁴⁶*

4- קַדַּשׁ (kadaş): Kutsamak, kutsallaştırmak, takdis etmek; adamak;

kutsal; hazırlık yapmak, hazırlanmak; seçmek; arınmak, temizlenmek; çağırarak, davet etmek anlamlarında kullanılmıştır:

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי
בּו שַׁבַּת מְכֹל־מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת

*Yedinci günü **kutsadı**. Onu kutsal bir gün olarak belirledi. Çünkü Tanrı o gün yaptığı, Yarattığı bütün işi bitirip dinlendi.⁷⁴⁷*

וַקַּדְשֵׁתְּ אֹתָם וְהִיוּקַדְשׁ קַדְשִׁים כָּל־הַנִּגְעִ
בָּהֶם יְקַדֵּשׁ

*Onları **kutsal kıl** ki, çok kutsal olsunlar. Onlara değen her şey kutsal sayılacaktır.⁷⁴⁸*

וְאִם אֶת־שָׂדֶה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְׂדֵּה אֲחִיזתּוֹ
יְקַדֵּשׁ לַיהוָה

'Bir kimse ailesinin mülkü olmayan, sonradan satın aldığı bir tarlayı

⁷⁴⁵ Daniel: 7-21

⁷⁴⁶ Daniel: 7-22

⁷⁴⁷ Yaratılış: 2-3

⁷⁴⁸ Çıkış: 30-29

RAB'be *adarsa*,⁷⁴⁹

גַּמְ-אַתֶּם הַקָּדִישׁ הַמֶּלֶךְ דָּוִד לִיהוּהָ עַמ־הַכֶּסֶף
וְהַזָּהָב אֲשֶׁר הַקָּדִישׁ מִכָּל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר כִּבֵּשׁ

*Kral Davut bu armağanları yendiği bütün uluslardan ele geçirdiği altın
ve gümüşle birlikte RAB'be adadı.*⁷⁵⁰

זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקִדְשׁוֹ

*Şabat Günü'nü kutsal sayarak anımsa.*⁷⁵¹

קִדְשׁוֹ עָלֶיךָ מִלְחָמָה קוֹמִוּוּנְעֵלָה
בְּצִהְרִים אוֹי לָנוּ כִּי-פָנָה הַיּוֹם כִּי יִנְטוּצְלָלִי- עָרֵב

Yeruşalim'e karşı savaş hazırlığı yapın!

Kalkın, öğleyin saldırıya geçelim!

Vay halimize, gün kararıyor!

*Akşamın gölgeleri gitgide uzuyor.*⁷⁵²

וְקִדְשֵׁתִי עָלֶיךָ מִשְׁחָתִים אִישׁ וְכִלְיוֹ וְכָרְתוּ
מִבְּחַר אֲרֵזֶיךָ וְהִפִּילוּ עַל-הָאֵשׁ

Eli silahlı yok ediciler hazırlayacağım sana karşı.

En iyi sedir ağaçlarımı kesecek,

*Ateşe atacaklar.*⁷⁵³

קָרְאוּ- זֹאת בְּגוֹיִם קִדְשׁוֹ מִלְחָמָה הָעִירוּ
הַגְּבוּרִים יִגְשׁוּ יַעֲלֶן כָּל אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה

⁷⁴⁹ Levililer: 27-22

⁷⁵⁰ 2. Samuel 8:11

⁷⁵¹ Çıkış: 20-8

⁷⁵² Yeremya: 6-4

⁷⁵³ Yeremya: 22-7

Uluslar arasında şunu duyurun:

*Savaşa **hazırlanın**, yiğitlerinizi harekete geçirin.*

Bütün savaşçılarınız toplanıp saldırıya geçsin.⁷⁵⁴

וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת-קִדְשׁ בְּגִלְיָל בְּהַר בְּנֵתְלַי
וְאֶת-שָׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם וְאֶת-קִרְיַת אַרְבַּע
הִיא חֶבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה

Böylece Naftali'nin dağlık bölgesinde bulunan Celile'deki

Kedeş'i, Efrayim'in dağlık bölgesindeki Şekem'i ve Yahuda'nın

*dağlık bölgesindeki Kiryat-Arba'yı -Hevron'u- **seçtiler**.⁷⁵⁵*

וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים וַיִּקְחָהּ וַתָּבוֹא אֵלָיו
וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ וְהִיא מִטְּמֵאָתָהּ וַתֵּשֶׁב
אֶל-בֵּיתָהּ

Davut kadını getirmeleri için ulaklar gönderdi. Kadın

*Davut'un yanına geldi. Davut aybaşı kirliliğinden yeni **arınmış***

olan kadınla yattı. Sonra kadın evine döndü.⁷⁵⁶

הִס מִפְּנֵי אֲדֹנָי יְהוָה כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה
כִּי-יַחְכִּין יְהוָה זֶבַח הַקִּדְּשִׁים קִרְאֵיו

Susun Egemen RAB'bin önünde,

Çünkü O'nun günü yaklaştı.

RAB bir kurban hazırladı,

*Konuklarını **çağır**dı.⁷⁵⁷*

⁷⁵⁴ Yoe: 3-9

⁷⁵⁵ Yeşu: 20-7

⁷⁵⁶ 2.Samuel: 11-4

⁷⁵⁷ Sefanya: 1-7

5- קִדְשׁ (kedeş): Kutsal şehir, Kudus'ün güneyinde bir şehir ve

Naftali'de bulunan bir göçmen şehri anlamlarında kullanılmıştır:

וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת-קִדְשׁ בְּגִלְיָל בְּהַר גִּבְעָתָי
 אֶת-שְׁכֵם בְּהַר אֶפְרַיִם וְאֶת-קִרְיַת אַרְבֵּעַ

Böylece Naftali'nin dağlık bölgesinde bulunan Celile'deki

Kedeş'i, Efrayim'in dağlık bölgesindeki Şekem'i ve Yahuda'nın

dağlık bölgesindeki Kiryat-Arba'yı -Hevron'u- seçtiler.⁷⁵⁸

וּמִמֶּטְהָ גִבְעָתָי אֶת-עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת-קִדְשׁ
 בְּגִלְיָל וְאֶת-מִגְרָשָׁה וְאֶת-חֲמַת דָּאָר וְאֶת-מִגְרָשָׁה
 וְאֶת-קִרְיַתן וְאֶת-מִגְרָשָׁה עָרִים שְׁלֹשׁ

Naftali oymağından alınan ve kazayla adam öldürenler için sığınak kent

seçilen Celile'deki Kedeş, Hammot-Dor, Kartan ve otlakları olmak üzere

toplam üç kent.⁷⁵⁹

6- קִדְשׁ (kodeş): Kutsal; kutsal yer, tapınak; kutsanmış şey, kutsal eşya,

kutsal sunu; en, en kutsal, çok kutsal; kutsallık; kutsanmak, adamak;

anlamlarında kullanılmıştır:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי-תִקְרַב הָלֵם שֶׁל-נִעְלִיךָ מֵעַל
 הַגְּלִיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָתָּה עוֹמֵד עָלָיו
 אֲדַמֶּת־קִדְשׁ הוּא

Tanrı, "Fazla yaklaşma" dedi, "Çarıklarını çıkar. Çünkü

bastığın yer kutsal topraktır.⁷⁶⁰

⁷⁵⁸ Yeşu: 20-7

⁷⁵⁹ Yeşu: 21-32

⁷⁶⁰ Çıkış: 3-5

וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא-קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי
 מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל-מְלָאכָה לֹא-יַעֲשֶׂה
 בָּהֶם אֵךְ אֲשֶׁר יֹאכַל לְכָל-נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם

*Birinci günde kutsal toplantı yapacaksınız ve yedinci günde
 kutsal toplantı yapacaksınız. O günler hiçbir iş yapılmayacak.
 Herkes yalnız kendi yiyeceğini hazırlayacak.*⁷⁶¹

נְחִיטָה בְּחֶסֶדְךָ עִמָּזוֹ גְּאֻלָּתָהּ גְּהִלָּתָהּ בְּעֵדְךָ
 אֶל-גְּנוּהַ קֹדֶשְׁךָ

*Öncülük edeceksin sevginle kurtardığın halka,
 Kutsal konutunun yolunu göstereceksin gücünle onlara.*⁷⁶²

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שְׁבִתוֹן
 שְׁבִת-קֹדֶשׁ לַיהוָה מָחָר אֵת אֲשֶׁר-תֹּאפִן
 אַפּוֹ וְאֵת אֲשֶׁר-תִּבְשֹׁלוּ בְּשִׁלּוֹ וְאֵת כָּל-הָעֵדֶךָ
 הַנִּיחֹו לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד-הַבֶּקֶר

*Musa, "RAB'bin buyruğu şudur" dedi, "Yarın dinlenme günü,
 RAB için kutsal Şabat Günü'dür. Pişireceğinizi pişirin, haşlayacağınızı
 haşlayın. Artakalanı bir kenara koyun, sabaha kalsın."*⁷⁶³

וְאֲנֹשִׁי-קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בְּשָׂדֵה טְרֵפָה
 לֹא תֹאכְלוּ לְכָלֵב תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ

*"Benim kutsal halkım olacaksınız. Bunun içindir ki, kırdan
 parçalanmış hayvanların etini yemeyecek, köpeklerin önüne
 atacaksınız."*⁷⁶⁴

⁷⁶¹ Çıkış: 12-16

⁷⁶² Çıkış: 15-13

⁷⁶³ Çıkış: 16-23

⁷⁶⁴ Çıkış: 22-31

וְעִשִׂיתָ בְּגִדֵי-קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכְבוֹד וְלִתְפָאֲרָתָהּ

*Ağabeyin Harun'a görkem ve saygınlık kazandırmak için kutsal giysiler yap.*⁷⁶⁵

וְשִׂמְתָּ הַמְצֻנֶפֶת עַל-רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת-נֵזֶר

הַקֹּדֶשׁ עַל-הַמְצֻנֶפֶת

*Başına sarığı sar, üzerine de kutsal tacı koy.*⁷⁶⁶

וְעִשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֶקַח מְעֻשָׂה רוֹקַח־מִמֶּלֶח טָהוֹר קֹדֶשׁ

*Bir itriyatçı ustalığıyla bunlardan güzel kokulu bir buhur yap. Tuzlanmış, saf ve kutsal olacak.*⁷⁶⁷

וְאֲנִי אֶתֵּן אֶתְּךָ אֶת-פָּנַי בְּאִישׁ הַהוּא וְהִכֹּרְתִי

אֹתוֹ מִקְרָב עִמּוֹ כִּי מִזִּרְעוֹ נָתַן לְמִלְךָ

לְמַעַן טַמֵּא אֶת-מִקְדָּשִׁי וְלַחֲלִל אֶת-שֵׁם קֹדְשִׁי

*Kim çocuğunu Molek'e sunarak tapınağımı kirletir, kutsal adıma leke sürerse, ona öfkeyle bakacağım. Onu halkımın arasından atacağım.*⁷⁶⁸

וְעֹשֶׂה בְּצִלְאֵל וְאַהֲלִיאֵב וְכֹל אִישׁ חֲכָמִי לֵב אֲשֶׁר נָתַן

יְהוָה חֲכָמָה וְתַבּוּנָה בְּהִמָּה לְדַעַת לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-מְלָאכֶת

עֲבַדַּת הַקֹּדֶשׁ לְכֹל אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה

*"Besalel, Oholiav ve kutsal yerin yapımında gereken işleri nasıl yapacaklarına ilişkin RAB'bin kendilerine bilgelik ve anlayış verdiği bütün becerikli kişiler her işi tam RAB'bin buyurduğu gibi yapacaklar."*⁷⁶⁹

⁷⁶⁵ Çıkış: 28-2

⁷⁶⁶ Çıkış: 29-6

⁷⁶⁷ Çıkış: 30-35

⁷⁶⁸ Levililer: 20-3

⁷⁶⁹ Çıkış: 36-1

וְאַחֲלֵל שְׂרֵי קֹדֶשׁ וְאַתְּנָה לַחֲרָם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל
לְגִדּוּפִים

“Bu yüzden **tapınak** görevlilerini bayağılaştırdım;
Yakup soyunu bütünüyle yıkıma, İsrail'i rezilliğe mahkûm ettim.”⁷⁷⁰

זֹאת עֲבַדַּת בְּנֵי-קֹהֵת בְּאַהֲלֵ מוֹעֵד קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים

Kehatoğulları'nın Buluşma Çadırı'ndaki görevi şudur:
En kutsal eşyaları taşımak.⁷⁷¹

וְכָל-תְּרוּמָה לְכָל-קְדָשֵׁי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר-יִקְרִיבוּ לַכֹּהֵן לֹו יִהְיֶה

İsrail halkının kâhine sunduğu kutsal armağanların bağış
kısımları kâhinin olacak.⁷⁷²

כִּי קְדָשֵׁיךָ אֲשֶׁר-יִהְיוּ לְךָ וְנִדְרֵיךָ תִּשָּׂא
וּבֹאתָ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה

Kutsal sunularınızı, dilek adaklarınızı alıp RAB'bin
seçeceği yere gideceksiniz.⁷⁷³

וְנָתַתְּ אֶת-הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת בְּקֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים

Bağışlanma Kapağı'nı En Kutsal Yer'de bulunan Levha Sandığı'nın
üzerine koy.⁷⁷⁴

וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קְדָשִׁים כָּל-הַנִּגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ

⁷⁷⁰ Yeşeya: 43-28

⁷⁷¹ Sayılar: 4-4

⁷⁷² Sayılar: 5-9

⁷⁷³ Yasa kitabı: 12-26

⁷⁷⁴ Çıkış: 26-34

Onları kutsal kıl ki, **çok kutsal** olsunlar. Onlara değen
her şey kutsal sayılacaktır.⁷⁷⁵

כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֶת־הַקֹּדֶשׁ קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא

*Kâhinler soyundan gelen her erkek bu sunuyu yiyebilir. Çok kutsaldır.*⁷⁷⁶

מִי־כַמְכָּה בְּאֵלִים יְהוָה מִי כַמְכָּה נֹאדָר

בְּקֹדֶשׁ נֹרָא תְהִלַּת עֲשֵׂה פְּלֵא

Var mı senin gibisi ilahlar arasında, ya RAB?

Senin gibi kutsallıkta görkemli, heybetiyle övgüye değer,

*Harikalar yaratan var mı?*⁷⁷⁷

וַיָּבֵא אֶת־קֹדְשֵׁי אָבִיו וְקֹדְשָׁיו בֵּית הָאֱלֹהִים

כֶּסֶף וְזָהָב וְכֵלִים

Babasının adadığı ve kendisinin de adadığı altını,

*gümüşü ve eşyaları Tanrı'nın Tapınağı'na getirdi.*⁷⁷⁸

וַיָּבִיאוּ אֶת־הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַקֹּדְשִׁים בְּאִמּוֹנָה

וְעַלֵּיהֶם נָגִיד כּוֹנְנִיהוּ הַלְוִי וְשִׁמְעִי אַחִיהוּ מִשְׁנֵה

Bağışlar, ondalıklar, adanan armağanlar sadakatle içeri getirildi.

Bütün bu işlerin sorumlusu olarak Levili Konanya atandı;

*kardeşi Şimi de yardımcısı oldu.*⁷⁷⁹

וְהַקֹּדְשִׁים בְּקָר שֵׁשׁ מֵאוֹת וְצֹאן שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים

*Kurban olarak adanan hayvanlar altı yüz sığır, üç bin davardı.*⁷⁸⁰

⁷⁷⁵ Çıkış: 30-29

⁷⁷⁶ Levililer: 6-29

⁷⁷⁷ Çıkış: 15-11

⁷⁷⁸ 2. Tarihler: 15-18

⁷⁷⁹ 2. Tarihler: 31-12

⁷⁸⁰ 2. Tarihler: 29-33

7- קִדְשׁ (kadeş): Erkek tapınak fahişesi, ibne; pislik, kirlilik

anlamlarında kullanılmıştır:

לֹא-תִהְיֶה קִדְשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא-יִהְיֶה
קִדְשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל

*Putperest törenlerinde fuhuş yapan İsrailli bir kadın
ya da erkek olmasın.⁷⁸¹*

וְגַם-קִדְשׁ הָיָה בְּאֶרֶץ עֵשָׂו כְּכֹל הַתּוֹעֵבֹת
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל

*Ülkedeki putperest törenlerinde fuhuş yapan kadın ve
erkekler bile vardı. Yahudalılar RAB'bin İsrail halkının önünden
kovduğu ulusların yaptığı bütün iğrençlikleri yaptılar.⁷⁸²*

תָּמַת בְּנֹעַר וּנְפֹשׁוֹ וַחַיָּתוֹ בְּקִדְשִׁים

Genç yaşta ölüp giderler, Yaşamları pislik içerisinde sona erer.⁷⁸³

8- קִדְשׁ (kadeş): Kudüs'ün güneyinde bir şehir anlamında

kullanılmıştır:

וַיָּשְׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל-עַיִן מִשְׁפַּט הוּא קִדְשׁ
וַיְכֹן אֶת-כָּל-שְׂדֵה הָעַמֶּלְקִי וְגַם אֶת-הָאֲמֹרִי
הַיֹּשֵׁב בְּחֶצְצֹן תְּמָר

*Oradan geri dönüp Eyn-Mişpat'a -Kadeş'e- gittiler. Amalekliler'in bütün
topraklarını alarak Haseson-Tamar'da yaşayan Amorlular'ı bozguna
uğrattılar.⁷⁸⁴*

⁷⁸¹ Yasa Kitabı: 23-17

⁷⁸² 1. Krallar: 14-24

⁷⁸³ Eyüp: 36-14

וַתִּשְׁבּוּבְקִדְשׁ יָמִים רַבִּים כְּיָמִים אֲשֶׁר יִשְׁבְּתֶם

Uzun süre Kadeş'te kaldınız.⁷⁸⁵

9- קִדְשׁ בַּרְנֵי (kadeş barneya): Kudüs'ün güneyinde bir şehrin adı

olarak kullanılmıştır:

כֹּה עָשׂוּאֲבֹתֵיכֶם בְּשִׁלְחֵי אֲתֶם מִקִּדְשׁ בַּרְנֵי
לְרֵאוֹת אֶת-הָאָרֶץ

*Ülkeyi araştırırsınlar diye Kadeş-Barnea'dan gönderdiğim
babalarınız da aynı şeyi yaptılar.⁷⁸⁶*

וַיְכֹסֶם יְהוֹשֻׁעַ מִקִּדְשׁ בַּרְנֵי וְעַד-עֵזָה וְאֵת
כָּל-אֶרֶץ גִּשׁוֹן וְעַד-גְּבֵעוֹן

*Kadeş-Barnea'dan Gazze'ye kadar, Givon'a kadar uzanan bütünü
Goşen bölgesini egemenliği altına aldı.⁷⁸⁷*

10- קִדְשָׁה (kdeša): Kadın fahişe anlamında kullanılmıştır:

וַיִּשְׁאַל אֶת-אֲנָשֵׁי מְקוֹמָהּ לֵאמֹר אֵיךְ הִקְדָּשָׁה
הוּא בְּעֵינֵינוּ עַל-הַדָּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא-הִיטָה בָּהּ קִדְשָׁה

*O çevrede yaşayanlara, "Enayim'de, yol kenarında bir fahişe
vardı, nerede o?" diye sordu. "Burada öyle bir fahişe yok" diye karşılık
verdiler.⁷⁸⁸*

⁷⁸⁴ Yaratılış: 14-7

⁷⁸⁵ Yasa Kitabı: 1-46

⁷⁸⁶ Sayılar: 32-8

⁷⁸⁷ Yeşu: 10-41

⁷⁸⁸ Yaratılış: 38-21

לֹא-תִהְיֶה קִדְשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא-יִהְיֶה
קִדְשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל

*Putperest törenlerinde fuhuş yapan İsrailli bir kadın
ya da erkek olmasın.*⁷⁸⁹

5.1.2. Yeni Ahitte ‘KDS’ Kökü

Yeni Ahit’te ‘kds’ kökü 13 fiil ve 59 isim olmak üzere 72 değişik biçimde ve toplam olarak 292 kere kullanılmıştır.

5.1.2.1. Aramice (Süryanice) sözlüklerde ‘kds’ kökü

“ܡܘܕܝܢ” kökünün sözlük anlamları şunlardır:⁷⁹⁰

Temiz, pak, saf olmak; kutsamak, takdis etmek; kutsanmak, takdis edilmek; kutsallaştırmak; dinsel tören yapmak, Tersanctus ilahîsini okuyarak ‘Tanrım Tanrım Tanrım’ diyerek ağlamak; adamak, teslim olmak; Şabat’ı hatırlayıp kutlamak; evlilikle bağıyla birleşmek.

5.1.2.2. Yeni Ahit’te ‘kds’ kökünün anlamları

Yeni Ahit’te ‘kds’ kökü şu anlamlarda kullanılmıştır:

⁷⁸⁹ Yasa Kitabı: 23-17

⁷⁹⁰ Smith, R. Payne, *A Compendious Syriac Dictionary*, Clarendon Pres, Oxford, 1903. s. 491.

1- **קדושים** (makdşa'a): Kutsal yer; mabed, tapınak ve sığılacak yer

anlamlarında kullanılmıştır:

בְּכָל־הַמָּקוֹם־אֲשֶׁר־יֵלְכֶם־לְעֹלָם־וָעֶד־לֵאמֹר־זֶה־הַמָּקוֹם־אֲשֶׁר־עָבְדָה־יְהוָה
וְלֵאמֹר־זֶה־הַמָּקוֹם־אֲשֶׁר־עָבְדָה־יְהוָה

"Zina etmeyin" derken, zina eder misin? Putlardan tiksindirirken,
tapınakları yağmalar mısın?⁷⁹¹

וְעַתָּה־יֵלְכֶם־לְעֹלָם־וָעֶד־לֵאמֹר־זֶה־הַמָּקוֹם־אֲשֶׁר־עָבְדָה־יְהוָה
וְעַתָּה־יֵלְכֶם־לְעֹלָם־וָעֶד־לֵאמֹר־זֶה־הַמָּקוֹם־אֲשֶׁר־עָבְדָה־יְהוָה

Tekelerle danaların kanyıyla değil, sonsuz kurtuluşu sağlayarak kendi
kanyıyla *kutsal yere* ilk ve son kez girdi.⁷⁹²

2- **קדוש** (kadiyşe'a): Kutsal, kutsal varlık, kutsal olan; aziz, ermiş

anlamlarında kullanılmıştır:

וְעַתָּה־יֵלְכֶם־לְעֹלָם־וָעֶד־לֵאמֹר־זֶה־הַמָּקוֹם־אֲשֶׁר־עָבְדָה־יְהוָה
וְעַתָּה־יֵלְכֶם־לְעֹלָם־וָעֶד־לֵאמֹר־זֶה־הַמָּקוֹם־אֲשֶׁר־עָבְדָה־יְהוָה

*Kutsal ve adil Olan'ı reddedip bir katilin salıverilmesini istediniz.*⁷⁹³

וְעַתָּה־יֵלְכֶם־לְעֹלָם־וָעֶד־לֵאמֹר־זֶה־הַמָּקוֹם־אֲשֶׁר־עָבְדָה־יְהוָה
וְעַתָּה־יֵלְכֶם־לְעֹלָם־וָעֶד־לֵאמֹר־זֶה־הַמָּקוֹם־אֲשֶׁר־עָבְדָה־יְהוָה

⁷⁹¹ Romalılar: 2-22

⁷⁹² İbraniler: 9-12

⁷⁹³ Elçilerin İşleri: 3-14

Mezarlar açıldı, ölmüş olan birçok *azizin* cesetleri dirildi.⁷⁹⁴

ܠܘܥܒܐܢܐ ܕܥܡܘܢܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ

ܐܘܩܘܪܐܢܐ ܕܥܘܠܡܐ

*İhtiyaç içinde olan kutsallara yardım edin. Konuksever olmayı amaç edin.*⁷⁹⁵

3- ܟܘܨܬܐܢܐ (kadişot'a): Kutsallık, kutsama, takdis anlamlarında

kullanılmıştır:

ܕܥܘܠܡܐ ܕܟܘܨܬܐܢܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ

ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ

*Her birinizin kutsallık ve saygılıkla kendine bir eş alması*⁷⁹⁶

ܟܘܨܬܐܢܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ

*Çünkü Tanrı bizi ahlaksızlığa değil, kutsanmış bir yaşam sürmeye çağırdı.*⁷⁹⁷

ܟܘܨܬܐܢܐ, ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ

ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ

*Tanrı'nın isteği şudur: Kutsal olmanız, fuhuştan kaçınmanız,*⁷⁹⁸

⁷⁹⁴ Matta: 27-52

⁷⁹⁵ Romalılar: 12-13

⁷⁹⁶ 1. Selanikliler: 4-4

⁷⁹⁷ 1. Selanikliler: 4-7

⁷⁹⁸ 1. Selanikliler: 4-3

4- **קדש** (kadeş): Kutsamak, takdis etmek, kutsal kılmak,

kutsallaştırmak; adamak; arınmak anlamlarında kullanılmıştır:

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת-קוֹלְךָ וְעָשָׂה לְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר-אָמַרְתָּ לַיהוָה
וְעָשָׂה לְךָ אֱלֹהִים וְיָשָׁב אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעָשָׂה לְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר-אָמַרְתָּ לַיהוָה

*Tanrı'nın bu isteği uyarınca, İsa Mesih'in bedeninin ilk ve son kez sunulmasıyla kutsal kıldık.*⁷⁹⁹

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת-קוֹלְךָ וְעָשָׂה לְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר-אָמַרְתָּ לַיהוָה
וְעָשָׂה לְךָ אֱלֹהִים וְיָשָׁב אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעָשָׂה לְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר-אָמַרְתָּ לַיהוָה

*Çünkü hepsi -kutsal kılan da kutsal kılınanlar da- aynı Baba'dandır.
Bunun içindir ki, İsa onlara "kardeşlerim" demekten utanmıyor.*⁸⁰⁰

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת-קוֹלְךָ וְעָשָׂה לְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר-אָמַרְתָּ לַיהוָה
וְעָשָׂה לְךָ אֱלֹהִים וְיָשָׁב אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעָשָׂה לְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר-אָמַרְתָּ לַיהוָה

*Ey körler! Hangisi daha önemli, adak mı, adağı kutsal kılan sunak mı?*⁸⁰¹

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת-קוֹלְךָ וְעָשָׂה לְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר-אָמַרְתָּ לַיהוָה
וְעָשָׂה לְךָ אֱלֹהִים וְיָשָׁב אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעָשָׂה לְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר-אָמַרְתָּ לַיהוָה
וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת-קוֹלְךָ וְעָשָׂה לְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר-אָמַרְתָּ לַיהוָה

*Tekelerle boğaların kanı ve serpilen düve küllü murdar olanları
Kutsal kılıyor, bedensel açıdan temizliyor.*⁸⁰²

⁷⁹⁹ İbraniler: 10-10

⁸⁰⁰ İbraniler: 2-11

⁸⁰¹ Matta: 23-19

כִּי־אֵלֹהִים הוּא אֲנִי־וְאַתָּה אֵלֹהִים
 אֲנִי־וְאַתָּה אֵלֹהִים אֲנִי־וְאַתָּה אֵלֹהִים
 אֲנִי־וְאַתָּה אֵלֹהִים אֲנִי־וְאַתָּה אֵלֹהִים
 אֲנִי־וְאַתָּה אֵלֹהִים אֲנִי־וְאַתָּה אֵלֹהִים

Çünkü iman etmemiş koca karısı aracılığıyla, iman etmemiş kadın da
 imanlı kocası aracılığıyla **kutsanır**. Yoksa çocuklarınız murdar olurdu.
 Ama şimdi **kutsaldırlar**.⁸⁰³

כִּי־הַכֹּל בְּאֵלֵי־אֱלֹהִים וּבְדוּעָה

Çünkü her şey Tanrı'nın sözüyle ve duayla **kutsal** kılınır.⁸⁰⁴

הַכֹּל בְּאֵלֵי־אֱלֹהִים וּבְדוּעָה

Bunun için siz şöyle dua edin:

'Göklerdeki Babamız,

Adın **kutsal** kılınsın.⁸⁰⁵

לַחֲמוֹתַי וְלַבָּנוֹתַי וְלַבָּנוֹתַי

אֲנִי־וְאַתָּה אֵלֹהִים אֲנִי־וְאַתָּה אֵלֹהִים

Tanrı'ya yaklaşın, O da size yaklaşacaktır. Ey günahkârlar, ellerinizi
 günahtan **temizleyin**. Ey kararsızlar, yüreklerinizi paklayın.⁸⁰⁶

⁸⁰² İbraniler: 9-13

⁸⁰³ 1. Korintliler: 7-14

⁸⁰⁴ 1. Timoteyus: 4-5

⁸⁰⁵ Matta: 6-9

⁸⁰⁶ Yakup: 4-8

5.1.3. Yunanca ve Latince'de 'KDS' Kökünü Karşılaman Sözcükler

5.1.3.1. Yunancada 'kds' kökünü karşılayan sözcükler

Yunanca'da 'kds' kökünü karşılamak üzere “αγιος” (hagiyos) ve “αγνος” (hagnos) kelimeleri kullanılmıştır.

Kitâb'ı Mukaddes'te çok kutsal şey, kutsal yaratıcı, aziz anlamlarında kullanılan “αγιος” (hagiyos) kelimesinin sözlük anlamları şunlardır:⁸⁰⁷

“Αγιος”, -α, -ον (Hagiyos, hagiya, hagiyon); dinsel saygı, reverans, saygıyla eğilme, ana-babaya ve tanrıya saygı duruşunda bulunma anlamlarında kullanılmış olan “αγος” kökünden türemiş ve şu anlamlara gelmektedir:

- 1- Eşsiz yüceliğe sahip olan tanrıya saygı duruşunda bulunmak, derinden gelen bir saygı göstermek; bu bağlamda tanrıdan dolayı önem kazanan şeylere, örneğin dinsel açıdan önem arzeden mekanlara, saygı göstermek, kutsamak anlamına gelmekte olup; “τοπος αγιος” tapınak, mabed anlamında kullanılmaktadır. “το αγιον” ve “τα αγια” formlarında kutsal mekan, tapınak anlamına gelmektedir. “αγια πολις” (hagiya polis) kutsal şehir ibaresi ise, Kudüs için

⁸⁰⁷ Blue Letter Bible. “Dictionary and Word Search for ‘hagios (Strong’s 40)’ “. Blue Letter Bible. 1996-2002. 29 Oct 2006. <<http://www.blueletterbible.org/cgi-bin/words.pl?word=40&page=1>>; Souter, Alexander, *A Pocket Lexicon to Greek New Testament*, Clarendon Press, Oxford 1917, s. 3; Leon-Dufour, Xavier, *Dictionary of the New Testament*, Harper & Row, San Fransisco 1983, s. 229-230.

kullanılmaktadır. Tanrıdan gelen ve tanrının sözlerini içeren şeyler, kutsal metin ve sözler; tanrının görev verdiği kişiler, melekler, azizler için kullanılır.

- 2- Tanrıya has kılmak, bütünüyle tanrıya ait olmak. Yahudiler, kendilerini tanrı tarafından korumaya alınan, lütufta bulunulmuş, seçilmiş millet kabul etmelerinden dolayı, kendilerini “ΟΙ ΑΓΙΟΙ” (hoy hagioy) sıfatıyla tanımlamışlardır.
- 3- Dinsel törenle, saf, temiz olan şeylerin tanrıya kurban edilmesi, adanması,
- 4- Ahlakî anlamda mutlak saf, temiz, günahsız, dürüst, kutsal anlamlarındadır.

Kitâb'ı Mukaddes'te kutsal, çok saygın; temiz, pak; günahsız, hatasız, lekesiz, kusursuz; cinsellikten arî, iffetli, alçakgönüllü anlamlarında kullanılan “ΑΓΝΟΣ” (hagnos) kelimesinin ise sözlük anlamları şunlardır.⁸⁰⁸

- 1- Kutsanmış, saygın, muhterem, mübarek, çok kıymetli,
- 2- Pak, temiz;
 - a) Her türlü fiziki kirden temiz olmak, ari olmak,
 - b) Her türlü günah ve hatadan uzak olmak,
 - c) Cinsel anlamda bakire olmak, iffetli olmak anlamlarındadır.

Ayrıca Yunancada kutsanmış anlamında kullanılan *hieros* ile *hagios* karıştırılmamalıdır. Zira *hagios* sadece Tanrı için kullanılır. İbranice *Kados*

⁸⁰⁸ Blue Letter Bible, a.g.s.; Souter, Alexander, a.g.e, s. 4.

kelimesini karşılamak üzere kullanılan *hagios* “ayırarak”, “kutsal olmak” anlamındadır. Yani sadece Tanrı kutsal olarak (*hagios*) görülmelidir. Hieros diğer kutsallıkları da ifade eder.

Bu kökten türeyen kelimelerin anlamları ve Kitâb-ı Mukaddes’te kullanımları şöyledir:

1- “**ἀγιά ζω**” (*hagiyatzo*); kutsamak, takdis etmek, kutsallaştırmak, kutsal olmak anlamlarında 29 kere kullanılmıştır.

Ουτως ουν προσευχεσθε υμεις· Πατερ ημων ο εν
τοις ουρανοις, **αγιασθητω** το ονομα σου,

Bunun için siz şöyle dua edin:

*‘Göklerdeki Babamız, Adın **kutsal kılınsın**’⁸⁰⁹,*

2- “**ἀγιασμός ζ**” (*hagiyasmos*); kutsallık, kutsallaşma anlamlarında 10 kere kullanılmıştır.

νυνη δε, ελευθερωθεντες απο της αμαρτιας
δουλωθεντες δε τω θεω, εχετε τον καρπον υμων
εις **αγιασμον**, το δε τελος ζωην αιωνιον.

*Ama şimdi günahattan özgür kılınıp Tanrı'nın kulları olduğunuza göre,
kazancınız **kutsallaşma** ve bunun sonucu olan sonsuz yaşamdır.⁸¹⁰*

3- “**ἅ γιος**” (*hagiyon*); yücelerin yücesi, tapınak, kutsal mekan anlamlarında olmak üzere 11 kere kullanılmıştır.

ειχε μεν ουν [και] η πρωτη δικαιωματα
λατρειας το τε **αγιον** κοσμικον.

⁸⁰⁹ Matta: 6-9

⁸¹⁰ Romalılar: 6-22

*İlk antlaşmanın tapınma kuralları ve dünyasal **tapınağı** vardı.⁸¹¹*

4- “**ἅγιος**” (hagiyos); en yüce şey, kutsal, aziz anlamlarında olmak üzere 229 kere kullanılmıştır.

αρα ουν ουκετι εστε ξενοι και παροικοι,
αλλα εστε συμπολιται των **αγιων** και
οικειοι του θεου,
*Böylece artık yabancı ve garip değil, **kutsallarla (azizlerle)**
birlikte yurttaş ve Tanrı'nın ev halkısınız.⁸¹²*

και μη λυπειτε το πνευμα το **αγιον** του θεου, εν
ω εσφραγισθητε εις ημεραν απολυτρωσεως.
*Tanrı'nın **Kutsal Ruhu**'nu kederlendirmeyin.
Kurtuluş günü için o Ruh'la mühürlendiniz.⁸¹³*

5- “**ἁγίότης**” (hagiyotes); kutsallık anlamında 1 kere kullanılmıştır.

οι μεν γαρ προς ολιγας ημερας κατα το δοκουν
αυτοις επαιδευον, ο δε επι το συμφερον εις το
μεταλαβειν της **αγιοτητος** αυτου.
*Babalarımız bizi kısa bir süre için, uygun gördükleri gibi
terbiye ettiler. Ama Tanrı, **kutsallığına** ortak olalım diye bizi kendi
yararımıza terbiye ediyor.⁸¹⁴*

6- “**ἁγιωσύνη**” (hagiyosun); kutsallık anlamında 3 kere kullanılmıştır.

⁸¹¹ İbraniler: 9-1

⁸¹² Efesliler: 2-19

⁸¹³ Efesliler: 4-30

⁸¹⁴ İbraniler: 12-10

ταυτας ουν εχοντες τας επαγγελιας, αγαπητοι,
καθαρισωμεν εαυτους απο παντος μολυσμου σαρκος
και πνευματος, επιτελουντες αγιωσυνην εν φοβω θεου.
*Sevgili kardeşler, bu vaatlere sahip olduğumuza göre, bedeni ve
ruhu lekeleyen her şeyden kendimizi arındıralım; Tanrı korkusuyla
kutsallıkta yetkinleşelim.*⁸¹⁵

7- “αγνεια” (hagneyay); paklık, günahsızlık anlamında 2 kere
kullanılmıştır.

μηδεις σου της νεοτητος καταφρονειτω,
αλλα τυπος γινου των πιστων εν λογω, εν
αναστροφη, εν αγαπη, εν πιστει, εν αγνεια.
*Gençsin diye kimse seni küçümsemesin. Konuşmada, davranışta,
sevgede, imanda, paklıkta imanlılara örnek ol.*⁸¹⁶

8- “άγιζω” (hagnitzo); arınmak, nefisini temizlemek anlamlarında 7
kere kullanılmıştır.

τουτους παραλαβων αγισθητι συν αυτοις και
δαπανησον επ’ αυτοις ινα ξυρησονται την
κεφαλην, και γνωσονται παντες οτι ων κατηχηνται
περι σου ουδεν εστιν, αλλα στοιχεις και αυτος
φυλασσω τον νομον.
*Bunları yanına al, kendileriyle birlikte arınma törenine katıl. Başlarını
tırış edebilmeleri için kurban masraflarını sen öde. Böylelikle herkes,
seninle ilgili duyduklarının asılsız olduğunu, senin de Kutsal Yasa'ya
uygun olarak yaşadığını anlatsın.*⁸¹⁷

⁸¹⁵ 2. Korintliler: 7-1

⁸¹⁶ 1. Timoteyus: 4-12

⁸¹⁷ Elçilerin İşleri: 21-24

9- “ἀγνισμός” (hagnistmos); arındırma anlamında 1 kere kullanılmıştır.

τοτε ο Παυλος παραλαβων τους ανδρας, τη εχομενη ημερα συν αυτοις αγνισθεις εισηει εις το ιερον, διαγγελων την εκπληρωσιν των ημερων του αγνισμού εως ου προσηνεχθη υπερ ενος εκαστου αυτων η προσφορα.

*Bunun üzerine Pavlus o dört kişiyi yanına aldı, ertesi gün onlarla birlikte **arınma** törenine katıldı. Sonra tapınağa girerek **arınma** günlerinin ne zaman tamamlanacağını, her birinin adına ne zaman kurban sunulacağını bildirdi.⁸¹⁸*

10- “ἀγνό ς” (hagnos); saf, temiz, günahsız, masum, bakire anlamlarında 8 kere kullanılmıştır.

ιδου γαρ αυτο τουτο το κατα θεον λυπηθηναι ποσην κατειργασατο υμιν σπουδην, αλλα απολογιαν, αλλα αγανακτησιν, αλλα φοβον, αλλα επιποθησιν, αλλα ζηλον, αλλα εκδικησιν· εν παντι συνεστησατε εαυτους αγνους ειναι τω πραγματι.

*Bakın bu acılar, Tanrı'nın isteğiyle çektiğiniz bu acılar sizde ne büyük ciddiyet, paklanmak için ne büyük istek yarattı! Sizde ne büyük öfke, korku, özlem, gayret ve suçluyu cezalandırma arzusu uyandırdı! Bu konuda her bakımdan **masum** olduğunuzu kanıtladınız.⁸¹⁹*

ζηλω γαρ υμας θεου ζηλω, ηρμωσαμην γαρ υμας ενι ανδρι παρθενον αγνην παραστησαι τω Χριστω·

⁸¹⁸ Elçilerin İşleri: 21-26

⁸¹⁹ 2. Korintliler: 7-11

*Sizler için tanrısal bir kıskançlık duyuyorum. Çünkü sizleri el değmemiş kız gibi tek ere, Mesih'e sunmak üzere nişanladım.*⁸²⁰

11- “ἀγνότης” (hagnotes); temizlik, saflık anlamında 1 kere kullanılmıştır.

εν αγνοτητι, εν γνωσει, εν μακροθυμια, εν χρηστοτητι, εν πνευματι αγιω, εν αγαπη ανυποκριτω,
... *pak yaşayışta*, bilgi, sabır, iyilik, Kutsal Ruh ve içten sevgide⁸²¹;

12- “ἀγνώς” (hagnos); Samîmi, ihlaslı anlamında 1 kere kullanılmıştır.

οι δε εξ εριθειας τον Χριστον καταγγελουσιν, ουχ **αγnows**, οιομενοι θλιψιν εγειρειν τοις δεσμοις μου.
*Ötekilerse Mesih'i temiz yürekle değil, bencil tutkularla duyuruyorlar. Böylece tutukluğumda bana sıkıntı vereceklerini sanıyorlar.*⁸²²

5.1.3.2. Latince ‘kds’ kökünü karşılayan sözcükler

Latince’de ‘kds’ kökünü karşılamak üzere “sacer” ve “sanctus” kökleri kullanılmıştır.

⁸²⁰ 2. Korintliler: 11-2

⁸²¹ 2. Korintliler: 6-6

⁸²² Filipeliler: 1-17

1- **“Sacer”** kelimesi; *să_cra, să_crum* biçiminden türemiş; kutsal, kutsanmış; berbat, lanetli, nefret edilen anlamlarında kullanılmaktadır⁸²³. Kelimenin türevleri ve anlamları ise şunlardır:⁸²⁴

- 1- “*cacell –um –i*”; mabet.
- 2- “*sacer -cra –crum -ri*”; kutsal, mukaddes, dinsel; adanmış, kutsanmış; kurban olarak adanmış; ceza gerektiren, murdar, melun, suçlu). Tekil isim olarak; “*sacrum –i*”, (kutsal bir şey, kutsal çanak veya kutsal mekan; kurban, sunu, ayin); çoğul isim olarak (dinsel tören, dua, din, ibadet).
- 3- “*sacerdos –dotis*”; (rahip, papaz, rahibe).
- 4- “*sacerdotalis –e*”; (papaz gibi).
- 5- “*sacerdotium –i*”; (papazlık).
- 6- “*sacramentum –i*”; isim: yasal, (bir davada tarafların yatırdığı depozito;; kamu davası, uyuşmazlık); askeri, (sadakat yemini); dini, (yemin veya dinsel bağlılık yemini).
- 7- “*sacrarium –i*”; isim: (1) (kutsal şeylerin muhafaza edildiği yer, kiliselerde eşyaların muhafaza edildiği oda). (2) (dua yeri, şapel, türbe).
- 8- “*sacricula –ae*”; (kurban törenine başkanlık eden rahip veya rahibe).
- 9- “*sacrifer -fera –ferum*”; sıfat: (kutsal şeyleri taşıyan).
- 10- “*sacrificalis –e*”; sıfat: (kurbanla ilgili, kurbanı ait).
- 11- “*sacrificatio –onis*”; (kurban etme).
- 12- “*sacrificium –i*”; isim: (kurban).
- 13- “*sacrifico –are*”; geçişli fiil: (adamak, kurban etmek).
- 14- “*sacrificulus –i*”; isim: (adanmış rahip).

⁸²³ University of Notre Dame, *a.g.s.*

⁸²⁴ *a.s.*; Kabağaç, Sina ve Erdal Alover, *a.g.e.*, s. 533-534

- 15- “sacrificus -a -um”; (kurbana ait , adanan).
- 16- “sacrilegium -i”; isim: (kutsal şeyleri çalma , kutsal şeylere karşı saygısızlık, kutsal şeylere küfretme, kafirlik).
- 17- “sacrilegus -a -um”; (kutsal şeyleri çalmak, kutsal şeylere hakaret etmek, dinsiz, dine karşı saygısız, kafir, tapınak hırsız).
- 18- “sacro -are -avi -atum” (1) (kendini tanrıya adamak, kutsamak; adamak, hasretmek, vakfetmek; mahkum etmek, lanetlemek, beddua etmek). (2) (kutsal kılmak, dokunulmaz kılmak, bozulamaz yapmak, ölümsüzleştirmek). Bundan türeyen “sacratus -a -um”, (kutsal, kutsanmış).
- 19- “sacrosanctus -a -um”; sıfat: (kutsanmış, kutsal, yüce, ihlal edilemez, bozulamaz, dokunulamaz).
- 20- “sacrum”: (bkz. Sacer).

Kitâb-ı Mukaddes'in Latince Vulgate çevirisinde bu kökün kullanımıyla ilgili örnekler şunlardır:

et quia ab infantia **sacras litteras** nosti quae te possint
instruere ad salutem per fidem quae est in Christo Iesu
*Mesih İsa'ya iman aracılığıyla seni bilge kılıp
kurtuluşa kavuşturacak güçte olan **Kutsal Yazılar**'ı da
çocukluğundan beri biliyorsun.*⁸²⁵

et ascendebat vir ille de civitate sua statutis diebus ut
adoraret et **sacrificaret** Domino exercituum in Silo erant
autem ibi duo filii Heli Ofni et Finees **sacerdotes** Domini

⁸²⁵ 2. Timoteyus: 3-15

*Elkana Her Şeye Egemen RAB'be tapınıp **kurban sunmak** üzere her yıl kendi kentinden Şilo'ya giderdi. Eli'nin RAB'bin **kâhinleri** olan Hofni ve Pinehas adındaki iki oğlu da oradaydı.*⁸²⁶

adduxistis enim homines istos neque **sacrilegos** neque blasphemantes deam vestram
*Buraya getirdiğiniz bu adamlar, ne **tapınakları yağma ettiler**, ne detanrıçamıza sövdüler.*⁸²⁷

et quia ab infantia **sacras litteras** nosti quae te possint instruere ad salutem per fidem quae est in Christo Iesu
*Mesih İsa'ya iman aracılığıyla seni bilge kılıp kurtuluşa kavuşturacak güçte olan **Kutsal Yazılar**'ı da çocukluğundan beri biliyorsun.*⁸²⁸

2- “**Sanctus**”; Latince’de ‘*kds*’ kökünü karşılamak üzere kullanılan ikinci kelime olan “**sanctus**” ise; **sanciô** kelimesinin çoğul biçimi olup; türevleri ve anlamları şunlardır:⁸²⁹

1- “sancio sancire sanxi sanctum sancitum”; geçişli fiil: (kutsamak, kutsallaştırmak, takdis etmek, dokunulmaz yapmak; onaylamak; buyurmak; temizlemek, arındırmak); ayrıca (yaptırım, müeyyide uygulamak).

⁸²⁶ 1. Samuel: 1-3

⁸²⁷ Elçilerin İşleri: 19-37

⁸²⁸ 2. Timoteyus: 3-15

⁸²⁹ University of Notre Dame, *a.g.s.*; Kabağağaç, Sina ve Erdal Alova, *a.g.e.*, s.536-537

- 2- “sanctus -a -um”; (kutsanmış, kutsal, kutsallaştırılmış; temiz, saf, erdemli, ahlaklı; dindar takva ehli). Zarf, (dindarca, dindarane).
- 3- “sanctimonia –ae”; dişil, (kutsallık, mukaddeslik; temizlik, iffet, ismet, erdem).
- 4- “sanctio –onis”; dişil, (resmî emir, irade, hukukta cezayı tanımlamak için kullanılan bir söz, hüküm).
- 5- “sanctitas –atis”; dişil, (dokunulmazlık, bozulmazlık, kutsallık; saflık, iffet, ismet, namusluluk, erdem).
- 6- “sanctitudo –inis”; dişil, (kutsallık).
- 7- “sanctor –oris”; eril, (kanun koyan, yaptırım getiren).

Latince Vulgate çevirisinde bu kelimenin kullanımıyla ilgili örnekler şunlardır:

qui dixit ei vade ad populum et **sanctifica** illos hodie et
cras laventque vestimenta sua

*RAB Musa'ya, "Git, bugün ve yarın halkı **arındır**" dedi,
"Giysilerini yıkasınlar."⁸³⁰*

dixitque Iosue ad populum **sanctificamini** cras enim faciet
Dominus inter vos mirabilia

*Yeşu halka, "**Kendinizi kutsayın**" dedi, "Çünkü RAB yarın
aranızda mucizeler yaratacak."⁸³¹*

eo quod multa turba **sanctificata** non esset et idcirco
Levitae immolarent phase his qui non occurrerant
sanctificari Domino

⁸³⁰ Çıkış: 19-10

⁸³¹ Yeşu: 3-5

*Topluluk arasında kendini **kutsamamış** birçok kişi vardı; bu nedenle **arınmamış** olanların Fısıh kurbanını kesme ve RAB'be adama görevini Levililer üstlendi.⁸³²*

ut illam **sanctificaret** mundans lavacro aquae in verbo
*Mesih kiliseyi suyla yıkayıp tanrısal sözle temizleyerek **kutsal kılmak** için kendini feda etti.⁸³³*

et benedixit diei septimo et **sanctificavit** illum quia in ipso
cessaverat ab omni opere suo quod creavit Deus ut faceret
*Yedinci günü kutsadı. Onu **kutsal** bir gün olarak belirledi. Çünkü Tanrı o gün yaptığı, Yarattığı bütün işi bitirip dinlendi.⁸³⁴*

qui enim **sanctificat** et qui **sanctificantur** ex uno omnes propter
quam causam non confunditur fratres eos vocare dicens
*Çünkü hepsi **-kutsal kılan da kutsal kılınanlar da-** aynı Baba'dandır. Bunun içindir ki, İsa onlara "kardeşlerim" demekten utanmıyor.⁸³⁵*

at ille ne adpropies inquit huc solve calciamentum de
pedibus tuis locus enim in quo stas terra **sancta** est
*Tanrı, "Fazla yaklaşma" dedi, "Çarıklarını çıkar. Çünkü bastığın yer **kutsal** topraktır."⁸³⁶*

et vos eritis mihi regnum sacerdotale et gens **sancta** haec
sunt verba quae loqueris ad filios Israhel
*Siz benim için kâhinler krallığı, **kutsal** ulus olacaksınız. İsraililer'e böyle söyleyeceksin.⁸³⁷*

⁸³² 2. Tarihler: 30-17

⁸³³ Efesliler: 5-26

⁸³⁴ Yaratılış: 2-3

⁸³⁵ İbraniler: 2-11

⁸³⁶ Çıkış: 3-5

nisi quod **Spiritus Sanctus** per omnes civitates protestatur mihi dicens quoniam vincula et tribulationes me manent
*Ancak **Kutsal Ruh**, beni zincirler ve sıkıntuların beklediğine dair her kentte beni uyarıyor.*⁸³⁸

itaque lex quidem **sancta** et mandatum **sanctum**
 et iustum et bonum
*İşte böyle, Yasa gerçekten **kutsaldır**. Buyruk da **kutsal**, doğru ve iyidir.*⁸³⁹

sanctificatus est enim vir infidelis in muliere fideli et
sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem alioquin filii vestri inmundi essent nunc autem **sancti** sunt
*Çünkü iman etmemiş koca karısı aracılığıyla, iman etmemiş kadın da imanlı kocası aracılığıyla **kutsanır**. Yoksa çocuklarınız murdar olurdu. Ama şimdi **kutsaldırlar**.*⁸⁴⁰

⁸³⁷ Çıkış: 19-6

⁸³⁸ Elçilerin İşleri: 20-23

⁸³⁹ Romalılar: 7-12

⁸⁴⁰ 1. Korintliler: 7-14

5.2. KUR'AN-I KERÎM'DE 'KDS' KÖKÜ

5.2.1. Arapça Sözlüklerde 'KDS' Kökü

Lisâni'l-Arab ve *Muhtar-us Sihah*'da “قدس” kökünün şu türevlerine yer verilmiştir:⁸⁴¹

التقديس - Allah'ı tenzîh etmek.

القُدُسُ - Allah'ın sıfatıdır. المقدّس، القدّوس، المقدّس olarak ta Allah için kullanılır. القَدُّوسُ - القُدُّوسُ 'den gelir ve temizlik anlamındadır, denilmiştir.

Ezherî, القَدُّوسُ her türlü eksiklik ve ayıptan temiz, münezzehtir anlamında olduğunu belirtmiştir.

القُدُّوسُ – Bilinen bir dağ, tarıma elverişli yüksek bir arazi olduğu da söylenmiştir.

القَدُّوسُ – Şam yakınlarında bir yer.

القُدُّوسُ والقُدُّوسُ – Cennet. حظيرة القدس da cennet için kullanılır.

التقديس - Tathîr etmek (temizlemek), tebrîk etmek (mübârek kılmak).

⁸⁴¹ İbn Manzûr, *a.g.e.*, kds maddesi; *Muhtar-us Sihah*, c. 1, s. 219.

تَقَدَّسَ - Temizlemek. Kur'an'da: “ونحن نسبح بحمدك ونقدس لك” *Biz seni*

Takdîs ediyor ve hamd ile tesbîh ediyoruz”⁸⁴² denilmiştir. Zeccac, نَقَدَّسَ لَكَ

ifadesinin, ‘*senin için nefislerimizi temizliyoruz*’ anlamına geldiğini söylemiştir.

الْقُدْسُ – Kova, çünkü onunla temizlenilir.

بَيْتِ الْمَقْدِسِ – *Beit’il Makdîs*; temiz ev, yani insanların günahlarından

arındığı ev.

الْقُدُّوسُ – İbnu’l Kelbî, bu kelimenin temiz, arî anlamında olduğunu söylemiş

ve yüce Allah’ın “الملك القدوس” olduğunu söylemiştir.

قَدُّوسٍ – *Mübârek* anlamındadır.

الْقُدْسُ – *Bereket* anlamındadır.

الأرض المقدسة – Şam⁸⁴³. Oradan olanlara da مقدسي : *makdîsî* denir.

مُقَدَّسٍ – Rahip.

İbn Arâbî, لا قَدَّسَهُ اللهُ أَي لا بَارِكْ عَلَيْهِ : *Allah ona iyilik vermesin*, anlamında

bir rivayet aktarmıştır.

⁸⁴² Bakara: 130

⁸⁴³ Şam’dan kasıt, bugünkü Şam şehri değil, Filistin, Suriye ve Ürdün’ün bir kısmını kapsayan bölgenin genel adıdır.

Ferrâ, الأرض المقدسة : Mukaddes Arz' dan kasıt Suriye, Filistin ve Ürdün'ün bir bölgesi olup, 'Mübârek Yer' anlamındadır, demiştir.

روح القدس – Cebraîl (as)'dir. Kur'an'da “O'nu Ruh'u'l
Kudus'le destekledik”⁸⁴⁴ buyrulmuştur.

Bir hadiste şöyle söylenmiştir: لا قُدِّسَتْ أمة لا يؤخذ لضعيفها من قوَّيها، أي لا
طهرت : Bir toplumun güçlülerinden alınıp zayıflarına verilmedikçe, o toplum temize
çıkamaz.

القَدَّاسُ والقَادِسُ - Devenin su içebilmesi için, suyu yükseltmek üzere suyun
dibine atılan taş.

القَدَّاسُ - Suyun önünü kesmek için kullanılan taş.

القَدِيسُ – Yemen incisi.

القَادِسُ – Büyük bir gemi; deniz taşıtının bir çeşiti; geminin bir bölümü.

القَادِسُ – Beyt'ül Haram.

القَادِسُ - Horasan'da bir yer.

⁸⁴⁴ Bakara: 287

القَادِسيَّة – Horasan’daki Kadis’ten gelenlerin yerleştikleri bir Arap beldesine verilen isim.

قُدْس – Dağ; Necd’de bulunan büyük bir dağ.

Arap dilinin en eski sözlüğü olan *Kitâbu’l-’ayn*’da, bu türevlerden ayrı olarak, *Allah* anlamında الْمُتَقَدِّسُ kelimesi ve gümüşle kaplı inci anlamına gelen الْقُدَّاسُ kelimeleri kullanılmıştır.⁸⁴⁵

Kamusu’l-Muhît’te قَدَسَ الْقَادِسَ (kades ve kadise) kelimelerinin ‘büyük gemi’ anlamında olduğu belirtilmiştir.⁸⁴⁶

el-Misbâhu’l-Munîr’de ise الْقَادِسيَّة ile ilgili olarak şu açıklamaya yer verilmiştir; “Kûfe’nin batısından 15 fersah uzaklıkta ve Arap topraklarının en uzak bölgesi. Burada Hz Ömer (ra) zaminında büyük bir savaş yaşanmıştır. Hz İbrahim, ‘Allah bu toprakları temiz kılsın’ diye dua ettiğinden bu adı almıştır.”⁸⁴⁷

⁸⁴⁵ Ebî Abdurrahman el-Halîl bin Ahmed el-Farâhidî, *Kitabu’l-’ayn*, Dâru ihyâi’t-turâsi’l-’arabî, Beyrut 2001, s. 772.

⁸⁴⁶ Firuzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Yakup, *Kamusu’l-Muhît*, Muessesetu’r-Risale, Beyrut 1987, c. 2, s. 226-227.

⁸⁴⁷ Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Mukarrî, *el-Misbâhu’l-Munîr*, Matbaatu Mustafa el-Babî, Mısır 1931, s. 188.

el-Mu'cem'ul-Vasit'te kökün şu türevlerine de yer verilmiştir:⁸⁴⁸ الْقُدُسُ :

bardak; kova, الكتاب المقدس : *el-Kitâb'ul Mukaddes* (Tevrât ve İncil), الْقُدُسُ : Kudüs

şehri, الْقُدُسُ الْأَقْدَاسُ : Yahudi tapınaklarının bir bölümü olup, büyük rahiplerin yılda

bir kez girdikleri yer ve الْقُدَيْسُ : Hristiyanların velî / azîz anlamında kullandıkları

bir kelime.

er-Râid'te de yukardakilerden farklı olarak şu üç kullanıma yer

verilmiştir⁸⁴⁹: الْقُدَّاسُ : Büyük onur, şeref sahibi kimse, الْقُدَّاسُ عِنْدَ الْمَسِيحِيِّينَ :

Hristiyanların ekmek ve şarap üzerine dua ederek yaptıkları bir ibadet, الْقَدَّاسَةُ : Papa

ve patrikler için kullanılan bir saygı sözü.

5.2.2. Arapça – Türkçe Sözlüklerde 'KDS' Kökü

El-Mevarid'de 'kds' kökü ile ilgili olarak şu türev ve anlamlara yer verilmiştir⁸⁵⁰:

قَدَسَ - قُدَّسًا، قُدَّسًا : Temiz olmak

قَدَّسَ تَقْدِيسًا Temizlemek, bir şeyi mukaddes kılmak.

⁸⁴⁸ *el-Mu'cem'ul-Vasit*, Mısır Arap Dili Akademisi, Kahire – İstanbul, trz., c. 2, s. 725-726.

⁸⁴⁹ Mesûd, Cubrân, *er-Raid - Mu'cemu'l-Lugaviyyun Asriyyun*, Daru'l-İlmi'l-Melayin, Beyrut 1967, s.1157-1158.

⁸⁵⁰ Sarı, Mevlüd, *El-Mevarid Arapça – Türkçe Sözlük*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982, s. 1204-1205.

قَدَّسَ اللهُ Allah için kalbini temizlemek, Allah için namaz kılmak.

قَدَّسَ اللهُ Allah'ı büyükmek, ta'zim ve tekbir etmek, Allah'ı yakışmayan sıfatlardan münezzeh kılmak.

قَدَّسَ اللهُ فلانا: Allah'ın birini mübârek kılması.

قَدَّسَ (أتى بيت المقدس): Beyti Makdis'e gelmek.

تَقَدَّسَ الرَّجُلُ تَقَدُّسًا: Ziyadesiyle pak olmak. Tertemiz olmak.

تَقَدَّسَ اللهُ : (tenezzehu anlamında) Allah noksanlıklar ve ayıplardan beri olmak.

القَادِسُ: Büyük gemi, Kâbe.

القَادُوسُ: Bir çeşit su testisi. Albatrus. Değirmende buğday konan yer.

القُدَّاسُ: Büyük şeref. Gümüşten düğme gibi yapılmış şey.

قَدَادِيسُ ج القُدَّاسُ: Hristiyanların ekme ve şarap üstüne okudukları dua.

القُدُّوسُ: Noksanlardan münezzeh, tahir olan Allah CC.

القُدُّوسُ: Kılıçla birine vuran.

القُدِّيسُ: Hristiyanlarda azîz, veli.

القُدُّوسُ: Uruşelim. Kudüs şehri. Bereket. Su az mı çok mu diye kuyuya atılan taş. Temizlik ve bereket.

حظيرة القُدُّوس : Cennet. Şeriat.

البيت المقدس : Kudüs.

المُقَدَّسَةُ : الأرضُ المُقدَّسةُ : Filistin.

الكتابُ المُقدَّسُ : İncil, Tivrât.

رُوحُ المُقدَّسِ : Cebrâil. Hristiyanlarda üç uknümünden biri.

المُقدَّس : Rahip. Hristiyanlardan Kudüs'ü ziyaret edip hacı olan.

المُقدَّسُ : Bir çeşit yıkanma kasesi.

القَدِيسُ : اللؤلؤُ : İnci.

القَدَسُ : السَّطْلُ : Bakraç.

Bu türev ve anlamların yanı sıra Arapça – Türkçe Büyük Sözlük'te de 'kds' kökü ile şu bilgiler yer almaktadır⁸⁵¹:

المُقدَّس (El Makdîsu):

- 1- Kutsal yer.
- 2- a) Kudüs'ün haremi. (بيت المقدس)
- b) Kudüs camii, Mescid-i Aksâ.
- 3- Mübârek yer. (الأرض المقدسة)

المُقدَّس (El mukaddisü):

- 1- İsm-i fâil.
- 2- Rahip.
- 3- Hristiyanlardan Kudüs'ü ziyaret edip, hacı olan.

⁸⁵¹ Erkan, Arif, *Arapça – Türkçe Büyük Sözlük*, Huzur Yayın, İstanbul 2004, c. 2, s.2186.

4- Alim.

المَقْدِسِيُّ (el-Makdisiyyu): Makdîs'e ait, Makdîs'li.

5.2.3. Osmanlıca ve Türkçe Sözlüklerde 'KDS' Kökü

Türkçede *kudsî/kutsi* kelimesinin kökeni, Arapçadaki kutsal anlamındaki *قدس*'dir. Bu kök Sâmi dillerindeki arınma anlamında olan *qds* köküdür ve arınma, dini ritüel anlamlarında olmak üzere Akkadçada *qadâşu*, İbranicede *qaddîş* olarak kullanılmaktadır.⁸⁵²

Devellioğlu '*kds*' köküyle ilgili şu bilgilere yer vermiştir⁸⁵³:

Kuds; 1. Temizlik, paklık, arılık. 2. Kutsallık, mübâreklik.

Kudsî (müennesi kudsîyye); 1. Kutsal. 2. Allah'a mensup, Allah'la ilgili.

Alem-i Kudsî: Melekler alemi. **Kuvve-i Kudsîyye:** Kutsal güç. 3. Erkek adı.

Kudsiyân; melekler.

Kudsiyyet; 1. Kutsallık, mukaddeslik, azîzlik. 2. Temizlik, arılık.

Kudüs; Filistin'in merkezi olan şehir. **Ruh-ül Kudüs:** 1. Cebrâil. 2. Hz İsa'ya üfürülen ruh.

⁸⁵² Nişanyan, Sevan, *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, Adam Yay., İstanbul 2002.

⁸⁵³ Devellioğlu, Ferit, *a.g.e.*, 525, 677, 1026.

Kuddise; “Mukaddes, mübârek olsun!” mânâsına gelen ve ermişler hakkında kullanılan bir dua.

Kuddûs; 1. Temiz, pak. 2. Allah’ın adlarından.

Mukaddes, mukaddese (çoğulu mukaddesât); 1. Takdîs edilmiş, kutsal, mübârek; temiz. Kütüb-i Mukaddese: kutsal kitaplar (Kur’an, Tevrât, Zebûr ve İncil). 2. Kadın adı.

Takdîs (çoğulu takdîsât); 1. Mukaddesleştirme, kutsallaştırma, kutsal bilme, kutsal tutma. 2. Allah’a şükretme. 3. Ululama, büyük saygı duyma.

Şemseddin Samî, ilave olarak bu kökün şu biçimlerine de yer vermiştir:⁸⁵⁴

Tekaddüs; (kadeses’den tef’il) pak ve mübârek olma, diyaneten muazzez ve muhterem olma; Kâbe’nin takdîsi.

Tekaddese; (terkibat-ı arabiyede dua makamında kullanılır) pak ve mübârek olsun, muazzez olsun.

Büyük Türkçe Sözlük’te ‘kds’ kökünden türeyen ve Türkçe’de kullanılan *kuds, kudsî, kudsîyan, kudsîyet, kudas, kuddas, kuddise, Kuddûs, mukaddes, mukaddesat, mukaddesatçı, mukaddesatçılık, mukaddesleşmek, mukaddesleştirmek* ve *takdîs* kelimelerine yer verilmiştir:⁸⁵⁵

⁸⁵⁴ Sami, Şemseddin, *Kamus-ı Türki*, Akdam Matbaası, Dersaadet 1899 – 1900, s. 424, 1057-1058.

⁸⁵⁵ Doğan, Mehmet D., *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 686-687, 791, 1038.

Kudas/Kuddas; Hz İsa'nın havarileriyle yediği son yemeği anmak amacıyla, şaraba ekmek batırılarak, yapılan bir hristiyan ayini.

Kuddise; Azîz, mübârek.

Kuddûs; 1. Çok azîz ve mübârek, çok kudsî, Allah'ın sıfatlarından. 2. Çok temiz.

Kuds; 1. Kudsîlik, mukaddeslik, mübâreklik. 2. Her türlü fenalıktan arınmış olma hali, arılık. Kutsallık.

Mukaddes; Takdîs olunmuş, kutsanmış, mübârek, kutlu, kudsî, azîz, görklü.

Mukaddesatçı; 1. Mukaddes şeylere bağlı olan. 2. Müslüman. Mukaddesatçı için Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlüğü*nde; 'kutsal tanınan şeylere aşırı ölçüde bağlılık gösteren kimse' tanımlaması yapılmıştır.⁸⁵⁶

5.2.4. Arapça – İngilizce Sözlüklerde 'KDS' Kökü

'kds' kökünün türevleri İngilizce'de şu sözcüklerle karşılanmıştır⁸⁵⁷:

قدس – *qadusa u (quds, qudus)* I. to be holy, be pure II. to hallow, sanctify (◦

s.o., s.th.); III. to dedicate, to consecrate (◦s.th.); to declare to be holy, glorify (الله

⁸⁵⁶ Eren, Hasan, vd., *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, Milliyet, İstanbul 1992, c.2, s. 1042.

⁸⁵⁷ Wehr, Hans, ed. by J Milton Cowan, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Buchdruckerei Hubert & Co., Harrasowitz 1979, s. 875; Mutçalı, Serdar, *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul 2001, s. 45, 88, 203, 214, 419, 421,

God); to hold sacred, venerate, revere, reverence, worship (*s.o., s.th.); IV. (Chr.)
 to canonize (*s.o.); (Chr.) to say Mass, celebrate / قدس الله سره may God sanctify
 his secret! (euology when use mentioning the name of a deceased Muslim Saint) V.
 to be hallowed be sacred or sanctified.

قدس – *quds, qudus* holiness, sacredness, sanctity; (pl. اقداس *aqdâs*)

sanctuary, shrine; القدس *al-quds* Jerusalem / اقدس لا قداس the holy of holies, (Chr.,

Jud.); روح القدس , روح القدس (ar-) *rûh al-qudus* the Holy Ghost (Chr.)

قدسي – *qudsî* holy, sacred; saintly; saint

قدسية – *qudsîya* holiness, sacredness, sanctity; saintliness

قداس – *quddâs* pl. -ât, قدايس *qadâdîs* Mass (Chr.)

قداسة – *qadâsa* holiness, sacredness, sanctity; saintliness / قداسة البابا His

Holiness the Pope

قدوس – *qaddûs, quddûs* most holy; القدوس – the Most Holy, the All-Holy

(God)

قديس – *qiddîs* pl. -ûn holy, saintly; Christian Saint

اقدس - *aqdas* more hallowed, more sacred, holier

بيت المقدس - *bait al- maqdis* Jerusalem

تقدیس - *taqdīs* sanctification, hallowing; dedication, consecration;

celebration (*Chr.*); Consecration (as part of the Roman Catholic Mass; *Chr.*);

reverence, veneration, worship; glorification

مقدس - *muqaddis* reverent, reverential, venerative

مقدس - *muqaddas* hallowed, sanctified, dedicated, consecrated; holy,

sacred. pl. -*ât* sacred things, sacrosanct things / الأرض المقدسة / the Holy Land,

Palestine; البيت المقدس Jerusalem; الكتاب المقدس the Holy Scriptures, the Holy Bible

(*Chr.*)

متقدس - *mutaqaddis* hallowed, sanctified, dedicated, consecrated; holy,

sacred

قادس - *qâdis* Cádiz (seaport in SW Spain)

5.2.5. Kur'an-ı Kerîm'de 'KDS' Kökünün Türevleri ve Anlamları

'kds' kökünün Kur'an-ı Kerîm'de şu türevleri kullanılmıştır:⁸⁵⁸ الْقُدُسُ ، رُوحُ الْقُدُسِ ، الْقُدُّوسُ ، الْمُقَدَّسُ ve الْمُقَدَّسَةَ. Bu türevlerin yanı sıra رُوحُ الْقُدُسِ şeklinde bir terkiib içerisinde de kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'de kullanımına göre 'kds' kökünün türevleri şu anlamlara gelmektedir:⁸⁵⁹

رُوحُ الْقُدُسِ = Kudsî ruh: Cebraîl
الْقُدُّوسُ Temizlik, tertemiz olma, kudsîlik.

Aleyhisselam:

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى
لِلْمُسْلِمِينَ

De ki: Onu (Kur'an) **Ruhul Kudüs (Cebraîl)** Rabbinden hak olarak imân edenlere sebat vermek ve Müslümanlara hidayet ve müjde olarak indirdi⁸⁶⁰.

الْقُدُّوسُ Bütün noksan sıfatlardan uzak, münezzeh ve mukaddes (olan Allah):

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

Göklerde ve yerde olanlar mülkün sahibi, **her türlü eksiklikten münezzeh**, azîz ve hakîm olan Allah'ı tesbîh ederler⁸⁶¹.

⁸⁵⁸ Çanga, Mahmûd, *Kur'an Kelimelerinin Anahtarı*, Timaş, İstanbul 1986, s. 383.

⁸⁵⁹ a. e., s. 383.

⁸⁶⁰ Nahl: 102

⁸⁶¹ Cuma: 1

قَدَّسَ - تُقَدِّسُ - Takdîs etmek (Şanına yakışmayan şeylerden tenzîh etmek) /

Temizlemek, tertemiz yapmak.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا
مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ
إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

Rabbin meleklerle: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar:

*Bizler seni hamd ile tesbîh ve **Takdîs** edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacaksın? dediler. Allah onlara: Şüphesiz ben sizin bilmediklerinizi bilirim, dedi⁸⁶².*

المُقَدَّسِ Mukaddes = tertemiz. الوَادِ الْمُقَدَّسِ Mukaddes vadi, (putperestlerin

vb. batıl akide sahiplerinin ortaya çıkardıkları pisliklerden, kirlerden arınmış)
tertemiz vadi.

إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاحْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى

*Şüphesiz ki ben senin Rabbinim! Hemen ayakkabılarını çıkar! Çünkü sen **kutsal vâdi** Tuvâ'dasın⁸⁶³!*

المُقَدَّسَةَ Mukaddes = tertemiz. الأَرْضِ الْمُقَدَّسَةَ Tertemiz belde, mukaddes

arazi (Filistin veya Tur dağı ve civarı yahut Şam ve civarı).

يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَى
أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ

*Ey kavimim! Allah'ın sizin için yurt olarak belirlediği **mukaddes beldeye** girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz⁸⁶⁴.*

⁸⁶² Bakara: 30

⁸⁶³ Taha: 12

⁸⁶⁴ Maide: 21

5.2.6. Tefsirlerde ‘KDS’ Kökünün Anlamları

Rağıb el-İsfehâni التقدیس : *Takdîs* kelimesinin ilâhî anlamda bir temizliği ifade ettiğini ve “إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً” : *Ey Ehl-i Beyt! Allah sadece sizin kirlerinizi (günahınızı) gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor*⁸⁶⁵” ayetinde de bu ilâhî temizliğin ortaya konulduğunu, Kur’an’da yer alan terkiplerinde, birlikte kullanıldığı ruh, arz ve vadi gibi isimleri de maddî necasetten arî olma ve manevî temizlik anlamında tavsif ettiğini açıklamıştır.⁸⁶⁶

قدس kökü hangi biçime sokulursa sokulsun mânâsının temizlemek ve arındırmak anlamlarına geleceğini kaydeden Kurtubî şu örnekleri vermiştir⁸⁶⁷: Yüce Allah’ın şu buyruklarında olduğu gibi: “Mukaddes arza giriniz⁸⁶⁸”. Yani temiz kılınmış arza giriniz. “.. meliktir, kuddüstür⁸⁶⁹”; yani temiz olandır. “Muhakkak sen Tuva adındaki mukaddes vadidesin⁸⁷⁰”, “Beytü’l-Makdîs’e de bu adın verilmiş sebebi, içi günahlardan takdîs olunan yani arındırılan bir mekan olduğundan dolaydır.

Kurtubî, قدس kökünden türeyen “kades” (kendisinden abdest alınıp temizlenen çukur, kova ve buna benzer yerlere) ve “el-Kâdus” (kova, su dolabı,

⁸⁶⁵ Ahzab: 33

⁸⁶⁶ Rağıb el-İsfehâni, *Müfredat-u Elfâzi'l-Kur'an*, قدس maddesi, Daru'l-Kalem, Dimeşk 1997.

⁸⁶⁷ İmam Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Buruç Yayınları, İstanbul 1997, c. 1, s.552.

⁸⁶⁸ Maide: 21

⁸⁶⁹ Haşr: 23

⁸⁷⁰ Taha: 12

vb) gibi kelimelerin de doğrudan temizlikle alakalı olduğunu söylemiştir.⁸⁷¹ Buna göre “el-kuds” herhangi bir görüş ayrılığı sözkonusu olmaksızın temizlik, arılık demektir.

Kurtubî, Bakara Suresi 30. ayetinde yer alan نُقَدِّسُ ifadesini açıklarken;

“Bunun anlamı seni ta’zim eder, şanını yüceltir, senin zikrini inkarcıların Sana nisbet ettikleri, Sana yakışmayan şeylerden arındırarak yaparız. Bu açıklamayı Mücahid, Ebu Salih ve başkaları yapmıştır. ed-Dahhak ve başkaları da şöyle der: Bunun anlamı şudur: Bizler Senin rızanı arayıp umarak, nefislerimizi senin için arındırır ve temizleriz. Aralarında Katade’nin bulunduğu bir topluluk da şöyle demektedir: “Seni takdîs ederiz” buyruğu namaz kılarız, demektir. Takdîs namazdır. İbn Atiyye ise; bu açıklama zayıftır, demektedir.”⁸⁷²

Kurtubî, takdîsin namaz olduğuna dair görüşü benimsemiş ve namazın hem ta’zimi, hem takdîsi ve hem de tesbîhi kapsadığını belirtmiştir.⁸⁷³

es-Sabûnî ise نُقَدِّسُ ifadesini açıklarken, bu ifadenin zıddının *tencis* (pisleme)

olduğunu, takdîs kelimesinin ise Allah’ı yüceltme, ululama ve O’nun şanına layık olmayan şeylerden uzak tutma anlamlarına geldiğini belirtmiş ve Müslim’in *Sahih*’inden şu rivayete yer vererek açıklamıştır.⁸⁷⁴ “Resulullah (sav) rüku ve

⁸⁷¹ İmam Kurtubî, *a.g.e.*, c. 1, s.552.

⁸⁷² *a.e.*, c. 1, s.553.

⁸⁷³ *a.e.*, c.1, s.553

⁸⁷⁴ es-Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü’l Tefasir – Tefsirlerin Özü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, c.1, s. 82. (Müslim, Salat: 223.)

sücutunda; قدوس رب ملائكة و الروح : O, Çok tesbîh edilen ve çok takdîs edilen meleklerin ve Ruh'un Rabbi'dir, derdi.”

Katade, meleklerin, rablerini takdîs etmelerinden maksadın, “Allah için namaz kılmaları” olduğunu, Ebu Salih ve Mücahid ise “Allah'ı ululamak ve yüceltmek” olduğunu, İbn-i İshak da “Allah'a karşı gelmemek ve Allah'ın sevmediği bir şeyi yapmamak” olduğunu söylemişler; Dehhak ise, “Allah'ı arındırmak” demek olduğunu zikretmiştir.⁸⁷⁵

Fahrud-din er-Râzi, Mu'tezile'nin قدس kökünün birçok bakımdan “adl”e delalet ettiğini belirttiklerini aktarmıştır.⁸⁷⁶

a) Melekler “Biz, seni hamdinle tesbîh eder ve seni takdîs ederiz” derken bu fiilleri kendilerine izafe etmişlerdir. Eğer bunlar Allah'ın fiilleri olsaydı, bunlarla övünmek yerinde olmazdı ve bunların kan dökmeye üstünlüğü olmazdı. Çünkü bunların hepsi Allah'ın fiilidir.

b) Eğer fesat ve katillik, Allah'ın fiili olsaydı, “Ben mâlikim, istediğimi yaparım” diyerek Allah'ın cevap vermesi gerekirdi.

c) Cenâb-ı Hakk'ın “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim” sözü, Allah'ın fesad ve katilden ber'i olmasını gerektirir. Ancak, Cenâb-ı Allah'ın kendi fiilinden ber'i olması imkansızdır.

⁸⁷⁵ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, Hisar Yayınevi, İstanbul 1996, c.1, s. 163-176.

⁸⁷⁶ Fahrud-din er-Razî, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, Akçağ Yayınları, Ankara 1988, c.2, s.260-261.

d) Fuhuş, kubh (çirkin fiil), cevr (haksızlık), zulüm ve fesad ancak Cenâb-ı Hak'ın yapması, yaratması ve dilemesiyle olursa, o halde Allah'ı tenzih ve takdîs nasıl doğru olur?

e) Allah Teâla'nın "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim" ifadesi "adl" görüşüne delalet eder. Çünkü, Cenâb-ı Hak eğer küfrün yaratıcısı olsaydı, o insanları kâfir olsunlar diye yaratmış olurdu. Bu durumda da cevabın "Evet, Allah onları fesat çıkarıp kan akıtmaları için yaratmıştır" şeklinde olması gerekirdi. Allah böyle bir cevap vermediğine göre, bu mezheb düşer.

f) Şayet fesat ve katillik Allah'ın fiillerinden olsaydı, bu onların renkleri ve bedenleri mesabesinde olurdu. İnsanların renkleri ve bedenlerinden dolayı onlara taaccüb etmek (hayret etmek) doğru olmadığı gibi, fesat çıkarıp kan akıtmalarına da taaccüb etmek (şaşmak) doğru olmazdı. Ehli sünnetin görüşüne karşı olan bu vecihlere "ilim ve dâî meselesi ile"cevab verilir. Vallahu a'lem.

Kur'an'da, dört yerde geçen رُوحُ الْقُدُسُ : *Rûh'ul-Kudüs* ifadesi, ülemanın çoğunluğuna göre Cebraîl (as) yerine kullanılır. الرُّوحُ الْأَمِينُ : *Rûh'ul-Emîn* tamlaması da bununla eş anlamlı olup, Kur'an'da bir kere (*Kur'an'ı, Rûh'ul-Emîn'e indirdi*⁸⁷⁷) geçer. Dolayısıyla bu kesin olarak Cebraîl'dir, zira vahiy getiren meleğin Cebraîl olduğu kesin delillerle sabittir.⁸⁷⁸ Mevdudî, *Rûh'ul-Kudüs* ifadesi için vahye, vahyi peygamberlere ileten Cebraîl (as)'e veya Allah'ın saf olarak yarattığı İsa Mesih'in

⁸⁷⁷ Şuara: 193

⁸⁷⁸ Döndüren, Hamdi, *İnsanlığa Son Çağrı – Kur'an'ı Kerim*, Yeni Şafak, İstanbul 2003. c.1, s.97.

Kutsal Ruhuna işaret edebileceğini belirtmiştir.⁸⁷⁹ Muhammed Esed de, bu ifadenin “kutsallık ruhu” anlamına geldiğini ve ruh teriminin Kur’an’da sık sık ‘ilâhî ilham’ anlamında kullanıldığına dikkat çekmiş ve Hz Peygamber’in ashabdan şair Hassan b. Sabit’e *Ruh’ul-Kudüs* nimeti bahşedilmesi için duada bulunduğu dair rivayeti aktarmıştır.⁸⁸⁰

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Ruh*⁸⁸¹ ve *Kuds* kelimelerini etraflı bir biçimde tartıştıktan sonra, Hristiyanların *Rûh’ul-Kudüs*’ü Hz İsa’nın öz şahsiyetinin bir parçası olarak kabul etmelerinin tamamen batıl ve hatalı bir inanç olduğunu dile getirmekte ve *Rûh’ul-Kudüs*’ten ne kastedildiği üzerinde durmaktadır:⁸⁸²

Acaba Rûhu’l-Kudüs’ten murad nedir? “*Rûhu’l-Kudüs*” kelime itibariyle fevkalade temizlik, taharet ve nezahet yahut bereket ruhu, yahut mukaddes ruh demek ise de bunun gerçek anlamı hakkında tefsirciler birkaç rivayet nakletmişlerdir.

⁸⁷⁹ Mevdudî, Ebu’l-Ala, *Tefhimu’l Kur’an – Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri*, İnsan Yayınları, İstanbul 1991, c.1, s. 93.

⁸⁸⁰ Esed, Muhammed, *Kur’an Mesajı – Meal Tefsir -*, İşaret Yayınları, İstanbul 1997, s. 24.

¹⁷⁵ Elmalılı M. Hamdi Yazır; Genel anlamıyla ruhun, katı ve hareketsiz olan maddeye zıt bir varlık olduğu açıktır. En ilkel şekliyle madde ruhsuz bulunabilir, fakat bu mânâda ruhsuz bir cisim var mıdır? Bu husus münakaşa edilebilirse de ilkel maddeden meydana gelmiş olan her cisim terkihi ve teşekkülü bakımından bizzat bir kuvvete ve bir ilk harekete sahip olmak durumunda bulunduğundan her cisimde, genel anlamda bir ruh zaten var demektir. Fakat özel anlamda ele alındığı zaman, ruhsuz cisimlerin varlığından şüphe etmeyiz. Zira nice canlıların, ruhtan ayrıldığı zaman öldüklerini görmekteyiz. Demek ki ruhun cisimden ayrılmasıyla ayrıcalık kazanacağı şüphe edilecek bir şey değildir. Fakat esas itibariyle ruhun öz cevheri ile maddenin öz cevheri birbirinden apayrı varlıklar olarak âlemde iki ayrı cins cevher var mıdır? Yoksa maddenin cevheri ruhun cevherine veyahut ruhun cevheri maddenin cevherine râci olmak üzere yalnızca bir tek çeşit cevher mi vardır? Yani kâinat âleminin cisimlerin cevheri büsbütün kaldırıldığı farz olunsa, ruhlar da ortadan kalkar mı? Yahut aksine ruhun cevheri ortadan kalksa, maddî cisimler de büsbütün yok olur, ortadan kalkar mı? Yoksa birisi diğerinden ayrı olarak varlığını sürdürebilir mi? Felsefe dalında her birinin taraftarı ve savunucuları bulunan çeşitli nazariyelerden şimdilik vazgeçerek şu kadarını söyleyelim ki ruhun, cevheri ve öz varlığı ne olursa olsun, nev’inin hakikati, hatta bir tek nevi içinde çeşitli mertebeleri bulunduğu şüphe götürmez bir gerçektir: İnsanların diğer canlılardan farkı, ruhlarının kendi nev’ine mahsus özelliğinden dolayı olduğu gibi, beşerin çeşitli sınıfları ve fertleri arasındaki fark da en azından ruh mertebelerinin çokluğunu göstermektedir. Genellikle Peygamberler ise derece farklarıyla birlikte, Âdem kıssasından anlaşıldığı üzere, ilk fitrata nazaran, beşer nev’i içinde Allah’ın halifeliğine mazhar olmuş yüksek bir ruh derecesine sahip kimselerdir...

⁸⁸² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. 1, s. 337-344.

- 1- Mücahid ve Rebî'in beyanına göre; "el-Kudüs" el-Kuddüs gibi ilâhî isimlerdendir. Şu halde Rûhu'l-kudüs, yani Allah'ın ruhu demek olabilir. Nitekim bu te'yid dolayısıyla Hz İsa'ya "rûhullah" dahi denilir.
- 2- İbnü Abbâs'dan bir rivayete göre, burada "Rûhu'l-Kudüs" Allah'ın ism-i azamî (en büyük ismi)dır ki, Hz İsa bununla ölüleri diriltirdi.
- 3- İncil'dir, nitekim "İşte böylece sana da emrimizden bir ruh vahyettik." (Şûrâ, 42/52) âyet-i Kerîmesinde Kur'ân vahyine dahi "ruh" denilmiştir.
- 4- Katâde, Süddî, Dahhâk ve Rebî'in beyanına ve İbnü Abbâs'dan diğer bir rivayete göre, Rûhu'l-Kudüs Cebraîl'dir. Ve buna asahh-i akval, yani rivayetlerin en sıhhatlisi demişlerdir. Çünkü Peygamber Efendimiz, Hassân İbni Sabit (r.a.) bir kerre "Kureş'i hicvet, Rûhu'l-Kudüs seninledir." buyurduğu gibi, bir başka zamanda da "Ve Cebraîl seninledir." diye buyurmuşlardır. Demek ki, Rûhu'l-kudüs Cebraîl aleyhisselâmın "Rûhu'l-Emîn" gibi diğer bir ismidir. Nitekim Hassân (r.a.) dahi beytinde "Allah'ın elçisi olan Cibrîl de bizdedir. O Rûhu'l-Kudüs'ün ise eşi, benzeri yoktur." diyerek Rûhu'l-Kudüs'ün Cebraîl olduğunu göstermiştir. Cebraîl'e "rûhullah" dahi denilmesi, diğer bir ilâhî isim olan Rûhu'l-Kudüs'ün aynı mânâyâ geldiğini doğrular.

Yazır, her ne kadar da, Kur'ân'da Rûhu'l-Kudüs'ten müfessirler Cebraîl anlamı çıkarıyor olsalar da, bu takdirde şu sorunun akla geleceğini ifade ediyor⁸⁸³: "Cebraîl Hz İsa'dan başka peygamberlere de indiği halde burada "onu Rûhu'l-Kudüs ile destekledik." ilâhî ifadesinde söz konusu zamire Hz Musa bile dahil edilmeyerek doğrudan doğruya zamirin Hz İsa'ya tahsis edilmesinin mânâsı nedir? Bu ifadeden Rûhu'l-Kudüs'ün Cebraîl'den başka bir özel ruh olduğu anlaşılabilir mi?"

Yazır, bu soruya müfessirlerin olumsuz cevap verdiğini aktarıyor:⁸⁸⁴

⁸⁸³ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 1, s. 337-344.

⁸⁸⁴ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 1, s. 337-344.

Tefsircilerin açıklamasına göre, cevap hayır. Bu tahsisin anlamı şudur: Cebraîl'in Hz İsa'ya başka türlü bir ihtisası vardır ki, diğer peygamberlerde bunun örneği yoktur. Çünkü Hz Meryem'e onun doğumunu müjdeleyen Cebraîl'dir. Hz İsa onun nefhi (üfleme) ile doğmuş, onun terbiye ve desteğiyle büyümüş, her nereye gittiyse beraberinde gitmiştir. Nitekim Meryem Sûresi'nde "Ona ruhumuzu gönderdik, o ruh ona beşer şeklinde temessül edip görüldü." (Meryem, 19/17) buyurulmuştur. Âyette geçen "rûhanâ", rûhullah, Rûhu'l-Kudüs, Cebraîl'dir. Bundan başka bilindiği gibi, İsrailoğulları'nın, Hz İsa ve annesi Meryem hakkında iffet ve ismete, onların kudsîyetlerine aykırı sözler söylemiş olmaları ve âyette esas muhatap olan da yahudiler olduğundan, Hz İsa hakkındaki bu âyet, tahsis için değil, fakat bilhassa yahudilerin isnat ve iftiralarına karşı Hz İsa'yı tenzîh için bu teyid özellikle söz konusu edilmiştir. İşte bundan dolayıdır ki, taharet ve temizlik anlamına gelen "Rûhu'l-Kudüs" ismi tercih buyurulmuştur. Şunu da burada hatırlatmak lazım gelir ki, Hz İsa "Rûhu'l-Kudüs" ile teyid edilmiştir, fakat Rûhu'l-Kudüs ile teyid edilen yalnızca Hz İsa değildir. "De ki, Rûhu'l-Kudüs, onu Rabbinden hak olarak indirmiştir." (Nahl, 16/102) buyurulduğu şekilde Peygamber Efendimiz'e Kur'ân-ı Kerîm'i indiren de Rûhu'l-Kudüs'tür. Oysa Kur'ân'ı ona indirenin Cebraîl olduğu bilinen bir gerçektir. Demek ki, Rûhu'l-Kudüs Cebraîl'dir. Güç ve kuvvet açısından Cibril veya Cebraîl, ismet ve nezahet açısından da Rûhu'l-Kudüs'tür.

Allah'ın isimlerinden olan الْقُدُّوسُ : *Kuddiis* kelimesini ise, Elmalılı

Muhammed Hamdi Yazır; "Gayet mukaddes her türlü kusurdan münezze (uzak), her vasfında mükemmel, sınırlamaya ve tasvire sığmaz, hiçbir leke kabul etmez, tertemiz demektir" diye tanımlamıştır.⁸⁸⁵ Yüce Allah'ın bu ismi, O'nun, tesbîh ve teccsîmden, bir başka şeye benzemekten, beşerî sıfatlardan münezze olduğunu ifâde

⁸⁸⁵ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 1, s. 337-344.

etmektedir. Nitekim Beyhakî, bu Kuddüs ismini, kendi yaptığı ayırma göre, Allah'tan tesbîhi nefyeden isimler arasında saymar ve Kuddüs isminin izahı münasebetiyle Halimî'den naklen der ki: "Kuddüs'ün mânâsı, fazilet ve güzelliklerle övülmüş demektir."⁸⁸⁶ Mevdudî ise bu kelimeyle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır:⁸⁸⁷

Kelime mübalağa sığasındadır. Tüm kötü sıfatlardan münezzehtir. Yani O'nun zatında hiçbir kötülük ve eksiklik bulunmaz demektir. Her olumsuzluktan münezzehtir. O'nda hiçbir kötülük olduğu tasavvur dahi edilemez. Burada Kudsîyetin, gerçek hakimiyetin öncelikli şartlarından biri olduğu iyice anlaşılmalıdır. İnsanın akli ve fıtrati, hakimiyet sahibi olan bir kimsenin kendisinde şer, kötü huy ve niyetler bulunduracağını ve kötü sıfatlar taşıyacağını, üstelik yetkisi altında bulunan kimseler hakkında iyilik yerine kötülük düşüneceğini kabul etmez. Bu bakımdan insanlar hükümlerlik atfettikleri kimselerde, kudsîyetin var olduğunu zannederler. Zira, kudsîyet olmaksızın tam bir hakimiyet tasavvur edilemez. Ancak, Allah'ın dışında hiçbir iktidar sahibinin kuddüs olmadığı açık bir gerçektir. Padişahlık, cumhuriyet, krallık veya herhangi bir beşeri sistemin hükümdarında söz konusu kudsîyeti tasavvur etmek mümkün bile değildir.

الأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ : Arz-ı Mukaddes'ten kasıt İbrahim, İshak ve Yakub

Peygamberlerin vatanı olan Filistin'dir. İsrailoğulları en sonunda Mısır'dan ayrıldıkları zaman Allah, bu ülkeyi kendilerine vermiş ve burayı fethetmeyi onlara emretmişti.⁸⁸⁸ Taberî, Arz-ı Mukaddes'in sınırlarını belirleyen kesin bir delil bulunmadığını belirttiikten sonra şöyle demektir:⁸⁸⁹ "Bu toprakların Fırat nehri ile,

⁸⁸⁶ Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, Beyrut 1985., s. 38.

⁸⁸⁷ Mevdudî, Ebu'l-Ala, *a.g.e.*, c. 6, s. 227-228.

⁸⁸⁸ *a.e.*, c. 1, s. 472.

⁸⁸⁹ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *a.g.e.*, c. 6, s.110.

el-Ariş arasında kalan alanın dışında olmadığına da bilginlerin görüş birliği vardır.” Arz-ı Mukaddes veya Arz-ı Mev’ud (Mısır’dan çıkarken İsrailoğulları’na Allah’ın vaat ettiği topraklar) Kudüs’te Beyt-i Makdîs’in bulunduğu yerdir. Bir rivayette Hz İbrahim Lübnan dağına çıkınca, Allah “Bak, gözünün ulaştığı yer mukaddestir ve gelecek nesline mirastır” buyurmuş, bunun belirlenmesi için de ‘Tur’ yani dağ ve havalisi denilmiştir. Dimaşk, Filistin ve Ürdün’ün bir bölümü diyenler olduğu gibi, Şam toprağı da denilmiştir.⁸⁹⁰ Muhammed Esed, bazı müfessirlerin *tuva*’nın ‘kutlu kılınan vadi’nin ismi olduğunu belirttiklerini, ancak Zemahşeri’den *tuvan* yahut *tivan* sözcüğünün ‘iki kere kutsanmış’ anlamına geldiğini aktarmış ve bu iki kere kutsanmanın sebeplerinin ilkinin Allah’ın sesinin işitilmesinden, ikincisinin de Musa’ya peygamberlik görevi verilmesinden ötürü olduğunu kaydetmiştir.⁸⁹¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır ise, ‘iki kere kutsanmış’ anlamına yer vermekle birlikte, vadinin temiz ve mübârek demek olan “mukaddes” sıfatıyla nitelenmesinin, ilâhî feyiz ve bereketin önce temiz kalplere geleceğine ve dolayısıyla her şeyden önce temizliğin gerekli olduğuna dikkat çekmek için olduğunu ifade etmiştir ve Tâhâ Suresi 12. ayette yer alan “*Haydi papuçlarınızı çıkar. Çünkü sen mukaddes Tuvâ Vadisi’ndesin*” ifadesini de aktarmıştır.⁸⁹²

⁸⁹⁰ Döndüren, Hamdi, *a.g.e.*, c.1, s.214.

⁸⁹¹ Esed, Muhammed, *a.g.e.*, s.625.

⁸⁹² Elmalılı M. Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 1, s. 337-344.

5.3. ‘KDS’ KÖKÜNÜN SEMANTİK ANALİZİ

‘Kds’ kökü diğer iki kökle karşılaştırıldığında Kutsal metinlerde en fazla tekrar eden köktür. Özellikle Kitâb-ı Mukaddes’te çok sık tekrar eden bu kök, kutsal metinlerin anlamlarının çözümlenmesinde anahtar rol üstlenmektedir. Sadece Eski Ahit’te 840 kez kullanıldığını tesbit ettiğimiz bu kök, Yeni Ahit’te de 292 kez kullanılmıştır.⁸⁹³ Ancak Kitâb-ı Mukaddes’te bu kadar sıklıkla kullanılan kök, Kur’an’da çok az sayıda (10 kez) kullanılmıştır. Kökün Kitâb-ı Mukaddes ve Kur’an’da kullanılma sıklıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 5 : Kitâb-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerîm’de ‘kds’ kökü sayısı

<i>‘kds’ kökü</i>				
	Eski Ahit	Yeni Ahit	Kur’an-ı Kerîm	Toplam
İsim Türevleri	127	59	5	191
Fiil Türevleri	65	13	1	79
Toplam Türev	192	72	6	270
Toplam Kullanım	840	292	10	1142

Kur’an’da çok az sayıda kullanılmış olmakla birlikte, ‘kds’ kökünün kök anlamına ulaşmak ve anlam alanında yer alan diğer terimleri tespit etmek bakımından Kitâb-ı Mukaddes’e müracaat etmek büyük önem taşımaktadır. Zira bu

⁸⁹³ *Kds* kökünü vahiy geleneği perspektifinde ele alarak semantik analize tabi tutan Ömer Müftüoğlu, Eski Ahit’te bu kökün toplam 571 defa, Yeni Ahit’te ise 27 defa geçtiğini belirtmektedir. Araştırmamızda Kitâb-ı Mukaddes’in bütünü özellikle Arapça tercümesinden tarandığından, Müftüoğlu’nun doğru rakamlara ulaşamadığını düşünmekteyiz. Karşılaştırma için bkz. Müftüoğlu, Ömer, “Vahiy Geleneğinde ‘Kaddese’ Kökünün Semantik Analizi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 4 sayı 2, 2004.

kökün türevleri Kitâb-ı Mukaddes'te 1132 defa kullanılarak, kutsal Kitâbın merkezinde yer alan odak terimler haline gelmiştir.

Etimolojik olarak 'qds' (*qadusa*) kök anlamı "arınmak - kutsal olmak"tır. Samî dillerinde *q-d-s* harfleriyle ifade edilen bu kök, Malaycada *qaddis*, İbranicede *qadosh*, Süryanicede *qadisha*, Amharikçede *qeddus*, Ugaritçede *qdsh*, Fenikecede *qdsh* biçimlerini almaktadır.⁸⁹⁴

Arapçada *quds* (*qadusa*) temizlik, kutsallık anlamında olup, kelime Farsçada *qods* olarak kullanılmaktadır. *Quddus* (*qadusa*) ise çok kutsal anlamında olup, Hintçede *Kuddûs*, Farsçada ise *qoddos* olarak kullanılmaktadır. *Muqaddas* (*qadusa*) kutsal anlamındadır ve Azericede *müqeddes*, Hintçede *mukaddas*, Malaycada *mukaddas*, Farsçada *moqaddas*, Türkçede *mukaddes* olarak yer alır. *Taqdis* (*qadusa*) kutsama anlamında ve Farsçada *taqdis*, Türkçede *takdis* olarak kullanılır.⁸⁹⁵

Arapça sözlüklerde 'kds'nin kök anlamının temiz olmak, arınmak olduğu belirtilmiştir. القُدُسُ temizlik anlamındadır ve Allah'ın sıfatı olarak القَدُّوسُ şeklinde kullanılır. Bu kelimeler için kadîm Arapça sözlüklerde, bereket, mübârek karşılıklarına yer verilmiştir. Allah'n ismi / sıfatı olarak kullanıldığında, Allah'ı her türlü eksiklikten, ayıptan uzak, temiz, münezzeh görmek anlamındadır. التقديس için sözlüklerde temizlemek / tehzîh etmek ve tebrîk etmek anlamlarına yer verilmiştir.

⁸⁹⁴ Rajki, Andras, *Arabic Etymological Dictionary*, 'qadusa', byy., 2002.

⁸⁹⁵ a.e..

Müfessirler buradaki temizliğin ilahî kaynaklı bir temizlik (manevî temizlik) olduğuna çekmiş ve Ahzab 33⁸⁹⁶ ayetini örnek göstermişlerdir.

Bu kökün Arapçada temizlikle ilgili olmak üzere kova anlamında الْقَدَسُ, suyun önünü kesmek için kullanılan taş anlamında الْقَدَّاسُ, gemi anlamında الْقَادِسُ, büyük onur, şeref sahibi kimse anlamında الْقُدَّاسُ, Hıristiyanların azizleri için kullandıkları الْقَدَّيسُ gibi türevleri bulunmaktadır. Ayrıca İslamî literatürde cennet için الْقُدُّسُ, Kâbe için Beyt'ül Makdis (بَيْتُ الْمَقْدِسِ), Suriye, Filistin ve Ürdün'ün bir bölgesi için Mukaddes Arz (الأَرْضُ الْمُقَدَّسَةُ), Cebraîl için Ruhü'l Kudus (رُوحُ الْقُدُّسِ), Eski ve Yeni Ahit için Kitâb'ul Mukaddes (الْكِتَابُ الْمُقَدَّسُ) terkipleri kullanılmıştır. Bu kullanımların tümü temizlik anlamını da barındırır.

Bakara Suresi 30. ayette geçen تُقَدِّسُ ifadesi üzerinde müfessirler farklı açıklamalar yapmıştır: Bazıları bu ifadeyi, “Sana nisbet edilen, sana yakışmayan şeylerden seni arındırırız” diye anlarken, bir kısmı ise “kendimizi arındırırız” diye anlamıştır. Buradaki ifadeyi namaz olarak yorumlayanlar da olmuştur.

⁸⁹⁶ “Ey Ehl-i Beyt! Allah sadece sizin kirlerinizi (günahınızı) gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor”

İbranicede de ‘קדש’ nin kök anlamında temizlik ön plandadır. Bu kök, saf, temiz, pak, arî olmak; kutsamak, kutsallaştırmak, kutsal kabul etmek, takdis etmek; hazırlamak, adamak, tanrıya vakfetmek; ayrılmak, ayrı olmak, farklı olmak; evlenmek, nişanlanmak; ilan etmek, duyurmak, açığa vurmak; fahişe, kutsal yer, tapınak; kutsal rab, aziz, velî; ibne, fahişe gibi anlamlara gelmektedir.

Süryanicede ise ‘ܩܕܝܫܐ’ kökü, temiz, pak, saf olmak; kutsamak, takdis etmek; kutsanmak, takdis edilmek; kutsallaştırmak; dinsel tören yapmak, Tersanctus ilahîsini okuyarak ‘Tanrım Tanrım Tanrım’ diyerek ağlamak; adamak, teslim olmak; Şabat’ı hatırlayıp kutlamak; evlilikle bağıyla birleşmek; tapınak, kutsal yaratıcı, azîz, velî gibi anlamlara sahiptir.

Bu kök Yunancaya aktarılırken “αγιος” (hagiyos) ve “αγνος” (hagnos) kelimeleri kullanılmıştır. Bu kelimeler dinsel saygı, reverans, saygıyla eğilme, ana-babaya ve tanrıya saygı duruşunda bulunma anlamlarında kullanılmış olan “αγνος” kökünden türemiş ve şu anlamlara gelmektedir; eşsiz yüceliğe sahip olan tanrıya saygı duruşunda bulunmak, derinden gelen bir saygı göstermek; bu bağlamda tanrıdan dolayı önem kazanan şeylere, örneğin dinsel açıdan önem arzeden mekanlara, saygı göstermek, kutsamak anlamına gelmektedir. Bu kökün türevleri tapınak, mabed, kutsal mekan; kutsal metin ve sözler; tanrının görev verdiği kişiler, melekler, azizler; tanrıya has kılmak, bütünüyle tanrıya ait olmak; dinsel törenle, saf, temiz olan şeylerin tanrıya kurban edilmesi, adanması; Ahlakî anlamda mutlak saf, temiz, günahsız, saygın, hatasız, alçakgönüllü, iffetli, dürüst, kutsal anlamlarındadır. Ayrıca Yunancada kutsanmış anlamında kullanılan *hieros* ile *hagios* karıştırılmamalıdır. Zira *hagios* sadece Tanrı için kullanılır. İbranice *Kados*

kelimesini karşılamak üzere kullanılan *hagios* “ayırarak”, “kutsal olmak” anlamındadır. Yani sadece Tanrı kutsal olarak (*hagios*) görülmelidir. *Hieros* diğer kutsallıkları da ifade eder.

Latince ise iki ayrı kelime “*Sacer*” ve “*Sanctus*” kullanılmıştır. *Sacer*, *să_cra*, *să_crum* biçiminden türemiş; kutsal, yüce, dinsel, kutsanmış; berbat, lanetli, murdar, nefret edilen; mabet, kutsal yer; tören, dua, din, ibadet; rahip, papaz, rahibe; yasal, kamu davası, uyuşmazlık; kurban, adamak, kurban etmek, hasretmek, vakfetmek; kutsal şeyleri çalma, kutsal şeylere karşı saygısızlık, kutsal şeylere küfretme, kâfirlik; dokunulmaz kılmak, bozulamaz yapmak, ölümsüzleştirmek, ihlal edilemez, bozulamaz anlamlarına gelmektedir. “*Sanctus*” ise geçişli fiil olup; kutsamak, kutsallaştırmak, takdis etmek, dokunulmaz yapmak; onaylamak; buyurmak; temizlemek, arındırmak; yaptırım, müeyyide uygulamak; kutsanmış, kutsal, kutsallaştırılmış; temiz, saf, erdemli, ahlaklı; dindar takva ehli; kutsallık, mukaddeslik; temizlik, iffet, ismet, erdem; resmî emir, irade, hukukta cezayı tanımlamak için kullanılan bir söz, hüküm; dokunulmazlık, bozulmazlık, kutsallık; saflık, iffet, ismet, namusluluk, erdem; kanun koyan, yaptırım getiren gibi bir çok değişik türeve sahiptir.

Türkçede ‘*kds*’ kökünün temizlik, paklık, arılık; kutsallık, mübâreklik; kutsal, kutlu, mübârek, Allah’a mensup, Allah’la ilgili, dinsel; mukaddesleştirme, kutsallaştırma, kutsal bilme, kutsal tutma; Allah’a şükretme; ululama, büyük saygı duyma; çok azîz ve mübârek, çok kudsî gibi anlamlara gelen değişik biçimleri vardır.

Modern İngilizcede ‘*kds*’ kökünün türevlerini karşılamak üzere to be holy, be pure; to hallow, sanctify; to dedicate, to consecrate; to celebrate; to declare to be holy, glorify; to hold sacred, venerate, revere, reverence, worship; to canonize; holy, sacred; saintly; saint; holiness, sacredness, sanctity; saintliness gibi kelimeler kullanılmaktadır. İngilizcede kullanılan sacred, sanctify kelimelerinin kökeni Latince “sācer” ve “sanctus”dur.

Kur’an’da çok az sayıda kullanılmasına rağmen, özellikle Eski Ahitte çok sık tekrar eden ‘*kds*’ kökü bu yoğun kullanımına paralel olarak, farklı anlamlara sahip olmuştur. Samî dillerinde ortak kök anlam olarak ‘temizlik’ ön planda yer alırken, bu kök istilahî olarak ‘kutsama, kutsal olma, dinsel’ anlamlarına sahip olmuştur. Arapçadan farklı olmak üzere, Süryanice ve İbranicede ‘*kds*’nin anlamları arasında adamak, kurban etmek; ayırmak, farklı tutmak, tahsis etmek; evlenmek, nişanlanmak, cinsel birleşme; mabet, tapınak; azîz, velî gibi kullanımlar da yaygındır.

Müftüoğlu, ‘*kds*’ kökü ile ilgili yaptığı semantik analizde, bu kökün ‘Kuddûs’ şeklindeki türevinin Kur’an öncesi vahiylerde görülmeyen ve Kur’an’a özgü, Allah için kullanılan bir sıfat olduğunu kaydetmektedir ki, kanımızca bu biraz acelece yapılmış yanlış bir çıkarımdır.⁸⁹⁷ Zira İbranicede קָדוֹשׁ (kaddiş), קָדוֹשׁ (kadoş) ve Süryanicede ܩܕܝܫܐ (kadiyşe’a) kelimeleri Allah’ın ‘Kuddûs’ sıfatını karşılamaktadır.

⁸⁹⁷ Müftüoğlu, Ömer, *a.g.m.*, s. 220.

Yine Müftüoğlu'nun 'kds' kökünün Eski Ahitten Yeni Ahite geçerken anlam daralmasına uğradığı ve bu daralmanın Yeni Ahit - Kur'an çizgisinde devam etmediği yönündeki çıkarımının⁸⁹⁸ da sağlıklı olmadığı kanaatindeyiz. Zira Yeni Ahitte 'kds' kökünün anlamının teke düştüğü ve sadece 'takdis etmek' anlamında kullanıldığını öne sürmektedir ki bunun böyle olmadığı ortadır. Bu kökün, Yeni Ahitte **קֹדֶשׁ** (makdşa'a) 'kutsal yer, tapınak' anlamında kullanıldığını⁸⁹⁹ gözden kaçırmıştır. Bununla birlikte Eski Ahitte bu kadar yaygın biçimde (840 kere) kullanılan kökün, anlam alanın çok daha geniş olması doğaldır.

Ayrıca Süryanice ve İbranicede kök anlamından çok uzak hatta kök anlamına karşıt anlamda olmak üzere, fahişelik, ibnelik, çirkin işler, kâfirlik, kutsal olana karşı saygısızlık, hadsizlik gibi anlamlarda da kullanılmıştır. Bu anlamlar kökü ifade etmek üzere kullanılan eski ve yeni Batı dillerindeki kelimelerde de yer almaktadır. Süryanicede yer alan bu geniş anlam alanının Yeni Ahitte geçmemiş olması doğaldır, zira Süryanice aynı zamanda Eski Ahitin de kendisinde ifade bulduğu bir dildir.

Türkçede ise Arapça anlamların dışında kullanımlar söz konusu değildir. Diğer yandan bu kökü Türkçeye çevirirken 'kut' kökü ve türevlerinin kullanıldığı göz önünde tutulmalıdır. Eski Türkçe bir kelime olan kut; rahmet, bereket, talih, baht, hayır, kudsiyet, mübâreklik anlamlarına gelmektedir. Bu anlamlarda da görüldüğü gibi, Türkçeye aktarıldığında 'kds' ile 'brk' köklerinin anlam alanları birbiriyle daha da çok örtüşmektedir.

⁸⁹⁸ a.m., s. 224.

⁸⁹⁹ Romalılar: 2-22, İbraniler: 9-12, Elçilerin İşleri: 3-14

SONUÇ

Araştırmamızda ‘*brk*’, ‘*sbh*’ ve ‘*kds*’ köklerinin her biri tek tek ele alınmış ve Kutsal Kitaplarda kaçar kez ve hangi biçimlerde geçtiği belirtilmiştir. Bu köklerinin üçünün de kullanım sayıları tablo 6’da karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır.

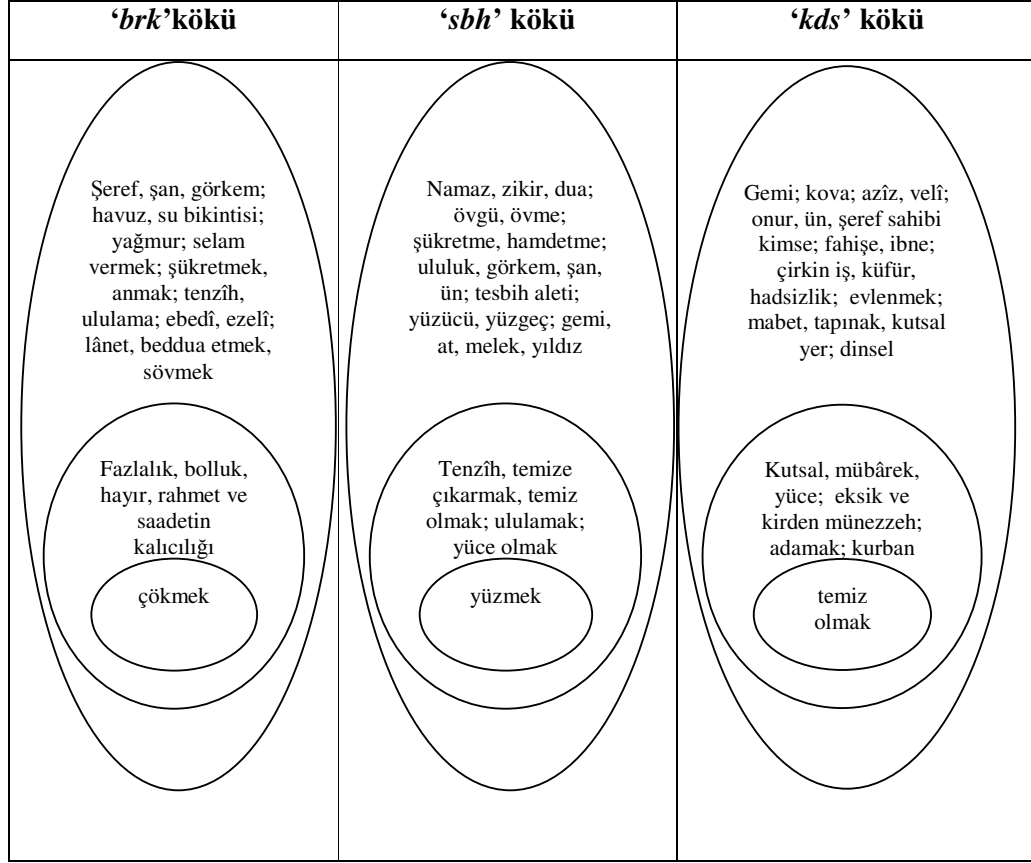
Bu köklerin her üçü de Kur’an’dan daha fazla Kitab-ı Mukaddes’te kullanılmıştır:

Tablo 6 : Kitâb-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerîm’de ‘sbh’, ‘brk’ ve ‘kds’ köklerinin toplam kullanım sayıları

<i>‘sbh’, ‘brk’ ve ‘kds’ köklerinin toplam sayısı</i>				
	Eski Ahit	Yeni Ahit	Kur’an-ı Kerîm	Toplam
Toplam Kullanım	1403	392	133	1928

Tablo 6’da da görüldüğü gibi üç kök Kutsal Kitaplarda yaklaşık 2 bin kere kullanılmıştır. Bu kullanımların önemli bir bölümünü Eski Ahit’te yer alan kullanımlardır. Yeni Ahit ve Kur’an’da kullanım sayıları daha azdır. Kanımızca bu durum üç kökün anlam alanına tekabül eden terminojinin vahiy sürecinin daha sonraki dönemlerinde genişlediği şeklinde anlaşılabilir. Eski Ahit’te sadece ‘*kds*’ kökünün türevleriyle ifade edilen bir çok anlamın, Kur’an’da çok daha fazla sayıda kelime ile ifade edildiğini söylemek mümkündür. Bu durum, dilin zaman içerisinde zenginleşmesi, ifade gücünün artması, kelime hazinesinin çeşitlilik kazanması ile de ilgilidir.

Her üç köke dair yaptığımız semantik analizler ışığında, bu köklerin anlam alanlarını şekilsel olarak aşağıdaki gibi ifade edebiliriz:

Yukardaki şekilsel anlatımda en iç halkada kök anlama, ikinci halkada bu kökten türeyen ve genellikle kutsal metinlerde ön planda olan terimsel / asıl anlamlara ve en dış halkada da dolaylı / yan / türemiş anlamlara yer verilmiştir. Tabi burada verilen anlamların yaklaşıma bağlı olarak ikinci halka veya dış halkada yer alması söz konusu olabilir ve yapılan sınıflandırma göreceli olmakla malüldür. Şekil üzerinde verilen anlamların tümü –birkaç istisna haricinde- Kur'an-ı Kerim ve Kitâb-ı Mukaddes'te ortak olarak kullanılmıştır. Özellikle orta halkada verilen terimsel anlamlar kutsal kitapların tümünde ortak olarak kullanılmıştır. Burada

dikkat çekilmesi gereken en önemli istisna, ‘*sbh*’nın kök anlamının Kitâb-ı Mukaddes’te ve dolayısıyla İbranice ve Süryanice dillerinde yer almamasıdır.

Bu köklerin ortak anlam alanlarını karşılaştırdığımızda tenzîh (temize çıkarma) ve yüceltme / ululama anlamları ile tesbîh ve takdîs kelimelerinin terimsel anlamlarının büyük oranda örtüştüğünü görmekteyiz. Nitekim hem Arapça ve Türkçe sözlüklerde hem de tefsirlerde bu kelimeler bir diğerrinin karşılığı olarak verilmiştir. Nitekim Elmalılı Hamdi Yazır da tesbîhin takdîsi, takdîsin de tesbîhî içerdiğini ifade etmektedir:⁹⁰⁰

“O öyledir”dediğimizde yani bir şeyin varlığını isbât ettiğimizde “takdîs”; “O şöyle değildir” dediğimizde, bir şeyin öyle olmadığını isbât ettiğimizde de tesbîh sözkonusu olmuş olur. Fakat netice itibariyle daha önce de sözü geçtiği gibi, esas itibariyle aralarında pek büyük bir fark yoktur. Tesbîhde takdîs, takdîsde de tesbîh sözkonusudur. Her ikisi içiçedir. Nitekim Yüce Allah bu ikisini İhlâs Sûresinde bir araya getirmiştir. İhlâs Syresinin ilk iki âyeti olan “Kul huvallâhu ehad. Allâhu's Samed” (Deki; O Allah birdir. Allah Sameddir, yani her şey varlığını ve devamını O'na borçludur. O hiç bir şeye muhtaç değildir) âyetleri takdîsi, geriye kalan “Lem yelid ve lem yûled ve lem yekun lehû kufuven ehad” (Kendisi doğurmamıştır ve bir başkası tarafından da doğurulmamıştır. Hiç bir şey O'nun dengi olmamıştır) âyetleri ise tesbîhi ifâde eder. Bunların her ikisi de yani hem takdîs ve hem de tesbîh; Yüce Allah'ın vahdaniyetini ve yegane tek varlık olduğunu, O'nun benzeri ve ortağının bulunmadığını isbâta yöneliktir”.

Diğerr yandan yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi ‘*brk*’ kökünün de (tebrîk) dolayı / türemiş anlamları arasında tenzîh ve ululama anlamları yer almaktadır. Ancak bir çok müfessirin de dikkat çektiği gibi takdîs ile tebrîk kelimeleri farklı anlam alanlarına sahiptir. Bu kökler Türkçeye aktarıldığında, özellikle ‘*brk*’ ve ‘*kds*’

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 8,s. 30-32.

köklerinin türevlerinin Türkçede karşılanmak üzere, eski Türkçe bir kelime olan ‘*kut*’ ve türevlerinin kullanıldığına dikkat çekilmelidir. Türklerin inanç dünyasında *kut* tam anlamıyla bir odak kelimesidir. Bu noktada Arapçadan dilimize aktarılan üç kökün nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymak için Kalafat’ın *kut* ile ilgili dile getirdiklerini aktarabiliriz.⁹⁰¹

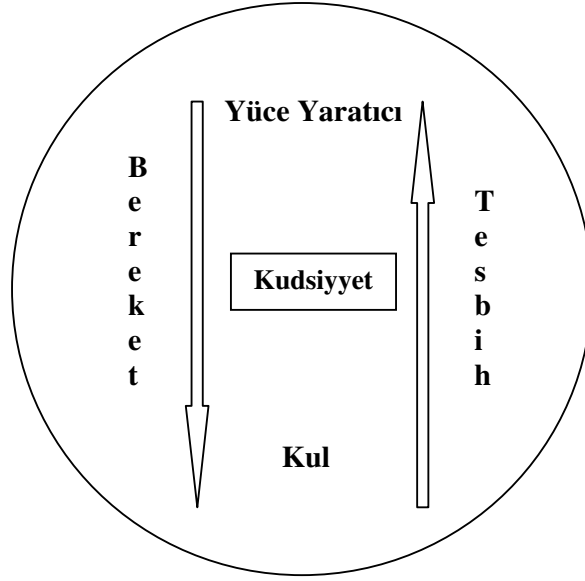
Kut, Tanrı ile insan arasında kurulan ilişki sonucu zuhûra çıkan bir değerdi. İnanca göre Tanrı türettikleri için bir nizam koyuyor, buna *töre* deniyordu. Törenin hükümlerine uyan kimse ise, Tanrı’dan *kut* alıyordu. İşte Türk, töreye uyarak Tanrı’nın her türlü ihsanına hem kafa, hem gönül, hem de maddi dünyâ nimetlerine, yâni *kut*’a kavuşmuş kimsenin safatıydı... *Kut*, her yerde mevcut olduğuna inanılan Kök Tengri’nin tecellilerine derece derece ulaşmak demektir. *Kut*, kaynak itibariyle Tanrı’dan olup hâyatın her anında ve dünyânın her yerindedir...

Kanımızca Arap dilinde (Samî dillerinde) ‘*sbh*’ ve ‘*kds*’ kökleri birbirlerine daha yakın durmakla birlikte, Türkçeye aktarıldığında ‘*brk*’ ve ‘*kds*’ kökleri birbirlerine daha çok yakınlaşmaktadır. Aynı durum ilginç bir biçimde İngilizcede de görülmektedir. İngilizcede ‘*brk*’ ve ‘*kds*’ kökleri ortak kelimelerle ifade edilebilmektedir. Örneğin İngilizcede en sık kullanılan *bless* kelimesi Arapçada **جعله** **مقدس** ve **بارك** ifadeleriyle karşılanmaktadır.⁹⁰²

Her ne kadar da bu üç kök hem Samî dillerinde hem de aktarıldıkları diğer dillerde birbirlerine yakın / eşdeğer anlamlara sahip olsalar da, aralarındaki fark (anlam ilişkisi) genel hatlarıyla aşağıdaki şekilde gösterdiğimiz gibidir.

⁹⁰¹ Kalafat, Yaşar, *Halk İnançlarında Kültür Kodları -1*, Ankara, 2003.

⁹⁰² Websters-online-dictionary

Bize göre, Kutsal Kitaplarda idealize edilen yaratıcı – kul ilişkisi yukardaki şekilde ifade etmeye çalıştığımız gibidir. Yaratıcı, kullarına daimî ve bol ihşanda bulunmakta (bereket), kul ise bu ihşanın karşılığını şükür ile vermekte ve yaratıcısını her türlü eksiklik, noksanlık ve olumsuzluktan tenzîh etmektedir (tesbîh). Modern insanın zihin şifrelerine her haliyle ters düşeceği görülen bu yaratıcı ve kul arasında oluşan karşılıklı ideal ilişki biçimi mukaddes, müreffeh ve huzurlu bir yaşantının anahtarıdır.

Bu üç kökün sağlıklı bir biçimde anlaşılması kutsal metinlerde önerilen tanrı – kul ilişkisi, kutsallık anlayışı açısından son derece önemlidir. Yaptığımız dilsel analizlerin, daha da ileri taşınması ve tarihî sosyal antropoloji çalışmaları ile desteklenmesi, suretiyle kutsallık anlayışına dair daha verimli sonuçlara ulaşılabilir.

Son olarak araştırmada ulaşılan sonuçlar şöylece maddelenebilir:

- 1- Kur'an araştırmalarında modern dilbilim disiplinleri olan semantik, leksikoloji ve etimoloji gibi bilim disiplinlerinden istifade etmek araştırmacılara fayda sağlamaktadır.
- 2- Kur'an'ın anlaşılması için Kitâb-ı Mukaddes'te yer alan dilsel ve tarihsel bilgi birikimine müracaat etmek sayısız katkılar sağlayacaktır. Çünkü Kur'an, kendisinden önceki ilahî vahiy ürünlerinin temel terminolojisine sahip çıkmış ve mesajını aynı terminolojiyi kullanarak aktarmıştır.
- 3- Sözcük incelemelerinde Samî dillerini bir bütün olarak göz önünde tutmak, ilk anlam, istılah anlamı ve türemiş yan anlamlara ulaşmak açısından son derece yararlı bir yöntemdir. Bu yöntem, Kur'an'a ön yargı ile yaklaşılarak, Kur'an dilinin gerçek hedeflerinin perdelenmesinin önüne geçer.
- 4- '*Brk*', '*sbh*' ve '*kds*' Kur'an'ı Kerîm ve Kitâb-ı Mukaddes'te ortak olarak kullanılan ve metin bütünlüğü içerisinde anahtar terim olma özelliğine sahip köklerdir. Bu köklerin doğru anlamlarına ulaşmak, kutsal kitapların yaratıcı ile kul ilişkisine dair öne sürdükleri anlam haritalarının sağlıklı bir biçimde anlaşılmasını sağlayacaktır.
- 5- '*Brk*', '*sbh*' ve '*kds*' köklerinin türevleri metin içerisinde bir çok zaman biri diğerini karşılayabilecek anlamlarda kullanılmıştır.
- 6- Her üç kök te, Türkçeye aktarılırken ilk anlamlarından tamamıyla kopmuş, izafî anlamları Türkçedeki temel anlamları olmuştur.
- 7- Her üç kök te, Kur'an'dan daha fazla Kitâb-ı Mukaddes'te kullanılmış ve Kitâb-ı Mukaddes'te daha fazla türev / anlamları yer almıştır.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhammed ve Rızâ, Reşîd, *Tefsîru'l-Menâr-Tefsîru'l-Kur'ani'l-Hakîm-*, Dâru'l-Menâr, Mısır 1954.
- Abduh, Muhammed, çev. Abdulkadir Şener ve Mustafa Fayda, “Fatihatu'l-Kitâb (Fatiha Tefsiri)”, *Ankara Üniv. İlahîyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1970.
- Abdulcebâr, *Tesbîtu delâilî'n-nubuvve*, nşr. Abdulkerim Osman, Beyrut, 1966.
- Abdurrahman, Aliye, “Vahiy Geleneğinde *Emr* Kökünün Semantik Açıdan İncelenmesi”, *Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2002.
- Acar, Ömer, *Arap Dilinde Çok Anlamlılık*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2002.
- Adam, Baki, “Kur'an'ın Anlaşılmasında Tevrat'ın Rolü”, *İslamî Araştırmalar*, c. 9., Ankara.
- Adam, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Seba Yay., Ankara 1997.
- Akarsu, Bedia, *Dil-Kültür Bağlantısı*, İnkılâb Yay., İstanbul 1998.
- Akarsu, Bedia, “Felsefe Açısından Dil”, 12 Eylül 2006, <<http://kisi.deu.edu.tr/binnur.kavlak/kitaplar/dil.doc>>
- Akdemir, Salih, *Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu*, Yayınlanmamış Kitap.
- Akdemir, Salih, “Kur'an-ı Kerim'de Geçen Köklerin Gerçek Anlamlarının Belirlenmesinde Art-Süremlî Semantik Araştırmaların Önemi”, *Yayınlanmamış Makale*.

- Akkaş, S. Önal, “Bir Kültür Merkezi Olarak Harran”, *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, Şanlıurfa 2006.
- Aksan, Doğan, *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yay., Ankara 1999.
- Aksan, Doğan, “Anlambilim, İlgili Alanlar ve Türkçe”, Ankara Üniv. TÖMER Dil Dergisi, Sayı: 16, Ankara 1994.
- Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yay., Ankara 1995.
- Alan, Yusuf, *Lisan ve İnsan*, TÖV Yay., İzmir 1994.
- Albayrak, Halis, *Tefsir Usûlü, Yöntem, Ana Konular, İlkeler, Teklifler*, Şule Yay., İstanbul 1998.
- Altun, Mustafa, “Eski Metinlerde Bir Semantik İnceleme Örneği : Hikmet-nâme”, *Sakarya Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, Nisan 2004, Sakarya.
- el-'Âmilî, *el-Kaşkûl*, nşr. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Kahire 1380/1961.
- Andrews, Walter, *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, İstanbul 2000.
- el-Antakî, Muhammed, *Dirâsât fi Fıhî'l-Lüga*, Darü'ş-Şarki'l Arabî, Beyrut 1969.
- Arıklı, N., Tunçdoğan T. ve Vardar B., *Semantik Akımları*, Yeni İnsan Yay., İstanbul 1969.
- Armağan, Mustafa, *Gelenek ve Modernlik Arasında*, İnsan Yay., İstanbul 1995.
- Atalar, Kürşad M., “Kur'an'ı Anlama Yöntemleri Üzerine - 'Kök-anamlılık' Temelinde Bir Kavramsal Eleştiri –”, *İktibas Dergisi*, 12 Ekim 2005, <<http://www.kuranislami.com/kuran/kuranyoentem.html>>
- Atalar, Kürşad M., “Kur'anî Kavramların Dilini Anlamak – Semantik Bir Öneri-”, *İktibas Dergisi*, cilt 14, sayı 215.

Atalar, M. Kürşad, “Kur’an’i Kavramların Kök-Anlamlılık Özelliği –Ceala/Halaka Örneği-”, *İktibas Dergisi*, 15 Ekim 2005, < <http://www.kuranislami.com/kuran/kurankoek.html>

Atay, Hüseyin, *Kur’an’da İman Esasları*, Atay Yay., Ankara 1998.

Aysever, R. Levent, “Söz’ün Yurtsuzluğu”, *Adam Sanat*, Sayı 211, Ağustos 2003.

Barthes, Roland, Çev. Sündüz Öztürk Kasar, *S/Z*, YKY 2. baskı, İstanbul 2002.

Başkan, Özcan, *Lengüistik Metodu*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1967.

Belâzûri, çev. Mustafa Fayda, *Fütühu’l-Buldan*, Ankara 1987.

Benli, Yusuf, “Cabir b. Hayyan Külliyyatının Kültürel Kaynakları”, *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, Şanlıurfa 2006.

Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sifât*, Beyrut 1985.

Blue Letter Bible, *Blue Letter Bible 1996-2002*, 6 Aug 2006, <<http://www.blueletterbible.org/cgi-bin/words.pl?word=01288&page=1>>

Bolay, S. Hayri, *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Akçağ, Ankara 1997.

Brown, Driver, Briggs and Gesenius, *The KJV Old Testament Hebrew Lexicon*, 6 Aug 2006 <<http://www.biblestudytools.net/Lexicons/Hebrew/heb.cgi?number=1290&version=kjv>>.

Bulaç, Ali, *Kutsala, Tarihe ve Hayata Dönüş*, İz Yay., İstanbul 1995.

Cary, Edmond, Çev. Mete Çamdereli, *Çeviri Nasıl Yapılmalı*, İnsan Yay., İstanbul 1996, (Çevirmenin önsözü)

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV Yay., Ankara 1997.

el-Cevzi, Abdurrahman b. Ali, *Zadu'l-Mesir fi İlmî't-Tefsir*, Beyrut 1404.

- Cilacı, Osman, “Tevrat”, 18 Eylül 2006, <<http://www.sevde.de/Dinler/Tevrat.htm>>
- Civelek, Yakup, “7.–11. Asır İslam Dünyasında Dil Olgusuna Yaklaşımlar ve Batılı Dilbilimcilerle Mukayesesi”, *Kur’an Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, Bakanlar Mat., Erzurum 2001.
- Condon, J.R. ve John C., çev. Murat Çiftkaya, *Kelimelerin Büyüklü Dünyası: Anlambilim ve İletişim*, İnsan Yay., İstanbul 1995.
- Cubrân, Mesûd, *er-Râid- Mu‘cemu’l-Luğaviyyûn e’l-Asriyyun*, Daru’l-İlmi’l-Melayin, Beyrut 1967.
- Cündioğlu, Dücane, *Anlamın Tarihi*, Kitabevi, İstanbul trz.
- Cündioğlu, Dücane, “Boşa konuşabilirsin fakat boşu konuşamazsın”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 12 Şubat 2005.
- Cündioğlu, Dücane, *Kur’an Çevirilerinin Dünyası*, Kaknüs Yay., İstanbul 1999.
- Çakır, Cemal, “Anlamın Bağlam Açısından İncelenmesi: Kökanlambilim ve Artanlambilim”, *Gazi Üniv. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 3, Ankara 2004.
- Çakır, Cemal, “Bağlam”, *Felsefe Ansiklopedisi 2*, Etik Yayınları, İstanbul 2004.
- Çanga, Mahmûd, *Kur’an Kelimelerinin Anahtarı*, Timaş, İstanbul 1986.
- Çiçek, Mehmet, “Dil Olgusuna Genel Bir Bakış”, *Kur’an Hermenötik ve Dilbilim Sempozyumu Kitabı*, Bakanlar Mat., Erzurum 2001.
- Dartma, Bahattin, “Kur’an Kelimesinin Semantik Ahalizi Üzerine”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 4 Sayı 3, 2004.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, Marmara Üniv. İlahîyat Fakültesi Yay., İstanbul 1998.

Dilaçar, Agop, *Dil, Diller ve Dilcilik*, TDK Yay., Ankara 1968.

“Dil ve İnsan”, yb, 14 Tem 2006, <<http://www.mucizeler.com/dilveinsan.html> >.

Doğan, Mehmet D., *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.

Döndüren, Hamdi, *İnsanlığa Son Çağrı – Kur’an’ı Kerim*, Yeni Şafak, İstanbul 2003.

Durmuş, Şerafettin, “Tevrat ve İncil Çevirilerindeki Problemler - Dilbilimde / Sözde Eril - Dişil Ne kadar Bedensel / Organik Erkek-Dişiği Anlatır?”, <<http://19.org/turkish/makaleler/durmus1.htm#2#2>>

Ebî Abdurrahman el-Halîl bin Ahmed el-Farâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, Dâru ihyâi't-turâsi'l-'arabî, Beyrut 2001.

Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, Hisar Yayınevi, İstanbul.

Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru'l-Muhit*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, Kahire, 1351/1932.

Ebû Ubeyd, *Garîbu'l-hadîs*, Hayradabad 1385/1966.

Ebû Ubeyd, el-Kasım b. Sellâm, *Kitâbu'l-mevâiz*, el yazma, Yahuda Koleksiyonu, Hebrew Univ., Ar. 95.

Ebu Zeyd, Nasr Hamid, çev. Ömer Özsoy, “Tarihte ve Günümüzde Kur’an Te’vîli Sorunsalı”, *İslamî Araştırmalar*, cilt 9 sayı 1-2-3-4, 1996.

Ebû'l-Mehâsin Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî, *el-Mu'tasar*, Haydarabad 1362.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Feza Gazetecilik Yay., İstanbul, 1992.

Eren, Hasan, vd., *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, Milliyet, İstanbul 1992.

- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım, İstanbul 1992.
- Erkan, Arif, *Arapça – Türkçe Büyük Sözlük*, Huzur Yayın, İstanbul 2004.
- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı – Meal Tefsir -*, İşaret Yayınları, İstanbul 1997.
- Fahrudin Er-Razî, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, Akçağ Yayınları, Ankara 1989.
- el-Fakihî, *Târihu Mekke*, Leydin, no: 463, vr. 342a.
- Faraci, Fiona, *Dilbilim – Bilinçdışı İlişkisi*, 21 Ocak 2007, <http://dilbilim.murat.ms/index.php?topic=371.0;prev_next=prev>
- al-Faruki, İsmail Raci, çev. Mehmet Paçacı, “Kur'an'ın Yorumunda Yeni Bir Metodolojiye Doğru”, *İslamî Araştırmalar*, c 7 sayı 3-4, Güz 1994.
- el-Fâsî, *el-'Iqtu's-semîn*, trz.
- Fazlurrahman, çev. Alparslan Açıkgenç, *Ana Konularıyla Kur'an*, Ankara Okulu Yay., Ankara 1996.
- Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Mukarrî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, Matbaatu Mustafa el-Babî, Mısır 1931.
- Firuzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Yakup, *Kamusu'l-Muhît*, Muessesetu'r-Risale, Beyrut 1987.
- el-Galâyînî, Mustafa, *Camiu'd-Durusi'l-Arabiyye*, el-Mektebet'ül-Asriyye, Beyrut 1994.
- Gezgin, Ali Galip, “Kur'an'da Semantik ve Metod ve Kur'an'da Kavm Kelimesinin Semantik Analizi”, *Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Isparta 1999.
- Gezgin, Alip Galip, “Kur'an'ı Anlamak İçin Hermenötik mi Semantik mi?”, *Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 200 sayı 7, Isparta.

- Gezgin, Ali Galip, “Kur’an’ın Doğru Çevirisinde Tarihsel – Etimolojik Sözlüklerin Önemi”, *Tabula Rasa Felsefe Teoloji*, yıl 3 sayı 8, Mayıs – Ağustos 2003.
- Gökberk, Macit, *Değişen Dünya Değişen Dil*, YKY, İstanbul 1997.
- Gözeler, Esra, “Sami Dini Geleneğinde ‘Salat’, ‘Savm’ ve ‘Zekat’ Kavramlarının Semantik İncelemesi”, *Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2005.
- Gruendler, Beatrice, *The Development of the Arabic Scripts*, Scholar Press, Atlanta, Georgia 1993.
- Guitton, Jean, çev. Cevdet Perin, *Düşünme Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1968.
- Güz, Nükhet, *Sesler ve Kurallar*, Der Yayınevi, İstanbul 1992.
- Hamidullah, Muhammed, “Konferanslar”, Erzurum 1975. (Aktaran: Osman Cilacı)
- el-Hargûşî, *el-Bişâre we’n-nizâra fi ta’bîri’r-ru’yâ*, el yazma, Forma 6262, vr. 121a.
- el-Hatîb el-Bağdâdî, *Mûdihu evhâm*, yy., tsz.
- Hatiboğlu, Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1972.
- Horowitz, Edward, *How the Hebrew Language Grew*, Ktav Publishing House Inc., USA 1960.
- el-Hûlî, Emîn, çev. Mevlüt Güngör, *Kur’an Tefsirinde Yeni Bir Metod*, *Kur’an Kitaplığı*, Ankara 2001.
- el-Hûlî, Emîn, çev. Mevlüt Güngör, “Tefsir ve Tefsirde Edebi Tefsir Metodu”, *İslamî Araştırmalar Dergisi*, c. 2, sayı 7, Ankara 1998.
- Hutton, Christopher, “Semantics and the ‘Etymological Fallacy’ Fallacy”, *Language Sciences*, volume 20 no 2, April 1998.
- İbn Abdilberr, *Câmi’u beyâni’l-‘ilm*. yy., tsz.

İbn ‘Abdi’l-Hakem, *Futûhu misr*, yy., tsz.

İbn Ebi'd-Dunyâ, *el-İsrâf*, vr. 76a-b.

İbn Ebi'd-Dunyâ, *Kitabu't-tevbe*, el yazma, Chester Beatty, 3863, vr. 20b.

İbn Ebî'-Dunyâ, *el-'Akl ve fadluhu*, nşr. Muhammed Zâhid el-Kevserî, Kahire 1365/1946.

İbn Hacer, *el-İsâbe*. yy., tsz.

İbn Hazm, *el-İhkam fi Usûli'l-Ahkam*, Mısır 1345.

İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, *İğasetu'l-lehfân min mesâyidi's-şeytân*, Kahire 1358/1939.

İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. yy., tsz.

İbn Kuteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadis*, Beyrut 1985.

İbn Manzûr, *Lisânü'l-lisân: Tehzîbu Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

İbn Nâsiruddîn, *Câmi'u'l-âsâr*, vr. 8a.

İbn Sa'd, *Tabakat*, Beyrut 1985.

İbn Şenrâşûb, *Menâqib âli ebî tâlib*, Ncef 1376/1956.

İbn Tâvûs, *Sa'd*. yy., tsz.

İbnu'l-Cevzî, *Kit. el-Kussâs*, el-yazma, Leydin mecmua no. 988, vr. 20a.

İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, yy., tsz.

İmam Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Buruç Yayınları, İstanbul 1997.

- İmer, Kâmile, “Toplumsal Dilbilim”, *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I*, TDK yay., Ankara 1980.
- İşler, Emrullah, *Türkçe’de Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları*, TDA Vakfı Yay., İstanbul 1997.
- İzutsu, Toshihiko, çev. İbrahim Kalın, *İslam’da Varlık Düşüncesi*, İnsan Yay., İstanbul 1995.
- İzutsu, Toshihiko, çev. Selahattin Ayaz, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, Pınar Yay., İstanbul 2000.
- İzutsu, Toshihiko, çev. Selahattin Ayaz, *Kur’an’da Dini ve Ahlakî Kavramlar*, Pınar Yay., İstanbul 1991.
- İzutsu, Toshihiko, çev. Süleyman Ateş, *Kur’an’da Allah ve İnsan*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul tsz.
- Jastrow, Marcus, *Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*, Pardes Publishing House, New York 1950.
- Jeffery, Arthur, *The Foreign Vocabulary of the Qur’an*, Oriental Institute: Baroda, India 1938.
- Kabağaç, Sina ve Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1995.
- Kaçmaz, Safa, “Sümer Dil ve Kültürü”, 04 Kasım 2005, <<http://www.lotuskitap.com/dusunensiyaset/makale.asp?d=a&id=32>>
- Kalafat, Yaşar, *Halk İnançlarında Kültür Kodları -1*, Ankara, 2003.
- Karaçam, İsmail, *En Büyük Mucize: Kur’an’ı Kerîm’in İlmi ve Edebi Sırları*, Yeni Şafak, İstanbul 2005.

- Karslı, İbrahim H., *Kur'an Tefsiri Açısından İlk Arap Lügati Kitabı'l-Ayn'ın Değerlendirilmesi*, Nüsha Dergisi, Sayı: 14, Yaz 2004.
- Keckes, I., Editorial: *Lexical Merging, Conceptual Blending, and Cultural Crossing, Intercultural Pragmatics*, Volume 1-1, 2004.
- Kılıç, Sadık, *İslam'da Sembolik Dil*, İnsan Yay., İstanbul 1995.
- Kılıç, Sadık, "Nesnellikle Öznellik Arasında Yorum", *İslamî Araştırmalar*, 1996/ 9.
- Kıran, Zeynel, *Dilbilim Akımları*, Onur Yay., Ankara 1996.
- Kister, M. J., çev. Cemal Ağırman, "İsrailoğullarından Nakilde Bulunma Meselesi", *Cumhuriyet Üniv. İlahîyat Fakültesi Dergisi*, 20 Ekim 2006, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/akademik/fak_ilahiyat/der51/07.htm>
- Kocabaş, Şakir, *İslam'da Bilginin Temelleri*, İz Yay., İstanbul 1997.
- Kocaman, Ahmet, "Dilbilim, Sözlük, Sözlükçülük", *Kebikeç*, Sayı 6, 1999.
- Koç, Mehmet Akif, "Sebeb-i Nüzule Bağlı Anlamın Aşılmasını Kolaylaştıran Bir Unsurlar Olarak 'Kur'an Metni' ", *İslamîyat*, Cilt 7 Sayı 1.
- Koç, Nurettin, *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Yay., İstanbul 1999.
- Korkmaz, Ramazan, *Türk Dili*, Nisan 2000.
- Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK yay., Ankara 1992.
- Kutscher, Eduard Yechezkel, *A History of the Hebrew Language*, The Magnes Press, The Hebrew University, Jerusalem 1984.
- Leon-Dufour, Xavier, *Dictionary of the New Testament*, Harper & Row, San Fransisco 1983.
- Luxenberg, Christoph, *Die syro-aramäische Lesart des Koran: Ein Beitrag zur Entschlüsselung der Koransprache*, Das Arabische Book: Berlin 2000.

Lyons, John, *Kuramsal Dilbilime Giriş*, TDK Yay., Ankara 1983.

M. Talbî, “Les Bida”, *Studia Islamica*, XII. yy., tsz.

Malkoç, M. Nihat, “Kültürün Temel Unsuru Dil”, <<http://www.izedebiyat.com/yazi.asp?id=32182>>

Margoliouth, D.S., çev. Suat Ertüzün, *İslamîyet Öncesi Arap-İsrailoğulları İlişkileri*, Kaknüs Yay., İstanbul 2003.

Martin, Le Roy, *A Comparative Analysis of Two Approaches to Greek: The Traditional Approach and the Linguistic Approach*, May 1990, site erişim 14 Temmuz 2006, <<http://earth.vol.com/~lmartin/APPROACH.HTM>>

el-Mavsîlî, *Gâyetu'l-wesâil*, el yazma, Cambridge, Forma 33 (10), vr. 42 vd.

el-Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, c. 13, s. 357 (yeni nş.); el-Âmilî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, Necef 1384/1964.

Mevdudî, Ebu'l-Ala, *Tefhimu'l Kur'an – Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, İnsan Yayınları, İstanbul 1991.

Mingana, Alphonse, “An Ancient Syriac Translation of the Kur'an Exhibiting New Verses and Variants”, *Bulletin Of The John Rylands Library Manchester*, 1925, Volume IX.

Mingana, Alphonse, “Syriac Influence on the Style of The Kur'an”, *Bulletin Of The John Rylands Library Manchester*, 1927, Volume II.

Miquel, Andre, Çev. Ahmet Fidan ve Hasan Menteş, *Doğuşundan Günümüze İslam ve Medeniyeti*, Gerçek Hayat, İstanbul 2003.

Moscati, S., Spitaler, A., Ullendorff, von Soden, E., W., *An Introduction to the Comparative Grammer of Semitic Languages*, Otto Harrassowire Wiesbaden, 1980.

el-Mu'cem'ul-Vasit, Mısır Arap Dili Akademisi, Kahire – İstanbul, tsz.

Mutahhari, Murtaza, “Understanding the Uniqueness of the Qur'an”, *Al-Tawhid*, Vol I No. 1-3 (Muharram - Rajab 1404 AH).

Mutçalı, Serdar, *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul 2001.

el-Muttaqî el-Hindî, *Kenzu'l-ummâl*.

Müftüoğlu, Ömer, “Vahiy Geleneğinde ‘Kaddese’ Kökünün Semantik Analizi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 4 sayı 2, 2004.

Naveh, Joseph, *Early History of the Alphabet*, The Magnes Press, Jerusalem 1982.

Nicholson, Reynold A., *A Literary of the Arabs*, Cambridge University Press, Cambridge 1969.

Nişanyan, Sevan, *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, Adam Yay., İstanbul 2002.

Okiç, M. Tayyib, *Tefsîr ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, Nun yay., İstanbul 1995.

Okumuş, Mesut, “Kur'an'da ‘Birr’ Kavramı Üzerine; Semantik Bir Analiz”, *Dini Araştırmalar*, 2002/5 .

Omran, Elsayed M.H, “Islam, the Qur'an and the Arabic Literature”, *Al-Serat A Journal of Islamic Studies*, Vol XIV No. 1 , Spring 1988.

Owens, R. E., *Language Development: An Introduction*, Colombus Merrill Publishing Company, 1988.

Oxford İngilizce Sözlük, “Vulgata” maddesi, 21 Ocak 2007, <<http://tr.wikipedia.org/wiki/Tevrat>>

Özdemir, Metin, “Anlam Kaymasına Uğrayan Kur'ân'î Bir Kavram; Fâsık”, *Cumhuriyet Üniv. İlahîyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, Sivas 1998.

- Özkeran, Şengül A., *Medya, Dil ve İletişim*, Martı Yay., İstanbul 2001.
- Özkan, Musafa F., “Geçmiş Dönem Arap Yarımadasında Dil”, 14 Eylül 2006, <<http://www.patikalar.net/tefus1.htm>>
- Özkırımlı, Atilla, *Türk Dili Dil ve Anlatım*, İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul 2001.
- Özkırımlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İnkılap Yay., İstanbul 1990.
- Özler, Mevlüt, *İslam Düşüncesinde EhI-i Sünnet EhI-i Bid’at Adlandırmaları*, Ekev Yay., Erzurum 2001.
- Özsoy, Ömer, “Kur’an Hitabının Tarihselliği ve Tarihsel Hitabın Nesnel Anlamı Üzerine”, *İslamî Araştırmalar*, cilt 9 sayı 1-2-3-4, 1996.
- Özsoy, Ömer, *Kur’an’ın Metinleşme Tarihi*, İlahiyat, Ankara 2002.
- Öztoğat, Erdin, “Sözlük Üstüne Gözlemler”, *Dilbilim IV*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1979.
- Paçacı, Mehmet, “Çağdaş Dönemde Kur’an ve Tefsire Ne Oldu?”, *İslamîyât*, c. VI, sayı 4, Ankara 2003.
- Paçacı, Mehmet, *Kur’an ve Ben Ne kadar Tarihseliz*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002.
- Paçacı, Mehmet, “Oryantalizm ve Çağdaş İslamcı Söylem”, *İslamîyât*, c. IV, sayı 4, Ankara 2001.
- Palmer, Frank R., çev. Ramazan Ertürk, *Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi*, Kitâbiyât, Ankara 2001.
- Porzig, Walter, çev. Vural Ülkü, *Dil Denen Mucize*, TDK Yay., Ankara 1995.
- er-Râğıb el-İsfehânî, *Mufredâtu Elfâzi’I-Kur’an*, neşr. Safvan Adnan Davudî, Daru’l-Kalem, Dimeşk 1992.

Rajki, Andras, *Arabic Etymological Dictionary*, byy., 2002.

er-Râzî, Ebû Bekr Muhammed b. Zekeriyâ, *Muhtâru's-Sihâh : Mu'cemü'r-Razî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980.

Riazi, Abdolmehdi, “The Invisible in Translation: The Role of Text Structure”, *The First International Conference on Language, Literature, and Translation in the Third Millennium*, Bahrain University, March 16-18, 2002.

es-Sa'rân, Mahmûd, *İlmu'l-Lüga Mukaddimetün li'l-Karii'l-Arabiyye*, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut tsz.

es-Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr – Tefsirlerin Özü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995.

Saifullah, M. S., Mohammad Ghoniem and Shibli Zaman, “From Alphonse Mingana to Christoph Luxenberg: Arabic Script & the Alleged Syriac Origins of the Qur'an”, 20 Ocak 2007, <<http://www.islamic-awareness.org/Quran/Text/Mss/vowel.html>>

Sakallı, Tuna, *Anlam ve Dil*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.

Samî, Şemseddin, *Kamus-ı Türki*, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1899 – 1900.

Sarı, Mevlüd, *El-Mevârid Arapça –Türkçe Sözlük*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982.

Saussure, Ferdinand de, *Cours de Linguistique Générale*, Payot, Paris 1965.

Sav, Bahattin, “Anlam Değişmeleri Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme”, *Gazi Üniv. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı 1, Ankara 2003.

Selçuk, Engin, “Batı Türkçesinde Anlam Değişmeleri”, *Sakarya Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya 2000.

- Shachter, Haim, *The New Universal Hebrew English Dictionary*, Yahneh Publishing House, Tel Aviv 1962, c. 1, s. 81.
- Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, nşr. Es'ad Talas, Kahire 1962.
- Smith, R. Payne, *A Compendious Syriac Dictionary*, Clarendon Pres, Oxford, 1903.
- Smith, R., *The Religions of Semities*, Meridian Books, New York 1957.
- Soysaldı, H. Mehmet, "Günümüzde Kur'an'ın Anlaşılması", *İslamî Araştırmalar*, cilt 14 sayı 1, Ankara 2001.
- Soysaldı, Mehmet, "Kur'an'ı Doğru Anlamada Semantik Metodun Önemi", *Kur'an Dil - Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2001, Van 2001.
- Soysaldı, Mehmet, *Kur'an'ı Anlama Metodolojisi*, Fecr Yay., Ankara 2001.
- Spyer, Patricia ed., *Border Fetishisms*, Routledge, New York 1998.
- Speyer, Heinrich, "Semitic Languages and Literature", *The Universal Jewish Encyclopedia*, New York 1948.
- es-Sulemî, *Âdâbu's-sohba*, Filistin, 1954.
- es-Suyûtî , Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-Muzhir fi'l-Lügati ve'l-Edeb*, Dârü'l Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 1998, c. 1 s. 12.
- es-Suyûtî, *ed-Durru'l-mensûr*. yy., tsz.
- es-Suyûtî, *el-Hâvî*. yy., tsz.
- es-Suyûtî, *Lubâbu'nuqûl*, Kahire 1373/1954.
- es-Suyûtî, şrh. Muhammed Carulmev vd., *el-Muzhir*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 1987.
- eş-Şaffâr el-Kummî, *Besâiru'd-derecât*, 1285.

eş-Şevânî, Ahmed, çev. Galip Yavuz, *Sözlükbilim ve Çeviride Analitik Yöntem*, Cumhuriyet Üniv.İlahîyat Fakültesi Dergisi, Cilt 3 Sayı 1, Sivas 1999.

Şimşek, Mehmet Ali, “İletişim Unsurları Açısından Vahiy”, *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c: V s: I, Sivas 2001.

et-Tâberî, *el-Muntehâb min zeyli'l-muzeyyel*, Kahire 1358/1939.

Thayer and Smith, *The New Testament Greek Lexicon*, 6 Aug 2006
<<http://www.studydrive.org/lex/grk/view.cgi?number=2127>>.

The Dictionary of Torah, Compiled from Torah Light Classes of Bet HaShem Midrash, Woodburn 2003.

Tolan, M. Bilal, “Kur’an’da Selam Kavramının Semantik Analizi”, *Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Elazığ 2006.

et-Tûsî, *Emâlî*, Nefes 1384/1964.

Tuzcu, Kemal, “Arap Yazısının Ortaya Çıkışı-1”, *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, Yaz 2001.

Ullmann, Stephan, *Semantics (An Introduction to the Science of Meaning)*, Harper and Row Publishers Inc., 1979.

University of Notre Dame. “Latin Dictionary and Grammar Aid”. William Whitaker.
09 Kasım 2006. <<http://www.archives.nd.edu/cgi-bin/lookup.pl?stem=laud&ending=>>>

Usâme b. Munqız, *Lubâbu'l-âdâb*, nşr. Ahmed Muh. Şâkir, Kahire 1353/1935.

Utzschneider, Helmut, “Text - Reader – Author; Towards a Theory of Exegesis: Some European Viewpoints”, 14 Temmuz 2006 <<http://www.arts.ualberta.ca/JHS/Articles/article1.htm>>

Uygur, Nermi, *Dilin Gücü: Denemeler*, YKY, İstanbul 1997.

- Üçok, Necip, *Genel Dilbilim (Lengüistik)*, Ankara Üniv. DTCF Yay., Ankara 1947.
- van Jan Steenbergen, Gerrit, “Semantics, World View and Bible Translation: An Integrated Analysis of a Selection of Hebrew Lexical Items Referring to Negative Moral Behaviour in The Book of Isaiah”, *the University of Stellenbosch Doctor of Literature Thesis*, October 2002.
- Vardar, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul 1998.
- Vardar, Berke, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yay., İstanbul 1998.
- Versteegh, C.H.M., *Arabic Grammer and Qur’anic Exegesis in Early Islam*, E.J. Brill, Leiden. New York. Köln 1993.
- Websters-Oline-Dictionary*, <<http://www.websters-online-dictionary.org>>
- Wehr, Hans, ed. by J Milton Cowan, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Buchdruckerei Hubert & Co., Harrasowitz 1979.
- Wierzbicka, Anna, *Semantics, Primes and Universals*, Oxford Univ. Pres, New York 1996.
- Wright, Edwina Maria, “Studies in Semitic historical semantics: Words for 'man' and 'woman' “, *Harvard University Unpublished PhD Thesis*, 1996.
- Yakıt, İsmail, “Doğru Bir Kur’an Tercümesinde Semantik Metodun Önemi”, *Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Isparta 1995.
- Yakıt, İsmail, “Kur’an’da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi”, *Ufuk Çizgisi*, Yıl 1, Sayı 6, İstanbul 1990.
- Yakıt, İsmail, “Sadreddin Konevi’nin Düşüncesinde İdrak ve Hakikat Bilgisi”, *Felsefe Arkivi*, İstanbul 1991.

- Yakıt, İsmail, “Semantik Analizler Işığında Kur’an’da ‘Reyb’ ve ‘Yakın’ Kavramları”, *Kelam Araştırmaları*, c. 1:2, 2003.
- Yavuz, Galip, “Eşanlamlılık ve Kur’an Bağlamı”, *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 6 Sayı 1, Sivas 2002.
- Yavuz, Galip, “Sözlükbilim ve Arapça Sözlük Çalışmalarına Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 6 Sayı 1, Sivas 2002.
- Yavuz, Mehmet, İbn Cinnî : Hayatı ve Arap Gramerindeki Yeri, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, İstanbul 1996.
- Yıldırım, Suat, “Muhammed Esed'in “Kur'an Mesajı” Adlı Tefsiri Hakkında”, *Yeni Ümit Dergisi*, Sayı 58, Ekim - Kasım - Aralık 2002.
- Yılmaz, Hasan, Kur’an Kelime ve İfadelerini Anlamada Kavram Tefsiri ve Semantik Analiz Yöntemi, *Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Erzurum 2003.
- Yolcu, Mehmet, “Dil: İşlevi, Çeşitleri Ve Alanları Bağlamında Kavramsal Bir İnceleme”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, Sayı: 4, 2002.
- Yolcu, Mehmet, “Yabancı Dil Öğrenimi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, Sayı 3, 2002.
- ez-Zehebî, *el-'Uluww li-l-'aliyyi'l-ğaffâr*, nşr. Abdurrahman Muh. Osmân, Kahire 1388/1968.
- ez-Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, Kahire 1367.
- ez-Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucuhi't-Te'vil*, *Daru'l Fikr*, yy., tsz.
- ez-Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *Rebû'l-ibrâr*, el yazma, British Müz.. no. 6511, vr. 132b.

ez-Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Fâ'iq*, nşr. 'Alî Muh. el-Bicâwî- Muh. Ebu'l-Fadl
İbrâhîm, Kahire 1367/1948.

ez-Zerkeşî, *el-Burhân*. yy., tsz.

ÖZGEÇMİŞ

Mutlu TÜRKMEN, 1973 yılında Gümüşhane'nin Şiran ilçesinde doğdu. İlköğrenimini sırasıyla Karşıyaka Oğuzlar İlkokulu, Özel Yükseliş Lisesi Orta Kısım ve Yenimahalle Mustafa Kemal Lisesi'nde tamamladı. 1997 yılında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde lisans öğrenimini bitirmesini müteakip, Kırıkkale Üniversitesi'nde İngilizce Okutmanı olarak göreve başladı. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde Trafik Planlaması ve Uygulaması, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde ise Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği anabilim dallarında yüksek lisans tamamladı.

Uzun yıllar yurt içinde ve yurt dışında sporcu, antrenör olarak Tekvando ve Badminton sporlarıyla ilgilenen Türkmen, halen Kırıkkale Üniversitesi'ndeki görevine ilaveten, Türkiye Bocce Bowling ve Dart Federasyonu başkan vekili olarak sportif ilgilerini sürdürmektedir.

Türkmen, 10 yaşında bir çocuk babasıdır.